

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Матеріали

**Міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 28 квітня 2023 року)**

**Київ
2023**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Матеріали
Міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 28 квітня 2023 року)

Київ
2023

УДК 343.131(06)
К823

Редакційна колегія:

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Конюшенко Я. Ю., т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Корольчук В. В., начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Сухомлин Ю. В., професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 22 березня 2023 року (протокол № 7)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їх якість несуть автори

Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук, Ю. В. Сухомлин]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. – 336 с.

УДК 343.131(06)

© Національна академія внутрішніх справ, 2023

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Антощук А. О., Горюшкіна А. І.</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	15
<i>Барта Л. А., Санченко А. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	17
<i>Бібікова М. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	21
<i>Богомолова О. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОМУ ФОНДУ	24
<i>Бондарчук А. С.</i> ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	28
<i>Верещак О. І.</i> ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	30
<i>Вигівський І. М.</i> ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	34
<i>Віксич С. Д.</i> МОРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО	37

Вознюк О. Л. ДОБРОСОВІСНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛІЗАЦІЇ ОБВИНУВАЧЕНОГО ЯК ПІДСТАВИ ЗУПИНЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ	40
Гальченко В. С. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ	43
Гвоздюк В. В. ВАЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ СЛІДЧИМИ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	47
Гловюк І. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА СТ. 435-1 КК УКРАЇНИ	50
Григорук В. О. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	53
Григорчук Н. П. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ	57
Гудз В. М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	59
Гуріч О. В. КОНВЕНЦІЙНІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	63
Дідик В. В. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ	66

Дідук О. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПРИВЛАСНЕННЮ, РОЗТРАТІ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ ТА В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ	69
Дідук С. В. ЗБИРАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ ДЕТЕКТИВАМИ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	71
Дікевич К. Г., Єфімов Д. С. ДОСЛІДЖЕННЯ РУКОПИСНИХ ЗАПИСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОСПЕКТРАЛЬНОГО КОМПАРАТОРА-8000 (VSC®-8000/HR): ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	74
Довбаш Р. С., Чиж О. В. СТАН РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ	78
Долженко Л. Ю. МАТЕРІАЛИ ТЕХНІЧНОГО ЗАПИСУ УДОВОГО ЗАСІДАННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ	81
Дульський О. Л. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	84
Єрмаков Ю. О. ВИКОРИСТАННЯ АГРЕСОРОМ РАКЕТНИХ УДАРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ТЕРАКТІВ ТА СПОСІБ ЗАМАСКУВАТИ КОРИСЛИВІ ЗЛОЧИНИ	87
Єлаєв Ю. Л. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЧАС У СФЕРІ ЗАМІНИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ БІЛЬШ М'ЯКИМ ПОКАРАННЯМ	89

<i>Задорожний О. П.</i> РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО АГЕНТСТВА ПРИКОРДОННОЇ ТА БЕРЕГОВОЇ ОХОРОНИ (FRONTEX) ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ	93
<i>Зарубей В. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОСІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	96
<i>Гльницький М. М.</i> СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ШВИДКОГО ДОСУДОВОГО РОЗЛІДУВАННЯ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	99
<i>Катеринюк В. В.</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ВИКРИВАЧІВ, КОНФІДЕНТІВ ТА ІНШИХ ОСІБ ДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	103
<i>Кірієнко А. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	107
<i>Коваленко А. В.</i> ДО ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ОГЛЯДУ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ ТА ОГЛЯДУ КОМП'ЮТЕРНИХ ДАНИХ	110
<i>Коваль О. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	112
<i>Козаченко А. О.</i> ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ.....	115
<i>Козікова О. Ю.</i> ЗАСАДА НЕВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ЯК ЗАСІБ ДЛЯ ЗАХИСТУ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	118

Комаринська Ю. Б. ВПЛИВ НА ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ МІСЦЯ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	121
Кравчук О. О. ВІЛЬНІ ПОЯСНЕННЯ СВИДКА, ПОТЕРПІЛОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС ДОПИТУ В СУДІ.....	123
Красько І. А. РОЛЬ ПСИХОЛОГА ПІД ЧАС ДОПИТУ МАЛОЛІТНІХ ОСІБ	127
Кубарєва О. В. БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ЗАСАДИ РОЗУМНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	129
Кулик М. Й., Кравець Ю. І. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ ПОМИЛОК СЛІДЧОГО І ДІЗНАВАЧА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	133
Кулик М. Й., Первак В. В. ОКРЕМІ ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	137
Кулик М. Й. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	140
Лозова А. Ю. ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕДАГОГА ДО УЧАСТІ В ДОПИТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО.....	145
Лужецька Т. І. ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ НА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	147
Македон В. М. ПРОБЛЕМИ ДОВЕДЕНОСТІ ВИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	150

Максимчук І. М. СУТНІСТЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВООПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН.....	153
Малюк В. В. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦСЛУЖБАМИ РФ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ЗА КОРДОНОМ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	156
Мамульчик А. А. ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ.	158
Мартинов Є. О. ЩОДО ПОНЯТТЯ ІНСТИТУТУ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СУДОМ.....	161
Матвейкін М. Д. ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ: СТАТИСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ.....	164
Микитюк С. В. ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЩОДО СПРАВ, ПІДСЛІДНИХ ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ	167
Мірковець Д. М. ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	170
Моїсєєв М. Г. ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	174

Моторний Д. В. ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	177
Мудрецька Г. В. ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	181
Мурзо Є. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ МАРОДЕРСТВА	184
Мусатенко В. С., Смаглюк О. В. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	187
Нагорнюк-Данилюк О. О. УЧАСТЬ АДВОКАТА У СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	190
Никифоренко Ю. Л. СУБ'ЄКТИ ПЕРЕЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ВІД ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ	194
Никоненко М. Я. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ	197
Олексин Х. Л. ОБҐРУНТОВАНІСТЬ ПІДОЗРИ ЯК ПІДСТАВА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ	201
Олешкевич В. В. НЕДОТОРКАННІСТЬ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В РІШЕННЯХ ЄСПЛ.....	204

Омарова К. Ч., Литвиненко О. Г. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	207
Осадча К. О. ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА АБО ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ: ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ.....	210
Осетрова О. С. ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРОВОКАЦІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ В АСПЕКТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ.....	214
Остренко М. В. КРИТЕРІЇ НЕЗАКОННИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ, ЩО ПРИЗВОДЯТЬ ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	218
Панайотов Є. О. ОСОБЛИВОСТІ ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	219
Панасюк В. В. ПОНЯТТЯ ОСОБИ ПОХИЛОГО ВІКУ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	224
Пеліван І. С. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	227
Полєвик К. О. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ ДЕКІЛЬКОХ ЕКСПЕРТІВ У СУДІ.....	230
Попова Т. В. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	233
Попович А. О. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ДОПИТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	237

Римарчук О. В., Конюшенко Я. Ю. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	240
Ройляну В. К. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	244
Русєв А. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ ДЕТЕКТИВАМИ НАБУ ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	247
Русанівська Д. Д. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ.....	251
Савченко А. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ЯКЕ ЗДІЙСНЮЮТЬ СЛІДЧІ ДБР (ПОЧАТОК, КООРДИНАЦІЯ, СУДОВІ ЕСПЕРТИЗИ ТА ІНСТИТУТ ДЕТЕКТИВІВ)	254
Свириденко С. В. НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОСОБАМИ, ЯКІ КОРИСТУЮТЬСЯ НЕДОТОРКАННІСТЮ	258
Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В. ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ СПЕЦІАЛІСТАМИ-КРИМІНАЛІСТАМИ.....	260
Синоверський А. І., Полях А. М. ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС РОСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	262
Суворова А. О. ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ З ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ	266

Сухомлин Ю. В. ПОРЯДОК СТЯГНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ ПІД ЧАС ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ	270
Терещенко В. С. ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	273
Тертишник В. М. ДОКТРИНАЛЬНА ВИВАЖЕНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ДЕБЮРОКРАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	276
Ткач А. В. ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	280
Тютюнник Р. С. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ЩО ВЧИНЕНО ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.....	284
Удалова Л. Д. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ НАБУТТЯ СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО	288
Утвенко В. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	291
Фаринник В. І. ПОНЯТТЯ ОБІРУНТОВАНОЇ ПІДОЗРИ ТА ДОВЕДЕННЯ ЇЇ НАЯВНОСТІ.....	293
Хабло О. Ю. ВІДСТУП ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ВИЗНАЧЕНИХ ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ З ПРАВ ЛЮДИНИ, ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	295

Харковенко Н. С. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	299
Хижний Б. В. ЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ – ПІДПРИЄМЦІВ	302
Цуцкірідзе М. С. УМОВИ ДОПУСТИМОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЗАСОБІВ ПІЗНАННЯ	305
Червінський В. В. НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛОМУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	308
Чича Р. П. ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....	311
Чумаков Д. Д. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	314
Шаповаленко Є. В., Чумаков Д. Д. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОННАННЯ ПИСЬМОВИХ ДОРУЧЕНЬ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ.....	317
Шевчишена К. П. ОКРЕМІ ВИДИ ШАХРАЙСЬКИХ СХЕМ ІЗ КРИПТОВАЛЮТОЮ	319

Шевчишен А. В. ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТИВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕТОДІВ РОЗСЛІДУВАННЯ	322
Шульгін С. О. МАТЕРІАЛИ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	324
Шумейко Д. О. НЕДОЛІКИ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	328
Шербина Д. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	330
Шур С. О. ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕНЬ ВІДНОСНО ЖУРНАЛІСТІВ	333

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Антощук Андрій Олександрович,

т.в.о. завідувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент,

Горюшкіна Анастасія Ігорівна,

студент 2 КМ 2-А групи № 4

Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Докази це основа будь якого обвинувачення у вчиненні кримінально-протиправних дій та (або ж) спростуванні даних звинувачень. В реаліях війни нерідко на просторах інтернету можна зустріти спотворену інформацію щодо тієї чи іншої події, а тому задля уникнення конфлікту поглядів необхідно мати належно перевірені та зафіксовані докази.

Відповідно до ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1]. Однак, в період діє воєнного стану деяких змін зазнала процедура доказування.

На це звертають увагу і науковці, так Гловюк І.В. та Тетерятник Г.К. зазначають про наявність спеціального предмету доказування у категоріях проваджень щодо воєнних злочинів, специфіка якого обумовлена, по-перше, особливостями кваліфікації, яка є нестандартною, з урахуванням побудови ст. 438 КК України, яка відсилає до норм міжнародних договорів та включає широке коло діянь, які можуть бути віднесені до воєнних злочинів виключно за доведеності контекстуальних обставин. По-друге, необхідність встановлення контекстуальних обставин кримінального правопорушення, які знаходяться у причинно-наслідковому зв'язку з іншими елементами предмету доказування, впливає на особливості здійснення самого доказування [2, с. 397].

Якщо говорити предметно, то зокрема дещо змінились критерії оцінки доказів на їх допустимість та внесено зміни щодо процедури документування проведених слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Так, під час проведення досудового розслідування у разі неможливості явки захисника для участі у процесуальних діях

дізнавач, слідчий, прокурор може забезпечити дистанційну участь захисника із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіо-зв'язку) [2]. Данна правова новела водночас як спростувала проведення процесуальних дій і в ту ж чергу ускладнила, адже поза увагою законодавця залишився той факт, що у випадку дистанційної участі захисника підозрюваний, обвинувачений не мають можливості поспілкуватися конфіденційно із своїм адвокатом, чим порушуються не тільки права особи що притягається до кримінальної відповідальності, а й постає питання захищеності адвокатської таємниці, не кажучи про те, що захисник в повній мірі не має можливості пересвідчитися у невикористанні працівниками правоохоронних підрозділів, фізичного впливу на особі.

Ніхто не відміняв загальноприйнятї та регламентованї правила людяностї та поваги до честї і гідностї людини, а тому в наш час всї процесуальнї дїї мають бути проведенї з мінімальним порушенням прав і свобод людини.

Наступний аспектом є те, що одним з джерел доказування є свідчення. Процесуальний закон визначає, що суд може обґрунтовувати свої висновки лише на свідченнях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 Кодексу [3]. Загальна норма містить у собі пряму заборону на використання у якості доказів свідчень, що були надані під час досудового розслідування. В свою чергу в умовах особливого стану суду, у виключних випадках, дозволяється використовувати у якості доказів свідчення, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відео-фіксації. Також у якості доказу можуть бути використані показання підозрюваного, які були відібрані на стадії досудового розслідування, якщо під час такого допиту буд присутній захисник та хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відео-фіксації. Проте, вважаємо, що КПК України потрібно доповнити нормою, яка би чітко визначала, які випадки є виключними.

Актуальність врегулювання питань в системі доказування досі існує, тим паче все більше аспектів впливають на оновлення норм в чинному законодавстві.

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Гловюк І.В. та Тетерятник Г.К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування Sui

Generis. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2022. С. 394-398. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2022/87.pdf

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14 квіт. 2022 р. № 2201-IX. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>

Барта Лілія Артурівна;

Санченко Анна Миколаївна,

студентки III курсу факультету адвокатури
та антикорупційної діяльності

Національного університету «Одеська
юридична академія»

Науковий керівник:

Волошина Владлена Костянтинівна,

викладач кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх у гл.38. Особливість проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітньої особи пояснюється в першу чергу специфікою такої особи як суб'єкта кримінального провадження, що потребує особливого ставлення з урахуванням фізичних та психологічних характеристик. Ознайомитись із визначенням неповнолітньої особи можна як за допомогою положень міжнародного, так і національного законодавства. Ст. 1 Конвенції про права дитини вказує, що дитиною можна вважати людську істоту до досягнення 18 років, якщо за застосуванням до даної особи законом, вона не досягає повноліття раніше [1]. Закон України «Про громадянство» ж визначає, що дитиною є особа віком до 18 років [3].

Актуальність розглядуваного питання зумовлена в першу чергу тим, що кримінальні правопорушення, що вчиняються неповнолітніми, займають одне з провідних місць серед кримінальних правопорушень, вчинених особами різних вікових категорій. Так, відповідно до статистики, що розміщена на сайті Офісу Генерального прокурора, лише за січень-березень 2023 року вже було вчинено 1657 кримінальних правопорушень неповнолітніми або за їх участю, з яких

кримінальних проступків – 67, нетяжких злочинів – 27, тяжких злочинів – 216, а особливо тяжких – 6 [5]. Аналіз зазначених даних дає можливість встановити, що неповнолітні є однією з найбільш кримінально уражених частин суспільства.

Перелік слідчих (розшукових) дій, які можуть бути проведені за участю неповнолітньої особи, КПК не обмежений і визначається слідчим, прокурором дізнавачем. Уваги потребує той факт, що специфічний порядок при проведенні слідчої (розшукової) дії, в якій бере участь неповнолітня особа, закріплений лише відносно проведення допиту, одночасного допиту, впізнання і слідчого експерименту. У інших випадках, за винятком участі законного представника на підставі глави 38 КПК України, процедура збігається з загальною процедурою проведення слідчих (розшукових) дій.

Одна з особливостей проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього – розширене коло учасників провадження. Адже крім захисника підозрюваного, обвинуваченого, а також представника потерпілого, в слідчій (розшуковій) дії бере участь законний представник неповнолітнього, педагог і психолог, при чому в деяких випадках участь останніх є обов'язковою.

Під час здійснення слідчих (розшукових) дій з участю неповнолітнього потерпілого, свідка, якщо неповнолітня особа не досягла віку шістнадцяти років або досягла цього віку, але її визнано розумово відсталою – на її допиті за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря. Якщо ж особа досягла віку шістнадцяти років, то педагог або психолог можуть бути залучені до проведення слідчої дії на розсуд слідчого, дізнавача. Особливістю має і тривалість допиту неповнолітнього (не може тривати безперервно більше години, а в цілому більше двох годин на день). Проте, законодавець не встановлює, якою повинна бути тривалість перерви у допиті даної категорії осіб.

Серед науковців існує думка, що вказані рамки ускладнюють умови проведення слідчих дій, особливо коли мова йде про розслідування тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, адже необхідною є ретельна та тривала підготовка до проведення. Бандурка І.О. зазначає, що на практиці, складно здійснити виконання масштабної слідчої дії в тих процесуальних межах, що запропоновані законодавцем, тому з метою продуктивного і своєчасного розслідування кримінального провадження доцільно викласти відповідну статтю в редакції, що допускає збільшення тривалості провадження слідчих дій в розумних межах за згодою неповнолітньої особи, її захисника, законного представника та інших можливих учасників слідчої дії [4, с. 56-60].

Що стосується освідчування, процесуальне законодавство також передбачає гарантії, спрямовані на захист честі і гідності неповнолітнього підозрюваного, щодо якого проводиться освідчування (наприклад, слідчому або прокурору заборонено бути присутніми при освідчуванні особи іншої статі, якщо це пов'язано з необхідністю оголення такої особи).

Процесуальний порядок проведення слідчого експерименту має свої особливості, якщо стосується неповнолітнього підозрюваного. Зокрема, йдеться про обов'язкове дотримання права неповнолітнього на забезпечення участі захисника, законного представника, педагога або психолога, а в окремих випадках – лікаря під час зазначеної слідчої (розшукової) дії. Оскільки результати слідчого експерименту часто прямо підтверджують наявність тих чи інших обставин, спростувати їх підозрюваному буває складно. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що залучення педагога або психолога до проведення даної слідчої (розшукової) дії є необхідним з огляду на можливий сильний психологічний тиск на неповнолітнього підозрюваного.

Дії, що проводяться за участю неповнолітніх мають обов'язково відповідати нормам КПК та не допускати їх порушень. Результати правильно проведеного слідчого експерименту мають надзвичайно важливе значення як для доведення вини особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, так і встановлення непричетності цієї особи до вчинення того чи іншого кримінального правопорушення. Виключної важливості це питання набуває, коли мова йде про таку специфічну категорію учасників кримінального провадження, як неповнолітні.

Підсумовуючи, варто зазначити, що завданням кримінального процесу, в якому неповнолітній виступає саме в якості підозрюваного або обвинуваченого, має стати перетворення правопорушника на добропорядну особу. Якщо ж він є іншим учасником процесу, наприклад, свідком або потерпілим – важливим є те, щоб слідчі (розшукові) дії за участю такої особи були проведені таким чином, щоб у контексті своїх фізичних та психічних особливостей неповнолітній не зазнав згубного впливу. Отже, виникає необхідність поліпшення механізму правового регулювання проведення слідчих (розшукових) дій, учасником яких є неповнолітня особа таким чином, щоб були досягнуті обидві вказані мети, а також щоб одночасно з цим забезпечити максимальну дієвість кримінального провадження.

Тим не менш, кримінальне процесуальне законодавство України встановлює особливості проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого тільки в частині допиту. Таким чином за межами законодавчої регламентації залишилася значна кількість слідчих дій, які проводяться за участю

неповнолітніх осіб. На практиці ці прогалини заповнюються застосуванням законодавства за аналогією, тому доцільним вбачається розширити перелік норм, які стосуються особливостей проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх. Адже, з одного боку, законодавець досить детально регулює специфічні питання проведення допиту неповнолітніх осіб (зокрема, слушно приділяючи увагу необхідності робити перерву у допиті таких осіб, та встановлюючи часові рамки для проведення допиту), але фактично залишає поза увагою ряд інших питань. До прикладу, доцільно було б окремою нормою передбачити проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх, врахувавши у ній усі особливості та гарантії проведення цієї слідчої дії таким чином, щоб вона не здійснювала негативний вплив на психіку неповнолітньої особи, особливо якщо остання фігурує у провадженні в якості потерпілого.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права дитини: прийнята та відкрита для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 44/25 ГА ООН 20 лист. 1989 р.; зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 груд. 1995 р.; ратифік. постанов. Верховної Ради України від 27 лют. 1991 р. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: затв. Законом від 28 груд. 1960 р.; зі змінами і допов. // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - Ст. 88. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Закон України «Про громадянство України ». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 13, ст.65.

4. Бандурка І. О. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього / І. О. Бандурка. // Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики. – 2021. – С. 457.

5. Єдиний звіт Офісу Генерального прокурора про кримінальні правопорушення по державі за січень-березень 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

Бібікова Маргарита Олександрівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Незважаючи на складні часи в Україні, які пов'язані із початком повномасштабної війни, Верховна Рада України продовжила свою роботу і постійно оновлює законодавство, в тому числі, і кримінальне процесуальне. Відсутність на окупованих територіях легітимних органів правопорядку, небезпека для життя і здоров'я осіб, які здійснювали кримінальне провадження або брали в ньому участь, знищення адміністративних будівель, де розташовувалися такі органи, втрата кримінальних процесуальних документів, низка інших негативних чинників сформували нетипові умови, в яких чинне на той час кримінальне процесуальне законодавство із спеціальним Розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», виявилось неефективним для досягнення завдань кримінального провадження, коли розпочалася повномасштабна війна.

Задля адаптації кримінального процесуального законодавства під умови воєнного стану, який було введено по всій території України, було прийнято Закони України № 2125-IX від 15.03.2022 р.; № 2201-IX від 14.04.2022 р. тощо. Саме цими Законами внесено зміни до Розділу IX-1, який наразі має назву «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Вказаний розділ унормовує порядок здійснення кримінального провадження в умовах дії особливого правового режиму – воєнного стану, регламентує повноваження слідчого, прокурора під час воєнного стану, а також запровадив низку цифрових інструментів, які дозволять здійснювати кримінальне провадження за умов обмежених ресурсів, відсутності доступу осіб до місць здійснення провадження. До таких цифрових інструментів здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану вчені пропонують віднести: виготовлення постанови слідчого, прокурора в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису (ч. 6 ст. 110 КПК); забезпечення дізнавачем, слідчим, прокурором участі захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника - із застосуванням технічних засобів

(відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника (ч. 12 ст. 615 КПК) тощо [1, с. 10-13].

Основна спрямованість прийнятих законодавчих актів, якими внесено зміни до Розділу IX-1 КПК України полягала в оптимізації повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді, керівника органу прокуратури під час здійснення досудового розслідування в умовах введення в Україні воєнного стану, чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України. Виклики, що постали перед правоохоронними і судовими органами під час повномасштабної війни засвідчили необхідність більш детального розширення повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді, керівника органу прокуратури під час здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану з максимальною деталізацією механізму їх застосування [2].

Враховуючи обмежений обсяг дослідження, пропонуємо зупинитися на декількох повноваженнях прокурора, спрямованих на здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням під час дії особливого правового режиму – воєнного стану.

Так, прокурор має право звернутися до слідчого судді або суду, який розглядає кримінальне провадження, з клопотанням про скасування підозрюваному, обвинуваченому, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період (ч. 1 ст. 616 КПК України). Таке повноваження прокурор може реалізувати за декількох умов: зверненню прокурора до суду з клопотанням має передувати звернення до нього підозрюваного, обвинуваченого з клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період; підозрюваний, обвинувачений, має право звернутися з клопотанням до прокурора, коли він тримається під вартою, крім ситуацій, коли особа підозрюється у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених статтями 115, 146-147, 152-156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258-262, 305-321, 330, 335-337, 401-414, 426-433, 436, 437-442 Кримінального кодексу України; прокурор у своєму клопотанні до слідчого судді, суду повинен зазначити виклад обставин, які вказують на те, що відсутні ризики, передбачені частиною першою статті 177 КПК України [3, с. 92].

Оперативний моніторинг правосуддя в умовах війни дозволив встановити певну прогалину нормативного регулювання цього

процесуального порядку. Так, чинний КПК України не регламентує питання процесуальних наслідків у разі не здійснення відповідним територіальним центром комплектування та соціальної підтримки призову такого підозрюваного, обвинуваченого під час мобілізації, здійснення такого призову через певний строк тощо. Видається, що зазначені моменти повинні бути враховані в межах кримінального процесуального законодавства [3, с. 93].

В літературі також зазначається, що системний аналіз ст. 616 КПК України дозволяє зрозуміти, що законодавець оминув визначення окремих аспектів, зокрема щодо: а) змісту клопотання підозрюваного, обвинуваченого до прокурора; б) підстав, за наявності яких прокурор визначає за доцільне звернутися до слідчого судді, суду та інше [4].

Погоджуємось із наведеним, а також додамо, що в законодавчих нормах наразі не визначено яким чином прокурор має встановити намір особи, яка тримається під вартою, на проходження військової служби за призовом. Чим має підтверджуватися цей намір? Чи має прокурор пересвідчитися в тому, що особа є придатною до військової служби за станом здоров'я? Вважаємо, що в даному випадку маємо справу із певним пришвидшеним порядком прийняття законодавчих актів і, як наслідок, недосконалістю правового регулювання реалізації прокурором своїх повноважень в умовах воєнного стану.

Ще одним повноваженням прокурора, спрямованим на здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням в умовах воєнного стану, яке пропонуємо дослідити в рамках цієї роботи, є повноваження прокурора забезпечити участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника - із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника. Аналіз цієї норми дає підстави для наукової дискусії. Так, І. Гловюк звертає увагу, що ч. 12 ст. 615 КПК України щодо можливості дистанційної участі захисника у проведенні окремої процесуальної дії в редакції, що прийнята законодавцем, не забезпечує здійснення ефективного захисту [5, с. 59-60]. Також виникають і інші питання та зауваження: прокурор має забезпечити конфіденційне спілкування підозрюваного із захисником перед проведенням процесуальної у режимі відеоконференції. Яким чином забезпечити конфіденційність такого спілкування в дистанційному форматі? Наразі, це та інші питання залишаються без відповіді і можуть стати предметом подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Демура М.І. Застосування діджитал інструментів в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану воєнного стану.

Юридичні новели під час воєнного стану: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 13 червн. 2022 р.) / за заг. ред. Д.В. Лученка. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 54 с., С.10-13.

2. Пояснювальна записка до проєкту Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247146> (дата звернення 25.04.2023).

3. Міністерство юстиції України. Директорат правосуддя та кримінальної юстиції. «Оперативний моніторинг: правосуддя в умовах війни» / відпов. ред. к.ю.н. Олійник О.М. <https://minjust.gov.ua/m/monitoring-vprovadjennya-ta-analiz-efektivnosti-npa>. (дата звернення 25.04.2023).

4. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. URL: <https://zib.com.ua/ua/151472.html> (дата звернення 25.04.2023).

5. Гловюк І. Питання реалізації конституційного права на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (2-3 червня 2022 р.) / упор. М.В. Ковалів, М.Т. Гаврильців, Н.Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с., С. 59-60.

Богомолова Олена Сергіївна,

судовий експерт відділу економічних досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОМУ ФОНДУ

Розслідування злочинів проти довкілля, заподіяних порушенням законодавства про природно-заповідний фонд, внаслідок незаконної порубки або пошкоджень дерев, рослин, або внаслідок незаконного збору або знищення дикорослих рослин, плодів, горіхів, ягід, внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів, пошкодження або знищення їх жител та споруд, місць перебування і розмноження, а також тваринного світу, пошкодження карство-спелеологічних, геологічних та гідрологічних об'єктів або внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту, забруднення та засмічення їх

території, вимагає застосування спеціальних знань з різних наукових галузей.

Для розслідування таких видів злочинів призначають різні експертизи, в результаті яких можна одержувати відповіді на певні питання. Одне з провідних місць в цьому напрямку займає судово-економічна експертиза, яка пов'язана із визначенням розміру шкоди, заподіяної природно-заповідному фонду підприємствами, установами організаціями та громадянами.

Питання, пов'язані з розрахунком розміру шкоди, заподіяної природно-заповідному фонду експерт-економіст вирішує в межах своїх спеціальних знань, зокрема перевіряється відповідність вимогам чинного законодавства застосованих в розрахунку такс, правильність їхньої індексації, а також відповідність коефіцієнту, яким визначається особлива природоохоронна цінність територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Судово-економічна експертиза надає можливість вирішити питання щодо документального й нормативного обґрунтування розрахунків розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд, складених державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища на підставі акту перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства.

Для проведення експертиз цього напрямку, експерту-економісту необхідно мати вихідні дані, щоб підтвердити наданий на дослідження розрахунок обчисленого розміру шкоди, заподіяного природно-заповідному фонду. Також, для співставлення вихідних даних, зазначених в розрахунку, експерту додатково надаються протоколи огляду місця події, або протоколи проведення слідчого експерименту, відомості порубу дерев, знищення рослин, тварин, перелікові відомості, акти огляду місця вчинення правопорушення, тощо.

На виконання статті 65 Закону України «Про природно-заповідний фонд» [1] Кабінетом Міністрів України Постановою «Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно – заповідний фонд» від 10 травня 2022 р. №575 [2], затверджено спеціальні такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Спеціальні такси встановлені в 12-ти додатках до цієї постанови в залежності від виду порушення законодавства від незаконних дій підприємств, установ, організацій та громадян внаслідок:

незаконної рубки або пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня припинення росту (додаток 1);

пошкодження дерев та рослин, що мають здерев'яніле стебло, до ступеня неприпинення росту (додаток 2);

знищення або пошкодження лісових культур, природного підросту та самосіву, сіянців і саджанців (додаток 3);

знищення або пошкодження газонів та квітників (додаток 4);

самовільної заготівлі сіна або випасання худоби (додаток 5);

незаконного збору або знищення дикорослих трав'янистих рослин, лісової підстилки, лікарських рослин, дикорослих плодів, горіхів, ягід, другорядних лісових матеріалів (додаток 6);

незаконного добування чи знищення об'єктів тваринного світу, пошкодження або знищення їх жител та споруд, місць перебування і розмноження (додаток 7);

пошкодження карсто-спелеологічних, геологічних та гідрологічних об'єктів (додаток 8);

проїзду транспорту, польоту та посадки літальних апаратів (додаток 9);

самовільного зайняття земельних ділянок, невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту, забруднення та засмічення їх території (додаток 10);

знищення або пошкодження інформаційно-охоронних та інших знаків (додаток 11);

знищення або пошкодження осушувальних каналів, дренажних і протиерозійних систем, доріг та інших об'єктів (додаток 12).

Крім того, затверджені цією постановою такси індексуються згідно з встановленим Порядком проведення індексації такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної природно-заповідному фонду підприємствами, установами, організаціями та громадянами за встановленою формулою:

$$Ні = (Нп \times I / 100) \times 10,$$

де Ні - розмір шкоди, заподіяної природно-заповідному фонду у поточному році, гривень з копійками (з округленням до двох десяткових знаків) за одну одиницю;

Нп - такса для обчислення розміру шкоди, заподіяної природно-заповідному фонду за одну одиницю, встановлена у додатках 1-12 до постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 р. № 575 «Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд», гривень;

I - індекс споживчих цін (індекс інфляції) за попередній рік, відсотків;

10 - коефіцієнт, яким визначається особлива природоохоронна цінність територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

При проведенні дослідження, на вирішення експерту-економісту можуть бути поставлені наступні типові запитання:

Чи підтверджується розрахунок розміру шкоди, заподіяний порушенням законодавства внаслідок самовільного випасання 2 коней громадянином (П.І.Б) на пасовищах, встановлений у довідці - розрахунку (дата та номер) в сумі (вказати суму) ?

Чи підтверджується розрахунок розміру шкоди, завданий ДП (назва підприємства) внаслідок пошкодження 12 лісових культур у степовій зоні та 5 саджанців породи «Абрикос» у розсаднику господарства, встановлений у довідці-розрахунку (вказати номер та дату) в сумі (вказати суму) ?

Чи підтверджується розрахунок розміру шкоди, спричинений лісовому господарству внаслідок незаконної порубки дерев, яка вказана в Розрахунку шкоди (вказується номер та дата) відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року №575 ?

При проведенні економічної експертизи насамперед потрібно звернути увагу на наявність у матеріалах кримінального провадження розрахунку розміру шкоди, складеного державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища. А для повного та всебічного дослідження й визначення обґрунтованості внесення до розрахунку таких показників, як вид знищених або пошкоджених дерев та рослин, лісових культур, лікарських чи дикорослих рослин, плодів, горіхів, ягід, чи мають вони здерев'яніле стебло, який діаметра кори біля шийки кореня, зону пошкодження, ступінь росту, їх вік, тощо доцільно призначати комплексні судово економічні та біологічні експертизи.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд»: Закон України від 16.06.1992р. №2456-ХІІ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>;

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд: Закон України від 10 травня 2022 р. № 575: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022n#Text/>.

Бондарчук Анна Сергіївна,
старший викладач кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Поєднання понять криміналістичного забезпечення та доказування є доволі актуальним питанням, про це свідчать тривалі наукові дискусії. Поняття доказування вивчає наука кримінального процесу, в ту ж чергу, вивчення криміналістичного забезпечення належить суто науці криміналістиці. Поєднання ж цих двох понять дає можливість показати взаємозв'язок: 1) діяльності уповноважених суб'єктів, застосовуючи ними засоби, методи, прийоми та рекомендації способів досудового розслідування та судового провадження із виконанням процесуальної форми на цих стадіях провадження; 2) загалом наук кримінального процесу та криміналістики.

Окремі аспекти питань криміналістичного забезпечення доказування у кримінальному провадженні висвітили у роботах такі науковці: А.М. Борович, М.В. Капустіна, І.І. Леоненко, А.А. Павлишина, Ж.В. Удовенко, Ю.М. Черноус, О.І. Чучукало, В.Ю. Шепітько та інші.

На рівні дисертаційного дослідження Ж.В. Удовенко пропонує визначати криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві як самостійну, ефективну, специфічну діяльність відповідних суб'єктів із створення необхідних умов при отриманні шляхом криміналістичної освіти криміналістичних знань та використання криміналістичної техніки у передбаченій законом діяльності суб'єктів процесу доказування на досудовому слідстві із збирання, дослідження, перевірки та оцінки фактичних даних (доказів) і застосування їх з метою встановлення істини у кримінальній справі [13, с. 113]. Переконані, що представлене визначення містить певні неточності, а саме: 1) порушення вимог (відсутність синонімів, однозначність, мотивованість, точність, системність) формування дефініції понять, адже застосовано конструкцію: «криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві – це ... доказування на досудовому слідстві», а також 2) вчена звужує зміст поняття «криміналістичне забезпечення» до техніко-криміналістичного.

О. І. Чучукало у дисертаційній роботі дійшла висновку, що криміналістичне забезпечення доказування на судовому слідстві є діяльність по створенню належних умов задля отримання і сприйняття

суддями криміналістичних знань і придбання відповідних вмій та навичок по застосуванню у процесі доказування криміналістичних засобів, методів і прийомів з метою всебічного, повного та об'єктивного розгляду справ у суді [14, с. 111–112].

Сучасне визначення криміналістичного забезпечення доказування у кримінальному провадженні представила З.М. Топорецька. На її думку, це задоволення потреб процесу збирання, перевірки та оцінки доказів для встановлення предмету доказування технічними засобами, тактичними прийомами та методами криміналістики під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального правопорушення, проведення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень у кримінальному процесі [15, с. 139].

Таке визначення заслуговує на увагу. Водночас, не можемо повною мірою погодитись з ним, оскільки у даному випадку:

1. Криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні задовольняє потреби не «процесу...», а уповноважених суб'єктів, які і збирають, перевіряють та оцінюють докази;

2. Встановлення предмету доказування відбувається не лише технічними засобами, тактичними прийомами та методами криміналістики, а і тактичними рекомендаціями, зважаючи і на тактику проведення слідчих (розшукових) дій, а також і на практичні рекомендації розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Тому доцільно зазначати засоби криміналістичної тактики, техніки та методики;

3. Формулювання «збирання, перевірки та оцінки доказів ... під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального правопорушення» є некоректним, адже в судовому провадженні відбувається розгляд матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи), а не кримінального правопорушення, що випливає із положень КПК України (ст. 21, 27, 31 тощо). Окрім цього, кримінальне провадження включає в себе судове провадження, що охоплює і судовий розгляд, і підготовче судове провадження, і провадження з перегляду судових рішень у вищих судових інстанціях тощо (п. 24 ст. 3 КПК України). У такому випадку доцільно застосовувати формулювання: «під час досудового розслідування та судового провадження щодо кримінальних правопорушень».

Підсумовуючи можна зауважити, що криміналістичне забезпечення доказування у кримінальному провадженні – це діяльність із задоволення потреб уповноважених суб'єктів під час збирання, перевірки та оцінки доказів, забезпечуючи їх засобами криміналістичної техніки, тактики та методики задля встановлення предмету доказування під час досудового розслідування і судового провадження щодо кримінальних правопорушень, а також проведення

процесуальних дій у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Список використаних джерел

1. Удовенко Ж.В. Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2004. 205 с.

2. Чучукало О.І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу: автореф. дис.. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2004. 200 с.

3. Топорецька З.М. Проблеми визначення поняття та змісту криміналістичного забезпечення доказування у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 4. С. 135–140.

Верещак Олександр Іванович,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії Національної академії внутрішніх
справ

**ЗАКОННІ ІНТЕРЕСИ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПРИ ЗДІЙСНЕННІ
СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Запровадження інституту спеціального досудового розслідування (далі – СДР) покликано надати стороні обвинувачення можливість притягнути до відповідальності осіб, що обґрунтовано підозрюються у вчиненні найтяжчих та резонансних злочинів, але ухиляються від явки та переховуються від слідства та суду з метою уникнення покарання.

Останні зміни, внесені до чинного КПК України, які безпосередньо стосуються спеціального досудового розслідування, надають змогу реалізовувати даний порядок розслідування більш повно. У серпні 2022 набрав чинності Закон України від 28.07.2022 № 2472-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених». Усі зміни і доповнення, що мали місце останнім часом, зумовлені викликами соціально-політичного, воєнного та економічного характеру та необхідністю запровадження у зв'язку із цим правових понять, які донині не були регламентовані.

В умовах дії правового режиму воєнного стану відповідні показники значно зросли, що пов'язано із змінами та доповненнями за 2022 рік. Так, кількість осіб, стосовно яких здійснено СДР, листопад 2022 р. – 3949; жовтень 2022 р. – 3053; вересень 2022 р. – 2264;

серпень 2022 р. – 1411; липень 2022 р. – 813 [2]. Зазначені кримінальні правопорушення мають великий суспільний резонанс та пов'язані із заподіянням шкоди у великих та особливо великих розмірах. Ескалація воєнних дій та збільшення кількості військовополонених також викликала необхідність у врегулюванні суспільних відносин у частині спеціального кримінального провадження.

Відповідно до ч. 2 ст. 297¹ КПК України правовими підставами здійснення такого розслідування є:

- 1) повноліття підозрюваного;
- 2) у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених статтями 109, 110, 1102, 111, 112, 113, 114, 1141, 115, 116, 118, частиною другою статті 121, частиною другою статті 127, частинами другою і третьою статті 146, статтями 146¹, 147, частинами другою - п'ятою статті 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 255-258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵, 348, 364, 364¹, 365, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369, 369², 370, 379, 400, 408, 436, 436¹, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу України;

- 2) повідомлення про підозру особі у даному провадженні;

- 3) від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності;

- 4) та/або оголошення підозрюваного у міжнародний розшук.

У 2022 році до КПК України додано також положення що дозволяє здійснювати СДР щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.

Безперечно, кримінальне провадження за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого, передбачає певні особливості у загальних правилах процесу. Головне питання, яке виникає – чи не буде процес прискореного правосуддя впливати на якість розслідування та розгляду справ. Фундаментальним принципом при цьому залишається принцип не звуження процесуальних прав підозрюваного, а також існування відшкодувальних механізмів у випадку їх часткового чи повного недотримання.

Під час *in absentia* підозрюваному повинно бути забезпечено увесь ряд процесуальних прав і гарантій, а в разі його появи в ході процесу або навіть після передачі справи до суду – він повинен мати можливість розпочати процес з початку.

Саме в контексті забезпечення повного спектру прав та гарантій підозрюваного інститут заочного кримінального провадження узгоджується з положеннями Європейської конвенції про захист прав

людини та основоположних свобод та сприймається Європейським судом з прав людини.

Так, у справі Санадер проти Хорватії ЄПСП визначив, що враховуючи тяжкість вчинення злочинів, великий суспільний інтерес та бажання досягнути правосуддя у подібних злочинах, використання процесів *in absentia* не є порушення права на справедливий судовий розгляд, але при цьому не можуть ігноруватися права підозрюваного/обвинуваченого [3].

Водночас КПК України надає особам, відносно яких застосовується спеціальне провадження, достатній рівень гарантій, під якими розуміється система або сукупність правових способів та засобів, що забезпечують рівні правові можливості для надбання та реального здійснення своїх прав і свобод при судовому розгляді кримінальних проваджень [4, с. 13]

Кримінальне процесуальне законодавство регулює як реалізацію підозрюваним своїх процесуальних прав, так і їх охорону. Реалізація прав – це правомірна діяльність самого підозрюваного з використання ним своїх прав у кримінальному провадженні. Цій діяльності передую знання підозрюваним змісту та меж своїх прав і самого порядку їх використання. Гарантіями реалізації прав підозрюваного стають, відповідно, кореспондовані ним обов'язки інших осіб, які здійснюють кримінальне провадження або беруть у ньому участь чи залучаються до нього.

Те, що підозрюваний особисто не реалізує надані йому процесуальним законом права у кримінальному провадженні, участь у якому він ігнорує, зовсім не означає, що у такому провадженні відсутні дієві гарантії захисту та охорони його прав і законних інтересів.

Для надійності всієї системи забезпечення прав підозрюваного кожна гарантія повинна бути закріплена в правових нормах, які слід вважати гарантіями-умовами, правовим оформленням змісту того чи іншого засобу забезпечення прав підозрюваного. Це стосується і гарантій прав підозрюваного у СДР.

Дослідження положень ст. 42 КПК України, в якій закріплено основні процесуальні права підозрюваного, а також положень ст.ст. 45–54 КПК України, що регулюють діяльність захисника, у їх системному зв'язку з положеннями статей глави 241 КПК України, які встановлюють порядок здійснення СДР, дає можливість зробити висновок, що підозрюваний, відносно якого здійснюється СДР, додатково наділений, крім перелічених у ст. 42 КПК України, такими правами:

По-перше, ч. 2 ст. 7 КПК України наголошує, що зміст і форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам

кримінального провадження з урахуванням особливостей, встановлених законом. При цьому сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема, прав на захист, на доступ до правосуддя, таємниці спілкування, невтручання в приватне життя) у разі здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (in absentia).

По-друге, спеціальне провадження може бути розпочато за обмеженим колом кримінальних правопорушень, а саме проти основ національної безпеки України, проти громадської безпеки, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також службових та деяких інших злочинів.

По-третє, ст. 297⁴ КПК визначено, що слідчий суддя відмовляє в задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переховується від органів слідства й суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міжнародний розшук. Також слідчий суддя в процесі вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування зобов'язаний врахувати наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

По-четверте, ст. 280 КПК України визначено підстави для зупинення досудового розслідування, зокрема в п. 21 вказаної статті зазначено, що досудове розслідування може бути зупинена після повідомлення особі про підозру в разі, якщо слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування.

По-п'яте, повторне звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді в одному кримінальному провадженні не допускається, крім випадків наявності нових обставин, які підтверджують, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності й оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук (ч. 3 ст. 297⁴ КПК України).

По-шосте, відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 52 КПК України обов'язкова участь захисника забезпечується в кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, з моменту прийняття відповідного процесуального рішення [5, с. 167-168].

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що обов'язкова участь захисника є цілком виправданою, адже забезпечення права на захист є однією з основоположних засад кримінального провадження та виступає важливою державною гарантією захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених у

ст. 59, ч. 2 ст. 63, п. 5 ч. 2 ст. 129 Конституції України, а також у низці міжнародних документів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 11 Загальної декларації прав людини; ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text>.

2. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за липень–грудень 2022 р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.

3. Case of sanader v. croatia. Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-151039>.

4. Трофименко В. М. Кримінально-процесуальні гарантії особистості в стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2000. 226 с.

5. Сливич І. І. Спеціальне провадження як самостійна форма кримінального судочинства в Україні. Visegrad journal on human rights. 2014. № 2. С. 164-170.

Вигівський Іван Михайлович,

викладач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ТА РОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З моменту вторгнення 24.02.2022 року особами, які приймають участь у збройній агресії з боку РФ вчинено більше 72 тисяч злочинів, кожний з яких підлягає розслідуванню. Окрім зазначених суб'єктів, злочини, які притаманні саме умовам воєнного стану також вчинюються колаборантами, громадянами України як на окупованій так і «вільній» території України. Враховуючи географію вчинення вищезазначених злочинів, та перелік суб'єктів, які вчинюють зазначені злочини – у їх розслідуванні приймають участь (відповідної підслідності) практично всі правоохоронні органи України. В умовах обмеженої кількості слідчих у зазначених правоохоронних органах під час воєнного стану виникає необхідність залучення до проведення розслідування оперативних підрозділів, які є практично єдиним суб'єктами яким слідчий може надати доручення на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Окрім цього прокурор, як процесуальний керівник має право залучити до проведення досудового розслідування працівників інших правоохоронних органів. Разом з тим, певна специфіка виникає внаслідок наявності можливостей у фіксації злочинних дій суб'єктів (державних органів), які не мають у своєму складі слідчих підрозділів, яким не можуть бути надано доручення на проведення процесуальних дій, але які мають оперативні можливості, застосовують спеціальні технічні засоби отримання інформації. Практично жодним нормативним актом не регламентується процесуальна взаємодія з вищезазначеними суб'єктами.

Ситуація ускладнюється тим, що мета фіксації злочинних дій у різних суб'єктів різна, наприклад, оперативні підрозділи Національної поліції України більше «націлені» на збір доказів для досудового розслідування та суду; підрозділи Служби безпеки України більше спрямовані на усунення суспільної небезпеки злочинців оперативно-розшуковими та розвідувальними методами, розвідувальні органи націлені на використання отриманої інформації (яка практично є доказовою, але де-юре такою не визнана) у військових (бойових) цілях – для встановлення місцезнаходження конкретних підрозділів рф (у тому числі й шляхом аналізу змісту перехоплених переговорів) з метою їх знешкодження (а не притягнення до відповідальності), хоча формально вони повинні переслідувати і таку мету. З іншого боку, тактична інформація має властивість швидкого «старіння», тому її реалізація повинна бути проведена протягом кількох годин-днів. Найбільш цінна тактична інформація реалізується для затримання підозрюваних (або у нашому випадку – їх знешкодження іншими способами). І тут має значення наскільки оперативно і в межах кримінального процесуального законодавства можливо отримати інформацію та перевірити вже отриману інформацію під час процесу.

Необхідно також врахувати, що можливість отримання інформації для різних суб'єктів різна, як різна можливість її використання у досудовому розслідуванні. Спостерігається реалізація принципу зворотної пропорційності – той суб'єкт, що має більше можливостей для отримання інформації (яка апріорі може бути доказовою), не має можливостей використати її у досудовому розслідуванні, і навпаки – той суб'єкт, що має повноваження щодо інфільтрації інформації у процес розслідування (та відповідно надання інформації їй статусу доказової), натомість має менше можливостей що до її здобування.

Така ситуація, не в останню чергу обумовлена тим, що ч. 6 ст. 246 КПК України визначає перелік оперативних підрозділів, які за дорученням слідчого мають право проводити слідчі (розшукові) дії та НСРД (а саме уповноважені оперативні підрозділи: НП України, органів безпеки, НАБУ, органів БЕБ України, органів ДБР, органів

ДПС України, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДКВС України), тобто цей перелік є всеохоплюючим і не підлягає розширенню чи тлумаченню чи будь якій інтерпретації (окрім внесення змін Законом), наприклад, шляхом надання доручення на проведення НСРД розвідувальним органам України.

Відповідно виникає питання що до можливості використання отриманої розвідувальним органами інформації (як приклад, яка публікуються навіть у телеграм каналах, де військові РФ у розмовах з близьким зізнаються у вчиненні злочинів, і звісно більш «серйозні» перехоплення оскільки вона отримана органами, що не мають процесуальної (або навіть оперативно-розшукової функції). Можна орієнтовно вибудувати логічний ланцюг у випадку коли таку інформацію отримують підрозділи СБУ, хоча також виникає ряд питань – в рамках чого здійснюються її отримання – адже не в рамках НСРД, оскільки заздалегідь невідомо а ні особа підозрюваного а ні конкретний злочин (тобто неможливо отримати дозвіл на проведення НСРД, яка не має чіткого об'єкта). А якщо така інформація отримується у межах не процесуальної діяльності, то у такому випадку вона оформлюється (для набуття сили доказів у кримінальному провадженні), як отримана у ході оперативно-розшукового заходу, а потім легалізуються із застосуванням відпрацьованого механізму, за участю підрозділів СБУ, які здійснюють досудове розслідування. Але у розвідувальних органів така можливість відсутня, оскільки в їх структурі відсутні слідчі підрозділи, а їх оперативні підрозділи не мають права проводити, наприклад НСРД за дорученням слідчого, тобто слідчий не має права надати їм таке доручення (відповідно ч. 8 ст. 246 КПК України).

Враховуючи зазначене, вважаємо доцільним внести зміни до КПК України, відповідно яких регламентувати: формальну можливість виконання доручення слідчого підрозділами органів, які не мають у своєму складі слідчих підрозділів; можливість використати у якості доказів інформацію, що міститься у матеріалах, отриманих розвідувальними органами під час виконання бойових задач в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Віксич Софія Дмитрівна,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

МОРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО

Сьогоднішні зміни в українському суспільстві обумовлені складними чинниками, що спричиняють тісну взаємозалежність всіх країн світу між собою, їх кооперацію в багатьох сферах діяльності. Треба визнати, що в багатьох випадках відома латинська сентенція «*destruam et aedificabo*» [1] є практично гаслом кардинальних дій та звершень. Разом з тим, будь-які зміни матимуть свої добрі плоди лише у тому випадку, якщо ми пам'ятатиме головний історичний постулат - *vestigial semper adora*.

Як зазначає М. Тофтул, «діяльність (моральна) – особлива сфера життя людини, в якій реалізується єдність її моральної свідомості і практичної діяльності. Діяльність (моральна) має предметно-змістовну визначеність і свою специфіку. Вона в більшій чи меншій мірі дає про себе знати, виявляється в будь-якій діяльності, оскільки моральні вимоги поширюються на всі сфери людського життя. Діяльність (моральна) виявляється через вчинки. Завдяки їй людина вступає в певні суспільні зв'язки, які називають моральними відносинами» [2, с. 143].

Кримінальні процесуальні відносини не є виключенням, оскільки також представляють собою сферу людського буття, хоча й доволі специфічну. Але саме в ній мораль так би мовити «розквітає», має свій яскравий прояв.

В своєму дисертаційному дослідженні «Моральні засади доказування у досудових стадіях кримінального процесу» О. Мельник, спираючись на слова українського письменника М. Гоголя, висловлює прохання: *забирайте ж із собою в дорогу, виходячи з м'яких юнацьких років у сувору жорстоку мужність, забирайте з собою всі людські рухи, не залишайте їх на дорозі, адже підняти їх потім не зможете.* [3, с. 17]

Водночас О. Мельник спирається на роботу Ю. Грошевого, який зазначає, що «рівнем» моралі, що вимірюється у кримінальному судочинстві, можу слугувати відношення до людської особи, визнання її соціальною цінністю [3, с. 18].

Найбільш важливим це положення стає під час впровадження нових форм та методів досудового розслідування у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх потерпілих, оскільки саме

вони, неповнолітні, не заслуговують на вирішення завдань кримінального процесу шляхом повторної їх травматизації.

Так, цікавим, на наш погляд, є рішення Верховного Суду України від 17 січня 2023 року по справі № №753/13113/18 щодо вчинення батьком розпусних дій щодо своєї малолітньої доньки, використовуючи психологічний тиск та залякування [4].

По цьому провадженню однією з вимог касаційної скарги сторони захисту було те, що потерпіла дитина не допитувалась під час судового розгляду. Суд, в свою чергу, в своїй постанові звернув увагу на низку міжнародних договорів, ратифікованих Україною, що надають особливе значення забезпеченню інтересів дитини. В тому числі, в рішенні Суду акцентується увага на п. е ч. 1 ст. 35 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства[5], в якому йдеться про зобов'язання Держав-учасниць вжити необхідних законодавчих та інших заходів для забезпечення якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження.

Разом з тим, Суд у вищевказаному рішенні погодився із тим, що відмова у допиті дитини в суді першої інстанції була виправдана в достатньому ступені. Окремої уваги при цьому було наділено тому, що допит під час досудового розслідування відбувся, коли дитині було 3 роки і 3 місяці, а судовий розгляд відбувся лише через 2 роки. Тож очевидним було рішення Суду з позицій моральної діяльності та пріоритетності прав дитини, її найкращих інтересів, в той же час як підставило під сумнів реалізацію засади безпосередності дослідження показань. Але чого вартий Закон, якщо в ньому не існує виключень із правил?

Парадоксально, але наступним цікавим фактом є те, що за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я насильство над неповнолітніми, в тому числі, психологічне, широко розвинене, в першу чергу, в країнах з високим рівнем життя [6, с. 496], хоча логічним було б припустити, що це явище походить з країн із занижким рівнем життя. І якщо розвинені країни потерпають від такого ставлення до дітей, то, виходить, що й моральна діяльність шляхом виховання в таких державах повинна бути більш динамічна, рухлива, так би мовити, дієва.

В свій час, а саме 1713-1784рр. Д. Дідро, якого вважають евдемоністом, вбачав ціль життя у щасті, насолоді та користі. Він був переконаний, що людина не зла і не добра від природи, що ці якості в неї визначаються її середовищем і умовами [2, с. 142]. Якщо це так, то від зворотнього, варто констатувати, що в державах більш розвиненого типу повинні бути широко представлені організації захисту прав дітей, їх виховання, профілактики злочинності серед них та відносно них.

В 2006 році О. Мельник зазначила, що більш складнішою є колізія правових та моральних норм у суспільствах, які знаходяться в стані завищеної динаміки та переживають реформи. В цих випадках неминуче руйнування часткове руйнування моралі і правової системи суспільства. Однак перехід до нової моралі здійснюється, як правило, помалу. Інакше кажучи, між юридичними і моральними нормами виникає «історична рассінхронізація», яка неминуче породжує їх колізію... однак не треба лякатися того, що стара модель похитнулася, а нової ще немає, варто лякатися непроглядності [3, с. 30].

На нашу думку, ці слова надактуальні. Сьогодні як раз і характеризується підвищеною динамікою та зміною старих форм та методів на абсолютно нові, але, уклінно повертаючись до свого минулого, варто визнати, що матеріальні блага цивілізацій не зробили щасливою ще жодну із держав, а звичайні людські чесноти та людяність лише підкреслюють відомий вислів, що при згоді - маленькі справи ростуть, а при незгоді - навіть великі справи розпадаються. Отже, на «моральному фронті», як ніколи ще раніше, кожен є воїном. І сьогоднішнє об'єднання зусиль в частині дотримання прав потерпілих дітей в кримінальному провадженні вже завтра матиме плоди смоківниці, під жорсткими листями якої, як відомо, ще й можна мати тінь та прохолоду під час спеки.

Список використаних джерел

1. Євангеліє від Марка (XIV, 58-59): http://osbm-buchach.org.ua/Bibliya/Ma_rko.html

2. Тофтул М.Г. Енциклопедичний словник з історії та теорії моралі: словник / М.Г.Тофтул. – Житомир: Вид. Євенок О.О., 2015. – 656с.

3. Мельник О. В. Моральні засади доказування у досудових стадіях кримінального процесу України: дис. ... канд. юрид. наук :12.00.09. Київ, 2006. 222 с.

4. Реєстр судових рішень: Постанова ВС від 17.01.2023 року (справа №753/13113/18, провадження № 51-бкм21): <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108526645>.

5. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифіковано Законом № 4988-VI від 20.06.2012, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

6. Features of Interrogation of Minor Victims in the Pre-Trial Investigation. Особливості допиту неповнолітніх потерпілих у досудовому розслідуванні / [Olga Y. Guseva, Myroslav V. Popovych, Oksana V. Melnyk, Mykhailo V. Huzela]. CUESTIONES POLITICAS. Vol. 39 Núm. 70 (2021) (October). URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/36866/39845>.

Вознюк Оксана Леонідівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ДОБРОСОВІСНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛІЗАЦІЇ ОБВИНУВАЧЕНОГО ЯК ПІДСТАВИ ЗУПИНЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-IX від 14.04.2022, серед іншого, внесені зміни до частини 1 статті 335 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [1]. Зокрема перелік підстав зупинення судового провадження доповнений призовом обвинуваченого для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

Статтею 65 Конституції України встановлено, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України. Водночас введений в Україні воєнний стан триває вже більше року, і мобілізація обвинуваченого може вплинути як на розумність строків судового провадження, так і на можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності в цілому.

Адже зупинення перебігу строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності передбачено у зв'язку з ухиленням від досудового розслідування або суду (частина 2 статті 49 Кримінального кодексу України), і не пов'язано з неможливістю судового розгляду внаслідок мобілізації обвинуваченого.

Важливим є питання чи є мобілізація безумовною підставою для зупинення судового провадження, тобто це право чи обов'язок суду?

На відміну від інших процесуальних кодексів, норми яких містять чітку конструкцію «Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі» (статті 251 ЦПК України, 227 ГПК України) «Суд може ... зупинити провадження у справі» (статті 252 ЦПК України, 228 ГПК України), Кримінальний процесуальний кодекс України закріплює формулювання «суд зупиняє» (стаття 335 КПК).

Зазначена невизначеність очікувано призвела до варіацій правозастосування.

Так Верховний суд у своїй ухвалі від 5 січня 2023 року у справі № 459/2250/21 зазначив про правильність застосування апеляційним судом приписів статті 335 КПК, а саме мобілізації обвинуваченого як обов'язкової підстави для зупинення провадження у справі [2].

Аналогічна правова позиція висвітлена в ухвалі Київського апеляційного суду від 04.08.2022 у справі № 753/18179/20:

«Приймаючи до уваги наведені вище вимоги закону, а також ту обставину, що, як встановлено під час апеляційного розгляду, обвинувачений ОСОБА 5 після ухвалення щодо нього обвинувального вироку, який не набрав законної сили, був призваний для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, яку оголошено Указом Президента України № 69/2022 від 24 лютого 2022 року «Про загальну мобілізацію», суд апеляційної інстанції не тільки вправі, а повинен зупинити провадження щодо такого обвинуваченого до його звільнення з військової служби» [3].

Дещо інший підхід міститься в Окремій думці судді Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду щодо ухвали від 03.02.2023 у справі № 758/1780/17: «хоча ч. 1 ст. 335 КПК закріплює обов'язок, а не право суду зупинити судове провадження, але відповідна норма має застосовуватися, урахувавши не лише (1) формальну відповідність фактичної ситуації особи, у зв'язку з якою ініціюється питання щодо прийняття відповідного рішення, словесній конструкції норми, в якій відображено зміст конкретної підстави для зупинення провадження, але й (2) цілі, яких прагнув досягнути законодавець за наслідками доповнення норми тією чи іншою підставою» [4].

З цим варто погодитись, адже неврахування обставин та мотивів мобілізації обвинуваченого може призвести до недобросовісної поведінки та зловживань зі сторони захисту.

В цьому контексті вартими уваги вбачаються такі фактори:

- перебування обвинуваченого на військовому обліку до початку повномасштабного вторгнення;
- темпоральний зв'язок між мобілізацією обвинуваченого, початком дії воєнного стану, надходженням обвинувального акта до суду та внесенням відповідних змін до статті 335 КПК;
- функціональні обов'язки обвинуваченого як військовослужбовця, його місце перебування та наявні можливості брати участь у судових засіданнях, зокрема, у режимі відеоконференції без відлучення з місця служби із застосуванням власних технічних засобів.

Зокрема непоодинокими є випадки, коли військовий квиток або тимчасове посвідчення військовозобов'язаного оформлюється особою вже після набуття нею процесуального статусу обвинуваченого. Цілком нормальним є прагнення людини захистити свою країну від варварської збройної агресії російської федерації, однак такий фактор як час початку військової служби має бути оцінений в сукупності з іншими обставинами.

Зміни до частини 1 статті 335 КПК України набули чинності 01.05.2022, тобто через два місяці після початку повномасштабного вторгнення рф. Відтак бажання особи приєднатися до лав захисників

після внесення таких змін до кримінального процесуального законодавства також може свідчити про бажання уникнути кримінальної відповідальності, особливо за нетяжкі злочини або кримінальні проступки, де строки давності можуть складати два-три роки.

Також варто проводити аналіз часу призову обвинуваченого по відношенню до надходження обвинувального акта до суду або винесення вироку судом першої інстанції. Адже наближення потенційного притягнення до кримінальної відповідальності, можливість бути ув'язненим, може спонукати обвинуваченого до дій, пов'язаних з відтермінуванням таких негативних для нього наслідків.

Окремої уваги заслуговує військово-облікова спеціальність обвинуваченого. Організація і здійснення заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі та стримуванні збройної агресії РФ потребує проведення низки заходів як безпосередньо в зоні проведення бойових дій, так і регіонах з відносно спокійною оперативною обстановкою.

Крім того, відповідно до абзацу 8 пункту 45 Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженого Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008, участь в засіданнях судів або прибуття за викликом органів досудового розслідування є підставою для направлення військовослужбовця у відрядження [5]. Однак вказана норма не є імперативною. Оскільки виключно начальницькому складу військової частини відома інформація про вплив відрядження та/або дистанційної участі обвинуваченого на боєздатність підрозділу та можливі негативні наслідки такого відрядження (участі), вбачається за можливим судам звертатися з запитами до військових частин.

За приписами статті 28 КПК дотримання розумних строків судового провадження забезпечується судом. Зважаючи на постійну зміну оперативної обстановки, періодичну ротацію військовослужбовців, судам доцільно звертатися з відповідними запитами про надання інформації до військової частини, в якій проходить службу обвинувачений, як для вирішення питання про зупинення судового провадження, так і для подальшого контролю можливості його відновлення.

Відтак, не дивлячись на безумовність законодавчого закріплення такої підстави для зупинення судового провадження як мобілізація обвинуваченого, суди мають можливість дослідити об'єктивність неможливості продовження судового розгляду. Зазначене дозволить не порушити розумність строків, а також убезпечити від зловживань сторону захисту і не допустити використання воєнного стану для ухилення від кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n41> (дата звернення – 20.04.2023).
2. Ухвала Верховного суду від 05.01.2023 у справі № 459/2250/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108273915> (дата звернення – 20.04.2023).
3. Ухвала Київського апеляційного суду від 04.08.2022 у справі № 753/18179/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105694158> (дата звернення – 20.04.2023).
4. Окрема думка судді Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду щодо ухвали від 03.02.2023 у справі № 758/1780/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108772465> (дата звернення – 20.04.2023).
5. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10.12.2008 №1153/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#n17> (дата звернення – 20.04.2023).

Гальченко Вікторія Сергіївна,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Розвиток технологій докорінно змінив ведення діловодства, що також відобразилось на здійсненні правосуддя в Україні. Зокрема, законодавцем було запроваджено поняття «електронні докази». Так, електронний лист, голосове або текстове повідомлення, листування у месенджері можуть бути використані в суді як докази у справі. Цей процесуальний інститут потребує ретельної уваги, адже у разі виникнення спору, належно оформлені електронні докази можуть вплинути на позитивне вирішення справи. Тож юристам вкрай необхідно вміти правильно використовувати електронні докази в суді [2, с. 247].

Електронні докази, такі як електронні повідомлення, електронні документи, аудіо- та відеозаписи, стають все більш поширеними на досудовому слідстві. Їх використання може бути корисним для збору

доказів та розслідування злочинів, але вони також ставлять певні проблеми з точки зору допустимості доказів.

Важливо мати на увазі, що докази повинні бути отримані з дотриманням закону та прав людини. Оскільки електронні докази можуть бути легко змінені або підроблені, потрібно забезпечувати їх автентичність та цілісність [5].

У кримінальному процесі докази мають відповідати двом вимогам, які висуваються до його змісту та форми, – належності (ст. 85 КПК України) і допустимості (ст. 86 КПК України). Закономірно, що такі ознаки повинен мати й електронний доказ, що може забезпечуватися коректністю фіксації та подальшою незмінністю комп'ютерних даних [1].

Відповідно до вимог КПК України в процесі досудового розслідування у кримінальних провадженнях слідчий, прокурор на підставі відповідного процесуального рішення, у тому числі постанови або ухвали суду, зобов'язані вилучати:

речові докази;

предмети і документи, обіг яких заборонено (якщо у власника немає дозволу на їх придбання і зберігання);

документи, що засвідчують особу заарештованого, підозрюваного, обвинуваченого (підсудного);

інші документи, що мають значення у провадженні.

Дії, пов'язані з вилученням і дослідженням комп'ютерного обладнання, мають відповідати вимогам законодавства – Конституції України, законів України: «Про інформацію», «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про судову експертизу» тощо [3, с. 10].

Електронний доказ може мати різні форми та бути пов'язаний з кримінальними правопорушеннями. Він може бути засобом або інструментом вчинення злочину, наприклад, вірусна програма або телеграм-канал, що використовується для збуту наркотичних засобів. Електронний доказ може також містити цифрові сліди кримінального правопорушення, наприклад, відеозаписи з камер відеоспостереження, метадані про вхід користувача в систему або інформацію про неправомірний електронний переказ коштів.

Крім того, електронний доказ може бути предметом кримінального правопорушення, як у випадку з веб-сайтами, на яких розміщені порнографічні матеріали або матеріали, що пропагують насильство, расизм, ксенофобію та інші негативні явища. В будь-якому випадку, електронний доказ може використовуватися для збору доказів та розслідування кримінальних правопорушень.

Електронний доказ може мати різні форми та бути пов'язаний з кримінальними правопорушеннями. Наприклад, електронний доказ може стосуватися порушення авторських прав, коли незаконно

поширюються матеріали, захищені авторським правом, через Інтернет. Також, електронний доказ може бути пов'язаний з крадіжкою криптовалют або іншими кримінально протиправними діями.

Крім того, електронний доказ може містити інші відомості, які можуть бути використані для доведення факту або обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Наприклад, інформація, розміщена на сторінках в соціальних мережах, може дати змогу охарактеризувати особу обвинуваченого. Такі електронні докази можуть бути важливими джерелами інформації для правоохоронних органів та суду у забезпеченні доказової бази у кримінальних справах [4, с. 419–420].

Один з ключових аспектів допустимості електронних доказів на досудовому слідстві – це захист приватності та конфіденційності даних, які були отримані. Збір та використання електронних доказів повинні здійснюватися з дотриманням вимог законодавства щодо захисту особистих даних, а також з дотриманням принципів прав людини. Зокрема, деякі види електронних доказів можуть містити особисті дані, такі як імена, адреси, номери телефонів тощо. У разі збору такої інформації, необхідно забезпечити її конфіденційність та захист від несанкціонованого доступу. Водночас, такі дані можуть бути необхідними для дослідження та використання як доказів у справі.

Щоб забезпечити дотримання вимог приватності та конфіденційності, можуть застосовуватися різні заходи, такі як шифрування даних, обмеження доступу до доказів лише певним особам чи захист від несанкціонованого копіювання. У деяких випадках, може бути необхідно здійснювати дослідження доказів на місці збору, щоб забезпечити їхню цілісність та довіреність [2, с. 249].

Правомірність та етичність збору та використання електронних доказів є важливими аспектами їхньої допустимості та вагомості як доказів у кримінальних справах. Законодавство повинно бути дотримане на всіх етапах збору, обробки та використання електронних доказів.

При зборі електронних доказів необхідно забезпечувати права та свободи громадян, зокрема, право на приватність та конфіденційність даних. При обробці та використанні електронних доказів необхідно дотримуватися принципу пропорційності та не перевищувати межі необхідної кількості даних, які потрібні для розслідування кримінальної справи [4, с. 420].

Електронні докази можуть зберігатися на різних електронних пристроях, зовнішніх носіях, мережевих пристроях та хмарних сховищах. Наприклад, до електронних пристроїв, які мають цифрову пам'ять, можна віднести комп'ютери, мобільні телефони, планшети, камери, принтери, сканери та інші «розумні речі». «Розумні речі» є

пристроями або програмами, здатними приймати сигнали, оброблювати їх та передавати їх іншим пристроям або людині.

Зовнішніми носіями інформації можуть бути жорсткі диски, USB флеш-накопичувачі, карти пам'яті, смарткарти тощо. Мережеві пристрої можуть охоплювати сервери, комп'ютери, комутатори, маршрутизатори та інші цифрові пристрої, які підключені до мережі в дротовому чи бездротовому режимі. Електронні докази можуть також зберігатися на різних сервісах та провайдерах, таких як Інтернет-магазини, соціальні мережі, онлайн-банкінг та інші [5].

Отже, у сучасному світі, і Україна не є виключенням, електронні докази стають все більш важливими у кримінальному провадженні. Однак, їх допустимість та вагомість як доказів у справі залежить від багатьох чинників, таких як етичні та правові вимоги збору та використання даних, технічні аспекти збору, обробки та зберігання електронних доказів, особливості доказів у кіберпросторі та інші. Всі ці фактори потребують окремого розгляду в рамках досудового слідства та судового розгляду. Важливо дотримуватися вимог законодавства та етичних норм, щоб забезпечити допустимість та вагомість електронних доказів у справі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.04.2023).

2. Алексєєва-Процюк Д. О., Брисковська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 2. С. 247–253.

3. Гуцалюк М. В., Гавловський В. Д. та ін. Використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях: метод. реком. Вид. 2-ге, доп. Київ: Вид-во Нац. акад. внутр. справ, 2020. 104 с.

4. Козицька О. Г. Щодо поняття електронних доказів у кримінальному провадженні. Юридичний науковий електронний журнал. №8. 2020. С. 418–421.

5. Why electronic evidence is important and how to prove its authenticity: веб-сайт. URL: <https://www.lifehash.com/post/why-electronic-evidence-is-important-and-how-to-prove-its-authenticity> (дата звернення: 19.04.2023).

Гвоздюк Віталій Валерійович,
доктор філософії в галузі права

ВАЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ СЛІДЧИМИ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Останнє десятиліття практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) активно вкорінюється у правову систему України. На сьогодні, судді доволі часто посилаються на неї, висвітлюючи позиції ЄСПЛ у змісті прийнятих судових рішеннях. Своєю чергою уповноваженні органи, які проводять досудове розслідування лише починають поступово знайомитись з рішеннями ЄСПЛ. Про це свідчать результати соціологічного опитування слідчих Національної поліції України, що проведене в період 2020 – 2021 років [1, с. 245–250], які показують, що їх знання ще є недостатніми для повноцінного використання практики ЄСПЛ у роботі. Окрім цього, тематику актуалізує і сучасна ситуація в нашій державі, яка перебуває в умовах воєнного стану, адже одночасне дотримання прав і свобод людини та проведення ефективного досудового розслідування є чималим викликом для слідчого.

Серед юристів та науковців кримінального процесуального напряму відомо, що досудове розслідування є стадією кримінального провадження (п. 5 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України), яка надає основний інструмент (слідчі (розшукові) дії) слідчим здобувати фактичні дані, які можуть бути доказами вчинення кримінального правопорушення. Особливу увагу серед способів здобуття таких фактичних даних привертає така слідча (розшукова) дія як огляд місця події, адже вона є єдиною, яка може проводитись до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, або до винесення постанови слідчим за умов передбачених ст. 615 КПК України, що зумовлені воєнним станом (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Звертаємо увагу на те, що в умовах воєнного стану слідчий під час проведення досудового розслідування, включаючи і огляд місця події повинен керуватися розділом 9-1 КПК України, який визначає певні його особливості.

Ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї (Конвенція), забезпечила визнання нею компетенції ЄСПЛ. Підвалини ж використання практики ЄСПЛ уповноваженими органами держави заклад Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року в якому, зокрема, у ст. 17 передбачено, що «суди застосовують при

розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [2]. Своєю чергою у попередніх наших роботах доведено [1], що практика ЄСПЛ (в тому числі і рішення, що винесені проти інших держав) є джерелом права в Україні і для слідчих.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 згаданого закону, практика ЄСПЛ – це «практика Європейського суду з прав людини та Європейської комісії з прав людини» [2], тобто сукупність остаточних рішень ЄСПЛ та сукупність ухвал Європейської комісії з прав людини, що діяла до 1999 року.

Розглянемо окремі рішення ЄСПЛ, які є корисними для слідчих під час проведення огляду місця події в умовах воєнного стану.

За матеріалами справи ЄСПЛ «Кайя проти Туреччини» (заява No 22729/93) від 19 лютого 1998 року, заявник стверджував, що його брат був убитий солдатами сил безпеки і не відбулося належне розслідування обставин його загибелі. Він стверджував, що брат був беззбройний, коли солдати Туреччини застрелили його, а потім підклали до його тіла автомат. Уряд заявляв, що в той день солдати піддалися обстрілу з боку членів Робітничої партії Курдистану, почали відстрілюватися, і після бою на місці події виявили тіло убитого Абдулменафа Кайя, поряд з яким знаходився автомат [3].

Дослідивши матеріали справи, ЄСПЛ встановив, що прокурор не взяв показань у солдатів на місці події і не спробував перевірити наявність стріляних гільз, які мали свідчити про запеклу перестрілку, яку, імовірно, вели обидві сторони. Оскільки прокурор є незалежною офіційною особою, яка проводить розслідування, йому слід було б надати більшої уваги збиранню доказів на місці, для того щоб відтворити події й упевнитися, що вбитий, попри те, що був одягнений як звичайний селянин, насправді виявився терористом (як це стверджується), тому ніщо не говорить про те, що прокурор засумнівався у версії подій, представленої співробітниками сил безпеки. Також не було перевірено наявності слідів пороху на руках чи одязі загиблого, не проведено дактилоскопічного дослідження слідів рук на зброї. У будь-якому випадку ці прорахунки вважаються надзвичайно серйозними, з огляду на те, що тіло загиблого було пізніше передано жителям села, що унеможливило проведення будь-яких додаткових досліджень, зокрема куль, які залишилися в тілі. Єдиними речовими доказами, зібраними на місці події для подальших досліджень, були зброя і набой, якими нібито користувався Абдулменаф Кайя. Після чого ЄСПЛ зауважив: яка б не була суть цієї проведеної слідчої дії, не можна не зауважити, що прокурор прийняв рішення про правомірність дій солдатів, не отримавши результатів балістичної експертизи [3].

З представленою рішення впливає, що судді ЄСПЛ володіють знаннями з науки криміналістики, адже вони вказують на те, як потрібно було провести огляд місця події, а також і інші процесуальні дії на місці події, які, вірогідно, могли б надати ясність щодо події, яка відбулася.

Звернемо увагу і на рішення ЄСПЛ «Махмут Кайя проти Туреччини» (заява № 22535/93) від 28 березня 2000 року. Обставини справи полягали в тому, що Хасан Кайя (доктор) та Метин Чан (адвокат), виїхавши на авто заявника до м. Язиколак (м. Елязиг, Туреччина), рятувати пораненого члена Робочої партії Курдистану (про що їм повідомили два невідомих чоловіки), пропали безвісти та згодом були знайдені убитими під мостом за 12 км міста Тунчелі (Туреччина) [4].

ЄСПЛ звернув увагу на те, що в розслідуванні було проведено два розтини тіл у морзі лікарні м. Тунчелі. Перший був поверхневим, що проводився через п'ять годин з моменту виявлення трупів, і в складеному висновку зазначалося, що на обох тілах жодних слідів насильства не виявлено. Другий розтин був більш детальним, що проводився наступного дня, завдяки якому було виявлено деякі сліди на тілах. Однак не були наведені будь-які пояснення або висновки щодо екхімозів в області нігтів, колін і щиколотки або подряпин на щиколотці на тілі Хасана Кайя. Синці на правому вусі і по всій області голови були обґрунтовані тиском на тіло Хасана Кайя, водночас без більш чітких пояснень про те, що це могло містити. Не було проведено судові дослідження на місці злочину, не був складений звіт (протокол) про те, чи були жертви вбиті на даному місці або яким чином вони туди були доставлені. Також не було проведено розслідування щодо способу, яким жертви були доставлені з м. Елязиг до м. Тунчелі, оскільки цей шлях у 130 кілометрів припускає ряд зупинок на державних контрольно-пропускних пунктах. ЄСПЛ зазначив, що в документах розслідування не засвідчено жодної спроби перевірити записи охорони або взяти показання в можливих свідків у м. Язиколак, де була знайдена машина. Точні обставини, за яких Хасан Кайя був схоплений й отримав тілесні ушкодження, виявлені при розтині трупа, невідомі. Найвний медичний огляд також не показує, чи можуть завдані страждання розглядатися як жорстокі й серйозні. Окрім цього ЄСПЛ зауважив, немає сумнівів у тому, що такі факти, як: перев'язані дротом зап'ястя Хасана Кайя, що аж шкіра відсутня на цих місцях, і тривале перебування ступнів його ніг у воді або снігу, вироблені навмисно або іншим чином, можуть розглядатися як нелюдське і таке, що принижує гідність поводження за змістом статті 3 Конвенції [4].

Підсумуюмо, важливість використання практики ЄСПЛ слідчими під час проведення огляду місця події в умовах воєнного стану полягає в тому, що у ній містяться позиції ЄСПЛ не лише у

формі правового імперативу, а і у формі криміналістичних рекомендацій за різних ситуацій у певних країнах, в тому числі і в умовах антитерористичних операцій чи війни, що подібні нашим. Невиконання таких криміналістичних рекомендацій під час проведення огляду місця події призводить до неефективності всього досудового розслідування і як наслідок може призвести до порушення положень Конвенції.

Список використаних джерел

1. Гвоздюк В. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини : дис. ... доктора філософії: 081 – Право. Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 294 с.

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

3. Case of Kayav. Turkey (Application no. 22729/93): Judgment European Court of Human Rights, 19 February 1998. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-58138&filename=001-58138.pdf>.

4. Case of Mahmut Kayav. Turkey (Application no. 22535/93): Judgment European Court of Human Rights, 28 March 2000. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58523>.

Гловюк Ірина Василівна,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, Заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА СТ. 435-1 КК УКРАЇНИ

Законом № 2110-IX від 03.03.2022 було **криміналізовано** образу честі і гідності військовослужбовця, погрозу військовослужбовцю, і відповідну статтю розміщено у Розділі XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» КК України.

Питання досудового розслідування. Це кримінальне правопорушення післідне слідчим СБУ. Утім, у доктрині є думка, що відповідно до п. 3 ч. 4 ст. 216 КПК України, дане кримінальне правопорушення має вводити до підслідності Державного бюро розслідувань. Проте, відповідно ч. 2 ст. 216 КПК України, слідчі

органи безпеки здійснюють досудове розслідування визначених кримінальних правопорушень, у т. ч. й ст. 435-1 КК України. Розслідування даного злочину має здійснюватися саме слідчими Державного бюро розслідувань [1, с. 373]. Ця думка очікувана з позицій розміщення статті у КК України, проте, саме це розміщення є сумнівним, зважаючи на визначення поняття військового кримінального правопорушення: військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. М. Хавронюк пише, що через помилку законодавця статтею 435-1 доповнено не Розділ XX, а Розділ XIX Особливої частини КК («Військові кримінальні правопорушення») [2].

Аналіз вироків за ст. 435-1 КК України. Станом на день підготовки матеріалу, у ЄДРСР за пошуком було 4 вирокі за цією статтею, зокрема, 3 за ч. 1 [3; 4; 5] та 1 за ч. 2 [6]. З них два ухвалено з застосуванням ч. 3 ст. 349 КПК України, два - вирокі на підставі угод про визнання винуватості.

Об'єктивна сторона полягала у:

- словесних образах та погрозах вбивством, насильством [4; 5];
- у соціальній мережі «Facebook» нецензурних образах в бік ЗСУ на сторінці користувача, яка перебуває у публічному доступі; особисте повідомлення у месенджері соціальної мережі «Facebook», яке є образливим, лайливим та принизливим за змістом [3];
- на сторінках в соціальних мережах «Facebook», «Telegram» «Youtube» виготовлення та поширення відеоматеріалів, в яких містяться образливі висловлювання на адресу військовослужбовців; також образливі та принизливі висловлювання стосовно військовослужбовців при особистій зустрічі [6].

Характеризуючи цю форму об'єктивної сторони, зазначимо, що на думку М. Хавронюка, вона передбачає, що йдеться про: поєднання двох дій, які має вчинити суб'єкт злочину (єднальний сполучник «та»); спеціальну (письмову) форму образи, яка розмножена принаймні у двох екземплярах («матеріали, які») [2]. Натомість, Р. Мовчан пише, що закінчений склад злочину, передбаченого ч. 2 ст. 435-1 КК, наявний як у випадку вчинення самого лише виготовлення, так і самого лише поширення відповідних матеріалів. Інакше, тобто за умови беззастережного сприйняття згаданого буквального тлумачення закону, ми мали б констатувати й те, що кримінально караними за ст. 435-1 КК необхідно визнавати лише ті образи (ч. 1) та виготовлення або поширення матеріалів, що їх містять (ч. 2), які одночасно спрямовані як на «честь», так і на «гідність»

військовослужбовця, адже в обох частинах між цими термінами також використовується саме єднальний сполучник «і» [7, с. 170].

Зважаючи на *застосування консенсуальних процедур*, доказову базу оцінити складно, проте, проводилась експертиза та у суді проводились допити. Так, в одному з вироків прописано, що допитувались потерпілий та свідки, які підтвердили, що обвинувачений перебуваючи в стані сильного алкогольного сп'яніння після того як потерпілий зробив йому зауваження про його стан, почав ображати честь і гідність потерпілого та погрожувати йому насильством як військовослужбовцю ЗСУ [4]. У іншому – що відповідно до висновку експерта ТОВ «КЕДЦ» № 15114 від 23.09.2022, публікація, містить публічні висловлювання образливого характеру, які мають брутальну, принизливу, непристойну форму на адресу військовослужбовців [6].

У аспекті двох *угод про визнання винуватості*, зі змісту вироків незрозуміло, який був зміст цих угод і який публічний інтерес (крім прискорення кримінального провадження) досягнуто. Стосовно згоди потерпілого, яка необхідна у випадках укладення угод про визнання винуватості, якщо у кримінальному провадженні є потерпілий, то про неї указано у одному вирокі, де потерпілі в підготовчє судове засідання не з'явилися, однак, подали письмові заяви, в яких не заперечували проти укладання угоди про визнання винуватості між підозрюваним та застосування ст. 69 КК України, а судовий розгляд просили провести без їхньої присутності [6]. У іншому вирокі на підставі угоди потерпілий не згадується. Відмітимо, що вже указувалося, що укладення угоди у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода завдана державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, допускається лише у випадку надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди. Такі положення КПК України не дають відповіді на питання, на що саме потерпілий дає згоду: на факт укладення угоди про визнання винуватості, чи то він погоджується з формулюванням підозри чи обвинувачення та його правовою кваліфікацією, узгодженим покаранням, а також на питання, які правові наслідки заяви потерпілого у судовому засіданні, що він не згоден з угодою про визнання винуватості; адже зміни до ч. 4 та ч. 7 ст. 474 КПК України щодо встановлення та врахування у судовому засіданні волевиявлення потерпілого не внесені. Це важливо з огляду на те, що зміст угоди про визнання винуватості аж ніяк не захищає інтереси потерпілих, зокрема, щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [8]. Ця ситуація ще раз демонструє недостатність такої нормативної регламентації.

Отже, кримінальне провадження щодо злочину, передбаченого ст. 435-1 КК України, має певні проблеми, обумовлені нормативним визначенням підслідності у КПК України та розміщенням статті у КК України. Примітним є застосування консенсуальних процедур у судовому розгляді, що не дозволяє у повному обсязі визначити джерела доказів та їх достатність для доказування. У провадженнях, де було затверджено угоду про визнання винуватості, не ідентифіковано, який досягнуто публічний інтерес, та як захищено права потерпілих. У жодному вирокі не прописано заподіяння моральної шкоди та не вирішено питання її компенсації.

Список використаних джерел

1. Тимофеев А.О. Когут А.А. Членов М.В. Щодо проблем правової регламентації статті 435-1 «Образы чести і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю» Кримінального кодексу України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №6. С. 370-373. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/82>
2. Хавронюк М. Образы військовослужбовця та погроза йому: кримінальна відповідальність. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/obrazavijskovosluzhbovtsya-ta-pogrozu-jomu-kryminalna-vidpovidalnist/>
3. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105237696>
4. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109165415>
5. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105252796>
6. ЄДПСП, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109076815>
7. Мовчан Р.О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.
8. Гловюк І. Укладення угод про визнання винуватості: окремі питання у контексті оновлення законодавства. Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2017 року) / упоряд. О. Авраменко, С. Гнатюк, І. Красницький. Львів: ЛьвДУВС. С. 40–42.

Григорук Володимир Олександрович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Основою будь-якої діяльності завжди є її засади (принципи) на яких вона ґрунтується. Тому їх дослідження завжди є актуальним. Якщо звернути увагу на кримінальну процесуальну діяльність, то вона є важливою складовою державної діяльності, яка, зокрема, направлена

на захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень. Зважаючи на це, слушним є дослідження її засад, визначивши поняття «засади кримінального процесу». Розуміння сторонами кримінального провадження та його учасниками поняття «засади кримінального процесу» сприятиме ефективному проведенню всього кримінального провадження та виконанню його завдань.

Зауважимо, що законодавчого закріплення поняття «засади кримінального процесу» відсутнє, а доктринальне тлумачення характеризується різнобічністю наукових думок.

З метою отримання об'єктивного результату дослідження, використовуючи Словник української мови, визначимо, спершу, такі терміни як «засада», «кримінальний» та «процес».

Засада – це «1. Основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь...2. Вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки... 3. Спосіб, метод здійснення чого-небудь...» [1]. Кримінальний – це «такий, у якому описуються карні злочини та їх розслідування...» [1]. Процес – це «1. Послідовна зміна станів або явищ, яка відбувається закономірним порядком; хід розвитку чого-небудь...Сукупність послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку» [1].

Поняття «засади кримінального процесу» в розумінні специфічного виду діяльності є синонімом поняття «засади кримінального провадження». Про що свідчить слушна думка В.М. Трофименка, зроблена на основі ґрунтовного дослідження на тему: «Співвідношення понять «кримінальне судочинство» та «кримінальне провадження» за КПК України», в якому автор зауважив, що поняття «кримінальне провадження» застосовується законодавцем у Кримінальному процесуальному кодексі України від 13 квітня 2012 року (КПК України) як синонім поняття «кримінальний процес [2, с. 27].

Кримінальне провадження – це «досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність» (п. 10, ч. 1 ст. 3 КПК України) [3].

О.П. Кучинська визначає засади кримінального провадження як «закріплені у законі найзагальніші фундаментальні правові положення, що відображають пануючі в державі ідеї про належне у кримінальному провадженні, які, діючи системно, відрізняються соціальною обумовленістю, нормативністю, основоположністю, універсальністю та непорушністю, визначають спрямованість, форму і зміст стадій та інститутів кримінального провадження, забезпечують захист прав, свобод та законних інтересів його суб'єктів, а їх порушення обов'язково тягне за собою скасування чи перегляд рішень

у справі або застосування інших засобів процесуальної відповідальності [4, с. 125–130].

На думку І. Беспалько, засадами кримінального процесу є «зафіксовані у конституційних, міжнародних, кримінальних процесуальних нормах імперативні вимоги, які лежать в основі всієї системи норм кримінального процесуального законодавства, виражають сутність, завдання, побудову та напрями подальшого розвитку кримінального процесу як особливої системи державної діяльності» [5, с. 246].

А.О. Полянського зазначає, що засадами кримінального провадження є закріплені у законі основні правові ідеї, що визначають сутність кримінального судочинства, конкретизують специфіку кримінального провадження як особливого різновиду юридичної практичної діяльності, забезпечують охорону прав, свобод і законних інтересів особи [6, с. 116]. Повною мірою не можна погодитись із представленим визначенням, оскільки воно відображає лише зміст кримінального провадження, оминувши його форму. Під формою кримінального провадження (процесу) розуміють його структуру (загалом та окремих його стадій), організацію, котрими визначаються джерело виникнення, розвиток цього процесу, правове положення його суб'єктів [7].

Г.М. Мамка стверджує, що засади кримінального провадження – це сукупність керівних ідей (положень), що визначають зміст кримінального процесуального права як галузі процесуального права й виступають вихідними основними положеннями для організації та здійснення кримінальної процесуальної діяльності з метою виконання завдань кримінального провадження. Після чого додав, що «визначальною ознакою засад кримінального провадження є їх нормативний характер» [8, с. 168–169].

Наведені думки науковців, свідчать про те, що всі кримінальні процесуальні засади передбачені в законі. Водночас В.М. Тертишник зауважує, що до окремих засад кримінального провадження доцільно зараховувати: презумпція добропорядності людини, здійснення правосуддя тільки судом, незалежність слідчого, правова визначеність, заборона державного свавілля тощо [9, с. 28–29].

Таким чином, на сьогодні існують такі основні позиції науковців щодо визначення поняття «засади кримінального процесу (провадження)»: а) закріплені у законі основні правові ідеї (положення, вимоги); б) правові ідеї (положення, вимоги), які як «прямо» визначені в нормах правових актів, так і ті, що не закріплені у окремих правових нормах, але впливають з них.

Ми підтримуємо точку зору, що засадами кримінального процесу (провадження) можуть бути як ідеї (положення, вимоги), які передбачені в нормах правових актів, так і ті, що впливають з них.

Тобто не лише ті, які визначені в конкретному законі як засади (принципи).

Підсумовуючи, поняття «засади кримінального процесу» – це вихідні, головні положення, що визначені як в нормах правових актів, так і ті, що не закріплені у окремих правових нормах, але впливають з них, на яких ґрунтується та які визначають зміст та форму досудового розслідування і судового провадження, процесуальних дій у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Список використаних джерел

1. Словник української мови. Академічний тлумачний словник: у 11 т. Т. 3 / АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. С. 18 : [сайт]. URL: <http://sum.in.ua/>.
2. Трофименко В.М. Співвідношення понять «кримінальне судочинство» та «кримінальне провадження» за КПК України / В. М. Трофименко // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (27 листоп. 2013 р., м. Одеса). Одеса, 2013. С. 25–29.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Кучинська О.П. Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2013. 441 с.
5. Беспалько І. Визначення поняття загальних засад кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. Вип. № 5. 2018. С. 242–247.
6. Полянський А.О. Засади (принципи) кримінального провадження: сутність, значення, система і важливість унормування. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. Вип. 26. 2017. С. 111–117.
7. Хабло О.Ю., Конюшенко Я.Ю. та Чурікова І.В. Кримінальний процес. Мультимедійний навчальний посібник. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/info/home.html.
8. Мамка Г.М. Засади кримінального провадження: наукові та правові основи: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 478 с.
9. Тертишник В. М. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / 17-те вид., доповн. і переробл. Київ : Алерта, 2020. 1088 с.

Григорчук Наталія Петрівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Сучасний євроінтеграційний курс України спрямовано на демократизацію та гуманізацію національного законодавства. Одним із шляхів до цього є запровадження у кримінальному судочинстві відновних процедур, особливе місце серед яких посідає медіація. Україна перебуває лише на етапі формування моделі відновного правосуддя, однак уже можна з упевненістю констатувати, що необхідність запровадження інституту медіації правники підтримують. Більшість дослідників вважає, що інститут медіації є найперспективнішою формою альтернативного врегулювання кримінально-правових конфліктів [3].

Отже, передумови для запровадження медіації на теренах України є актуальним на етапі сьогодення.

Доцільно виокремити такі умови застосування відновного правосуддя:

1) здійснюється під наглядом судового чи іншого компетентного органу, інституції.

На виконання цієї умови варто надати повноваження суб'єктам, що здійснюють кримінальне провадження щодо ініціювання різних форм відновного правосуддя, загального контролю за їх організацією і проведенням. Сюди можна віднести повноваження не тільки щодо призначення медіації, а також визначення медіатора, затвердження договору про примирення;

2) розглядається як засіб врегулювання конфліктів, що зумовлені вчиненням, насамперед, нетяжких злочинів [2]. Таке положення допускає використання відновного правосуддя при вчиненні злочинів різної тяжкості і заохочує його застосування у випадку вчинення нетяжких злочинів. Реалізувати це положення можна шляхом закріплення на законодавчому рівні певних позитивних наслідків вирішення кримінально-правового конфлікту за допомогою відновного правосуддя, в першу чергу, у випадку вчинення злочинів невеликої тяжкості;

3) реалізується за наявності достатніх доказів для пред'явлення обвинувачення правопорушнику, визнання основних обставин справи сторонами кримінально-правового конфлікту. Оскільки така вимога звернута до обох сторін кримінально-правового конфлікту, то це не може бути питанням винуватості, тому що своєю

вину може визнати тільки особа, що притягується до кримінальної відповідальності. «Основними обставинами»: зі сторони потерпілого - це факт спричинення йому певної шкоди, що завдана злочинцем; зі сторони особи, що притягується до кримінальної відповідальності - це факт «причетності до злочину», під яким розуміється відповідальність за спричинення шкоди потерпілому. У такому контексті можна трактувати обов'язок сторін примирення визнати «основні» обставини кримінальної справи. Можливо, що загальним положенням, яке мають визнавати сторони, виступає подія злочину поза його правовою кваліфікацією, як явище об'єктивної реальності. Відповідно для потерпілого визнати «основні» обставини справи буде означати визнання ним того факту, що подія злочину мала місце і цим злочинцем йому спричинена шкода, яка має бути залагоджена. Цілком можливо, що для потерпілого більше значення матиме можливість взяти участь у виховному впливі на правопорушника шляхом медіації, ніж відшкодування матеріальної шкоди. Для обвинуваченого (підсудного) визнати «основні» обставини справи означатиме визнання ним того, що відбулась подія злочину, факт його «причетності до злочину» і власну готовність взяти на себе відповідальність щодо відшкодування шкоди, завданої потерпілому. Варто обумовити, що у цьому випадку немає на увазі обов'язок визнати вину у вчиненні злочину. Звичайно, явка з повинною чи зізнання обвинуваченого (підсудного) у вчиненні злочину, зафіксоване у протоколі допиту, теж можуть надавати можливість участі у медіації;

4) встановлює, що участь у відновному процесі є добровільною, а його учасники можуть відмовитись від нього на будь-якій його стадії [2]; Добровільність полягає в самостійному прийнятті рішення сторонами щодо участі у такому процесі, можливості вийти з цього процесу на будь-якому етапі. Примусова участь у медіації неприпустима. Ця умова стосується не тільки участі у процесі, його перебігу, а й добровільності при укладенні угод з відновним результатом.

5) участь у медіації є процесуальним правом, а не обов'язком учасників кримінально-правового конфлікту, що має знайти своє відображення у КПК України. Перебіг відновних процесів повинен бути конфіденційним, а їх результати можуть бути розголошені тільки за згодою сторін або у випадках, передбачених національним законодавством [2]. Слід брати до уваги, що КК України передбачено відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування злочину [1]. Принцип конфіденційності слід обмежити тим, що медіатор зобов'язаний повідомити компетентним органам про готування до злочину або вчинення іншого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, якщо йому це стало відомо внаслідок участі у медіації;

б) передбачає нейтральність медіатора [4]. Нейтральність полягає в неупередженій позиції посередника. Він не може відстоювати інтереси жодного з учасників конфлікту, надавати поради щодо вироблення їхньої позиції в ході процедури та прийняття остаточного рішення. Медіатор не виконує функції судді чи арбітра, а тільки допомагає у прийнятті рішення самими сторонами, не нав'язуючи власну точку зору у розв'язанні конфлікту.

Важливо зазначити, що сьогодні всі заходи відновного правосуддя, які відбуваються в Україні, зазвичай ініціюються й утілюються в життя мережею громадських організацій та практично не мають підтримки на державному рівні з точки зору як законодавчого врегулювання, так і будь-якої технічної допомоги. Таким чином, медіація між потерпілим і правопорушником в Україні - це переважно автономний процес, що відбувається поза межами кримінального судочинства завдяки унікальним механізмам співпраці, розробленим через відсутність хоча б якоїсь нормативно-правової бази для медіації в кримінальних провадженнях і введеним у дію угодами про співпрацю, які укладали зацікавлені сторони на місцевому рівні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
3. Аракелян Р. Ф. Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 331 с.
4. Степанова Г.М., Григорчук Н.П. Сучасна характеристика інституту медіації. Юридичний науковий електронний журнал Запорізький національний університет Міністерства освіти і науки України, 2022 №1 с. 292-295

Гудз Василь Михайлович,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації щодо України кардинально вплинула на усі процеси, які відбуваються у нашому суспільстві, а отже внесла корективи у порядок здійснення

досудового розслідування та процес доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Із 24 лютого 2022 року деякі норми Кримінального процесуального кодексу України уже не могли забезпечити швидке та ефективне розслідування не тільки даного виду кримінальних правопорушень, а й усіх інших, що призвело до необхідності внесення до нього змін та доповнень, а також напрацювання працівниками правоохоронних органів практики та механізмів доказування, які б відбувались у межах правового поля та забезпечили виконання усіх завдань кримінального провадження.

Діяльність уповноважених суб'єктів у сфері боротьби із корупцією після повномасштабного російського вторгнення в Україну показує, що вчинення прийняття пропозиції, обіцянки та одержання неправомірної вигоди службовими особами та пов'язаних корупційних злочинів продовжується. Вказане свідчить про необхідність удосконалення процесу доказування зазначеного виду злочинів, що виникла після введення воєнного стану.

Дієвість кримінального провадження під час правового режиму воєнного стану залежить від якості процесуальних норм, що регулюють особливості такого провадження [2, с. 341]. Тому, після анексії Автономної Республіки Крим та початку бойових дій на сході України законодавцем у 2014 році Кримінальний процесуальний кодекс України доповнено розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», який на той момент складався із однієї статті, що містила одну частину. У подальшому, уже після початку повномасштабного вторгнення агресора на суверенну територію України, розділ IX-1 Кримінального процесуального кодексу суттєво розширено, а також змінено його назву – «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану».

Згідно із нововведеннями, при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [1].

При доказуванні такого роду злочинів, як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, обшук відіграє досить вагомий роль. Майже завжди тільки в ході проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії може бути віднайдено

неправомірну вигоду, а також безпосередні докази її отримання чи прийняття пропозиції та обіцянки її отримати (наприклад електронні пристрої, на яких збережене спілкування про вчинення злочину). Важливість таких слідчих (розшукових) дій для документування даного виду кримінальних правопорушень важко переоцінити.

Як наслідок, дозвіл проведення обшуку без залучення понятих у тих випадках, коли це є об'єктивно неможливим або пов'язано із небезпекою для їхнього життя є необхідним, адже саме такі труднощі виникають в районах, наближених до бойових дій.

Мабуть, найбільш ваговою зміною в процесі доказування усіх видів кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану є наділення повноваженнями, передбаченими статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 Кримінального процесуального кодексу України керівника відповідного органу прокуратури. Такі повноваження він виконує за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого із прокурором, та лише коли відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею таких повноважень [1].

Вказана норма хоч і має на меті сприяти у здійсненні швидкого та ефективного досудового розслідування, однак в середовищі науковців виникають думки щодо необхідності її вдосконалення. Так, до прикладу Абланська В.В. вважає, що було б більш логічним, якщо б законодавець передбачив положення, відповідно до якого прийняте прокурором рішення підлягало б подальшому затвердженню слідчим суддею при з'явленні першої можливості. У цьому разі не було б нівелювання судового контролю з боку слідчого судді [3, с. 143].

У будь-якому випадку, позитивною стороною вказаної норми є сприяння у більш швидкому та ефективному доказуванню прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, та й усіх інших кримінальних правопорушень.

Оголошення підозри та висунення обвинувачення ґрунтується на основі комплексу здобутих доказів, серед яких показання особи у доказуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою не рідко є основоположним доказом, на основі перевірки та підтвердження якого вибудовується уся доказова база вчинення кримінального правопорушення. Це пов'язано із специфікою розслідування даного виду злочинів, оскільки саме особа, що звернулася із заявою про вчинення злочину є основним свідком та викривачем прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

При цьому, в умовах воєнного стану будь-яка особа через суб'єктивні причини може бути позбавлена можливості бути в судове засідання для дачі показань. Проте, статтею 23 Кримінального процесуального кодексу України встановлено, що суд досліджує

докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених Кодексом [1].

Однак, відповідно до законодавчих змін Кримінального процесуального кодексу України після введення режиму воєнного стану законодавцем визначено, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [1].

Отже, на час воєнного стану передбачено виключення із правила безпосередності дослідження доказів судом в частині отримання показання учасників кримінального провадження усно. На прикладі доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди така норма має досить вагоме значення, оскільки у випадку виїзду за межі України, мобілізації чи інших вагомих причин неможливості з'явлення свідка в судове засідання, який був заявником у кримінальному провадженні, це жодним чином не впливає на перебіг судового процесу та не має негативних наслідків у вигляді уникнення винними особами відповідальності за вчинений злочин.

Через призму доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою в сучасних реаліях варто також звернути увагу на такий принцип кримінального процесу, як розумність строків. Зокрема, у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення воєнного стану, строк від зазначеної дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків, передбачених ст. 219 Кримінального процесуального кодексу України. А відповідно до вказаної статті, із дня внесення відомостей до ЄРДР і до повідомлення особі про підозру строк досудового розслідування щодо нетяжкого злочину становить дванадцять місяців, а щодо тяжкого та особливо тяжкого злочину – вісімнадцять місяців [1].

Проте, відповідно до внесених змін, у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не було повідомлено про підозру на дату введення воєнного стану, строк від зазначеної дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків, передбачених статтею 219 цього Кодексу [1].

Хоч зазначене і не має прямого відношення до процесу доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання

неправомірної вигоди службовою особою, однак впливає на термін його проведення у часі. Так, прийнята норма забезпечує триваліші часові межі, у які можна здобути докази та здійснити документування протиправної діяльності фігурантів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, адже в умовах воєнного стану нерідко можливість здобуття доказів є обмеженою.

На основі викладеного можна зробити висновок, що прийняті після 24 лютого 2022 року законодавчі зміни направлені на забезпечення ефективності досудового розслідування та на усунення перешкод та ризиків, що виникли після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. При процесі доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою зазначені нововведення відіграють важливу роль як з точки зору доказування, так і зі сторони надання можливості проведення повного комплексу слідчих дій, що позитивно відображається на досягненні завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Лоскутов Т.О. Правове регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/64.pdf>. 2022. №1. С. 376.

3. Абламська В.В. Законодавчі новели щодо здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Право і безпека*: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14705/Pravo%20i%20bezpeka_2022_85.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 2022. №2. С. 224.

Гуріч Олег Вікторович,

адвокат адвокатського об'єднання «Дефендо Капітал»

КОНВЕНЦІЙНІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості є однією із основних засад судочинства відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України. Ця конституційна вимога знайшла своє закріплення у ст. 22 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, де визначено, що кримінальне провадження здійснюється на основі

змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України [1].

Засада змагальності сторін є вимогою не лише вітчизняного законодавства, а й міжнародно-правових норм. Зокрема, у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Фундаментальним положенням концепції справедливого судового розгляду, яка закріплена у вищенаведеній нормі, визнається саме змагальність сторін кримінального провадження. На цьому неодноразово наголошувалося у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Зокрема, у рішенні ЄСПЛ у справі «Лазаренко та інші проти України» 2017 року вказано, що загальна концепція справедливого судового розгляду охоплює фундаментальний принцип змагальності процесу (п. 37) [2].

У зв'язку з цим у практиці ЄСПЛ вироблено міжнародні стандарти забезпечення змагальності сторін, які відповідно до положень ч. 2 ст. 8 та ч. 5 ст. 9 КПК України слід урахувувати при застосуванні норм вітчизняного кримінального процесуального законодавства.

Так, одним із визначальних рішень ЄСПЛ щодо тлумачення змагальності кримінального провадження можна вважати рішення у справі «Брандштеттер проти Австрії» 1991 року. Відповідно до п. 67 вказаного рішення право на змагальність у кримінальному провадженні означає, що обидві сторони (як обвинувачення, так і захисту) повинні мати можливість знати і коментувати усі подані докази і усі зауваження, надані з метою вплинути на рішення суду. При цьому зауважується, що існують різні способи, за допомогою яких національне законодавство може забезпечити виконання цієї вимоги. Однак, який би спосіб не був обраний, він повинен забезпечити можливість іншій стороні знати про подані докази і зауваження та мати реальну можливість прокоментувати їх [3].

Для реалізації засади змагальності сторін кримінального провадження слід забезпечити їх участь під час дослідження доказів. Зокрема, у п. 37 рішення ЄСПЛ у справі «Лазаренко та інші проти України» 2017 року визначено, що фундаментальний принцип змагальності процесу вимагає, щоб особу, щодо якої порушено провадження, було проінформовано про цей факт. Невручення сторони належним чином судових документів може позбавити його або її можливості захищати себе у провадженні (п. 37) [2]. Окрім цього, у

вказаній справі ЄСПЛ вказує, що заявники мали бути повідомлені про апеляційні скарги, подані у їхніх справах. Сторони заперечили, що їх справді було про це повідомлено. Проте Суд зазначає, що національне законодавство містить спеціальні норми щодо забезпечення інформування сторін про ключові процесуальні дії і дотримання, таким чином, принципу рівності сторін, та зберігання відповідної інформації. Відповідні норми вимагали, щоб у випадку надсилання судових документів поштою, вони надсилались рекомендованою кореспонденцією. Більше того, особа, яка вручає документ, мала повернути до суду розписку про одержання, а національне законодавство чітко вимагало, щоб таку розписку було долучено до матеріалів справи. Якби цю процедуру було дотримано, то в матеріалах справи містилось би підтвердження про отримання (п. 38) [2].

Вимога змагальності сторін кримінального провадження стосується можливості подавати докази та їх оспорювати як стороною захисту, так і стороною обвинувачення. Як зауважує з цього приводу Я. О. Берназюк, «принцип змагальності судового провадження охоплює собою право особи, крім можливості подавати власні докази, знати про існування всіх представлених доказів та пояснень іншими учасниками справи ..., оскільки вони можуть вплинути на рішення суду, мати можливість знайомитись з матеріалами справи та робити з них копії, а також володіти відповідними знаннями (залучати професійного представника) та змогу коментувати представлені докази та пояснення у належній формі та у встановлений час» [4].

Аналіз та узагальнення рішень ЄСПЛ дозволив О.Ю. Хабло та О.В. Бойку дійти висновку, що у прецедентній практиці «ЄСПЛ сформовано такі підходи до реалізації засади змагальності сторін судового провадження: – сторони вправі повідомляти про будь-які докази, необхідні для успіху справи, та знати і оспорювати будь-який поданий суду доказ чи зауваження; – сторони повинні мати належну можливість ознайомлюватися з доказами протилежної сторони; – за необхідності отримати належні докази суд має відкласти розгляд справи; – право на розкриття доказу не є абсолютним та може обмежуватися в інтересах національної безпеки, забезпечення безпеки свідків, збереження в таємниці методів, які використовувала поліція під час розслідування злочинів» [5, с. 63].

Підтримуючи в цілому вищенаведене, слід відмітити, що якщо судові стадії побудовані виключно на реалізації засади змагальності, то під час досудового розслідування вимога змагальності поширюється на його окремі процесуальні інститути. Зокрема, під час здійснення дізнання чи досудового слідства змагальна процесуальна форма передбачена для прийняття рішення про застосування запобіжних заходів чи інших заходів забезпечення кримінального провадження,

адже рішення щодо їх застосування ухвалюється слідчим суддею, судом. Окрім цього, хоча під час збирання доказів на досудовому розслідуванні сторона захисту не може самостійно проводити слідчі (розшукові) дії, вона має право ініціювати їх проведення, що також слід характеризувати як елемент змагальності досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>
2. Справа «Лазаренко та інші проти України» (Заява № 70329/12 та 5 інших заяв - див. перелік у додатку) : рішення Європейського суду з прав людини від 27 черв. 2017 р. ; остаточне 27 верес. 2017 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c40?find=1&text
3. Case of «Brandstetter v. Austria» : Judgment European Court of Human Rights 28 August 1991. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/deb99c/pdf/>
4. Берназюк Ян. Міжнародні стандарти у сфері судочинства приділяють значну увагу питанням дотримання принципу змагальності судового процесу. *Судебно-юридическая газета. Блог* . URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/149910-mizhnarodni-standarti-dotrimannya-printsipu-zmagalnosti-v-sudovomu-protsesi>
5. О. Ю. Хабло, О. В. Бойко. Право на справедливий судовий розгляд у кримінальному судочинстві України : монографія. Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2022. 216 с.

Дідик Вікторія Володимирівна,

здобувач ступеня бакалавра 2 курсу
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мудрецька Ганна Володимирівна,

доцент кафедри кримінального
процесу Одеського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Україна має власний історичний досвід становлення та розвитку кримінально – процесуального права. Кримінальний процес формувався протягом дванадцяти століть: на ранніх етапах розвитку і до моменту здобуття незалежності України в 1991 році. Адже на це, більшою мірою, вплинуло як розвиток суспільних відносин, які були

відображені в нормах кримінально – процесуального законодавства та практики його застосування. Становлення кримінально – процесуальної політики проходило з багаточисленними національними особливостями. На цей розвиток, в першу чергу, вплинуло: умови розвитку Української держави, релігія, географічне розташування та військові конфлікти.

За часів Київської Русі на встановлення та розвиток кримінального процесу вплинула саме Візантія, зокрема через прийняте християнство. В період X – XI століття було вперше письмово закріплені норми права, які регулювали процес судового розгляду, а також проведення деяких кримінально – процесуальних дій у вигляді присяги, ордалії, порядок оцінки показань свідків тощо. Судові функції здійснював князь, бояри, посадники і тіуни. Щодо здійснення розгляду кримінальних правопорушень у сфері шлюбних і сімейних відносин, то судовий розгляд покладався на церкву. Найважливішою пам'яткою давньоруського права є «Руська Правда», в якій згадувалися вперше судовий розгляд та вирішення кримінальних справ. Під час судового процесу могли використовуватися судові докази, як особисте зізнання, свідчення так і речові докази. Сторонами в кримінальному процесі виступали – це фізичні особи, церква, громада, а іноді й держава. Це відбулося тоді, коли приватні особи не виступали з обвинуваченням. Кримінальний процес саме в цей період не мав точного розподілу на стадії. Однак можна стверджувати, що принаймні було дві стадії – досудова і судова. [2]

Запорізька Січ вважалася зародком української національної держави, продовженням національної традиції українського народу. Вищою судовою інстанцією виступав найвищий орган – Генеральний військовий суд. Судові функції поклалися на козацьку старшину, військового суддю. Кримінальні провадження здійснювалося на основі звичаєвого права. Найважливішими принципами, які використовували у свої діяльності судді, були рівність козаків перед судом та повага до людської гідності. Зміни в судовій системі відбулися в період судової реформи К. Розумовського у 1763 році. Традиційно до цієї системи, крім звичаєвого права, додалися Магдебурзьке право, Литовські статuti та «Саксонське дзеркало». Учасниками кримінального процесу могли бути сторонні особи, які висловлювали свою думку стосовно кримінальної справи й порушували клопотання. За цей період почали використовувати різноманітні методи та засоби проведення таємного обшуку, допиту підозрюваного. Досудове розслідування проводилося самим позивачем або потерпілим. Доказами у кримінальному провадженні виступали свідки, предмети, пояснення обвинуваченого. До процесуальних способів збирання доказів належали такі слідчі дії, як огляд місця події, допити потерпілих, обвинувачених. Такі

процесуальні дії закріплювалися протоколом і передавалися до суду. [3]

Наступним етапом розвитку кримінального процесу було встановлення радянської влади на території України. В цей період кардинально змінилися підходи до формування судових органів та етапів кримінального провадження. Скасувалося інститут присяжних та апеляційне і касаційне оскарження судових рішень. Почали вводитися революційні трибунали, які не мали нічого спільного з правосуддям, поваги до людської гідності тощо. Зміни в кримінальному процесі почалися після смерті Й.Сталіна. Кримінально – процесуальний кодекс УРСР упорядкував норми, які були поділені на розділи і глави відповідно до розгортання кримінального провадження. Зміни і доповнення кримінально – процесуального права продовжували вноситися наступні роки, але зміст цих доповнень визначалися соціально – економічною і політичною ситуацією в якій перебувала Україна за часів СРСР. Ухвалення КПК УРСР в 1960 р. стало одним з найкращих кроків для розвитку вітчизняного кримінально – процесуального права. [4, с.5]

3 дня проголошення незалежності України постало питання оновлення національного законодавства. Багато науковці неодноразово наголошували, КПК УРСР 1960 р. не відповідає вимогам часу сьогодення і розвитку нашої держави за європейським курсом та міжнародному захисті прав людини. 13 квітня 2012 року прийнято Кримінальний процесуальний кодекс України. В ньому були відображені положення, який раніше були невідомі, зокрема, це глава «Засади кримінального провадження», з'явилися нові суб'єкти кримінального провадження (слідчий суддя, суд присяжних).

Отже, треба зазначити, що кримінально – процесуальне законодавство України має свою багатовікову історію, розвиток та походження. У дослідження розвитку чітко підкреслювався вплив інших держав, в який перебувала територія сучасної України. Зараз відбувається цей вплив і нині, але як і раніше, необхідно вдосконалювати кримінальне процесуальне законодавство, яке базується на принципах верховенства права, справедливості та рівності сторін, що гарантують дотримання європейських стандартів захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. Голос України. 2012.19 травня (№ 90-91).
2. Бойко І., Бедрій. М.Правовий статус вервних судів у Київській Русі (IX-XII ст.). Вісник Львівського університету. Серія юрид., 2009, вип. 49. С.3-7
3. Бойко. І. Й. Держава і право Гетьманщини. Львів, 2014. 128с.

4. Зеленський С. М. *Часопис Національного університету "Острозька академія"*. Серія "Право", 2011. №2(4). URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12zsmuks.pdf>.

Дідук Олексій Вадимович,

здобувач науково-дослідного інституту
публічного права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПРИВЛАСНЕННЮ, РОЗТРАТІ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ ТА В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Процес розбудови правової держави в Україні безпосередньо пов'язаний із дотриманням і належною реалізацією гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та громадянина, до яких, зокрема, належить їх право власності. Власність – економічна основа суспільства, показник добробуту населення, а тому одним із завдань держави є належне забезпечення охорони права власності. У статтях 13 та 43 Конституції України зазначено, що кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, держава забезпечує захист усіх суб'єктів права власності [1].

За масштабами і темпами поширення у суспільстві кримінальні правопорушення проти власності традиційно посідають перше місце (близько 15 %) у структурі всієї злочинності [2].

Небезпечність кримінальних правопорушень проти власності, важливість її охорони кримінально-правовими засобами визначається тим, що власність є найважливішою соціальною цінністю: нормальне функціонування відносин власності забезпечує стабільність усієї економічної системи, підвищення рівня добробуту народу [3].

Серед кримінальних правопорушень проти власності останнім часом в Україні наявна стійка тенденція до збільшення кількості правопорушень пов'язаних з розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України).

Аналіз статистичної звітності Офісу Генерального прокурора свідчить, що з 2018 по 2022 роки обліковано 46 485 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 КК України. Зокрема, упродовж 2018 р. обліковано 10 323 кримінальні правопорушення, пов'язані з розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України). У 2019 р., порівняно з попереднім роком, спостерігається незначне зниження кількості таких правопорушень – (-18,5 %). Починаючи з 2020 р., простежується тенденція до збільшення: +20% у 2020 р., +1% у 2021 р. У 2022 році спостерігається зниження на третину кількості кримінальних

правопорушень передбачених ст. 191 КК України порівняно з попереднім 2021 р., (- 34,6 %) [4].

Разом з тим показники офіційної статистики за 2022 р. свідчать про збільшення кількості вчинених злочинів передбачених ст. 191 КК України у складі організованої групи та злочинної організації. Так, у 2022 р. обліковано 182 таких випадки, що на (+ 65,6%) більше ніж у 2019 р.), (+ 25,8% порівняно з 2020 р.), (+ 44,4 порівняно з 2021 р.) [4].

Однак, досліджувані злочини вчиненні організованими групами та злочинними організаціями, є латентними, що впливає на достовірність статистичних даних стосовно дійсних масштабів цього явища [5, с. 450].

Крім того варто зазначити про те, що після повномасштабного вторгнення російської армії на територію України 24 лютого 2022 року, зростає суспільна небезпечність таких кримінальних правопорушень.

Характеризуючи суспільну небезпечність кримінальних правопорушень передбачених ст. 191 КК України, які вчиняються в умовах воєнного стану, потрібно відзначити, що за своєю спрямованістю на заподіяння непоправної шкоди національній безпеці України.

З огляду на викладене, слушно зазначають окремі вчені [6, с. 347] про те, що ефективна діяльність оперативних підрозділів з протидії організованим групам та злочинним організаціям дедалі частіше стає винятком, а не правилом [6, с. 347].

Враховуючи викладене, вважаємо за необхідне наголосити на важливості розробки принципово нових методик щодо виявлення та розслідування кримінальних корупційних правопорушень у військовій сфері та в оборонно-промисловому комплексі.

Список використаних джерел

1. Швець А. Майно як предмет злочинів проти власності / А. Швець // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 76-78.

2. Злочини проти власності та їх запобігання. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/9. F.pptx>.

3. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник/ В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 768 с. (розділ VII «Кримінальні правопорушення проти власності», автори: М. І. Панов, Ю. П. Дзюба. 186–225 с.). С. 186 (далі – Зазначен. підручник, Харків: Право, 2020).

4. Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями. Офіс Генерального прокурора:[сайт]. URL:

<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>.

5. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

6. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.

Дідух Станіслав Валерійович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЗБИРАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ ДЕТЕКТИВАМИ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Останнім часом в Україні спостерігаються значні ризики відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом. Корупція та нелегальна економічна діяльність (включаючи ухилення від сплати податків та шахрайство) є основними предикатними злочинами для подальшого відмивання коштів. На тлі цих загроз цілі функціонування правоохоронної системи потребують коригування, щоб ефективно протистояти зазначеним викликам. Завданням для правоохоронних органів повинна стати активна участь кожного з них у межах компетенції та із застосуванням власних інструментів у забезпеченні вилучення незаконних прибутків або стягнення компенсаційних виплат [1, с. 7].

Глобалізація, поширення політики фінансової інклюдії, розвиток сучасних інформаційних технологій є об'єктивними трендами сучасності, вони надають необмежені можливості швидкого розвитку економіки, швидкості платежів, інформатизації послуг та їх доступності. Оскільки фінансова інклюдивність громадян має тенденцію до зростання у контексті боротьби зі злочинністю вказані тренди суттєво підвищують значення необхідності фіксації електронних доказів у ході проведення розслідувань в кримінальних провадженнях.

Конституцією України закріплено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави [2]. У свою чергу центральним органом виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, визнано Бюро

економічної безпеки України (ст. 1 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України») [3].

Розслідування фінансових злочинів передусім пов'язане з фіксацією потенційних електронних доказів. Пошук, отримання та збереження таких електронних доказів під час досудового розслідування вимагає від правоохоронних органів не тільки застосування різноманітних за своїм змістом тактичних прийомів, методів та інструментів, але і належного процесуального закріплення аналізованих доказів.

На початку досудового розслідування детектив має право зафіксувати фактичні дані, які містяться у відкритих джерелах інформації і, які встановлюють наявність фактів, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Вказані дані можуть бути використані з метою обґрунтування підстав для звернення до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, проведення огляду та/або обшуку житла чи іншого володіння особи, а також слідчого судді апеляційного суду з клопотанням про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Сьогодні, як свідчать журналістські розслідування, існують універсальні міжнародні сервіси пошуку даних про людей, компанії та майно. Це реєстри компаній, нерухомості, судових рішень різних країн, які допомагають у міжнародних пошуках незалежно від регіону. Зокрема, Investigative dashboard містить перелік ключових реєстрів різних країн з лінками і коротким описом, OpenCorporates – база компаній по всьому світу, що може бути використана для пошуку закордонних фірм і пов'язаних з ними людей. Таким чином, на даний час існує значна кількість відкритих баз даних у зарубіжних країнах, за допомогою яких детектив може встановлювати та фіксувати зв'язки фізичних та/або юридичних осіб, які використовуються у протиправній діяльності, з наявністю майна, отриманого у результаті вчинення кримінальних правопорушень.

З огляду на викладене, постає питання щодо належного процесуального оформлення таких відомостей у кримінальному провадженні. В даному випадку, заслуговують на увагу рекомендації щодо збирання електронних доказів, які містяться у відкритих джерелах інформації на території різних країн, викладених у «Протоколи Берклі». Протокол Берклі – рекомендаційний документ, який у 2020 році представили Центр прав людини Університету Берклі в Каліфорнії та Офіс Верховного комісара ООН з прав людини. Він окреслює мінімальні стандарти для пошуку, збирання, зберігання, перевірки та аналізу відкритих джерел, і може слугувати практичним посібником для адвокатів, журналістів та дослідників. Закріплені стандарти є основою будь-якого OSINT-проекту, тобто розвідки на основі відкритих джерел.

Так, не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. Проведення огляду інформації, яка міститься у відкритому доступі, її хід і результати фіксують у відповідному протоколі огляду. До проведення слідчої (розшукової) дії доцільно залучати спеціаліста у галузі інформаційних технологій. Під час її проведення слід відобразити хронологічну послідовність зберігання інформації чи доказів, а також з метою встановлення належної системи цифрового збереження, виготовити доказову копію електронного документа, яку зберегти на окремий носій інформації. У подальшому електронний документ, який міститься у всесвітній мережі «Інтернет», може зазнавати змін, тому, відповідно до принципу безпосередності, стороні обвинувачення необхідно забезпечити фіксування електронного доказу у первинному форматі.

Верховний Суд у постанові від 10 вересня 2020 року у справі № 751/6069/19, зауважує, що у випадку зберігання інформації на кількох електронних носіях кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа [5].

Слід зазначити, що на даний час існує законодавча прогалина оскільки не визначені поняття пристроїв для обробки, передавання та зберігання інформації в електронному вигляді або їх складові, а також не здійснено їх віднесення до речових доказів або документів, що у свою чергу впливає на правову визначеність законодавства, як одну з складових верховенства права.

Так, до пристроїв для обробки, передавання та зберігання інформації в електронному вигляді або їх складових слід було б віднести: інформаційні (автоматизовані, інформаційно-комунікаційні) системи; комп'ютери (суперкомп'ютери, мейнфрейми, кластери, сервери, робочі станції, персональні комп'ютери, ноутбуки тощо); комп'ютерну периферію (зокрема, термінали, принтери, сканери, плотери, джерела безперебійного живлення); мобільні термінали систем зв'язку (мобільні телефони, смартфони, планшети та інше); технічні засоби електронних комунікацій, мережеве обладнання (маршрутизатори, концентратори, комутатори, модеми, мережеві контролери тощо); мікропроцесорні системи (наприклад, мікроконтролери та програмовані логічні контролери), а також банкомати й інші стаціонарні платіжні термінали для обслуговування населення.

Поруч з цим, на нашу думку, законодавче розширення переліку відомостей, які відносяться до документів, та включення до них візуальної або аудіальної інформації (у тому числі електронної), комп'ютерних даних, а також електронних документів відповідно до

Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», дозволить уникнути невірною трактування та неоднозначної судової практики.

Підсумовуючи, можна констатувати, що розвиток інформаційних технологій потребує подальшого удосконалення національного законодавства з метою належної фіксації обставин вчинення кримінальних правопорушень та забезпечення принципу законності дій сторони обвинувачення.

Список використаних джерел

1. Посібник, щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20M ANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20M ANUAL.pdf)

2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.

3. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. ст.197.

4. Постанова Верховного суду України від 10 вересня 2020 року у справі № 751/6069/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91722819>

Дікевич Кристина Геннадіївна,
старший судовий експерт сектору
почеркознавчих досліджень, технічного
дослідження документів та обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центра МВС
України;

Єфімов Дмитро Сергійович,
судовий експерт сектору балістичних
обліків відділу криміналістичних видів
досліджень Харківського науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центра МВС України

ДОСЛІДЖЕННЯ РУКОПИСНИХ ЗАПИСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОСПЕКТРАЛЬНОГО КОМПАРАТОРА-8000 (VSC@- 8000/HR): ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Для поліпшення якості дослідження рукописних записів під час проведення судово-почеркознавчої експертизи та технічної

експертизи документів, з метою використання неруйнуючих методів дослідження, слід звернути увагу на відеоспектральні компаратори.

Компаратор (лат. *comparare* зрівняти, порівнювати) – це вимірювальний прилад, що реалізує порівняння однорідних фізичних величин. Діє за принципом порівняння вимірюваної величини або характеристики (довжини, напруги, кольору тощо) з еталонною. Компаратори відносяться до елементів імпульсної техніки [1, с. 90]. Поєднуючи технологію багатохвильового світлодіодного освітлення, ефективні інструменти цифрової обробки зображень та інтуїтивно зрозуміле програмне забезпечення, відеоспектральний компаратор-8000 (VSC®-8000/HR) є складною цифровою системою виробництва компанії Foster & Freeman. Це вдосконалений програмний інтерфейс для роботи із цифровими зображеннями, що забезпечує всебічне вивчення всіх форм сумнівних документів. Це робоча станція, що складається із цифрової системи обробки зображень, змінних джерел світла та мультиспектрального освітлення в діапазоні від ультрафіолетового до освітлення у видимій зоні спектру та інфрачервоного випромінювання. VSC®-8000/HS також складається з мікроспектрометрів високої роздільної здатності. Аналіз чорнила стає простіше завдяки розширеним функціям, таким як мультиспектральне освітлення, гіперспектральна візуалізація та вбудований мікроспектрометр. Мікроспектрометр є спеціальною функцією спектрального аналізу, для виявлення окремих ознак у рецептурах чорнила та поверхневого шару паперу. Для досліджуваного документа можна отримати спектри поглинання променів, відбиття, флуоресценції та пропускання (тобто наскрізне освітлення) [2, с. 3]. Мікроспектрометри в відеоспектральних компараторах можуть бути успішно використані для дослідження чорнила та паперу, але їх використання для аналізу дуже обмежене.

Для визначення внесення змін первісного змісту документів, а також для визначення послідовності штрихів, що перетинаються, можуть використовуватися різні руйнуючі методи (на які потрібен дозвіл від ініціатора судової експертизи) та не руйнуючі, після яких об'єкт залишається в тому ж вигляді, в якому він був наданий на дослідження. Зміни в документи можуть бути внесені різними способами, такими як підчистка, дописування, травлення, змивання тощо. Для судового експерта важливо використати відповідні методи вивчення таких документів. Наприклад, в 2019 році американські вчені в своїй статті з Міжнародного журналу аналітичної хімії розрізняли чорнило для пір'яних ручок синього, чорного, зеленого та червоного кольорів, які комерційно використовуються в Пакистані, за допомогою УФ-видимої спектроскопії, тонкошарової хроматографії та так званої ІЧ-Фур'є-спектроскопії [2, с. 5]. Однак більшість методів, що використовуються для аналізу, мають руйнуючий характер, тому для

судового експерта важливо по можливості аналізувати документи, а також пасти кулькових ручок та гелевих чорнил з використанням не руйнівних методів. У дослідженні, проведеному компанією, було виявлено, що за допомогою спектроскопії можна розрізнити 80% пар синіх та червоних чорнил та 38% пар чорних чорнил. У дослідженні, проведеному на синіх, чорних і червоних гелевих чорнилах з використанням режиму гіперспектральної візуалізації VSC®-6000/HS, було продемонстровано, що гіперспектральна візуалізація ефективна для диференціації 80% синіх і червоних чорнил, тоді як ефективна тільки для 38% чорних чорнил [2, с. 10].

Також в експерименті, проведеному вченими з відділу управління судових експертиз м. Джунга, Індія, було попередньо підготовлено 120 зразків рукописного тексту. Зразки для аналізу були відібрані з використанням різних комбінацій синьої кулькової ручки з пастою та ручкою з чорнилом на гелевій основі. Для цього з кожної категорії були обрані ручки різних марок: Flair і Reynolds були обрані як представники кулькових ручок, а марки Rorito і Natraj – як марки ручок з чорнилом на гелевій основі. Зразок аналізу готували на листах формату A4 Century Star White, розрізаних на смужки розміром 75 мм на 25 мм. Після 12-годинного періоду сушіння всі підготовлені зразки поміщали в поліетиленові пакети і зберігали в закритому контейнері для захисту від світла та запобігання деформації чорнила. Зразки рукописних записів були досліджені у відеоспектральному компараторі VSC®-8000/HS, а результати збережені у вигляді зображень. Зображення зразка було отримано за допомогою системи Super Resolution Imaging (SRI). SRI - це оптична система, в якій для захоплення зображення використовується високоточна 12-мегапіксельна камера. Зображення всіх зразків спочатку аналізували в режимі багатоспектрального освітлення, а після цього також досліджували за допомогою мікроспектрометра. Перед отриманням спектрів налаштування приладу було оптимізовано з використанням чистого аркуша формату A4 фірми виготовлення Century Star White. Усі спектри поглинання були отримані за таких параметрів: в режимі автоматичного фокусування (змінне збільшення за зразком) та в режимі автоматичної експозиції при яскравості 50%, інтегруванні при 1,3 мс, діафрагмі при 60% та в діапазоні від 400 до 1000 нм. Кодування кольорів було постійним для всіх зразків. Отримані спектрограми спостерігалися, аналізувалися та інтерпретувалися. Початкове дослідження з використанням мультиспектрального освітлення показало, що виправлення чи дописку, виконані двома різними пастами для кулькових ручок, можна спостерігати на довжині хвилі 665 нм. Навпаки, у зразках, виконаних двома гелевими ручками, розшифровку можна спостерігати на довжині хвилі 780 нм замість 665 нм. Тобто наявність двох різних чорнил кулькової ручки, чорнила

гелевої ручки (або їх комбінацій) може бути встановлено навіть у видимому діапазоні спектра. Таким чином, було помічено, що зміни 66,7% зразків можуть бути розшифровані при 665 нм успішно, 16,7% зразків можуть бути розшифровані на 610 нм. Відсоток розшифрування зразків на 780 нм також дорівнював 16,7%. Подібно до результатів, отриманих для чорнил для кулькових ручок, спектри для гелю, кульки та їх комбінації також показали зміну інтенсивності поглинання. Інтенсивність гелевих чорнил при максимальному піку поглинання (550-560 нм) становить 59%-62%, інтенсивність чорнила кулькової ручки при 530-570 нм становить від 51% до 59%, а інтенсивність поглинання комбінації чорнила та пасти становить 78-89%, що перевищує діапазон інтенсивності поглинання окремих фарб. Це вказує на те, що наявність гелевих чорнил у письмі або накладання на пасти для кулькових ручок призводить до утворення нових сполук з більш високою інтенсивністю поглинання [3, с. 5].

Висновки. VSC®-8000/HS є складним і потужним інструментом для порівняння чорнил та паст кулькових і гелевих ручок. Як швидкий, ефективний і при цьому не руйнуючий документи засіб, VSC®-8000/HS може бути легко інтегрований в існуючий робочий процес аналізу. Таким чином, можна зробити висновок, що VSC®-8000/HS є надійним інструментом для розрізнення штрихів, що перекриваються, і може служити важливим кроком на шляху до підтвердження ознак при перевірці сумнівних документів та виявлення внесення ознак первісного змісту рукописного тексту. Особливо актуальним використання такого пристрою є в період дії воєнного стану, так як об'єктами почеркознавчих експертиз та технічних експертиз документів, які призначаються зараз в Україні, часто є спірні підписи, виконані особами, які займалися колабораціоністською діяльністю, або документи, що посвідчують особу та містять ознаки підробки. Саме тому важливо мати такий прилад в кожному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі для повного, всебічного та надійного дослідження об'єктів зазначених видів експертиз.

Список використаних джерел

1. Стахів П.Г., Коруд В.І., Гамола О.Є. Основи електроніки: функціональні елементи та їх застосування. Підручник для студентів неелектротехнічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Львів: "Новий Світ - 2000". 2006. 208 с.
2. Sharif M. et al. (2019). Forensic Discrimination Potential of Blue, Black, Green, and Red Colored Fountain Pen Inks Commercially Used in Pakistan, by UV/Visible Spectroscopy, Thin Layer Chromatography, and Fourier Transform Infrared Spectroscopy. International journal of analytical chemistry, 6, pp 1-10.

3. Sauzier G.et.al. (2019). In situ examination of handwritten blue ballpoint inks using video spectral comparison with chemometrics. Forensic Science International: Reports, 1, pp 1-5.

Довбаш Роман Сергійович,

керівник Територіального управління Бюро економічної безпеки у Закарпатській області, кандидат юридичних наук;

Чиж Олег Володимирович,

старший детектив Бюро економічної безпеки України

СТАН РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

За останні роки Україна здійснила значні зусилля для реформування кримінального судочинства та покращення його ефективності. Однак, ще багато роботи потрібно зробити, щоб система стала більш прозорою, ефективною та надійною.

Одним з найважливіших кроків у розвитку кримінального судочинства в Україні є створення Вищого антикорупційного суду [1], який має бути незалежним та компетентним органом, здатним ефективно боротися з корупцією у владі та в судовій системі, а також затвердження урядом України Державної антикорупційної програми на 2023—2025 роки [2].

Також потрібно продовжувати роботу над покращенням законодавства та процесуальних процедур, щоб забезпечити більш ефективне та справедливе провадження у кримінальних справах. Наприклад, важливим кроком може стати введення презумпції невинності, що зменшить кількість неправомірних застосувань запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Також необхідно забезпечити належну кваліфікацію та професійний розвиток суддів та прокурорів, щоб забезпечити їхню незалежність та компетентність у провадженні кримінальних справ.

Узагальнюючи, розвиток кримінального судочинства в Україні потребує системної роботи та комплексного підходу до реформування законодавства, процедур та практики. Такий підхід забезпечить створення ефективної та надійної системи правосуддя, яка буде відповідати вимогам сучасного світу та потребам українського суспільства.

Окрім цього, необхідно враховувати рішення та рекомендації Європейського суду з прав людини та забезпечити їх виконання. Це важливо для забезпечення дотримання прав людини та зміцнення довіри до системи правосуддя.

Також важливо забезпечити доступ до правосуддя для всіх громадян, включаючи тих, хто має обмеження у своїх можливостях. Для цього можна розглянути можливість використання сучасних технологій, які дозволяють проводити судові засідання в онлайн-режимі.

Отже, розвиток кримінального судочинства в Україні потребує комплексного підходу та системної роботи над реформуванням законодавства, процедур та практики. Важливо забезпечити незалежність та компетентність суддів та прокурорів, забезпечення ефективної діяльності Антикорупційного суду та забезпечити доступ до правосуддя для всіх громадян.

Виконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини є важливим елементом її міжнародних зобов'язань та забезпечення виконання стандартів Європейського правосуддя. Однак, на даний момент Україна знаходиться у списку країн, які мають велику кількість невиконаних рішень ЄСПЛ.

Україна зобов'язалася дотримуватися рішень Європейського суду та забезпечувати їх виконання. Однак, на практиці виконання часто затягується або не відбувається взагалі. Проблема полягає у недостатній дієвості механізмів виконання рішень ЄСПЛ в Україні, недостатній контроль за ходом виконання, а також відсутності відповідальності за невиконання рішень.

Для забезпечення виконання рішень ЄСПЛ Україна має проводити системні реформи у сфері правосуддя та встановлювати більш ефективні механізми забезпечення виконання рішень. Необхідно зміцнювати інститути, які займаються виконанням рішень, відповідальність за порушення використовувати дієві заходи. Також необхідно проводити навчання та інформаційну роботу з метою популяризації стандартів ЄС у правосудді та інформування населення про захист своїх прав за межами національного законодавства.

Європейський суд зазначає, що кримінальне законодавство України має бути у відповідності до стандартів ЄСПЛ та має забезпечувати захист прав людини. Для того щоб реалізувати свої зобов'язання перед ЄСПЛ, Україна повинна вжити заходів для зміни свого законодавства та практики виконання кримінальних справ.

До вимог Європейського суду щодо кримінального законодавства України належать:

1. Забезпечення додержання принципу презумпції невинності. Україна повинна гарантувати, що особа вважається невинною, доки їй вину не доведено відповідним чином.

2. Забезпечення права на відстоювання від свого захисту. Кожна особа має право на відстоювання власного захисту, включно з правом на доступ до юридичної допомоги та правом на присутність адвоката під час кримінального провадження.

3. Гарантування права на ефективну правову захист. Україна має гарантувати, що кожна особа має право на ефективний правовий захист, включно з правом на розгляд справи у відповідному строку, правом на апеляцію та правом на оцінку її справи незалежним суддею.

4. Заборона на катування та ненормальне поводження з особами, які перебувають під арештом. Відповідні вжити заходи мають захистити від катування і поганого поводження.

5. Гарантування права на достатній рівень медичної допомоги. Україна має гарантувати достатній рівень медичної допомоги для українських громадян, які перебувають під арештом.

Дотримання вищезазначених стандартів кримінального законодавства є одним з основних завдань усєї сфери правосуддя в Україні. При реформуванні цієї галузі, Україна не має залишатися без уваги до дотримання ЄСПЛ, які гарантують захист прав людини та принципів правової держави.

Україна зобов'язана виконувати рішення та рекомендації Європейського суду з прав людини, які стосуються порушень прав людини на її території. Для цього було створено механізми внутрішнього контролю та моніторингу виконання рішень ЄСПЛ, зокрема:

1. Утворення Комісії з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини [3], яка координує діяльність органів влади щодо виконання рішень суду.

2. Створення Робочих груп з питань виконання рішень ЄСПЛ, яка проводить аналіз рішень та розробляє рекомендації щодо їх виконання.

3. Забезпечення фінансування заходів щодо виконання рішень ЄСПЛ з державного бюджету.

4. Розроблення та прийняття законодавчих актів, які відповідають вимогам ЄСПЛ.

5. Проведення навчань та тренінгів для працівників правоохоронних органів та судів щодо виконання рішень ЄСПЛ та захисту прав людини.

Україна також співпрацює з Радою Європи та іншими міжнародними організаціями для забезпечення виконання рішень ЄСПЛ та захисту прав людини.

Вказане вище, свідчить про те, що України за останній час вживає дієвих заходів направлених на приведення кримінального законодавства України у відповідність до стандартів Європейського Суду з прав людини з метою забезпечення захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України 7 червня 2018 р. № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>

2. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 04 березня 2023 р. № 220. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennia-derzhavnoi-antikoruptsiinoi-prohramy-na-20232025-t40323>

3. Про утворення Комісії з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини: Постанова Кабінету міністрів України від 01 квітня 2020 р. №258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258-2020-%D0%BF#Text>

Долженко Любов Юрївна,

старший судовий експерт сектору дослідження звуко- та відеозапису відділу досліджень у сфері інформаційних технологій Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

МАТЕРІАЛИ ТЕХНІЧНОГО ЗАПИСУ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

У реаліях сьогодення в експертній, слідчій та судовій практиці широко застосовуються нові інформаційні технології, пов'язані з цифровою обробкою інформації.

Записування звуку на матеріальний носій для створення фонограми називається звукозаписом. Для звукозапису використовуються різні технічні пристрої, які називаються звукозаписуючою апаратурою, а для відтворення фонограми - звуковідтворююча апаратура. Останнім часом у слідчій і оперативній практиці набула поширення портативна звукозаписуюча апаратура: кишенькові диктофони, портативні мікрофони [1].

Сьогодні ми здебільшого працюємо саме з цифровими звукозаписами. Цифровий пристрій перетворює аналоговий звуковий сигнал на дискретний, який записується цифровим кодом. Носій цифрового запису (мікросхема) у сто разів компактніший звичайної магнітної касети. Портативні цифрові магнітофони внаслідок своєї компактності знайшли широке застосування. Цифровий диктофон дозволяє переписувати запис до комп'ютера і потім відтворювати та досліджувати фонограму запису усного мовлення.

Згідно ч. 5 ст. 27 КПК України: «Під час судового розгляду та у випадках, передбачених цим Кодексом, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, передбаченому цим Кодексом» [2].

Засоби фіксації – це прилади, апаратура, технічні комплекти, матеріали, за допомогою яких можна зафіксувати на матеріальному носії джерела інформації, скопіювати, змоделювати, або законсервувати їх [1].

Засоби аудіо- та відеофіксації являють собою запис сигналу на цифровий носій з метою подальшого сприйняття зафіксованої інформації зором і слухом. Прослуховування аудіо- або перегляд відеозаписів значно полегшує сприйняття відповідної інформації, створює ефект присутності у реальному часі. В даний час у правоохоронній діяльності використовується, як правило, аудіо- та відеоапаратура побутового призначення.

Ще одним нормативно-правовим актом, яким регламентується фіксація судового засідання технічними засобами є наказ ДСА України від 06.06.2022 № 156 "Про затвердження Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання"[3].

Відповідно до вимог процесуального законодавства учасники справи мають право отримати копію технічного запису судового засідання у один із способів:

- отримати доступ до запису судового засідання в Електронному кабінеті користувача Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи;

- отримати запис на оптичному диску у вигляді файлу, попередньо скопіювавши його із підсистеми відеоконференцв'язку, автоматизованої системи діловодства суду чи з іншого цифрового носія, на якому в суді зберігається відповідний запис судового засідання [2].

У нашому випадку ми отримуємо цифровий носій – оптичний диск із записаними на нього файлами судового засідання, які в майбутньому підлягають дослідженню.

Матеріали технічного запису судового засідання можуть бути об'єктом криміналістичних видів експертиз в різних випадках. Наприклад, якщо виникають сумніви у правильності фіксації певних фактів під час засідання, таких як відповіді свідків, показання підсудного, дії судді, то може бути проведена експертиза технічного запису, щоб встановити, що саме було сказано, яким чином це було записано і які були інші обставини, які можуть впливати на інтерпретацію того, що було сказано.

Також, технічний запис може містити важливі дані про час, дату та місце проведення засідання, а також про учасників судового процесу, їх показання, докази та інші деталі, які можуть бути важливими при вирішенні кримінального провадження. Тому, якщо є підозра на фальсифікацію технічного запису або на його недостовірність, експертиза може бути проведена для визначення правдивості того, що було записано.

Крім того, експертиза може бути проведена для виявлення можливих втручань у запис засідання, наприклад, якщо є підозра, що засідання було записано з використанням прихованої технічної апаратури або що було здійснено інші технічні заходи для зміни запису.

Вимоги до записів судового засідання, на яких зафіксовано мовленнєвий матеріал особи, яка підлягає ідентифікації:

– збіг за мовою мовлення на досліджуваних (відео)фонограмах файлів та зразку;

– достатній обсяг мовленнєвого матеріалу (орієнтовно 5 – 10 хвилин мовлення диктора без пауз та дуетних реплік, із задовільною розбірливістю та без завад і шумів);

– той же самий вид висловлювання (неприпустимо, коли на зразках надається читання тексту, а на досліджуваних (відео)фонограмах файлів зафіксовано спонтанне мовлення);

– відсутність вольового спотворення мовлення.

Отже, фонограма судового засідання є документом - доказом завдяки самому факту її існування та інформації зафіксованій на ній. Разом з тим, вона виступає об'єктом різних видів експертиз, що робить її дослідження складним багатоступінчатим процесом (експертиза відео-, звукозапису, комп'ютерно технічної експертизи, судово-технічної експертизи документів).

Список використаних джерел

1. Технічні засоби фіксації слідів злочину: веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/7900344/page:9/#:~:text=Засоби%20фіксації%20—це%20прилади%2C%20апаратура,%2C%20змодельовати%2C%20Оабо%20законсервувати%20їх.> (дата звернення 06.03.2023)

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 07.03.2023).

3. Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання : затв. Наказом Держ. Судової адміністрації України від 06 червня 2022 року №156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#n6> (дата звернення 03.03.2023).

Дульський Олександр Леонідович,
Адвокат, доктор філософії в галузі права

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ОРГАНАМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На початку 2022 року народ України знову зіштовхнувся з серйозним випробуванням, не пройшовши ще попереднього, який розпочався у 2014 році захопленням російськими диверсійними групами АР Крим і частини Донецької та Луганської областей. У зв'язку зі збройною агресією Росії проти України, 24 лютого 2022 року Указом Президента України за № 64/2022 у нашій державі було введено воєнний стан, який і досі неодноразово продовжується відповідними указами.

Незважаючи на такий складний час та умови, уповноважені органи держави продовжують працювати і виконувати свої функції. Особливу увагу слід приділити правоохоронним органам, які проводять комплекс дій із протидії злочинності, в тому числі і на деокупованих територіях держави, пристосовуючись до сучасних умов.

Зважаючи на те, що окремі правоохоронні органи мають у своєму складі органи досудового розслідування, які безпосередньо уповноважені збирати докази за допомогою різних криміналістичних рекомендацій, методів, прийомів, засобів і відповідно до нормативно-правових актів держави, які частково змінилися через сучасні реалії, та те, що воєнний стан зумовлює пристосування таких органів до нових умов, вважаємо принциповим висвітлення представленої тематики.

Спершу зауважимо, що згідно з ч. 1 ст. 38 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України від 13 квітня 2012 року, органами досудового розслідування є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання, а частина 2 ст. 38 цього правового акту визначає які саме органи здійснюють таку діяльність [1]. Дефініцію поняття «воєнний стан» передбачено у ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року.

Введення в Україні воєнного стану частково змінює порядок збирання доказів у кримінальному провадженні, що зумовлено як реальними обставинами, так і правовим регулюванням. Так, розділ 9-1 КПК України закріплює норми, що визначають особливий режим досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану.

Щодо збирання доказів цей розділ КПК України визначає, що у разі введення воєнного стану та якщо: а) відсутня технічна можливість

доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, що має містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України; б) за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких процесуальних дій; в) показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації, а підозрюваного, окрім цього, якщо у такому допиті брав участь ще і захисник тощо [1].

Тематика дослідження показує, що вона включає два аспекти: кримінальний процесуальний (правова основа збирання доказів) та криміналістичний (правова основа криміналістичного забезпечення).

У попередніх роботах нами було висвітлено кримінальний процесуальний аспект розглядуваної тематики та встановлено, що правовими основами збирання органами досудового розслідування доказів в умовах воєнного стану є система правових актів та сукупність рішень Конституційного Суду України (КСУ), Пленуму Верховного Суду (ВС), а також практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), які визначають способи, порядок, механізм збору фактичних даних, а також повноваження, функції та завдання слідчих і дізнавачів під час проведення досудового розслідування. Як правило, такі правові акти містять окремі положення у формі винятків щодо окремих процедур збирання доказів з визначенням додаткових повноважень органам досудового розслідування [2, с. 38].

Що ж до правової основи криміналістичного забезпечення (криміналістичний аспект), то слушно зауважити, що криміналістичним забезпеченням є задоволення потреб практичної діяльності уповноважених суб'єктів, що передбачені у кримінальному процесуальному законодавстві, розробляючи і надаючи їм в достатній кількості криміналістичних рекомендацій, методів, прийомів, засобів з метою виконання ними завдань кримінального провадження.

Висвітлення правових основ криміналістичного забезпечення доцільно представити через дослідження правових основ його складових (криміналістична техніка, тактика та методика).

Криміналістична техніка (вужьке значення) – певна сукупність, система науково-технічних засобів, прийомів і методів, що використовуються при розслідуванні, судовому розгляді та запобіганні злочинам [3, с. 37].

У кримінальному процесуальному законодавстві відсутня спеціальна норма, яка б містила чітке визначення правових засад застосування криміналістичної техніки. Проте, в окремих його положеннях прямо передбачено можливість і регламентовано порядок використання науково-технічних засобів у різних випадках, в окремих з яких встановлено обов'язковість використання певного виду технічних засобів [3, с. 47]. Наприклад, КПК України, Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року, Закон України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року, наказ МВС України № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» від 07 липня 2017 року тощо.

Як показує практика, у рішеннях КСУ та Пленуму ВС теж передбачено регулювання питань техніко-криміналістичного забезпечення. Окрім цього, остаточні рішення ЄСПЛ також висвітлюють питання техніко-криміналістичного забезпечення [4], але лише в тих випадках коли відбувається порушення порядку їх застосування, що як наслідок порушує лише норми Конвенції. Тому, правовими основами техніко-криміналістичного забезпечення є сукупність усіх видів правових актів та рішень КСУ, Пленуму ВС та ЄСПЛ, які регулюють питання застосування науково-технічних засобів під час кримінального провадження.

Якщо зважати на наукові погляди визначення змісту криміналістичної тактики та методики, то можна дійти висновку, що їх правовою основою є сукупність усіх видів правових актів та рішень КСУ, Пленуму ВС та ЄСПЛ, на які орієнтуються уповноважені суб'єкти під час розробки та застосування засобів криміналістичної тактики, а також організації та здійснення розслідування і запобігання окремим видам кримінальних правопорушень з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Отже, особливість правового регулювання криміналістичного забезпечення збирання доказів органами досудового розслідування в умовах воєнного стану виявляється: 1) у зверненні до окремих нормативно-правових актів або їх положень, рішень Конституційного Суду України, Пленуму Верховного Суду та положень практики Європейського суду з прав людини (кримінальний процесуальний аспект); 2) адаптації старих та розробці і застосуванні нових криміналістичних рекомендацій, методів, прийомів, засобів збору фактичних даних в таких умовах (криміналістичний аспект).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Дульський О.Л. Правові основи збирання органами досудового розслідування доказів в умовах воєнного стану. Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.). Київ, 2022. С. 35–38.

3. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.

4. Черноус Ю. М., Гвоздюк В. В. Засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики ЄСПЛ. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2020. Вип. № 1 (19). С. 95–101.

Єрмаков Юрій Олександрович,

провідний науковий співробітник відділу
науково-правових експертиз та
законопроектних робіт Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ АГРЕСОРОМ РАКЕТНИХ УДАРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТІВ ТЕРАКТІВ ТА СПОСІБ ЗАМАСКУВАТИ КОРИСЛИВІ ЗЛОЧИНИ

Збройна агресія РФ вплинула на ринок сільгосппродукції, обумовивши вчинення злочинів, предметом яких є зерно. У сучасному світі світових глобалізаційних перетворень жодна національна економічна система не може функціонувати ізольовано, оскільки специфіка природних умов, географічного розташування, нерівномірність економічного розвитку різних держав, відмінності у сировинних ресурсах обумовлюють «спеціалізацію» певних країн.

Для України такою «спеціалізацією» є агропромисловий комплекс, зокрема сільгоспвиробництво зерна. Якщо раніш, на ринку зерна існували схеми тіньового обігу (у вигляді розкрадання бюджетних коштів, спрямованих на підтримку сільгоспвиробників; контрабандне вивезення зерна за кордон; неповернення валютної виручки з-за кордону; корупції, що супроводжує експортні операції із зерном; широкомасштабні фінансові операції, спрямовані на ухилення від оподаткування операцій із зерном, легалізацію коштів, здобутих у результаті тіньового обігу зерна), що створювали реальну загрозу економіці країни, то у результаті збройної агресії і відповідно

захоплення частин територій, окупаційні адміністрації вчинюють пряме розграбування запасів зерна з минулого врожаю.

Колаборанти, які прислужуються агресору, будучи обізнаними з місцями збереження, шляхами транспортування і способами переправлення викраденого зерна за кордон організують злочинні схеми, використовуючи під час транспортування збіжжя транспортні засоби, які належать українським громадянам. Зафіксований рух транспортних колон з українським зерном для подальшого перевезення морським шляхом у певні країни. Перевантаження зерна на морські судна за злочинним замислом окупантів повинно замаскувати джерело походження збіжжя та той факт, що воно здобуто злочинним шляхом. Але шлях транспортування проходить по території України (хоча і тимчасово окупованій), і відповідно громадяни України фактично є свідками зазначених злочинів.

Окупаційна адміністрація та колаборанти намагаються різними способами замаскувати свої злочинні дії, використовуючи при цьому як заборону переміщення у певних районах та у певний час так і зброю для усунення майбутніх свідків. Зрозуміло, що найбільш небезпечними для них є особи, які мають авторитет серед населення і можуть суттєво вплинути на формування доказової бази для судів (у тому числі і міжнародних). Тому для усунення таких осіб, використовуються терористичні акти та замовні вбивства.

Наприклад, у ніч на 31 липня 2022 року, окупанти влучили у приватний будинок власника найбільшої зерноторгової компанії України «Нібулон». Навряд чи можна вважати випадковістю, що у результаті загинув генеральний директор сільськогосподарського підприємства та віце-президент Української зернової асоціації Олексій Вадатурський, оскільки ракета влучила у нічний час саме у спальню, де в той час находився підприємець з дружиною. Корегувальники вогню окупантів переслідували конкретну ціль – знешкодити людину, яка була власником, а отже могла звернутися до міжнародних судових інстанцій по факту вчинення конкретного злочину, адже саме транспортні засоби «Нібулона», які нараховують 48 самохідних та несамохідних суден (барж), окупанти частково захопили та використовують для транспортування викраденого зерна. Обізнаність бізнесмена з механізмами транспортування, реалізації зерна, його зв'язки з конкретними особами, які вибудовували альтернативні шляхи постачання зернових за кордон (у зв'язку з перекриттям окупантами ряду відпрацьованих шляхів) і таким чином робили можливим запуск механізму «зернової угоди», обумовили його як ключову фігуру і відповідно – об'єкт навмисного вбивства.

Навмисність такого злочину підтверджує той факт, що одразу після теракту, не чекаючи реакції української влади та міжнародних інституцій росіяни намагалися перекаласти вину за загибель на

міфічних осіб, натякаючи на їх зв'язки з владними інститутами та стверджуючи що українські аграрії нібито виступають проти використання Одеського порту для транспортування зерна.

Тобто окрім злочинів, які вчинюються безпосередньо у ході бойових дій, агресор намагається використати наратив «денационалізації та демілітаризації України» для вчинення мародерства та пограбувань у державних масштабах, використовуючи як інструменти терактів – армійську зброю та безпосередньо ракетні удари по цивільним цілям.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Єлаєв Юрій Леонідович,
викладач кафедри організації досудового
розслідування факультету № 1
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ЧАС У СФЕРІ ЗАМІНИ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ БІЛЬШ М'ЯКИМ ПОКАРАННЯМ

В 2022 році в системі кримінально-юрисдикційних галузей права України встановлений (запроваджений) такий новітній правовий інститут, як заміна покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням, а саме: покаранням у виді позбавлення волі на строк від п'ятнадцяти до двадцяти років, якщо засуджений вже відбув не менше п'ятнадцяти років призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі (частина 5 статті 82 Кримінального Кодексу України (далі за текстом – КК України [1])).

Так, в нормативно-правовому розумінні (вимірі) вищеназваний новітній правовий інститут встановлений (запроваджений) на підставі положень Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» від 18 жовтня 2022 року № 2690-IX [2]. Принагідно звертаємо увагу на той факт, що вищеназвані зміни та доповнення до Законодавства України [2] щодо заміни покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням набрали чинності з 06 листопада 2022 року.

Слід зауважити, що згідно вищеназваного Закону України [2] внесено зміни та доповнення, в тому числі, до Кримінального

процесуального Кодексу України (далі за текстом – КПК України [3]), передусім, в царині юридичного регулювання виконання судових рішень у кримінальному провадженні.

Вищеназваний правовий інститут за своєю юридичною природою має нерозривний доктринальний зв'язок, зокрема, з науковою фундацією кримінального процесуального часу. В свою чергу, кримінальний процесуальний час, як теоретична дефініція досліджується у науці кримінального провадження. Зокрема, згідно доктринальної концепції автором (фундатором) якої є науковець-юрист Т.О. Лоскутов зазначається про «зв'язок між правовим регулюванням кримінального процесуального часу та здійсненням прав, свобод і законних інтересів» [4, с. 315]. Вбачається, що саме вищеназвана наукова фундація є доктринальним вектором згідно якого можливо здійснювати теоретичне та праксеологічне пізнання сфери заміни покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням, як у вимірі: а) правового регулювання кримінального процесуального часу, так і у вимірі: б) реалізації прав, свобод і законних інтересів засудженого за вчинення особливо тяжкого злочину та їхнього дотримання (додержання) судовими органами та правоохоронними органами, як державно-владними суб'єктами кримінального провадження.

Так, норми пункту 3 частини 1 статті 537 КПК України [3], встановлюють, правоположення згідно якого, зокрема: Під час виконання вироків суд, має право вирішувати питання про заміну покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким. При цьому, згідно норм речення 1 абзацу 1 частини 6 статті 539 КПК України [3] за наслідками вищеназваного процесуального розгляду, суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку. В свою чергу, згідно норм речення 2 абзацу 1 частини 6 статті 539 КПК України [3] встановлено правило згідно якого, зокрема: Оскарження прокурором ухвали суду щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким зупиняє її виконання. Разом з цим, вищевказаною кримінально-процесуальною нормою прямо не передбачено правила щодо зупинення виконання ухвали суду з цього питання. Одночасно з цим, за наявності вироку суду (котрий вже набрав законної сили та котрий вже виконується), відповідно до якого обвинуваченого засуджено до покарання у виді довічного позбавлення волі; є дискусійним питання про виконання ухвали суду, яка хоча і постановлена уповноваженим судом, проте, ще не набрала законної сили. Передусім, це питання є дискусійним у вимірі визначення виду покарання (позбавлення волі на певний строк або довічне позбавлення волі), яке відбуває засуджений з дня постановлення ухвали про заміну покарання. Вказане питання має значення в царині правовідносин щодо виконання-відбування покарання засудженим, зокрема, у вимірі

(в аспекті) визначення виду виправної колонії, сектору відповідного рівня безпеки в кримінально-виконавчій установі, в якій (в якому) засуджений має відбувати покарання.

Окрім цього, актуальним є питання про початок строку відбування та виконання покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 років до 20 років. В даному випадку, є можливим декілька варіантів вирішення питання з якого саме часу обраховувати початок строку відбування – виконання покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 років до 20 років на яке замінено покарання у виді довічного позбавлення волі. Одним із варіантів є обрахування цього строку з дати постановлення ухвали суду про заміну покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким. Другим варіантом є обрахування цього строку з дати набрання вищевказаною ухвалою суду законної сили. Третім (допоміжним) варіантом є обрахування цього строку з певної дати (на думку та розсуд суду) у разі, якщо процесуальне рішення про заміну покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким, прийнято за результатами апеляційного розгляду апеляційної скарги засудженого, якому суд першої інстанції відмовив у задоволенні його клопотання про заміну покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким; проте, суд апеляційної інстанції задовільнив апеляційну скаргу засудженого. При цьому, слід враховувати і те, що в багатьох випадках період часу від дня прийняття ухвали суду першої інстанції і до дня винесення ухвали суду апеляційної інстанції становить значний проміжок часу, наприклад, декілька місяців.

Окрім цього, є невизначеним питання стосовно того, чи під час апеляційного провадження з вказаного питання засуджений, ще відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі або вже відбуває нове покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 років до 20 років. Також, в даному випадку, строк перебування засудженого в кримінально-виконавчій установі під час вказаного апеляційного провадження має певну тривалість (період). При цьому, постає питання щодо того, чи вказаний строк становитиме частину строку нового покарання або частину строку раніше призначеного покарання.

В деяких випадках, постає питання про визначення виду покарання (довічне позбавлення волі або позбавлення волі на строк від 15 до 20 років), який відбуває засуджений в період часу з дня постановлення ухвали про заміну покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким і до дня скасування судом апеляційної інстанції вищевказаної ухвали суду першої інстанції; за результатами розгляду апеляційної скарги прокурора, який не погодився з цим рішенням суду першої інстанції та який подав стосовно вищевказаного рішення суду свою апеляційну скаргу. Вбачається, що в такому випадку, в ухвалі суду апеляційної інстанції може бути прямо

зазначено про початок строку відбування покарання з моменту постановлення рішення судом першої інстанції або з моменту постановлення рішення судом апеляційної інстанції. Вбачається, що такий методологічний підхід до визначення дати початку відбування покарання (в даному випадку, покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 до 20 років) буде ґрунтуватися на прецедентних засадах та на засадах судового розсуду в кримінальному процесі.

Одночасно, з цим необхідно зауважити, що виходячи із юридичного принципу дискреційних повноважень суду є можливим визначення дати (дня) з якого обраховується строк покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 до 20 років – на думку та розсуд суду, із урахуванням всіх обставин провадження та заяв учасників розгляду клопотання. Зокрема, в тексті судової ухвали може бути зазначено про початок строку відбування покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 до 20 років з дня (з дати) подання засудженим до суду відповідного письмового клопотання про заміну покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням.

Все вищевикладене свідчить про необхідність наукового дослідження норм кримінально-юрисдикційних законів України в сфері заміни покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням у виді позбавлення волі на певний строк, зокрема, норм щодо кримінально-процесуального обґрунтування визначення певного конкретного строку (дати, дня) початку виконання/відбування покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 до 20 років, із урахуванням: а) специфіки правових підстав постановлення ухвали суду, якою вирішується питання щодо виконання судових рішень в кримінальному провадженні; б) наявних фактичних обставин провадження; в) клопотань і заяв учасників процесуального розгляду (зокрема, засудженого).

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 16.04.2023 року).

2. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» від 18 жовтня 2022 року № 2690-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-20#n16> (дата звернення 16.04.2023 року).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 16.04.2023 року).

4. Лоскутов Т.О.. Кримінальне процесуальне регулювання строків забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів людини. *Порівняльно-аналітичне право*, № 1, 2015. С. 313-315
Електронне наукове видання. Ужгородський національний університет.

Задорожний Олександр Павлович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО АГЕНТСТВА ПРИКОРДОННОЇ ТА БЕРЕГОВОЇ ОХОРОНИ (FRONTEx) ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ

Однією із міжнародних організацій, яка надає допомогу у протидії злочинності та наведенню порядку на кордонах України є Європейське агентство прикордонної та берегової охорони (Frontex).

Frontex (фр. *Frontières extérieures* в перекладі-зовнішні кордони, повна назва агентства (анг. *European Border and Coast Guard Agency*, що в перекладі означає – Європейське агентство прикордонної та берегової охорони [1]).

Основною метою організації є сприяння, координація та розвиток управління європейським кордоном відповідно до Хартії ЄС про основні права та концепції інтегрованого управління кордонами.

Європейське агентство прикордонної та берегової охорони відіграє ключову роль у боротьбі та попередженні транскордонної злочинної діяльності, контрабанді викрадених транспортних засобів, наркотиків, тютюнових виробів, алкогольної продукції (акцизних товарів), вогнепальної зброї або торгівлю небезпечними матеріалами. Також це стосується такого виду кримінальних правопорушень, як екологічні злочини [1].

Також агентство, підтримує держави-члени у перевірці, дебрифінгу, ідентифікації і знятті відбитків пальців мігрантів та іншим транскордонним злочинам, в тому числі і у вигляді сприяння затриманню злочинців, що перебувають у міжнародному розшуку.

Крім цього він ділиться будь-якими відповідними розвідданими, зібраними під час своїх операцій, з відповідними національними правоохоронними органами та Європолем.

Європейське агентство прикордонної та берегової охорони також надає технічну та логістичну підтримку національним органам у виявленні осіб, які перебувають у міжнародному розшуку.

Важливою обставиною у здійсненні міжнародного розшуку злочинців є завдання Frontex по координації та організації спільних

операцій та швидкого втручання на кордоні для надання допомоги державам-членам на зовнішніх кордонах.

Агентство розгортає групи європейської прикордонної та берегової охорони, включаючи 1500 прикордонників та інший відповідний персонал для швидкого втручання. Члени груп швидкого реагування повинні надаватися державами-членами на запит агентства [1].

Frontex має можливість використовувати судна, літаки, транспортні засоби та інше технічне обладнання, надане державами-членами для проведення своїх операцій.

Також треба наголосити, що працівники Агентства співпрацюють з національними органами з охорони кордонів та правоохоронними органами країн членів ЄС в разі коли перетинають кордон особи, які перебувають в міжнародному розшуку. Однак згідно з нормами права ЄС затримання такої особи є компетенцією національних органів держави, яка оголосила дану особу в розшук.

Це означає, що працівники Frontex можуть сприяти у виявленні осіб, які перебувають у міжнародному розшуку та повідомляти про це національні органи. Проте фактичне затримання такої особи і подальші правові дії повинні здійснюватися національними правоохоронними органами.

Відповідний механізм обміну інформацією та спільного аналізу ризиків погоджений на рівні керівників Державної прикордонної служби України та Агентства Frontex. Він базується на інформації Frontex та всіх учасників EB-RAN. Спільний звіт складається з опису й аналізу випадків нелегальної міграції, незаконного перетинання кордонів на східних ділянках зовнішнього кордону ЄС, а також містить регіональний аналіз шляхів нелегальної міграції, способів їх використання [2, С. 23].

Відповідно до концепції європейського інтегрованого управління кордонами, Агентство координує свою діяльність, пов'язану з транскордонною злочинністю, також з Європолем та іншими відповідними учасниками. Frontex розробила систему для збору персональних даних про підозрюваних у злочинах, зібраних під час своїх спільних операцій, і передає проаналізовані персональні дані Європолу. Frontex також активно бере участь у програмі EU Policy Cycle/European Multi disciplinary Platform Against Criminal Threats (EMPACT), яка була створена для боротьби з транснаціональною та організованою злочинністю в Європі.

Так, Frontex входить до складу Керівної групи для проекту «Підтримка ЄС для зміцнення інтегрованого управління кордонами в Україні (EU4IBM)». Цей проєкт фінансується Європейською Комісією та спрямований на наближення української системи управління кордонами до стандартів та найкращих практик інтегрованого

управління кордонами ЄС шляхом проведення заходів із виявлення та усунення прогалін, які виникають під час впровадження національних реформ [3, С. 387].

У контексті співробітництва України з Frontex, як з агенцією ЄС, важливо відмітити, що у головному нормативному документі про співробітництво з ЄС – Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 р. (далі – Угода про асоціацію) [4] відсутні положення про правове регулювання відносин з агенцією.

Нормативне регулювання взаємодії Frontex із Україною в особі Державної прикордонної служби України (далі-ДПСУ), яка є головним національним органом у сфері управління кордонами, здійснюється на основі укладених міжнародних угод в рамках ст. 16 Угоди про асоціацію. Остання закріплює правові засади співробітництва у сфері спільного управління міграційними потоками, розвитку всеохоплюючого діалогу щодо всіх питань у сфері міграції та ефективної імплементації принципу інтегрованого управління кордонами [4].

Крім того, 11.06.2007 р. у м. Люксембург була підписана Робоча домовленість про встановлення оперативного співробітництва між Європейською агенцією з питань управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах держав-членів ЄС і Адміністрацією ДПСУ (далі – Робоча домовленість) [4]. Цей міжнародний документ, який є актом м'якого права, містить перелік цілей та основних напрямків співпраці, які є характерними для більшості угод такого роду [3, С. 390].

На виконання Робочої домовленості 24 липня 2019 року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року [5].

Отже, українська стратегія має на меті посилити співробітництво з Frontex по таким напрямкам діяльності: обмін інформацією, аналіз ризиків, професійна підготовка співробітників ДПСУ, оперативне співробітництво [3, С. 387].

З цією метою започатковано переговорний процес з Європейською комісією щодо укладання Угоди про статус представників Frontex в Україні, що надасть правових підстав до більш тісного співробітництва з даною інституцією ЄС.

Підсумовуючи вищевикладене треба зазначити, що співпраця України з рядом міжнародних організацій в тому числі з Європейським агентством прикордонної та берегової охорони (Frontex) дає вкрай позитивні результати, щодо подолання негативних тенденцій, які відбуваються на кордонах України, а також остання допомагає ДПСУ та іншим національним органам України (МВС,

СБУ, ДБР, НАБУ, Генеральній прокуратурі України) в укріпленні власної безпеки, протидії викликам транскордонної злочинності та надання підтримки національним органам у виявленні осіб, які перебувають у міжнародному розшуку, що є вкрай необхідним в такий складний час.

Список використаних джерел

1. Frontex (Європейське агентство прикордонної та берегової охорони). Офіційний сайт. URL: <https://frontex.europa.eu>. (дата звернення: 20.02.2023).

2. European Commission, Migration and home affairs. (офіційний сайт Європейського Союзу) URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen-borders-and-visa/border-crossing/eurosur_en (дата звернення: 15.03.2023);

3. Гнітій А.О. Міжнародно-правові засади співробітництва України із FRONTEX. Аналітично-порівняльне правознавство. № 4 (2022). С. 386-390 URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/267865/263652> (дата звернення: 16.03.2023);

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. (дата звернення: 18.03.2023);

5. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. Дата оновлення: 24.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.03.2023).

Зарубей Вікторія Володимирівна,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОСІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

З початку агресії росії проти нашої держави в лютому 2014 року звернення до Європейського суду з прав людини з міждержавними заявами проти уряду російської федерації стало одним із пріоритетних напрямів захисту інтересів України.

У зв'язку з агресією росії проти України, що має своїм наслідком масові порушення прав людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, тимчасово окупованій території Донецької та

Луганської областей, а також інших територіях України, де наразі російська федерація здійснюється військова агресія, Урядом України було подано до ЄСПЛ низку позовів проти уряду російської федерації.

Зокрема, міждержавні заяви охоплюють скарги Уряду України на порушення прав людини, гарантованих статтями 2 (*Право на життя*), 3 (*Заборона катування*), 5 (*Право на свободу та особисту недоторканість*), 6 (*Право на справедливий суд*), 8 (*Право на повагу до приватного і сімейного життя*), 9 (*Свобода думки, совісті і релігії*), 10 (*Свобода вираження поглядів*), 11 (*Свобода зібрань та об'єднання*) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статті 14 (*Заборона дискримінації*) Конвенції у поєднанні зі статтями 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11 Конвенції, статті 18 (*Межі застосування обмежень прав*), 38 (*Розгляд справи*) у поєднанні зі статтею 6 Конвенції та статтями 1 (*Захист права власності*), 2 (*Право на освіту*) та 3 (*Право на вільні вибори*) Першого протоколу до Конвенції, статтею 2 (*Свобода пересування*) Четвертого протоколу до Конвенції, статтею 1 (*Загальна заборона дискримінації*) Дванадцятого протоколу до Конвенції [1].

Станом на 21.02.2023 року в провадженні ЄСПЛ перебуває 4 міждержавні справи України, а саме:

1. «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами №№ 20958/14 та 38334/18;

2. «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22, яка стосується подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей та порушень прав людини під час повномасштабного вторгнення росії;

3. «Україна проти Росії (VIII)» за заявою № 55855/18 щодо захоплених моряків;

4. «Україна проти Росії (IX)» за заявою № 10691/21 щодо вбивств опонентів російської федерації [2].

Останні дві з вищевказаних справ перебувають на стадії розгляду ЄСПЛ питання щодо їх прийнятності.

У зв'язку з повномасштабною війною росії проти України, внаслідок чого російськими збройними силами здійснюються напади на цивільне населення, 01.03.2022 ЄСПЛ розглянув клопотання Уряду України у порядку Правила 39 Регламенту ЄСПЛ та надав російській федерації тимчасові вказівки утриматись від військових атак на цивільне населення й цивільні об'єкти, включаючи житлові приміщення, карети швидкої допомоги та інші об'єкти такі як школи і лікарні, а також гарантувати безпеку медичних установ, персоналу та карет швидкої допомоги на території, яка перебуває під ударом або яка захоплена російськими військовими.

23.06.2022 року Урядом України подано до ЄСПЛ міждержавну заяву проти росії. Уряд України стверджує, що росія вчинила велику кількість найважчих порушень Конвенції.

22.08.2022 року Урядом України подано низку нових термінових вимог у порядку Правила 39 Регламенту ЄСПЛ щодо забезпечення права на життя та заборону катування, гарантованих статтями 2 та 3 Конвенції, стосовно українських захисників «Азовсталі», які, самовіддано тримаючи оборону, потрапили до полону російських окупантів.

23.08.2022 року ЄСПЛ, розглянувши у терміновому порядку зазначене клопотання Уряду України зазначив, що у справі «Олійниченко проти Росії та України» ним надано російській федерації термінові вказівки щодо негайного забезпечення закріплених Конвенцією прав, включаючи право на медичну допомогу, що охоплює будь-які запити від імені українських військовополонених, у яких надано достатньо доказів щодо серйозного і неминучого ризику завдання непоправної шкоди їхній фізичній цілісності (стаття 3 Конвенції) та/або праву на життя (стаття 2 Конвенції). ЄСПЛ наголосив, що надані росії вказівки щодо українських військовополонених продовжують діяти, та вказав, що вони також застосовуються і у міждержавній справі «Україна проти Росії (X)» за заявою № 11055/22 щодо порушення прав людини під час повномасштабного вторгнення росії. Крім того ЄСПЛ терміново поінформував Комітет міністрів Ради Європи про вказане рішення [3].

Кілька разів Урядом України було подано доповнення до міждержавної заяви «Україна проти Росії (X)» про порушення росією прав людини в ході повномасштабного вторгнення.

Серед іншого, ЄСПЛ встановив, що території на сході України, захоплені російськими окупаційними силами з 11.05.2014 та щонайменше до 26.01.2022, були під юрисдикцією російської федерації. ЄСПЛ послався на присутність на сході України російських військових з квітня 2014 року та широкомасштабне розгортання російських військ найпізніше із серпня 2014. Він також встановив, що держава-відповідач мала значний вплив на воєнну стратегію її маріонеткових адміністрацій; що вона надавала зброю та інше військове обладнання цим окупаційним адміністраціям у значних масштабах з початку їх створення (так звані Л/ДНР) та в подальші місяці й роки; що вона проводила артилерійські обстріли на запит цих окупаційних адміністрацій; та що вона надавала політичну й економічну підтримку зазначеним окупаційним утворенням.

Так, рішенням суду у Страсбурзі від 25 січня 2023 року підтверджено, що де-факто від 11-го травня 2014-го саме «Росія, а не сепаратисти, здійснювала ефективний контроль над Донбасом». Європейський суд з прав людини у Страсбурзі (ЄСПЛ) визнав частково прийнятною до розгляду справу щодо відповідальності Росії за систематичні порушення прав людини на Донбасі, і зокрема за збиття літака МН17, що призвело до загибелі 298-ми людей липні 2014

року. Суд вирішив, що має юрисдикцію щодо розгляду скарг проти Росії з порушення прав людини на територіях сходу України, бо вони вже перебували під фактичним контролем РФ. Справу, яку ще називають «великим процесом щодо Донбасу» ЄСПЛ розпочав на міждержавну скаргу України й Нідерландів. Розгляд справи по суті – попередю, однак визнання Євросудом своєї юрисдикції щодо розгляду цієї справи проти Росії українська сторона вважає своєю проміжною перемогою [3].

Що стосується скарг Уряду Королівства Нідерландів, ЄСПЛ встановив, що збиття літака рейсу МН17 відбулося повністю в межах території, що була захоплена російськими окупаційними адміністраціями. Він також встановив, що кропітке кримінальне розслідування інциденту, що мало місце в рамках міжнародної спільної слідчої групи (“ЛІТ”), значною мірою прояснило обставини збиття літака рейсу МН17. Не було свідчень зіткнень за встановлення контролю на територіях, які мали відношення до місця запуску ракети чи місця падіння літака, що давало б підстави стверджувати, що подальший контекст хаосу виключав можливість встановлення юрисдикції. Тому скарги підпадають під територіальну юрисдикцію росії.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини), https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004
2. Рішення щодо України, винесені Європейським судом з прав людини, <https://minjust.gov.ua/>
3. Сайт ЄСПЛ <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c>

Гльницький Михайло Миколайович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ШВИДКОГО ДОСУДОВОГО РОЗЛІДУВАННЯ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Найважливішою ознакою, що характеризує розслідування кримінальних правопорушень, є його пізнавально-пошукова спрямованість, адже дослідження обставин події здійснюється за допомогою виявлення інформації, від першоджерел – до інформації з «третьої руки». Одним із понять, що використовуються для позначення цього процесу, є поняття «розслідування кримінальних правопорушень». У традиційному розумінні «розслідування»

передбачає з'ясування обставин, які підлягають встановленню у конкретному кримінальному провадженні та можливість подальшого ухвалення судового рішення на їх основі.

Ряд вітчизняних науковців отожднюють процес розслідування з дослідженням, адже при досудовому розслідуванні слідчий, дізнавач зобов'язані діяти всебічно, повно та об'єктивно. І повною мірою підтвердити цю тезу можна проаналізувавши характер проведеного під час досудового розслідування «дослідження кримінального правопорушення». Так, за відсутності відомостей про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, слідчий, дізнавач здійснюючи розслідування, не тільки нікого не звинувачує, а в ряді випадків і не підозрює, тобто він проводить дослідження, в ході якого вживаються заходи для встановлення обставин кримінального правопорушення та винного [6, с. 119-125]. Тим самим здійснюється розслідування у кримінальному провадженні, і воно не пов'язане з кримінальним переслідуванням конкретної особи. Тільки об'єктивна діяльність слідчого, спрямовану встановлення всіх обставин, дозволяє прийняти правильне і справедливе рішення під час досудового розслідування й надалі.

Крім того, навіть після встановлення особи, винної у скоєнні кримінального правопорушення, та наявності достатніх доказів для залучення особи як обвинуваченого, слідчий продовжує збирання не лише обвинувальних, а й виправдувальних доказів. Так, ст. 91 КПК України встановлює, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню обставини, що виключають кримінальне правопорушення і караність діяння, що пом'якшують покарання, а також обставини, які можуть спричинити звільнення від кримінальної відповідальності та покарання [2]. Часом дуже важко, а іноді неможливо розмежувати діяльність слідчого, дізнавача на обвинувальну чи виправдувальну, так як вона виконувалася за уніфікованою формою та в однаковий період часу.

Розслідування повинно бути не тільки повним і неупередженим, а й максимально швидким, оскільки на процес розслідування істотно впливають зміни в обстановці та навколишніх предметах. При цьому вони можуть бути створені як навмисне (наприклад, зацікавлена особа знищує сліди кримінального правопорушення), так і без будь-якого наміру (наприклад, втрата слідів кримінального правопорушення внаслідок впливу атмосферних опадів). Втрата стосується як матеріальних (сліди пальців рук на полотні дверей, сліди гальмування автомобіля на проїжджій частині тощо), так і ідеальних (спогади, відомості про прикмети правопорушника, обстановку під час скоєння кримінального правопорушення тощо) слідів. При зволіканні найважливіші відомості можуть безповоротно зникнути або настільки

змінитися, що не матимуть доказового значення, тому часовий проміжок між скоєнням кримінального правопорушення та початком досудового розслідування повинен бути мінімальним. Чим він коротший, тим більше шансів, що необхідна інформація надійде у розпорядження органів досудового розслідування, і, як наслідок, вища ймовірність встановлення винного, що забезпечить захист прав, свобод, законних інтересів учасників кримінального провадження. Ще в 1766 р. Ч. Беккарія зазначив, що «чим швидше слідує покарання за кримінальне правопорушення, чим ближче до нього, тим воно справедливіше, тим воно корисніше» [8, с. 128-129]. Тому від компетентних органів держави потрібна оперативна та рішуча реакція на інформацію про скоєне або підготовлене кримінальне правопорушення шляхом початку досудового розслідування.

Окремі автори поняття «швидкість» називають «фундаментальною» умовою побудови та проведення всієї процесуальної діяльності у кримінальних провадженнях [5, с. 19]. Ця умова є особливо важливою для досудового розслідування у зв'язку з тим, що ця стадія кримінального процесу є найбільш наближеною за часом до моменту вчинення кримінального правопорушення. З самого початку досудового розслідування необхідно забезпечити максимальну рухливість та оперативність у збиранні доказів, необхідних для встановлення істини. У свою чергу, несвоєчасність ускладнює розслідування, підриває авторитет, формує думку про професійну некомпетентність правоохоронних органів, породжує до них недовіру, а зрештою призводить до порушення прав учасників кримінального провадження. Тому доцільність якнайшвидшого реагування на факт кримінального правопорушення беззаперечна.

Зі зазначеним аспектом оперативності розслідування тісно пов'язаний і інший, відповідно до якого дотримання вимоги швидкості виявляється вирішальним чинником у дослідженні кримінального правопорушення з позиції дотримання прав і свобод людини і громадянина, учасників кримінального провадження. Невиправдані затримки суперечать інтересам як правосуддя в цілому, так і окремих учасників кримінального процесу: потерпілого, цивільного позивача, підозрюваного, обвинуваченого та ін., щодо охорони їх законних інтересів, забезпечення реалізації ними прав та виконання обов'язків.

Досудове розслідування повинно здійснюватися без невинувачених затримок у строки, що дозволяють оптимально забезпечити право особи на судовий захист. Важливість цього положення особливо наголошується у міжнародному законодавстві встановлено, що «затримка у розкритті кримінальних правопорушень веде до дискредитації кримінального права та позначається на належному відправленні правосуддя» [4]; у обвинуваченого є право

«бути судимим без невинуваченої затримки» [3]; розгляд справи має відбуватися «в розумний строк» [1].

Отже, в силу основного положення про права і свободи людини і громадянина як вищу цінність та обов'язок держави щодо їх визнання, дотримання та захисту органи державної влади повинні здійснювати свою діяльність, дотримуючись прав і свобод, а у разі їх порушення забезпечувати максимально швидке та повне їх відновлення.

Аспект швидкості досудового розслідування безперечний, за всієї важливості його не можна абсолютизувати. Швидкість розслідування має здійснюватися у взаємозв'язку з всебічністю, повнотою і неупередженістю. Існуючи в єдності, зазначені елементи завдання кримінального провадження врівноважують один одного, не даючи жодному з них бути превалюючим.

Список використаних джерел

1. Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод. Прийнята Радою Європи 04 листопада 1950 року та ратифікована Україною 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України станом від 06.11.2022 / Верховна Рада України. 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.04.2023).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року та ратифіковано Україною 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

4. Рекомендація № R (87) Комітету міністрів Ради Європи державам- членам щодо спрощення кримінального правосуддя. URL: <http://cons.parus.ua/map/doc/00UU37DAA4/Rekomendatsiya--6--87-18-Komiteta-ministrov-Soveta-Evropy-gosudarstvamchlenam-Otnositelno-uproscheniya-ugolovno-go-pravosudiya.html?a=1JY0S>

5. Організація взаємодії підрозділів Національної поліції під час проведення досудового розслідування: навч. посібник / О. П. Бойко, О. Ф. Кобзар, В. В. Рогальська, Н. П. Черняк. – Дніпро: ДДУВС, 2017. – 84 с

6. Тертишник В. М. Lex simulate та нові колізії доказового права. Реформування кримінального провадження в Україні: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професорів В. П. Бахіна, В. К. Лисиченка, І. Я. Фрідмана, 26 березня 2021 року. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. С. 119– 225.

7. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8>.

8. Чезаре Беккарія. Про кримінальне правопорушення та покарання: переклад. з італ. — К.: Ін-Юре, 2014. 240 с.

Катеринюк Віктор Вікторович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ВИКРИВАЧІВ, КОНФІДЕНТІВ ТА ІНШИХ ОСІБ ДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Тема співпраці правоохоронців з громадянами під час виявлення, розкриття і розслідування злочинів є достатньо розробленою. Ефективність такої співпраці розкрита у працях українських та іноземних вчених, зокрема Є.Є. Гречина, М.Л. Грїбова, О.І. Козаченка, В.В. Матвійчука, І.І. Мусїєнка, Д.Й. Никифорчука, А.В. Савченка, Е.В. Kruisbergen, J.E. Ross та інших. Окремі процесуальні аспекти залучення громадян до проведення негласних слідчих (розшукових) дій розглядалися К.В. Антоновим, Н.В. Неледвою, Д.Б. Сергєєвою, Я.О. Тализіною та іншими.

Однак у науковому середовищі досі триває дискусія щодо визначення місця і ролі конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні. Цю дискусію можна пояснити впровадженням у Кримінальному процесуальному кодексі України інститутів негласних слідчих (розшукових) дій та конфіденційного співробітництва, які є більш притаманними оперативно-розшуковій діяльності, а також відсутністю належного нормативно-правового регулювання інституту конфіденційного співробітництва на рівні Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

До 2012 року проведення оперативно-розшукових заходів та використання конфіденційного співробітництва було прерогативою виключно оперативних підрозділів. Тактика, форми і методи, особливості процесуального оформлення та документування злочинів були недоступними переважній більшості учасників кримінального процесу. Однак після отримання слідчими права на проведення негласних слідчих (розшукових) дій їх проведення стало звичайною і доволі поширеною практикою під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів.

Поширення практики проведення негласних слідчих (розшукових) дій у сукупності із нормами кримінального

процесуального законодавства, які передбачають фактично повний доступ сторони захисту до матеріалів кримінального провадження; а також публікація у відкритому реєстрі судових рішень, у яких досліджуються й оцінюються докази, здобуті в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, призвели до того, що юридичній і науковій спільноті були розкриті окремі аспекти роботи правоохоронних органів, які раніше були відомі досить обмеженому колу працівників оперативних підрозділів, а також науковцям, які мали доступ до відомостей з обмеженим доступом. Це стосується і конфіденційного співробітництва, яке все частіше розглядається як інститут кримінального процесуального права.

У свою чергу М.Л. Грібов та О.І. Козаченко пропонують розрізняти поняття негласного і конфіденційного співробітництва. На їх думку, негласним співробітництвом є така взаємодія між уповноваженими посадовими особами правоохоронних органів і особами, які сприяють виконанню завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінального судочинства, яка здійснюється на засадах конспірації, коли утаємничується не лише її зміст, а й сам факт. А під час конфіденційного співробітництва утаємничується зміст інформаційного обміну, а сам факт такої взаємодії не обов'язково повинен бути утаємниченим [1, с. 8-17].

При цьому в окремих наукових працях участь у кримінальному провадженні викривачів; осіб, які залучаються до проведення негласних слідчих (розшукових) дій; а також свідків, потерпілих та підозрюваних, які дають викривальні покази та сприяють досудовому розслідуванню, помилково прирівнюється до конфіденційного співробітництва. Наприклад Я.О. Тализіна зазначає, що «коли особа до правоохоронців звертається вже після контакту з потенційним підозрюваним, слідчий залучає особу до конфіденційного співробітництва під її власними анкетними даними» [2, с. 121-127]. Д.В. Талалай і С.М. Салтиков також розглядають конфіденційне співробітництво переважно у контексті залучення конфідентів до проведення негласних слідчих (розшукових) дій [3, с. 285-290].

Якщо слідувати такій логіці, то конфідентами є всі викривачі, які звернулись до органу досудового розслідування із заявою про злочин та дали згоду на участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Фактично конфіденційне співробітництво сприймається формально та ототожнюється із процесуальним оформленням залучення особи до проведення негласних (слідчих) розшукових дій, зокрема до контролю за вчиненням злочину.

Такий підхід до визначення місця і ролі конфіденційного співробітництва у кримінальному процесі призводить до невірного тлумачення та використання цього правового інституту. Також це може призвести до формування негласного апарату з числа осіб, які

насправді не є конфідентами. Це у свою чергу призводить до формалізму у роботі, недовісті такого негласного апарату і неспроможності правоохоронного органу належним чином забезпечувати виконання своїх функцій, пов'язаних з попередженням, виявленням і розкриттям злочинів.

Одразу слід зазначити, що твердження про участь конфідента у кримінальному провадженні під його власними персональними даними, саме по собі є суперечливим, оскільки основною засадою конфіденційного співробітництва є саме негласність (таємність, секретність) співпраці особи з правоохоронним органом. Саме у зв'язку із тим, що злочинному середовищу невідомо про факт співпраці особи з правоохоронними органами, конфідент має доступ до відомостей, які приховуються від правоохоронців. Відомості про конфідента, факт і результати конфіденційного співробітництва повинні бути недоступними для учасників кримінального провадження. Відомості про дійсні дані конфідента апіорі не можуть бути відображені у будь-яких процесуальних документах, навіть тоді, коли конфідент залучається до кримінального провадження.

Слід зазначити, що згода на участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій не є згодою на конфіденційне співробітництво, а сама участь не є співробітництвом.

Наприклад, якщо особа звернулась до органу досудового розслідування з заявою про вчинення злочину, передбаченого ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), то вона набуває статусу викривача (заявника). Також ця особа може набути прав і обов'язків свідка та потерпілого, а ще може залучатись до участі у проведенні слідчих (розшукових) дій, у тому числі і негласних. Однак сам факт участі цієї особи у конкретному кримінальному провадженні, сприяння органу досудового розслідування та участі у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій не зобов'язує жодну зі сторін до конфіденційного співробітництва і не свідчить про те, що з вказаною особою встановлені відносини конфіденційного співробітництва і така особа стала конфідентом.

Відносини конфіденційного співробітництва у такому разі можуть виникнути за певних умов: наявності такої необхідності у правоохоронного органу, наявності відповідного доступу до інформації у викривача, наявності відповідних професійних, ділових та моральних якостей у викривача, його згоди на конфіденційне співробітництво тощо; а можуть і не виникати.

Також потрібно зауважити, що конфіденційне співробітництво чи набуття статусу конфідента не є виключною підставою для вжиття заходів безпеки до викривача чи до особи, яка погодилась на участь у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Усі особи, які беруть

участь у кримінальному провадженні чи сприяють виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень відповідно до п. а) ч. 1 ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» перебувають під захистом держави та мають той самий обсяг прав і гарантій, що й конфіденти.

Слід зазначити, що залучення осіб до конфіденційного співробітництва, а також утримання негласного апарату не входить до повноважень слідчого і є переважно виключенням із загальної практики. Відповідні обов'язки покладаються на оперативні підрозділи правоохоронних органів. Вийняток є підрозділи детективів Національного антикорупційного бюро України та Бюро економічної безпеки України, які одночасно є оперативними та слідчими підрозділами.

Вважаю, що залучення особи (заявника, викривача, потерпілого, підозрюваного, свідка, інших) до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можливе без залучення такої особи до конфіденційного співробітництва. Правовою підставою залучення та участі особи у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії є ч. 1 ст. 252, ч. 2 ст. 256 КПК України.

Участь особи у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії може бути оформлена шляхом отримання від відповідної особи письмової добровільної згоди на участь у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії; роз'яснення вказаній особі її прав, обов'язків і відповідальності, про що складається протокол, який підписує ця особа. У разі необхідності за рішенням слідчого може бути складена постанова про залучення особи до проведення негласної слідчої (розшукової) дії. У разі залучення особи до проведення контролю за вчиненням злочину такій особі також роз'яснюється про недопустимість провокації злочину, межі дозволеної поведінки, про що також складається протокол. За результатами проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол. Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством (ч. 1 ст. 252 КПК України). У свою чергу залучення до проведення негласних слідчих (розшукових) дій конфідентів відбувається з обов'язковим забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб.

Список використаних джерел

1. Грібов М.Л., Козаченко О.І. (2019) Співвідношення понять «конфіденційне співробітництво» та «негласне співробітництво». Вісник кримінального судочинства. 2019. № 1. С. 8–17.

2. Тализіна Я.О. (2020) Питання залучення особи до конфіденційного співробітництва та забезпечення її безпеки як учасника кримінального провадження. Збірник наукових праць «Питання боротьби зі злочинністю». 2020. № 39. С. 121-127. DOI: 10.31359/2079-6242-2020-39-121.

3. Талалай Д.В., Салтиков С.М., 2020, Конфіденційне співробітництво і негласні слідчі (розшукові) дії. Підприємництво, господарство і право № 8. 2020. С. 285-290. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.47>.

Кірієнко Анастасія Володимирівна,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавр, 2 курсу Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Хахуцьк Ольга Юріївна,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна вплинула на всі сфери суспільного життя. Не оминули ці зміни і кримінальну юстицію. Досить важливу роль у збереженні внутрішньої стійкості держави відіграють механізми забезпечення правопорядку, які законодавець генерує й удосконалює, виходячи з викликів сьогодення. Зокрема, набрав чинності Закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», яким було внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу.

Концепція особливого режиму досудового розслідування передбачає зменшення процесуальних прав сторони захисту та збільшення можливостей сторони обвинувачення в процесі розслідування.

Відповідно до Кримінального процесуального законодавства досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, однак за відсутності технічної можливості доступу до нього досудове розслідування може починатися з моменту винесення відповідної постанови слідчим або ж прокурором, але за першої можливості відповідні відомості повинні бути внесені до ЄРДР.

Істотно розширюються повноваження прокурора, що здійснюється шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань.

Оновився перелік підстав зупинення строку досудового розслідування, додано таку підставу як об'єктивна неможливість звернення до суду з обвинувальним актом. Водночас, законодавець не визначив ні форми рішення, ні вимоги до нього, ні навіть суб'єкта прийняття такого рішення.

Внесеними змінами законодавець також надав можливість слідчим та прокурорам в умовах військового стану проводити слідчі (розшукові) дії цілодобово.

Крім того, під час проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язане з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Дана практика є досить небезпечною, оскільки знижується можливість захисту осіб, у яких проводиться обшук. Доволі проблематичним залишається питання забезпечення участі адвоката при обшуку в комендантську годину, бо дана норма унеможливіло фізичну присутність адвоката під час проведення обшуку через дію комендантської години на території України. Тож, слід вимагати від слідчого дистанційну участь адвоката за допомогою технічних засобів (відео-, аудіозв'язку), з метою використання права на захист належним чином.

Суттєво видозмінилися правила використання показань у доказуванні, проте це стосується лише показань, отриманих в умовах воєнного стану, бо в новій нормі зазначено, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації.

Було скорочено строк вручення письмового повідомлення про підозру. Відтепер в умовах воєнного стану та у разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливають вручення затриманій особі підозри протягом 24 годин з моменту її затримання, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до 48 годин замість 72 годин, як було в попередній редакції.

У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру упродовж 48 годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню.

Також передбачено можливість оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності прокурора чи слідчого, прийнятих чи вчинених ними на виконання повноважень, визначених ст. 615 КПК України.

Як відомо, статтею 303 КПК України обмежено перелік рішень, дій чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування.

Після розширення повноважень правоохоронців, пов'язаних з особливостями досудового розслідування в умовах воєнного стану, виник ризик зловживання такими повноваженнями з огляду на відсутність можливості судового контролю на стадії досудового розслідування.

З огляду на це, позитивним видається доповнення ст. 615 КПК України положеннями, що врегульовують порядок оскарження до суду рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, прийнятих чи вчинених ними на виконання повноважень, визначених цією статтею.

Так, розгляд таких скарг здійснюється слідчим суддею того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text>

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>

3. Глов'юк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України.

Видання 2. Електронне видання. ДніпроЛьвів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 80 с.

4. Сухов Ю., Ткачук А., Резнікова А., Особливості досудового розслідування в умовах воєнного стану: про що варто знати // Юрист&Закон. – 2022 - Вип. 33.

5. Цермолонський І. Кримінальні провадження в умовах воєнного стану// Юридична газета online. - 2022

Коваленко Артем Володимирович,
професор кафедри поліцейської діяльності
Луганського навчально-наукового інституту
імені Е. О. Дідоренка Донецького
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ОГЛЯДУ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ ТА ОГЛЯДУ КОМП'ЮТЕРНИХ ДАНИХ

Огляд – невідкладна першочергова слідча (розшукова) дія, спрямована на дослідження й фіксування матеріальної обстановки і є незамінним процесуальним засобом отримання доказової та орієнтуючої інформації від речей.

Огляд у кримінальному провадженні може бути класифікований за різними критеріями, зокрема зважаючи на оглядуваний об'єкт. Певні різновиди огляду названі у КПК України: огляд місця події (ч. 3 ст. 214), місцевості, приміщення, речей, документів, комп'ютерних даних (ч. 1 ст. 237), житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237), трупа (ст. 238), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239) тощо. Більше різновидів огляду залежно від їх об'єктів виокремлюють науковці (як правило з міркувань особливостей тактики проведення такої слідчої (розшукової) дії): огляд транспортних засобів, огляд зброї та конструктивно схожих предметів, огляд комп'ютерної техніки тощо.

У березні 2022 року в КПК України з'явився новий легально закріплений вид огляду – огляд комп'ютерних даних. Так, відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 237, огляд комп'ютерних даних проводиться слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі).

У зв'язку з описаною новелою кримінального процесуального законодавства перед ученими процесуалістами та криміналістами постає питання щодо з'ясування співвідношення огляду комп'ютерних даних та огляду комп'ютерної техніки в контексті їх сутності,

процесуальних вимог й тактики проведення згаданих слідчих (розшукових) дій.

Щодо кримінальних процесуальних вимог до проведення, то, як уже було згадано, огляд комп'ютерних даних є легально визначеним різновидом даної С(Р)Д і певні вимоги до його проведення встановлені абз. 2 ч. 2 ст. 237 КПК України. У свою чергу огляд комп'ютерної техніки не виокремлюється законодавцем та, відповідно, проводиться за загальними правилами огляду речей.

Безпосереднім об'єктом огляду у першому випадку є комп'ютерні дані, котрі ми пропонуємо розуміти як інформацію, що міститься у запам'ятовуючому пристрої електронно-обчислювального приладу у форматі, придатному для обробки, пересилання й інтерпретування обчислювальними пристроями комп'ютерної техніки. У випадку, якщо комп'ютерні дані були створені або змінені правопорушником чи іншими особами у зв'язку зі вчиненням кримінального правопорушення, такі дані варто вважати електронними (цифровими) слідами кримінального правопорушення. У свою чергу, після огляду комп'ютерні дані можуть набути статусу процесуального джерела доказів – електронного документа за умови що вони відповідають вимогам ч. 1 ст. 99 КПК України. Під час проведення огляду комп'ютерних даних дослідженню та фіксуванню підлягають тип даних, формат даних (розширення назви та внутрішня структура даних), каталог розміщення кожного файлу, метадані (розмір файлу, час створення й останньої зміни, назва асоційованого програмного забезпечення тощо) а також зміст оглядуваних даних (за формулюванням КПК України «інформація, яку вони містять»).

У другому випадку безпосереднім об'єктом огляду є комп'ютерна техніка – електронно-обчислювальні пристрої різноманітного призначення, зовнішні носії комп'ютерних даних, периферійні (допоміжні) прилади тощо. У свою чергу комп'ютерну техніку можливо поділити на низку різновидів, кожен з яких має власну специфіку огляду: побутова та професійна, мобільна й стаціонарна, з можливістю віддаленого (мережевого) доступу та без, основна й периферійна тощо. У результаті проведення огляду вилучені (отримані, витребувані) електронно-обчислювальні прилади, носії комп'ютерних даних можуть набути статусу речових доказів, за умови якщо вони відповідають вимогам ч. 1 ст. 98 КПК України. Під час проведення огляду комп'ютерної техніки дослідженню та фіксуванню підлягають апаратний комплекс (hardware), конфігурація обладнання, наявність та найменування периферійних пристроїв, стан та справність обладнання, наявність у пам'яті пристрою встановленого програмного забезпечення (software) й інших комп'ютерних даних. При цьому, на нашу думку, встановлення змісту й інших реквізитів комп'ютерних

даних виходить за межі завдань огляду комп'ютерної техніки і має вважатися складовою огляду комп'ютерних даних.

Таким чином, огляд комп'ютерних даних варто вважати окремим легально визначеним різновидом огляду, що може як поєднуватися з оглядом комп'ютерної техніки, так і здійснюватися окремо. У першому випадку огляд комп'ютерних даних здійснюється з використанням апаратних та програмних засобів оглядуваної комп'ютерної техніки. У другому випадку комп'ютерні дані вилучаються (отримуються, витребуються) разом з носієм даних або копіюються на заздалегідь підготований носій та оглядаються з використанням службової комп'ютерної техніки. Вважаємо що подальші перспективи наукових досліджень у даній сфері пов'язані з розробкою тактичних рекомендацій щодо проведення огляду комп'ютерних даних та їх використання під час доказування у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 19.04.2023 року).

Коваль Ольга Іванівна,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут міжнародного співробітництва у кримінальному процесі відіграє важливу роль у формуванні та розвитку відносин із компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у різних сферах життя, зокрема і в кримінальному судочинстві.

У комплексі міжнародного співробітництва одне із вагомих місць відведено міжнародній правовій допомозі при проведенні процесуальних дій в стадії досудового розслідування.

Дослідженню міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні присвятили свої праці такі вчені як А.Антонюк, Л.Удалова, О.Омельченко, В.Рожнова, Д.Письменний, Д.Савицький, А.Форостяний та інші, досліджуючи які можна відзначити, що взаємне надання правової допомоги слугує запорукою розвитку належної співпраці у кримінальному судочинстві.

Відтак, однією з умов успіху міжнародного співробітництва під час кримінального провадження є своєчасно надана з дотриманням правил та процедур правова допомога. Водночас, сторони, які розробляють договори про правову допомогу у кримінальних провадженнях, мають забезпечити, щоб ці договори сприяли пришвидшенню надання правової допомоги, спрощенню порядку одержання доказів і проведенню як процесуальних, так і слідчих дій, а також збирали докази з використанням способів, бажаних для запитуючої сторони [1, ст. 62-63].

При цьому, для виникнення кримінальних процесуальних відносин у сфері міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, необхідним є їх ініціювання, шляхом надсилання запиту державою, в якій виникла необхідність співпраці [1, ст. 117].

Тому, наявність запиту виступає не тільки як підстава проведення необхідного обсягу процесуальних дій на території запитуваної держави, але й як підґрунття для розвитку ефективної співпраці між національними уповноваженими органами та компетентними органами іноземних держав у кримінальній процесуальній сфері.

Ключовими ж критеріями, яким має відповідати запит про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій, відповідно до положень ст. 554 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК), є його обґрунтованість та відповідність вимогам законів та міжнародним договорам України [2].

Так, обґрунтованість прохання включає сукупність обставин кримінального правопорушення, які підлягають доказуванню у конкретному кримінальному провадженні, тобто чітка, всебічна та логічна побудова запиту слугує вчасному та якісному його виконанню, повноті здійснення запитуваних процесуальних дій та грамотній і послідовній фіксації відомостей за результатами їх проведення, тобто «результату, на досягнення якого вона спрямована» [1, ст. 70].

А з урахуванням того, що підставою проведення процесуальних дій на території іноземної держави та легітимним засобом отримання відомостей, необхідних для подальшого використання у кримінальному провадженні є наявність запиту про правову допомогу, тому «будь-який запит повинен складатися виключно в письмовій формі та відповідати вимогам міжнародного договору із відповідною запитуваною стороною» [3, ст. 12].

Окремої уваги заслуговує виконання уповноваженими національними органами України прохання Міжнародного кримінального суду (далі - Суд) про надання допомоги, зокрема в стадії досудового розслідування.

Статтею 621 КПК України передбачено, що прохання Міжнародного кримінального суду про надання допомоги, яке

стосується проведення процесуальних дій, виконується в порядку і строки, передбачені ст.558 КПК України, з урахуванням особливостей, визначених ст.562 КПК України та Римським статутом Міжнародного кримінального суду [2].

Тобто, до процедури виконання прохання Суду на території України застосовується загальний порядок щодо виконання запитів про міжнародну правову допомогу, передбачений КПК.

Необхідно пам'ятати, що, відповідно до ст. 558 КПК України, запит компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу виконується впродовж одного місяця з дня його надходження до безпосереднього виконавця [2].

А тому, всебічне, належне та повне проведення запитуваних у запиті про міжнародну правову допомогу процесуальних дій, дотримання строків його виконання, або ж своєчасне звернення про його продовження до центрального органу України - Офісу Генерального прокурора слугуватиме не тільки досягненню його мети, але й виконанню завдання кримінального провадження.

Водночас, права допомога не завжди може надаватися на підставі міжнародного договору, ратифікованого Верховною Радою України.

Так, відповідно до ч.1 ст.544 КПК України, за відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності [2].

При цьому, такий спосіб надання та отримання міжнародної правової допомоги, згідно з положеннями ч.ч.2 та 3 зазначеної статті, відбувається лише за наявності письмових гарантій сторін прийняти та розглянути в майбутньому запит про надання такого самого виду міжнародної правової допомоги на засадах взаємності [2].

Отже, міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій в стадії досудового розслідування виступає гарантією забезпечення всебічного, повного та об'єктивного його проведення, захисту прав і свобод людини у кримінальному судочинстві, підтримання законності та правопорядку шляхом визначення та дотримання державами-учасниками міжнародних договорів узгодженого порядку щодо надання взаємної правової допомоги у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Антонюк А.Б. Процесуальні засади міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 220 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI /Верховна Рада України. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні: навч. посіб./ Л.Д.Удалова, Д.П. Письменний, О.Є. Омельченко, Д.О. Савицький, В.В. Рожнова, А.В. Форостяний]. Київ, 2015. 211 с.

Козаченко Артем Олександрович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

Завдання кримінального судочинства, визначені в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, не завжди збігаються з інтересами всіх сторін провадження, а тому учасники процесу можуть перешкоджати досягненню закріплених законом завдань шляхом невиконання процесуальних обов'язків [1]. Відтак, для забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження (ЗЗКП).

У силу реалізації ч. 5 ст. 132 КПК України, яка передбачає, що під час розгляду питання про застосування ЗЗКП сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються, кримінальна-процесуальна діяльність прокурора як процесуального керівника у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб реалізується під час застосування таких ЗЗКП як: накладення грошового стягнення (глава 12 КПК України); тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (глава 13 КПК України); відсторонення від посади (глава 14 КПК України); тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 КПК України); тимчасове вилучення майна (глава 16 КПК України); арешт майна (глава 17 КПК України); застосування запобіжних заходів (глава 18 КПК України).

Так, для прийняття рішення про відсторонення від посади на стадії досудового розслідування прокурор, а також слідчий за згодою прокурора, повинні звернутися до слідчого судді або суду під час судового провадження із клопотанням про відсторонення підозрюваного (обвинуваченого) від посади за місцем провадження досудового розслідування або судового розгляду. У цьому разі клопотання потрібно розглядати як письмове звернення прокурора або слідчого за погодженням із прокурором до слідчого судді (суду) з проханням вирішити питання про відсторонення особи від посади під час кримінального провадження.

У ч. 2 ст. 155 КПК України визначено вимоги до змісту клопотання про відсторонення від посади. У клопотанні, ураховуючи вимоги ч. 2 ст. 154 КПК України, слідчий, прокурор зазначає також строк відсторонення особи від посади, який не може перевищувати двох місяців [1].

Уважаємо, що перелік цих обставин є неповним і потребує розширення. На нашу думку, крім обставин, передбачених ч. 2 ст. 155 КПК України, у клопотанні необхідно зазначати найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер. Це надасть можливість слідчому судді переконатися в тому, що розслідування проводиться на законних підставах, без порушень вимог ст. 214 КПК України. Перелік відомостей, які повинно містити клопотання про відсторонення від посади, пов'язаний лише з обставинами вчиненого кримінального правопорушення: у клопотанні зазначаються кваліфікація кримінального правопорушення, його обставини, обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення тощо. Проте в ч. 1 ст. 154 КПК України йдеться винятково про відсторонення від посади за вчинений злочин. Як відомо, законодавець кримінальні правопорушення поділяє на два види: злочини і кримінальні проступки, при цьому зазначений захід процесуального примусу може застосовуватися виключно до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину. З огляду на це, ч. 2 ст. 155 КПК України слід привести у відповідність із вимогами ч. 1 ст. 154 КПК України.

Зважаючи на вищевикладене, пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 155 КПК України додатковими пунктами такого змісту: *«найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; відомості, що стосуються процесуального статусу особи, про відсторонення якої заявлено клопотання, її прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання; прізвище, ім'я, по батькові та посаду слідчого, прокурора, дату й місце складання клопотання»; у ч. 2 ст. 155 КПК України всі словосполучення «кримінального правопорушення» замінити словом «злочину»; п. 3 цієї ж статті після слова «підозрювати» доповнити словами «або обвинувачувати».*

Водночас викладені норми є загальним. Спеціальною у цьому разі слід вважати ст. 155-1 КПК України, де передбачено, що рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Тобто, це відбувається на підставі звернення посадової особи, на яку покладається обов'язок здійснити судді повідомлення про підозру, а саме Генерального прокурора або його заступника [2].

Більш детально дана процедура врегульована у Регламенті Вищої ради правосуддя. Так, відповідно до п.19.1 (глава 19 Регламенту), суддю може бути тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням Ради: а) у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності; б) при проведенні кваліфікаційного оцінювання; в) у порядку застосування дисциплінарного стягнення. Для цього Генеральний прокурор чи його заступник подає до Вищої ради правосуддя клопотання стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним) на будь-якій стадії кримінального провадження. Клопотання має бути вмотивованим і відповідати наступним вимогам, а саме містити: а) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; б) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; в) виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати суддю у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини; г) назву суду, в якому суддя обіймає посаду; д) виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді судді сприяло вчиненню кримінального правопорушення; е) виклад обставин, що дають підстави вважати, що суддя, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином; ф) перелік свідків, яких прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання [3].

На підставі аналізу Конституції України, КПК України та Закону «Про прокуратуру» варто наголосити, що в цих нормативно-правових актах не передбачено окремого порядку застосування такого ЗЗКП як відсторонення від посади працівника прокуратури. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити КПК України новою ст. 155-2 *«Тимчасове відсторонення від посади Генерального прокурора, керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та продовження строку такого тимчасового відсторонення»*.

Щодо Голови Національного агентства з питань запобігання корупції або його заступника з клопотанням про продовження строку відсторонення від посади має право звернутися Генеральний прокурор, а якщо досудове розслідування у кримінальному провадженні здійснюється Національним антикорупційним бюро України – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (особа, яка виконує його обов'язки).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Свириденко С. В., Татаров О. Ю. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканістю: монографія. Київ, 2019. 212 с.
3. Регламент Вищої ради правосуддя від 24.01.2017 р. № 52/0/15–17. *Верховна Рада України*. URL: http://www.vru.gov.ua/legislative_acts/28

Козікова Олеся Юрївна,

здобувач ступеня бакалавра 2 курсу, 2 групи, спеціальність «Право», НІПБ, Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мудрецька Ганна Володимирівна,

доцент кафедри кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗАСАДА НЕВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ЯК ЗАСІБ ДЛЯ ЗАХИСТУ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Законодавче закріплення та визнання – засади кримінального провадження, знайшли своє закріплення в окремій главі КПК України. Зокрема до них належить невтручання у приватне життя, яке у багатьох демократичних державах користується підвищеним правовим захистом.

Стаття 32 Конституції України визначає, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Згідно з рішенням Конституційного Суду № 2-рп/2012 від 20.01.2012 року, інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або , обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, відносини немайнового та майнового характеру, за винятком передбаченої законами інформації, яка стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Ця інформація про особу являється конфіденційною. Забороняється, збирання, зберігання, поширення та використання конфіденційної інформації, без згоди на те особи, окрім випадків, коли це необхідно для інтересів національної безпеки, прав людини, економічного добробуту, а також для запобігання заворушенням чи

злочинам; ці випадки повинні бути передбачені в КПК, тобто закріплена процесуальна процедура обмеження права на недоторканість приватного життя[1].

Також встановлені гарантії несанкціонованого розголошення отриманої конфіденційної інформації. Така інформація не може бути використана поза завданням кримінального провадження, тому не може бути використана інформація про приватне життя особи, отримана в сфері кримінального процесу, в інших сферах суспільного життя [2].

Суб'єктами права на невтручання у приватне життя в кримінальному провадженні в більшості випадків, є особи, які захищають власні інтереси - потерпілий (ст. 55 КПК України), обвинувачений, підозрюваний, (ст. 42 КПК України). Завдяки цьому на зазначених осіб розповсюджуються гарантії, передбачені Конституцією та КПК України, що не допускають розголошення змісту особистих паперів, щоденників, листування; вторгнення в житло без передбачених на те підстав; розголошення дефектів фізичного або психічного розвитку, виявлених при експертизі та освідуванні; розголошення таємниць, довірених адвокатові, нотаріусу, медичному працівнику, священнослужителю, журналісту – з приводу того, що їм довірено або стало відомо під час виконання професійної діяльності [3]. До прикладу, слідчий, під час проведення обшуку не має права розголошувати особисті подробиці життя обшукуваного та інших осіб, які стали відомі йому під час проведення конкретної слідчої дії. При зверненні, за юридичною допомогою до адвоката, громадяни повідомляють, відомості інтимного характеру та особистого життя. Законодавство України вимагає від адвоката збереження інформації, що стала йому відомою. Так, відповідно ч. 2 п. 2 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат забороняється без згоди клієнта розголошувати відомості, що становлять адвокатську таємницю, використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб. Питання щодо збереження таємниці нотаріальних дій є обов'язком нотаріусів та посадових осіб, які здійснюють нотаріальні дії. Це зазначено у Законі України «Про нотаріат» статтями - 5, 6, 8. [4]. Важливим є те, що і акти реєстрації цивільного стану громадян не підлягають розголошенню. До сфери приватного життя особи належить також право на своє зображення і запис свого голосу, таємниця усиновлення, право на публікацію або надання гласності в іншому вигляді власних творів [5].

Для недопущення розголошення інформації про приватне життя людини відповідні закони, що регламентують діяльність правоохоронних органів, інших організацій, установ та служб містять положення про заборону поширення відомостей щодо особистого

життя людини, до приклад, ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Службу безпеки України», а також ч. 3 ст. 5 Закону України «Про поліцію».

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про звернення громадян» забороняється розголошення одержаної із звернень інформації про особисте життя громадян без їх згоди, розголошення іншої інформації, якщо це порушує права і законні інтереси громадян. Конституційний Суд України у рішенні в справі щодо офіційного тлумачення ст. 12 Закону України «Про прокуратуру» та статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» визначив перелік інформації про особу, яка вважається конфіденційною – інформація про дату і місце народження, її освіту, релігійність, здоров'я, сімейний стан, майновий стан та інші персональні дані [6].

Отже, право на сімейне та приватне життя має вагому цінність, і вважається невід'ємною для повноцінного розвитку особистості у демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від органів місцевого самоврядування, органів державної влади, а також від юридичних та фізичних осіб. Держава надає можливості особі контролювати інформацію про себе, про членів своєї сім'ї та родину, не допускати розголошення відомостей приватного, особистого, сімейного характеру, а в разі необхідності, має право припинити розголос інформації особистого характеру, тобто певною мірою бути незалежною щодо інших людей,, суспільства і держави загалом.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України (справа № 1-9/2012 від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

3. Пазюк А. В. Захист прав громадян у зв'язку з обробкою персональних даних у правоохоронній діяльності: європейські стандарти і Україна. К. : МГО Прайвесі Юкрейн, 2001. 258 с.

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, №27, ст.282.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х. : Право, 2012. 768 с.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України "Про інформацію" та статті 12 Закону України "Про прокуратуру" (справа К.Г.Устименка) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97#Text>

Комаринська Юлія Борисівна,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ВПЛИВ НА ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ МІСЦЯ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Домашнє насильство само по собі є кримінальним правопорушенням, що викликає значний резонанс у суспільстві, незалежно від особи потерпілого, будь то малолітня або неповнолітня особа, жінки чи чоловіки, особи похилого віку чи особи з інвалідністю. Якщо ж такий злочин вчасно виявити не вдається, в силу його приховування як потерпілими так і правопорушниками), то воно переростає кримінальне правопорушення із ще більш важкими наслідками і фізичного, і психологічного, і соціального характеру.

Окрему небезпеку несе вчинення кримінальних правопорушень, що є наслідком домашнього насильства, вчинених під час провадження військових дій, що, в свою чергу, ускладнює процес досудового розслідування. Адже увага людей, які поруч, соціальних та правоохоронних служб, сфокусована на наслідках застосування зброї армією країни агресора. Також відбувається протидія розслідуванню, яка обумовлена рядом подій. Приховуванню наслідків насильницької поведінки сприяє окупація території, на якій процвітає нехтування правами людей, підтримка з боку окупантів насильницької поведінки (з метою відведення уваги від настрою спротива), неможливість надання будь-якої допомоги жертвам насильства, тощо.

Загалом місце вчинення домашнього насильства відповідно до ст.1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1], є одним з визначальних елементів такого роду насильства.

Багато вчених як вітчизняних (Весельський В. К., Іщенко А. В., Кузмічов В. С., Коновалова В. О., Чернявський С. С., Шепітько В. Ю. та ін.) так і зарубіжних (Abrams R. С., Erbaş R., Terranova С., Frazão S. L., Vieira P.R. та ін.) у своїх наукових працях вказують на відмінності механізму вчинення кримінальних правопорушень та

відмінності у процесі досудового розслідування (в частині його тактики) в залежності від місця вчинення.

Стосовно місць вчинення зазначеної категорії кримінальних правопорушень, має значення територіальне розмежування, а саме місце перебування родин в яких відбувається домашнє насильства, або у сільській місцевості або у великих містах. У таких випадках різниться ступінь латентності процесу домашнього насильства, відповідно і кримінальних правопорушень, пов'язаних із ним, і також зменшуються можливості отримання захисту від кривдника, отримання криміналістично значущої інформації.

У сільській місцевості в силу релігійно-традиційних аспектів не вважається протиправним застосовувати фізичний вплив до дітей або жінки. Так у звіті медико-демографічного обстеження України (МДОУ) 2007 року, проведеного Українським центром соціальних реформ (УЦСР) у співпраці з Державним комітетом статистики України [2] зазначено, що 4 % жінок та 11 % чоловіків погоджують з тим, що чоловік має право побити жінку з причин неналежного виховання або ставлення до дітей, або відлучення від домогосподарства без дозволу чоловіка, 24 % вважають, що чоловіки мають права накричати та побити жінку у випадку її відмови від сексу [2, с. 12]. Аналізуючи зазначений звіт автори комплексного дослідження становища жінок, які проживають у сільській місцевості [3] дійшли до висновку, що 15% сільських жінок у віці 15-49 років, які мають досвід шлюбу, зазнавали фізичного насильства з боку свого теперішнього або останнього чоловіка або партнера (проти 12% міських жінок – різниця є статистично значущою), 22% зазнавали психологічного насильства і 3% сексуального (за двома останніми типами насильства різниця з показниками міських жінок є статистично незначущою) [3, с. 68]. Також для сільської місцевості притаманна стигматизація жертв домашнього насильства, в результаті чого виникає страх бути засудженими громадою, відчуття неможливості змінити місце перебування поруч із правопорушником або забезпечити уникання контактів, тощо.

Не менший вплив має негативне ставлення правоохоронців до потерпілих у невеликій громаді, знову ж таки в силу традиційного виховання. Стосовно такої обставини Катерина Левченко зазначає: «певний відсоток представників правоохоронних органів вважає, що домашнє насильство — це справа приватна, і жінка не мусить виносити назовні сімейні проблеми, у таких справах складно збирати докази, бо слідчий не зверне уваги на те, що може бути доказом» [4].

Всі зазначені обставини обумовлюють і складності у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, відповідно, мають вплив на розроблення алгоритму

збирання доказів, визначення тактики дій слідчого, обумовлену декількома взаємопов'язаними злочинними актами.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 16.10.2021).

2. Звіт медико-демографічного обстеження України (МДОУ) 2007 року. URL: 24518 UkraineBook CX2.indd (dhsprogram.com) <https://www.dhsprogram.com/pubs/pdf/SR147/SR147.u.pdf> (дата звернення 13.12.2022)

3. Комплексне дослідження становища жінок, які проживають у сільській місцевості/Інна Волосевич, Таміла Коноплицька, Тетяна Костюченко, Тамара Марценюк – К.: ВАІТЕ, 2015. – 88 с. URL: *069_Kompleksne_dosl_dzhennya_stanovischa_zh_nok_yak_prozhivayut_u_s_l_s_k_y_m_stsevast_2015_.pdf (genderindetail.org.ua) https://genderindetail.org.ua/netcat_files/71/79/069_Kompleksne_dosl_dzhennya_stanovischa_zh_nok_yak_prozhivayut_u_s_l_s_k_y_m_stsevast_2015_.pdf (дата звернення 13.12.2022)

4. Левченко К. Негативне ставлення до домашнього насильства є індикатором розуміння прав людини. Експертний центр з прав людини. URL: <https://ecpl.com.ua/news/kateryna-levchenko-nehatyvne-stavlennia-do-nasytstva-ie-indykatorom-rozuminnia-prav-liudyny/> (дата звернення 13.12.2022).

Кравчук Олексій Олегович,

суддя-спікер Вищого антикорупційного суду, професор КПП імені Ігоря Сікорського доктор юридичних наук, професор

ВІЛЬНІ ПОЯСНЕННЯ СВІДКА, ПОТЕРПІЛОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС ДОПИТУ В СУДІ

Під час проведення допиту свідка, потерпілого, обвинуваченого в суді, та подальшої оцінки їх показань під час ухвалення вироку на практиці виникають питання щодо вільних пояснень допитаних осіб. У цій статті йтиметься про те, чи є вірним надавати можливість допитуваним у суді особам надавати їх вільні пояснення щодо обставин справи, і як це може впливати на оцінку показань.

Надання вільних пояснень (тобто пояснень без запитань або до запитань) – частина судового допиту, яка нині передбачена КПК лише для допиту обвинуваченого (ст. 351 КПК). Допит свідків (ст. 352 КПК), як і допит потерпілого (ст. 353 КПК), не передбачає такої опції.

Ті випадки, коли суд на початку допиту свідків і потерпілих пропонує їм розповісти все, що їм відомо по справі, – є даниною судової традиції, що базується на положеннях старого КПК 1960 року.

Основна ідея, за якою показання мають надаватися у формі запитань і відповідей, – це надання можливості сторонам після прямого допиту провести перехресний допит для перевірки й можливого спростування наданих показань як доказів.

Єдиний виняток – пропозиція обвинуваченому на початку допиту надати показання щодо кримінального провадження, після чого його мають допитувати сторони, – базується на найважливішому статусі обвинуваченого в процесі. Саме обвинувачений захищається від висунутого обвинувачення, тому йому надається можливість висловитися по суті обвинувачення в довільній формі (хоча це теж слід контролювати, нагадуючи, що показання мають надаватися щодо фактів, а не щодо правових позицій, приміром, щодо законності дій слідчого).

Отже, маємо **два випадки** надання можливості вільних пояснень – (1) передбачений законом для обвинуваченого й (2) часом застосовуваний практикою (але не передбачений законом) для потерпілих і свідків. Обидва випадки можуть призвести до процесуальної ситуації, коли обвинувачений чи потерпілий, надавши показання у формі вільних пояснень, надалі відмовиться відповідати на запитання.

Якщо йдеться про **допит потерпілого**, то хоча його позиція в кримінальній справі може бути більш активною, ніж позиція свідка, загалом при допиті потерпілого надавати йому право на вільні пояснення, на нашу думку, недоцільно, адже законом це не передбачено. Якщо ж потерпілому таке право надати, то надалі на практиці це може призвести до ситуації, коли потерпілий після вільних показань відмовиться відповідати на запитання. Також трапляються випадки, коли потерпілі після вільної розповіді відповідають на певні питання (наприклад, питання прокурора), а потім відмовляються давати відповіді на деякі запитання або на всі питання сторони захисту чи окремих її представників. Випадки, коли потерпілий відмовляється давати відповіді на запитання сторони захисту, на нашу думку, можуть бути розцінені як порушення права на перехресний допит. Згідно з п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК суд зобов'язаний визнати порушення права на перехресний допит істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод. За усталеною практикою ЄСПЛ, потерпілі охоплюються автономним поняттям «свідок», що вживається в п. 3 (d) ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [1; 2]. Згідно з цією нормою *обвинувачений має право допитувати свідків обвинувачення*, тобто йдеться про право на перехресний допит.

Якщо ж потерпілий відмовився відповідати на деякі запитання захисту, суд має взяти цей факт до уваги. При цьому суд може залежно від їх важливості також оцінити показання як недопустимі (через порушення права на перехресний допит) або більш критично підійти до їх достовірності. Звісно, якщо мова йде про запитання, що підлягали зняттю, то на достовірність показань це не вплине (наприклад, такі, що є зайвими, ображають свідка, не стосуються фактів або суті справи; головуючий, контролюючи допит згідно зі ст. 321, ч. 3 ст. 352 КПК, повинен знімати такі запитання).

Щодо свідка, то надання йому при допиті права вільно пояснити все, що йому відомо по справі, також не передбачено КПК. Навіть коли головуючий і не пропонує надати вільні показання, іноді прокурори або захисники під час допиту своїх свідків серед перших запитань кажуть щось на зразок «розкажіть суду, що ви пам'ятаєте з цього приводу». На нашу думку, контролюючи допит, не слід надавати можливості для таких вільних пояснень, адже це може призвести до зайвої втрати часу. Якщо ж така можливість судом надається, це не призводить до відмови свідком надалі давати відповіді на запитання, адже за відмову свідка від давання показань передбачена кримінальна відповідальність за ст. 385 КК. Тому, оскільки суд надає протилежний (до тієї, за чий клопотанням викликано свідка) стороні право здійснити перехресний допит свідка, вільні показання, надані свідком на початку допиту, не призводять до порушення змагальності сторін і можуть бути використані як докази.

Допит обвинуваченого за ст. 351 КПК починається з пропозиції головуючого надати показання щодо кримінального провадження. Нерідко обвинувачені бажають надати показання, але лише повідомити свою позицію, у формі вільних пояснень. Надалі в таких випадках вони відмовляються відповідати на запитання прокурора, захисників, суду. Суду належить урахувати право прокурора та інших обвинувачених (в разі якщо в справі їх декілька) на перехресний допит обвинуваченого під час надання ним показань.

Тому коли обвинувачений під час допиту надав вільні пояснення, а надалі відмовився відповідати на будь-які запитання, суд повинен урахувати це при оцінюванні цих показань як доказів. Хоча прокурор (який у кримінальному процесі представляє державу) не користується правами людини, переліченими в ст. 6 згаданої Конвенції, він, з огляду на принцип змагальності, має право перевірити достовірність наданих показань, поставивши питання під час допиту. Якщо прокурор не мав такої можливості, суд ураховує факт відмови відповідати на запитання при оцінюванні достовірності показань обвинуваченого як доказів.

За наявності в справі інших обвинувачених, відмовою обвинуваченого відповідати на запитання після вільних пояснень

порушуються їхні права на перехресний допит. Тому якщо обвинувачений надав показання проти інших обвинувачених і відмовився відповідати на запитання в частині, що свідчить на користь вини інших обвинувачених, ці показання можуть бути визнані недопустимими доказами за згаданою вище нормою п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК. За усталеною практикою ЄСПЛ, оскільки показання інших обвинувачених використовуються як докази винуватості, інші обвинувачені також охоплюються автономним поняттям «свідок», що вживається в п. 3 (d) ст. 6 Конвенції [3; 4].

Більш детально питання вільних пояснень під час допиту свідка, потерпілого, обвинуваченого в аспекті їх подальшої часткової відмови від надання показань розглядалися нами в іншій статті [5].

З наведеного можемо зробити **висновок** про те, що під час допиту за чинним КПК суду належить надавати можливість вільних пояснень лише обвинуваченому. Для свідків і потерпілих такої опції законом не передбачено.

Якщо потерпілий надав вільні пояснення, а потім відмовився відповідати на запитання або відмовився відповідати на запитання сторони захисту повністю або частково, це може потягнути визнання показань потерпілого недопустимим доказом через порушення права на перехресний допит.

Якщо обвинувачений надав вільні пояснення, а потім відмовився відповідати на запитання, це має бути враховано судом при оцінюванні достовірності показань як доказів. За наявності в справі інших обвинувачених така відмова може свідчити про недопустимість показань як доказу через порушення права інших обвинувачених на перехресний допит.

Загалом показання – це не виступ у суді. Якщо обвинувачений або потерпілий бажають висловити свою позицію (правову чи щодо оцінки фактів) по справі, це належить робити під час виступів з промовами та надання пояснень щодо доказів. Показання ж згідно з ч. 5 ст. 95 КК можуть стосуватися лише фактів і, як правило, лише тих, які особа сприймала особисто (в окремих випадках можуть братися до уваги й показання з чужих слів).

При внесенні змін до законодавства варто розглянути модель із заборонаю часткової відмови від давання показань. Особа (незалежно від процесуального статусу), що надає показання, має за такої моделі розуміти, що вона зобов'язана буде відповісти на запитання протилежної сторони в ході перехресного допиту й за завідомо неправдиві показання буде нести відповідальність. При цьому для обвинуваченого право відмови (повної) давати показання має бути збережено.

Список використаних джерел

1. Рішення ЄСПЛ в справі *Asch v. Austria* (заява № 12398/86, п. 25): <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57676>;
2. Рішення ЄСПЛ в справі *Vladimir Romanov v. Russia* (заява № 41461/02, п. 97): <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87836>
4. Рішення ЄСПЛ в справі *Lucà v. Italy* (заява № 33354/96, п. 41): <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59222>;
5. Рішення ЄСПЛ в справі *Oddone and Pecci v. San Marino* (заяви № 26581/17 і 31024/17, п. 94-95): <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196680>
6. Кравчук О. Вільні пояснення під час допиту й відмова давати показання. Just Talk, 13 березня 2023 р. <https://justtalk.com.ua/post/vilni-royasnennya-pid-chas-dopitu-j-vidmova-davati-pokazannya>

Красько Ірина Андріївна,

курсант 207 н/г ННІ№1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мельник Оксана Вікторівна,

доцент кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ ПСИХОЛОГА ПІД ЧАС ДОПИТУ МАЛОЛІТНІХ ОСІБ

Допит є однією з найбільш поширених та найбільш інформативних слідчих дій у кримінальному провадженні. Отож, процесуальні особливості його проведення завжди привертають увагу науковців та породжують різноманітні наукові дискусії. Окрім цього, допит є тією слідчою дією, результати якої напряму залежать від того, чи вдасться слідчому встановити потрібний зв'язок із допитуваною особою та завдяки цього отримати цінну для досудового розслідування інформацію. При цьому, оскільки встановлення такого зв'язку напряму залежить від вікового критерію, положеннями КПК України встановлені особливості допиту малолітніх осіб.

Головною процесуальною особливістю допиту малолітніх осіб є необхідність залучення таких додаткових суб'єктів як: законний представник, педагог або психолог (ст. 226 КПК України) [1]. Зважаючи на це, актуальним, на нашу думку, є дослідження присвячене окресленню ролі психолога під час допиту малолітніх осіб та проблем його залучення у кримінальному провадженні.

Одразу варто відзначити, що значення психолога під час допиту малолітньої особи є доволі вагомим. Роль психолога як особливого учасника допиту можна звести до таких позицій:

1. психолог як фахівець у галузі психологічного (душевного) здоров'я допомагає слідчому провести допит так, аби він не став для малолітньої особи стресовою ситуацією, яка в подальшому негативно вплине на його здоров'я.

2. психолог здатний допомогти слідчому налагодити правильний контакт із малолітньою особою, для того, щоб провести із ним повноцінну та інформативну бесіду.

3. психолог, орієнтуючись на рівень психологічного розвитку малолітньої особи, може надати слідчому рекомендації щодо того, як необхідно формулювати запитання під час допиту, аби це було максимально зрозуміло для допитуваної особи.

4. психолог може надати оцінку словам малолітньої особи (наприклад, чи схильна дитина до перебільшення, фантазування чи навпаки), тобто, знову ж таки психолог певною мірою орієнтує слідчого щодо вагомості та достовірності наданих малолітньою особою показань [2, с. 80].

З вищеперерахованого, цілком очевидним є те, що психолог є важливим учасником під час допиту малолітніх осіб. Поряд із цим, на нашу думку, законодавцем у положеннях КПК України не врегульовано в достатній мірі питання щодо правового статусу психолога як учасника такої слідчої дії як допит малолітньої особи.

По-перше, законодавець взагалі не визначив підстав для залучення психолога як додаткового учасника під час допиту малолітніх осіб. Зокрема, із аналізу ст. 226 КПК України не зрозуміло, у яких випадках має бути запрошений педагог, а у яких – психолог [1].

По-друге, законодавець не регулює вимоги до психолога, який може залучатися до допиту малолітньої особи. Зважаючи на це, на практиці мають місце випадки залучення до допиту навіть не практикуючих психологів, які не здатні повною мірою здійснити покладені на них функції, зокрема, створити у дитини під час допиту відчуття захищеності та безпеки, надати психологічну підтримку та сформулювати необхідні комунікаційні зв'язки із дитиною [4, с. 202-203; 3, с. 126-127].

У зв'язку із цим науковцями та практиками міжнародних центрів, які займаються реалізацією процедур втілення міжнародних стандартів захисту прав та інтересів дітей і реалізацією концепції дружнього ставлення до дитини в рамках кримінального провадження вже висуваються пропозиції щодо необхідності створення у національному законодавстві реєстру психологів, які залучатимуться під час кримінального провадження за участю дитини.

По-третє, потребує врегулювання також і процедура залучення психолога до такої слідчої дії як допит малолітнього. Давидова О. цілком слушно також зазначає, що потребує врегулювання участь психолога не лише під час допиту, а й за його межами, зокрема, під час

дослідження рівня розвитку дитини задля підготовки її до надання показань та роз'яснення ролі у кримінальному провадженні в цілому [2, с. 81]. Також потребує законодавчої деталізації і питання щодо обсягу прав психолога під час допиту малолітньої особи.

Таким чином, значення психолога під час допиту малолітньої особи у сучасних реаліях зводиться до формального його залучення задля констатації правомірності проведеного допиту. Однак, насправді метою залучення психолога до допиту малолітньої особи має бути налагодження контакту і комунікації між слідчим та дитиною задля отримання від неї необхідної інформації. У зв'язку із цим, на нашу думку, потребує законодавчого врегулювання підстава залучення психолога до допиту малолітніх осіб, вимоги до його кваліфікації, порядок залучення до допиту, а також права та обов'язки психолога під час допиту та за його межами (у ході підготовки малолітньої особи до допиту).

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Дата оновлення: 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 22.04.2023)

2. Давидова О.В. Використання спеціальних психологічних знань щодо дітей як учасників досудового розслідування. *Актуальні проблеми досудового розслідування*. № 3. 2020. С. 79–82 URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17203> (дата звернення: 22.04.2023)

3. Видюк А.В., Кучинська О.П. Гарантії прав малолітніх і неповнолітніх учасників кримінального провадження під час допиту. *Вісник кримінального судочинства*. № 1. 2018. С. 123-131 (дата звернення: 22.04.2023)

4. Козлова А.Г. Психологічне супроводження кримінальних проваджень як ефективний метод забезпечення об'єктивного розслідування. *Молодий вчений*. № 7 (59). 2018. С. 201-205 (дата звернення: 22.04.2023)

Кубарева Ольга Володимирівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ЗАСАДИ РОЗУМНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Гарантії забезпечення реалізації засади розумного строку здійснення правосуддя законодавець визначив, серед іншого, у статті

332 Кримінального процесуального кодексу (*далі – КПК*) України, відповідно до положень якої судовий розгляд відбувається безперервно. Дане загальне положення судового процесу передбачає, що розгляд та прийняття судом рішення у кримінальному провадженні відбуваються без перерви, крім часу, призначеного для відпочинку. І хоча приписи аналізованої статті спрямованні на сприйняття судом усіх обставин кримінального провадження як єдиного цілого та належну їх оцінку у відповідному судовому рішенні, а також на унеможливлення затягування судового розгляду, на практиці часто виникають труднощі у реалізації зазначеної норми з огляду на наступне.

По-перше, безперервність означає, що судові засідання, розпочате одного разу щодо розгляду обвинувачення по суті, має тривати не припиняючись, постійно та безупинно, наскільки це практично можливо, до прийняття підсумкового рішення. Водночас, судовий розгляд може бути відкладений на розумний період часу з поважних причин. Такі причини визначені частиною 2 статті 322 КПК України, перелік яких є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Не вдаючись до перерахування випадків відкладення судового засідання, настання яких є винятком із правила безперервності судового розгляду, зауважимо, що вони пов'язані із:

неявкою сторін та інших учасників кримінального провадження у судові засідання внаслідок невиконання останніми своїх процесуальних обов'язків (мова йде про неприбуття за судовим викликом, про недотримання умов обраного запобіжного заходу) або неналежного забезпечення відповідними правоохоронними органами заходів процесуального примусу (привід);

необхідністю отримання та дослідження доказів (проведення дослідження речових доказів за місцем їх знаходження, огляду на місці, проведення експертизи у випадках та порядку, передбачених статтею 332 КПК України, надання доступу до речей чи документів або доручення проведення слідчих (розшукових) дій у випадках та порядку, передбачених статтею 333 КПК України);

потрібністю оформлення прокурором процесуальних документів щодо відмови від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення і, як наслідок, необхідністю підготовки захисту обвинуваченого від зміненого чи додаткового обвинувачення, а потерпілого – для підтримання обвинувачення в суді, якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення.

Дійсно, під час судового розгляду можуть виникати різного роду обставини, коли сторони мають законну потребу у більшій кількості часу для підготовки до судового розгляду, наприклад, коли виявляються нові докази або необхідно знайти свідка. Однак, варто

констатувати, що правовими положеннями аналізованої статті часто зловживають учасники провадження, переслідуючи мету затягування тривалості судової процедури.

Тому, в даній ситуації суду важливо дотриматись балансу між ефективним, з одного боку, та якнайшвидшим, з іншого, судовим розглядом. Адже безпідставна відмова у задоволенні клопотань про відкладення розгляду справи іноді призводить до порушення процесуальних прав, недотримання засад рівності сторін перед судом та змагальності і з рештою може стати причиною скасування судового рішення.

Так, у постанові від 19 липня 2022 року у справі № 727/13085/18 [1] Верховний Суд звернув увагу на те, якщо суд відмовив у задоволенні клопотання сторони захисту про відкладення розгляду справи та про надання часу на підготовку виступу в судових дебатах для належної організації і непорушення права на захист підзахисного без належного й розумного обґрунтування своєї відмови, посилаючись виключно на необхідність забезпечення безперервності судового розгляду (ст. 322 КПК України), то це порушує принципи юридичної рівності, змагальності та справедливості судового розгляду, що не узгоджується зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

По-друге, безперервність передбачає, що суд не може відволікатись на розгляд інших проваджень доти, поки не ухвалить підсумкове рішення у конкретному кримінальному провадженні. Згідно з вимогами статті 366 КПК України, після останнього слова обвинуваченого суд негайно виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Використання законодавцем виразу «негайно», означає, що суд має бути сконцентрований на обставинах того кримінального провадження, яке він має завершити ухваленням судового рішення в нарадчій кімнаті, під час постановлення якого він формулює обвинувачення, яке пред'явлене особі і визнане судом доведеним або недоведеним, оцінює докази, кожен окремо та у сукупності, вирішує питання допустимості доказів та ін. Все це виступає передумовами законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення.

Саме такого підходу дотримався Верховний Суд, скасувавши судові рішення щодо ОСОБА_1 з призначенням нового розгляду. Як вбачається із судового рішення касаційної інстанції [2], суддя, головуєчий у суді першої інстанції, всупереч принципу безперервності судового процесу та в порушення вимоги щодо таємниці нарадчої кімнати, під час перебування в якій, ухвалював рішення в інших судових справах, що є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

З огляду на викладене, можна однозначно стверджувати, що основну відповідальність щодо забезпечення розумної тривалості судового розгляду та постійного руху кримінального провадження покладено на суд. І, якщо причинами відкладення судового розгляду є невиконання учасниками провадження свої процесуальних обов'язків, то у визначених законом випадках судом приймаються рішення щодо застосування до причетних до перенесення засідання осіб заходів процесуального примусу (привід, грошове стягнення) або дисциплінарного характеру (ініціювання питання про відповідальність прокурора або адвоката, які не прибули, перед органами, що згідно із законом уповноважені притягати їх до дисциплінарної відповідальності).

Водночас, порушення принципу безперервності може відбуватись і з вини суду. У такому разі, що може спонукати суд до більш активної процесуальної діяльності щодо судового розгляду обвинувачення по суті? Можливо, КПК України повинно містити норми, які будуть спрямовані на недопущення цього явища і, таким чином, прискорять судовий розгляд кримінальних проваджень. В цьому контексті варті уваги прогресивні положення КПК Республіки Молдова [3], де у пунктах 4-6 статті 20 визначено певні гарантії безперервності судового процесу і, тим самим, дотримання розумних строків судового розгляду, які забезпечуються відповідною судовою інстанцією. Зокрема, у разі, якщо в ході судового розгляду конкретної справи створюється загроза порушення розумного терміну, учасники процесу можуть звернутися до судової інстанції, яка розглядає справу по суті, із заявою про прискорення розгляду справи. Розгляд заяви здійснюється за відсутності сторін протягом 5 робочих днів суддею або складом суду іншими, ніж той, що розглядає справу. Судова інстанція виносить за вказаною заявою мотивовану ухвалу, якою зобов'язує судову інстанцію, яка розглядає справу по суті, до провадження процесуальних дій, встановивши при необхідності певний строк у цілях прискорення процесу, або відхиляє заяву. Таким чином, законодавець згаданої держави вбачає в цих аспектах потенційну можливість для зловживання з боку суду, який здійснює розгляд кримінального провадження, і нормативно встановлює механізм для його запобігання.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного суду України від 19 липня 2022 року у справі № 727/13085/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіційний сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105359481>
2. Постанова Верховного суду України від 30 травня 2019 року у справі № 726/776/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : офіційний сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82217934>

3. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова від 14 березня 2003 року. № 122-XV. *Континент*. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397729#pos=340;-52

Кулик Марина Йосипівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;
Кравець Юліан Іванович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ ПОМИЛОК СЛІДЧОГО І ДІЗНАВАЧА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Профілактика помилок слідчого та дізнавача під час досудового розслідування кримінальних правопорушень є важливим елементом забезпечення справедливості та ефективності кримінального правосуддя. До основних напрямків профілактики помилок належать:

1. *Підвищення професійної підготовки та навчання.* Слідчі та дізнавачі повинні мати достатні знання з кримінального й кримінального процесуального права та володіти методами дослідження, щоб уникнути помилок під час проведення досудового розслідування. Важливим напрямком попередження їхніх помилок є вдосконалення організації діяльності з підвищення кваліфікації. У зв'язку з цим необхідно, поряд із традиційними методами проведення занять (лекції, семінарські, практичні заняття), застосовувати методи, спрямовані на самостійний аналіз проблемних ситуацій та побудову алгоритмів їх вирішення.

2. *Дотримання прав та свобод осіб.* Слідчі та дізнавачі повинні поважати права та свободи осіб, які перебувають у статусі підозрюваних, забезпечувати реалізацію їхніх законних інтересів, зокрема право на захист, особисту недоторканість й недоторканість житла чи іншого володіння особи, конфіденційність даних про особу та інші гарантії, передбачені чинним КПК України.

3. *Дотримання законодавства, що врегульовує кримінальне провадження* й передбачених ним процедур. Важливим є виконання всіх процесуальних дій у встановлені строки й за присутності тих осіб, які є обов'язковими чи факультативними учасниками, регулярне інформування підозрюваних та їхніх захисників про стан провадження тощо.

4. *Належне збирання, перевірка та аналіз доказів* задля уникнення помилок під час кваліфікації кримінального

правопорушення та встановлення його суттєвих обставин. З цією метою здобувають та фіксують докази в процесуальних джерелах, їх досліджують та надають їм оцінку для вирішення питання про подальший рух матеріалів кримінального провадження відповідно до частини 2 статті 283 КПК України [1].

5. *Системний підхід*, що охоплює всі елементи досудового розслідування, зокрема організаційну структуру, забезпечення матеріально-технічної бази, здійснення судового та відомчого контролю за процесуальною діяльністю слідчих та дізнавачів, забезпечення взаємодії з іншими підрозділами правоохоронних органів.

6. *Використання сучасних технологій та методів*, зокрема науково-технічних засобів, знання можливостей та своєчасне призначення відповідних експертиз, використання аналітичних систем тощо, спрямованих на підвищення ефективності досудового розслідування та зменшення кількості помилок.

7. *Незалежний контроль з боку прокурора та слідчого судді за діями слідчих та дізнавачів* для своєчасного виявлення допущених помилок під час досудового розслідування та швидкого й ефективного їх усунення, створення підґрунтя для унеможливлення їх повторення.

8. *Загальний підхід до досудового розслідування*, орієнтований на забезпечення об'єктивності та правової відповідності проведених слідчими та дізнавачами процесуальних дій та прийняття ними підсумкових і проміжних процесуальних рішень. Метою реалізації цього напрямку є пошук компромісу між інтересами держави та особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також розуміння того, що досудове розслідування не є ціллю само по собі, а є необхідною стадією для досягнення справедливості під час розгляду матеріалів кримінального провадження на судових стадіях.

Крім наведених основних напрямків, існують ще деякі конкретні заходи, які можуть допомогти у профілактиці помилок під час досудового розслідування кримінальних правопорушень: 1) забезпечення доступу до адвокатів та інших правозахисних організацій. Підозрювані мають право на захист та представлення своїх інтересів в судовому процесі, а участь адвокатів та представників інших правозахисних організацій може допомогти у запобіганні помилок під час проведення процесуальних дій на досудовому розслідуванні й оцінки їх результатів під час судового розгляду; 2) впровадження етичних стандартів для слідчих та дізнавачів може допомогти у зменшенні випадків корупції, викривлення фактів та інших порушень, що можуть призвести до помилок; 3) забезпечення об'єктивності та неприбутковості. Слідчі та дізнавачі повинні діяти без будь-якої вигоди чи користі для себе чи для інших осіб. Саме такий підхід може забезпечити довіру до посадових осіб, уповноважених

здійснювати досудове розслідування, навіть у випадках оскарження їхніх дій та рішень; 4) усунення системних проблем, до яких, зокрема, належить переважаність слідчих та дізнавачів як причина помилок у досудовому розслідуванні, що може допомогти у зменшенні їх кількості та покращенні якості досудового розслідування; 5) співпраця з громадськістю та засобами масової інформації для забезпечення більшої відкритості та прозорості під час досудового розслідування, спрямована на допомогу в запобіганні помилок та забезпеченні довіри громадськості до органів досудового розслідування; 6) застосування альтернативи під час досудового розслідування, зокрема медіація, що може допомогти у запобіганні помилок, які можуть бути виявлені й стануть предметом розгляду під час реалізації загальної правової процедури досудового розслідування та судового провадження; 7) розробка та впровадження програми професійного розвитку для надання допомоги у підвищенні кваліфікації слідчих та дізнавачів й зменшенні кількості допущених ними помилок.

В підтвердження нашого дослідження наведемо результати опитування слідчих і дізнавачів щодо причин їхніх помилок: а) переважаність слідчих роботою (21,3 % опитаних); б) недоліки матеріально-технічного забезпечення (21,5 %); в) недоліки освіти (17,2 %); г) недостатнє науково-методичне забезпечення розслідування (15,8 %); г) недостатній практичний досвід (15,4 %); д) низький професіоналізм слідчих, дізнавачів (14,1 %); е) суперечливість, формалізм законодавства, що регламентує досудове розслідування (12,1 %); є) недоліки в організації діяльності по підвищенню кваліфікації (11,4 %); ж) відсутність необхідних морально-вольових і психологічних якостей у слідчих, дізнавачів (11,9 %); з) інше (4,9 %), зокрема: існуючі статистичні показники роботи (2,6 %), відсутність реальної процесуальної самостійності слідчих, дізнавачів (2,2 %).

Водночас, опитані нами науково-педагогічні працівники насамперед назвали такі фактори, як низький професіоналізм слідчих; їхній недостатній практичний досвід; переважаність слідчих матеріалами кримінальних проваджень; недоліки освіти тощо.

Таку розбіжність у думках слідчих і науково-педагогічних працівників, на наш погляд, можна пояснити двома причинами. По-перше, вірогідно, відповіді науково-педагогічних працівників характеризуються більшим ступенем об'єктивності, тому що їхня діяльність безпосередньо не оцінювалася. У зв'язку з цим ними на перше місце поставлені фактори, що характеризують особистість слідчого. По-друге, такі результати опитування можуть свідчити про можливий відрив науки від практики, а також про недостатнє розуміння реальних потреб практичної діяльності у боротьбі зі злочинністю. Жодна з груп не назвала такі фактори, що сприяють слідчим помилкам, як: недостатній контроль з боку керівників слідчих

підрозділів, прокурорів як процесуальних керівників, помилкові наукові та методичні рекомендації з організації та проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій тощо. Пояснення цьому може бути або в тому, що ще немає достатньої зацікавленості з боку вчених і практичних працівників у вирішенні проблем слідчих помилок, або ж у відсутності достатнього обсягу знань у респондентів щодо поставлених перед ними питань.

Вдосконалення підготовки майбутніх слідчих та дізнавачів передбачає, насамперед, їх ранній професійний відбір. У подальшому під час підготовки фахівців необхідно приділяти увагу проблемним питанням для недопущення ними помилок під час майбутньої практичної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Основними формами розгляду питань, пов'язаних із помилками, є: аналіз матеріалів кримінальних проваджень (протоколів огляду, обшуку тощо) на практичних заняттях; проведення практичних занять з аналізом складених процесуальних документів; аналіз помилок під час проведення занять з криміналістичної тактики (огляд, допит тощо) й криміналістичної методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень (визначення типовості слідчих ситуацій та напрямів їх вирішення, висунення всіх можливих версій та складання належного плану розслідування для їх перевірки, встановлення сукупності й черговості проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, зокрема заходів забезпечення кримінального провадження тощо).

Маючи на меті поліпшення підготовки майбутніх слідчих та дізнавачів, а також прищеплення їм практичних навичок, спрямованих на всебічне й якісне провадження ними досудового розслідування, доцільно для профілактики допущення ними помилок запропонувати наступні заходи: 1) забезпечення реального відпрацювання практичних навичок замість глибокого теоретичного ознайомлення з їхньою майбутньою діяльністю; 2) розробка та впровадження методів навчання тактиці дій в обстановці, найбільш наближеній до реальних умов, включаючи екстремальні ситуації (протидія розслідуванню, несприятливі умови його проведення тощо); 3) запрошення на заняття практичних працівників для обговорення проблемних питань розслідування кримінальних правопорушень; 4) викладання спецкурсів про особливості проведення слідчих (розшукових) дій, у яких на підставі матеріалів практики (у тому числі коли були допущені помилки), аналізу правової процедури й тактичних правил їх проведення відбувалося поєднання визначених факторів, обумовлюючих повноту та вірогідність одержаних фактичних даних, їх доказову цінність тощо, з огляду на специфіку провадження дізнання чи досудового слідства як форм досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийн. 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

Кулик Марина Йосипівна,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Первак Владислава Василівна,

курсант 3-го курсу Навчально-
наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОВНОВАЖЕНЬ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ч. 1 ст. 39 КПК України, на керівника органу досудового розслідування покладено обов'язок організувати досудове розслідування [1]. Розглядаючи повноваження керівника органу досудового розслідування, що реалізуються ним у межах відомчого контролю за діяльністю слідчого, звернемо увагу на деякі дискусійні законодавчі положення, які потребують свого вдосконалення.

Так, у п. 1 ч. 2 ст. 39 КПК України передбачено, що керівник органу досудового розслідування уповноважений у випадку здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих. З приводу цього повноваження О. С. Нестеренко зауважує, що «КПК України наділяє керівника органу досудового розслідування повноваженнями лише щодо призначення старшого слідчої групи, залишаючи неврегульованими питання, хто має створювати цю групу, коли і за яких підстав може змінюватися її склад та яким чином оформлюється це рішення» [2, с. 134–135].

У п. 3 ч. 2 ст. 39 КПК України встановлено, що керівник органу досудового розслідування уповноважений ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування. Проте, в КПК відсутні підстави для здійснення такої перевірки, що вносить в роботу слідчого елемент невизначеності, оскільки не зрозуміло, коли і яке кримінальне провадження можна затребувати для ознайомлення; скільки саме часу керівник буде із ним ознайомлюватися; які він може (має) прийняти рішення за результатами такого ознайомлення. Внаслідок цього обмежується право слідчого самостійно спрямовувати хід розслідування, оскільки, саме йому, доводиться проводити заплановані процесуальні дії.

Далі звернемося до п. 5 ч. 2 ст. 39 КПК України, відповідно до якого керівник органу досудового розслідування уповноважений «погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених цим Кодексом». Однак системний аналіз положень КПК України, якими унормований процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій, дає змогу констатувати, що здійснення жодної з них не потребує погодження з керівником органу досудового розслідування. В цьому ракурсі взаємозв'язок між слідчим і керівником органу досудового розслідування йде дещо в іншому напрямі. Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 40 КПК України слідчий, у випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні.

Убачається, що кримінальним процесуальним елементом є процедура оскарження рішень прокурора. Проте наведені приписи у своєму формулюванні викликають декілька питань. По-перше, залишається незрозумілою потреба в попередньому вивченні керівником органу досудового розслідування заперечень проти відмови прокурора у здійсненні процесуальних дій, адже вказані положення містять вичерпний порядок рішень, які може оскаржити слідчий. Саме формулювання ч. 3 ст. 40 КПК України вже вказує на якусь недовіру до слідчого, апріорі його неможливість здійснювати відповідно до закону швидке, повне, усебічне та неупереджене досудове розслідування. У цьому випадку законодавець надає більшу довіру керівникові органу досудового розслідування. Натомість керівник органу досудового розслідування здебільшого здійснює адміністративно-організаційні функції щодо роботи слідчого підрозділу.

Відповідно до приписів ч. 2 ст. 312 КПК України, слідчий має право подати скаргу прокурору вищого рівня щодо прокурора, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржуються. Відтак для оскарження рішення прокурора, у тому числі про відмову в погодженні клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, слідчий має право самостійно звернутися зі скаргою до прокурора вищого рівня, яку не треба погоджувати з керівником органу досудового розслідування. Отже, проаналізувавши положення ч. 3 ст. 40 КПК України та ч. 2 ст. 312

КПК України, доходимо висновку, що вони не узгоджені між собою. При цьому ст. 40 КПК України є загальною, а ст. 312 КПК України – спеціальною, з огляду на що пріоритет має остання.

Повертаючись до п. 5 ч. 2 ст. 39 КПК України, вбачається, що законодавець мав на увазі негласні слідчі (розшукові) дії, які відповідно до змісту ч. 1 ст. 246 КПК України є різновидом слідчих (розшукових) дій. Дійсно, у деяких випадках проведення негласних слідчих (розшукових) дій потребує погодження з керівником органу досудового розслідування. Наприклад, у ч. 2 ст. 272 КПК України встановлено, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 273 КПК України за рішенням керівника органу досудового розслідування можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється. Разом із тим, аналогічне рішення також має право прийняти прокурор. Проте на законодавчому рівні незакріплено жодних критеріїв і вимог, за яких саме підстав (умов) відповідне процесуальне рішення може прийняти керівник органу досудового розслідування, а за яких прокурор. Подібна ситуація спостерігається й щодо прийняття рішення про розкриття справжніх відомостей про особу, яка діє без розкриття достовірних відомостей про неї, обставин виготовлення речей чи документів або спеціального утворення підприємства, установ, організації приймається керівником органу досудового розслідування, прокурором (ч. 3 ст. 273 КПК України). Тож, наведені законодавчі прогалини потребують свого вирішення шляхом внесення відповідних змін і доповнень до КПК України.

З-поміж іншого, керівник органу досудового розслідування уповноважений у формі наказу або письмового розпорядження прийняти рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв (ч. 4 ст. 517 КПК України). Такі ж рішення уповноважені прийняти прокурор і суд.

Таким чином, аналіз сучасного стану унормування повноважень керівника органу досудового розслідування засвідчує, що приведені законодавчі прогалини негативно позначаються на правозастосовній

діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Описані законодавчі прогалини і суперечності можливо усунути шляхом внесення відповідних змін як до КПК України, так і відомчих нормативно-правових актів, які регламентують діяльність керівника органу досудового розслідування. Нагальна необхідність вирішення піднятої проблематики зумовлена тим, що чітке унормування повноважень керівника органу досудового розслідування є особливо важливим моментом, оскільки недостатня правова регламентація цього питання може призвести до занадто активного втручання керівника в процес досудового розслідування та діяльність слідчого, або навпаки – до його бездіяльності, що в будь-якому разі позначиться на результатах та якості роботи слідчого підрозділу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийн. 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

2. Нестеренко О. С. Правовий статус керівника органу досудового розслідування. *Проблеми законності*. 2016. № 127. С. 129–136.

Кулик Марина Йосипівна,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Симчук Анатолій Степанович,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ОСВІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Після введення 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану [1], відбулися зміни до Кримінального процесуального кодексу України на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27 липня 2022 року № 2462-IX [2], серед яких, позитивними є зміни саме до статті 241 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) «Освідування особи», яка викладена в новій редакції.

Освідування особи, є слідчою (розшуковою) дією, яка залишається однією з найбільш дискусійних та обговорюваних у галузі правової науки.

У ст. 241 КПК України визначені підстави, умови та процесуальний порядок, проведення освідування. Так, *освідування особи* є самостійною слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться дільником, слідчим, прокурором з метою виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого, одязі в якому він перебуває, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [3].

Фактичною підставою для прийняття рішення про освідування є наявність зафіксованих у матеріалах кримінального провадження даних про те, що на тілі певної особи, одязі в якому вона перебуває є особливі прикмети чи сліди кримінального правопорушення, виявлення чи засвідчення наявності яких має значення для кримінального провадження, передусім для встановлення осіб, які вчинили злочин чи кримінальний проступок.

Правовою підставою проведення освідування особи є постанова дільника, слідчого, прокурора, а у разі її відмови освідування здійснюється примусово виключно на підставі постанови прокурора.

Постанова дільника, слідчого, прокурора складається із трьох частин: вступної, мотивувальної та резолютивної. У вступній частині зазначаються відомості про місце і час прийняття постанови; прізвище, ім'я, по батькові, посада дільника, слідчого, прокурора, який виніс постанову, найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер.

У мотивувальній частині повинні міститися відомості про: обставини кримінального провадження та мотиви прийняття рішення про проведення освідування, їх обґрунтування; мету слідчої (розшукової) дії; особу, яка має бути піддана освідуванню, та посилання на норми КПК України, які є юридичною підставою для проведення освідування.

У резолютивній частині фіксується саме рішення дільника, слідчого, прокурора провести освідування, вказується особа, яка підлягає освідуванню. Крім того, у резолютивній частині окремим пунктом варто зазначити, що в разі відмови особи добровільно взяти участь в освідуванні, ця слідча (розшукова) дія здійснюється примусово виключно на підставі постанови прокурора.

У разі необхідності освідування здійснюється за участю судово-медичного експерта, лікаря або спеціаліста.

Кримінальний процесуальний закон передбачає ряд гарантій, які спрямовані на захист честі та гідності осіб, які піддаються освідуванню. Зокрема, освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статті, за винятком здійснення освідування лікарем. Дільник, слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статті, якщо це пов'язано з необхідністю оголити особу, яка підлягає освідуванню.

При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я. Застосування примусу допускається лише у межах, необхідних для досягнення мети освідування.

Для проведення освідування дівнавач, слідчий, прокурор зобов'язані запросити не менше двох незайнтересованих осіб (понятих). КПК України допускає проведення освідування без участі понятих у випадку застосування безперервного відеозапису ходу проведення цієї слідчої (розшукової) дії. Проте, й у випадку якщо здійснюється відеозапис ходу проведення освідування особи, поняті також можуть бути запрошені, якщо дівнавач, слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Освідування, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Перед початком освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова дівнавача, слідчого, прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово.

Шляхом освідування особи може бути з'ясовано, чи є на тілі даної особи: 1) особливі прикмети, які саме і їх локалізація (шрами, татування, дифекти статури, родимі плями, рубці, бородавки, відсутність певних частин тіла, сліди колишніх хвороб); 2) які-небудь пошкодження, сліди кримінального правопорушення та їх локалізація (подряпини, синці, укуси, інші тілесні пошкодження); 3) частини тих або інших речовин (крові, хімічних речовин, слини тощо); 4) ознаки професійної приналежності [4, с. 409].

За необхідності здійснюється фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, одязі, в якому вона перебуває, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи застосування інших технічних засобів. Зображення, демонстрація яких може розглядатися як образлива для освідуваної особи, зберігаються в опечатаному вигляді і можуть надаватися лише суду під час судового розгляду.

Про проведення освідування складається протокол відповідно до вимог КПК України. У протоколи повинні фіксуватися факти, що мають доказове значення та ті, які виявлені на тілі або одязі в якому перебуває освідувана особа, сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети.

У вступній частині протоколу повинно бути зазначено: час і місце його складання, час початку та закінчення слідчої (розшукової)

дії, відомості про особу, яка проводить слідчу (розшукову) дію (посада, звання, прізвище, ім'я, по батькові), і осіб, які беруть у ній участь (прізвище, ім'я, по батькові, а в необхідних випадках і їх адреси); посаду, звання, прізвище, ім'я, по батькові судово-медичного експерта, лікаря або спеціаліста, який брав участь у проведенні освідчування. Також повинно бути зазначено, що понятим та іншим учасникам слідчої (розшукової) дії роз'яснені їх права й обов'язки.

В описовій частині протоколу зазначаються умови проведення слідчої (розшукової) дії; усі дії дізнавача, слідчого, прокурора в тій послідовності, як вони проводилися, а також фіксується все виявлене під час проведення даної слідчої (розшукової) дії. Крім того, у ньому зазначається, чи мало місце оголення тіла оглянутого, заперечував він проти цього чи ні, а також вказуються результати освідчування, що, в якому вигляді і в якому місці тіла виявлено.

Враховуючи те, що у процесі освідчування можуть бути виявлені сліди, що швидко змінюються, в такому випадку їх доречно описати в протоколі максимально докладно, зазначивши їх локалізацію, розміри, конфігурацію, колір, тощо. Фіксуючи особливі прикмети їх опис доцільно здійснювати за правилами словесного портрета. Малюнок (зображення), форма, стиль, колір, місце розташування татуювання підлягають детальному опису, а також повністю відтворюється текст у разі його наявності.

Також, у протоколі слід відобразити, чи застосовувалися технічні засоби фіксування освідчування, які саме і в чому полягало їх використання. Додатками до протоколу можуть бути: фотознімки, відеозапис, фототаблиці та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу. Відповідно до ч. 3 ст. 104 КПК України додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами дізнавача, слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

Протокол підписують особи, які брали участь у проведенні освідчування особи, поняті, дізнавач, слідчий, прокурор, тобто особа, яка проводила зазначену слідчу (розшукову) дію. Копія протоколу надається особі, освідчування якої здійснювалося.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в редакції ст. 241 КПК України істотно змінено процесуальний порядок проведення освідчування особи, а саме:

по-перше, законодавець передбачив можливість здійснення такої слідчої (розшукової) дії не лише за постановою слідчого та прокурора, а і дізнавача; *по-друге*, освідчування може проводитися для виявлення не лише на тілі, а й на одязі, в якому перебуває підозрюваний, свідок чи потерпілий, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет,

якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу (ч. 1 ст. 241 КПК України); *по-третє*, перед початком освідування особи пропонується *добровільно пройти освідування* на підставі постанови дізнавача, слідчого, прокурора, а в разі її відмови *освідування здійснюється примусово виключно на підставі постанови прокурора*. У разі необхідності освідування здійснюється за участю судово-медичного експерта, лікаря або спеціаліста (ч. 2 ст. 241 КПК України). У попередній редакції ст. 241 КПК України не було передбачено постанови дізнавача або слідчого як підстави для проведення освідування, не було вказівки на участь спеціаліста; *по-четверте*, у ч. 3 ст. 241 КПК України прямо передбачено, що «застосування примусу допускається лише у межах, необхідних для досягнення мети освідування»; *по-п'яте*, про проведення освідування *складається протокол* згідно з вимогами КПК України, *копія якого надається особі, освідування якої здійснювалося* (ч. 4 ст. 241 КПК України).

Для порівняння, у попередній редакції ст. 241 КПК України копія протоколу освідування надавалася лише особі, освідування якої проводилося примусово.

Зазначені зміни на нашу думку є позитивними, адже вони суттєво удосконалюватимуть процесуальний порядок збирання та перевірки доказів сторонами кримінального провадження, тим паче, в умовах воєнного стану та будуть виступати гарантією забезпечення поваги до честі та гідності осіб, які беруть участь в освідуванні.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022>.
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану : Закон України від 27 лип. 2022 р. № 2462-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2462-20>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийм. 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.
4. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Groшевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Groшевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х. : Право, 2013. 824 с.

Лозова Анна Юрійвна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
зі спеціальності «Правоохоронна
діяльність» Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ПЕДАГОГА ДО УЧАСТІ В ДОПИТІ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО

Допит є однією з найпоширеніших слідчих дій і має важливе значення для етапу збирання доказів, за допомогою якого можливо отримати відомості про подію правопорушення, осіб, які його вчинили, обставини події. При цьому, згідно законодавства існують чітко визначені вимоги до проведення допиту, коли допитуваним виступає неповнолітній.

Кримінальний процесуальний кодекс України не визначає граничний мінімальний вік з якого дозволяється здійснювати допит неповнолітнього, а також не містить норми, яка би робила виняток щодо осіб, які набули повної цивільної дієздатності внаслідок інших юридичних фактів.

У КПК України закріплено дві групи осіб, малолітня особа - дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, неповнолітня особа - малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (п. 12 ч. 1 ст. 3 КПК).

Слідчому обов'язково слід враховувати вікові особливості неповнолітніх, серед яких можна виокремити наступні: недостатність життєвого досвіду, схильність до наслідування, намагання в деяких конкретних ситуаціях показати свою перевагу, роль лідера, а також підвищення емоційності й невірноваженості, імпульсивності, почуття групової підтримки й хибного розуміння дружби, низький рівень самокритики, неадекватне сприйняття й реагування на зміну слідчої ситуації, нерозуміння в повному обсязі своїх процесуальних прав і недооцінка серйозності свого положення, сором'язливості, уразливості тощо [2, с. 248].

Важливим фактором, який формує поведінку неповнолітнього в соціумі є його умови життя та виховання, які необхідно встановити, відповідно до ст. 487 КПК України. Не менш важливим для розробки тактики допиту неповнолітнього є дослідження особи допитуваного. Дослідження особи неповнолітнього підозрюваного передбачає виявлення соціального статусу неповнолітнього; діагностику зовнішніх виявів особи допитуваного (агресивність, невірноваженість, товариськість чи замкнутість); визначення його темпераменту, що впливає на темп і ритм проведення допиту; з'ясування особливостей психіки неповнолітнього (емоційна

збудженість, схильність до наслідування та навіювання), гендерних відмінностей та особливостей емоційних реакцій перехідного віку, що пояснюються гормональними і фізіологічними процесами (дівчата характеризуються плаксивістю, частою зміною настрою, образливістю, хлопці - раптовою зміною поведінки і реакцій руху) [1, с. 44, 45].

Враховуючи зазначене, однією з основних особливостей при підготовці та проведенні допиту неповнолітньої особи є отримання слідчим консультативної допомоги фахівців (психолога, спеціаліста) у галузі дитячої чи юнацької психології. Знання психології формування показань, вікових та індивідуальних особливостей неповнолітнього допитуваного має вагомое значення для правильного обрання прийомів встановлення психологічного контакту, тактики допиту, режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його показань і з'ясування необхідних обставин. Отримання правдивої доказової інформації для встановлення істини у кримінальному провадженні [3, с. 338].

Окрім цього, важливо встановити міцність та характер зв'язку з особами, присутність яких на допиті вимагає ст. 227 КПК України. Слідчий зобов'язаний передбачити ситуацію, яка може перешкодити в досягненні поставленої мети допиту, а відтак ретельно підходити до залучення законного представника, педагога або психолога для здійснення допиту неповнолітньої особи. Знайомий або ж незнайомий допитуваному педагог може сприяти атмосфері довіри під час допиту неповнолітнього або навпаки сковувати неповнолітнього та перешкоджати допиту [3, с. 333].

Відповідно до ст. 490 КПК України, допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого здійснюється згідно з правилами, передбаченими КПК, у присутності захисника. Якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності - лікаря. До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право ставити запитання неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Слідчий, дізнавач, прокурор вправі відвести поставлене запитання, але відведення запитання повинно бути занесено до протоколу (ст. 491 КПК).

Список використаних джерел

1. Благута Р. І. Процюк О. М. Вивчення особи неповнолітнього підозрюваного та напрями використання отриманої інформації під час проведення допиту. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. 19 / голов. ред. Ю. В. Цуркан-

Сайфуліна; МОН України, НУ «ОЮА». Одеса : Гельветика, 2017. С. 37-46.

2. Готвянська М. А. Тактика допиту неповнолітнього, втягнутого у злочинну діяльність (окремі аспекти). Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2019. №2. С. 246–257.

3. Рогатинська Н. З., Мудрак Н. М. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи. Право і суспільство. 2014 № 5. С. 333–338.

Дужецька Тетяна Іванівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ НА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Перш ніж розкривати досліджуване питання слід відмітити, що визначення підслідності кримінального правопорушення здійснюється у двох формах: автоматично під час реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі - ЄРДР) заяви про вчинення кримінального правопорушення та за відповідним рішенням. При цьому, кожна із форм має свої особливості.

Перша форма чітко прослідковується в статті 214 КПК України, яка зобов'язує слідчого, дізнавача, прокурора невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

Тобто, на відповідних осіб покладається обов'язок у будь-якому випадку внести відомості до ЄРДР. В такому випадку правила підслідності не діють. Тут доречно зазначити, що відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України до ЄРДР вноситься попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність. Саме «попередня кваліфікація» надає припущення слідчому, дізнавачу про предметну, територіальну підслідність кримінального правопорушення, яке він розслідує, оскільки на момент внесення відомостей до ЄРДР не відразу можливо встановити кваліфікацію вчиненого особою діяння чи визначити спеціального суб'єкта кримінального правопорушення та/або розмір заподіяної шкоди.

На практиці часто виникають питання недопустимості доказів отриманих під час проведення досудового розслідування у зв'язку із

непідслідністю певного кримінального правопорушення уповноваженому органу.

В цьому контексті зазначимо, що більшість слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій після отримання та реєстрації заяви в ЄРДР проводяться невідкладно, оскільки затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення. А із отриманої заяви та навіть під час проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій не завжди є достатньо об'єктивних даних для визначення та/ або зміни підслідності.

З цього приводу, Верховний Суд висловив свою правову позицію, в якій зазначив, що при внесенні відомостей до ЄРДР визначені КПК вимоги щодо дотримання правил підслідності не обов'язкові. Сама по собі реєстрація відомостей про кримінальне правопорушення і початок розслідування іншим слідчим органом, ніж тим, який визначено в ст. 216 КПК, не становить порушення кримінального процесуального законодавства й не свідчить про реалізацію повноважень, не передбачених КПК. Слідчий не має права відмовити у внесенні відомостей до ЄРДР із підстав того, що виявлене кримінальне правопорушення йому не підслідне. Обов'язок розпочати досудове розслідування покладається на слідчого незалежно від того, чи належить відповідне кримінальне правопорушення до його предметної підслідності. Проведення досудового розслідування на певному етапі (тим паче, нетривалому) іншим органом досудового розслідування, ніж тим, який визначено в ст. 216 КПК, не є порушенням вимог кримінального процесуального закону [1].

Друга форма визначення підслідності за рішенням відповідного суб'єкта застосовується у випадках, коли під час проведення досудового розслідування зібрано достатніх даних, які можуть свідчити про «непідслідність» певного кримінального правопорушення органу, який проводить досудове розслідування. За таких обставин відповідний суб'єкт зобов'язаний винести процесуальне рішення та визначити підслідність кримінального правопорушення.

У світлі викладеного відмічаємо, що КПК України покладає обов'язок визначати або змінювати підслідність на прокурора. Водночас, основний кримінальний процесуальний закон при визначенні та/ або зміні підслідності оперує такими поняттями як «прокурор» (особа, яка обіймає посаду, передбачену статтею 15 Закону України «Про прокуратуру», та діє у межах своїх повноважень) та «керівник органу прокуратури» (Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, керівник окружної прокуратури та їх перші заступники і заступники, які діють у межах своїх повноважень) [2].

Повноваження прокурора на стадії досудового розслідування з досліджуваного питання регулюються низкою нормативно-правових актів, до яких слід віднести: Конституцію України, КПК України,

Закон України «Про прокуратуру», Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Генерального прокурора 30.06.2020 № 298, Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора, затвердженого наказом Генерального прокурора від 05.03.2020 за № 125, накази Генерального прокурора «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30.09.2021 за №309, «Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері» від 22.11.2021 за № 370 та іншими, які у своїй сукупності розкривають процесуальний порядок дій прокурора щодо визначення та/або зміни підслідності.

Відмічаємо, що одними із рішень, які приймаються прокурором на початку досудового розслідування є визначення підслідності кримінального правопорушення. Як уже згадувалось, що відповідно до положень чинного кримінального процесуального законодавства відомості до ЄРДР зобов'язані внести слідчий, дізнавач органу досудового розслідування та прокурор.

Якщо ж відомості внесені слідчим, дізнавачем законодавець покладає на них обов'язок невідкладно у письмовій формі повідомити керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 КПК України.

Разом із цим, якщо із заяви, повідомлення вбачається, що кримінальне правопорушення не підслідне слідчому, дізнавачу, останні у повідомленні про початок досудового розслідування повідомляють про це прокурора. Прокурор, ознайомившись із повідомленням про початок досудового розслідування виявить, що кримінальне правопорушення не підслідне органу досудового розслідування, вносить постанову про визначення підслідності та скеровує кримінальне провадження до відповідного органу досудового розслідування.

Іншою є ситуація якщо відомості до ЄРДР внесені прокурором. В такому випадку на нього покладається обов'язок протягом п'яти робочих днів з дня внесення таких відомостей з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до відповідного органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування. При цьому, постанову про визначення підслідності не виноситься. Відмічаємо, що КПК України не уточнює яким саме прокурором доручається проведення досудового розслідування: керівником органу відповідної прокуратури чи процесуальним керівником у провадженні.

Враховуючи вищевикладене, визначення підслідності кримінального правопорушення на початку досудового розслідування

є необхідною умовою якісного проведення досудового розслідування належним на те суб'єктом, що у свою чергу є запорукою дотримання прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду України у справі № 454/2576/17 від 06.07.2022. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105218405>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 24.04.2023).

Македон Віктор Миколайович,
слухач 1-го курсу магістратури ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Мельник Оксана Вікторівна
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ДОВЕДЕНOSTІ ВИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Важливою і водночас невід'ємною умовою здійснення швидкого, повного (грунтовного) та неупередженого розслідування кримінального правопорушення і судового розгляду є наявність законодавчо закріплених засад кримінального провадження. Насамперед, вони є гарантією правосуддя, забезпечення прав, свобод, законних інтересів людини та тісно пов'язані між собою, утворюючи єдину взаємоузгоджену систему.

З огляду на те, що початок ХХІ ст. в Україні ознаменувався реформуванням як правоохоронної, так і судової систем, важливою подією стало ухвалення нового Кримінального процесуального кодексу України 2012 р., де вперше в окремій главі було закріплено двадцять дві загальні засади здійснення кримінального провадження. Однією з таких засад є засада забезпечення доведеності вини, яка має конституційне підґрунтя.

Актуальність теми обумовлена важливістю зазначеної вище засади кримінального процесу, яка є гарантією права особи на швидке, ефективне розслідування кримінального провадження, справедливий судовий розгляд і винесення законного судового рішення.

Проблеми щодо окремих аспектів виникнення та застосування засади забезпечення доведеності вини досліджували такі відомі науковці як: Д. Берчук, О.Галаган, О.Карнаухов, О.Коваль, В.Маляренко, О. Мельник, О.Трохлюк, В. Попелюшко.

Проте, незважаючи на значний науковий і практичний інтерес до досліджуваної проблеми, питання значення засади забезпечення доведеності вини як складника засади досліджено недостатньо, у результаті чого виникає низка проблем у сфері правозастосування.

Крім того, серед науковців немає єдиної думки й уніфікованого підходу до тлумачення та визначення цієї конституційної засади здійснення судочинства.

Так, В.Т. Маляренко вважає, що забезпечення доведеності вини полягає в тому, що кожен елемент обвинувачення, кожна кваліфікуюча й обтяжуюча чи пом'якшувальна обставина, від яких залежать певні правові наслідки, кожен висновок судді чи суду повинні базуватися на відповідних доказах, зібраних у передбаченому законом порядку, а недотримання цієї конституційної вимоги повинне зумовлювати відповідну зміну чи скасування вироку [1, с. 67-83].

В. Попелюшко зазначив, що принцип забезпечення доведеності вини полягає в тому, що закон наділяє суб'єктів, уповноважених здійснювати функцію кримінального переслідування та підтримання державного обвинувачення в суді, комплексом повноважень і процесуальних можливостей довести вини особи в усіх випадках, коли нею дійсно був вчинений злочин, а на інших суб'єктів процесу покладає обов'язки сприяти та (або) не перешкоджати цьому протиправними методами [2, с. 81].

О. Карнаухов вважає, що принцип забезпечення доведеності вини полягає в тому, що закон покладає на суб'єктів, які уповноважені державою на здійснення процесу доказування, обов'язок доведення складової суб'єктивної сторони складу злочину, а саме вини, яка є частиною обставин, що підлягають доказуванню в кримінальній справі згідно зі ст.64 КПК України [3, с. 22].

Ухвалення судом законних, обґрунтованих і вмотивованих рішень є необхідним і водночас важливим засобом реалізації завдань у кримінальному процесі. Усі державні органи, діяльність яких пов'язана із правоохоронною, здійснюють її на основі додержання певних засад, які характеризують специфіку діяльності кожного органу. Такі засади є основою ухвалення законних і обґрунтованих рішень.

Тому, з огляду на позиції вчених, засади провадження кримінального судочинства варто розуміти як фундаментальні положення – основи, якими мають керуватися у своїй діяльності органи та які визначають найбільш суттєві, керівні, вихідні моменти здійснення завдань кримінального провадження.

Загальновідомо, що засади кримінального провадження розробляються так, щоб здійснення прав і законних інтересів не ставилося в залежність від діяльності органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді чи суду [2, с. 167–168].

Тому розроблені та закріплені законодавцем у Кримінальному процесуальному кодексі України засади кримінального провадження є взаємоузгодженою системою регуляторів, які в сукупності є основою для ухвалення законного рішення в конкретній справі. [4, с. 167–168].

Отже, засада забезпечення доведеності вини є новою в кримінальному процесі України й однією з основоположних у здійсненні кримінального провадження. Її поява зумовлена ухваленням у 1996 р. Конституції України, де вона визначена в ст. 129 як один основних принципів здійснення судочинства [5]. До ухвалення Основного закону нашої держави кримінально-процесуальне законодавство не передбачало такого принципу, хоча зміст та положення мали місце в системі норм регулювання.

Проаналізувавши погляди вчених стосовно зазначеної засади, варто зробити висновок, що забезпечення доведеності вини полягає в обов'язку сторони обвинувачення (слідчого, прокурора, у визначених випадках – потерпілого) зібрати комплекс доказів, які будуть використані для підтвердження винуватостя або ж навпаки – невинуватості особи в конкретному кримінальному провадженні. Враховуючи її важливість, кожен суб'єкт повинен чітко дотримуватися законодавчо закріпленої засади доведеності вини особи.

Водночас О. Мельник в своєму дисертаційному дослідженні «Моральні засади доказування на досудових стадіях кримінального процесу» вказує, що «вимоги морального закону – цього *non scripta, sed nata lex* - найскладніші, оскільки проходять через все життя з самого дитинства»[6, с. 17].

Автор, посилаючись на роботу Г.Гегеля, цитує крилатий вислів про те, що авторитет моральних законів є нескінченно вищим...що виникають ситуації, за яких закон щось дозволяє, а мораль забороняє, і навпаки...Тоді виникає проблема усунення небажаних протиріч. І тут з'являється теорія, яка концентрує і досвід щодо минулого, і наукову інтуїцію щодо майбутнього. Але мораль і право є складовими духовної культури людства.

Погоджуючись з такою позицією, лише додам, що особливий прояв втілення моралі у відносини як раз і відбувається в площині презумпції невинуватості та доведення вини особи у кримінальному судочинстві. А помилки правозастосувачів можуть дуже дорого коштувати людству.

Список використаних джерел

1. Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства / В.Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер. – 1999. – 67-83 с.
2. Попелюшко В. Принцип забезпеченості доведеності вини в кримінальному судочинстві / В. Попелюшко // Вісник прокуратури. – 2003. – № 5. – С. 81

3. Карнаухов О.В. Забезпечення доведеності вини – конституційний принцип кримінального судочинства / О.В. Карнаухов // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 33. – С. 22.

4. Галаган О. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження / О. Галаган, Д. Письменний // Науковий вісник академії внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 167-168.

5. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996.

6. Мельник О. В. Моральні засади доказування у досудових стадіях кримінального процесу України : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.09. Київ, 2006. 222 с.

Максимчук Іван Миколайович,

головний оперуповноважений Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами, Національної поліції України

СУТНІСТЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН

У науці криміналістиці, зокрема, в її розділах, криміналістичній тактиці та методиці, аналізується накопичений досвід слідства, відшукуються найефективніші прийоми та методи ведення розслідування певних категорій кримінальних правопорушень, а розроблені криміналістичні рекомендації стають найважливішим інструментом слідчого – своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях [1, с. 422]. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин, потребує розробки та постійного удосконалення криміналістичного забезпечення, оскільки має власну специфіку тактики огляду, роботи з отруйними речовинами та об'єктами, що мають до них відношення.

Оскільки питання криміналістичного забезпечення розслідування різних видів кримінальних правопорушень відносно нове, його розробкою та удосконаленням займалися вчені-криміналісти ХХ століття. Зокрема, слід назвати таких як: Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, І. В. Гора, І. І. Дановська, С. Ф. Денисюк, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Є. І. Зуєв, В. Л. Лохов, О. Ф. Волинський, А.Ф. Волобуєв, Д. О. Карпенко, В. В. Кінінчук, В. О. Коновалова, Н. І. Клименко, В. В. Лисенко, Є. Д. Лук'янчиков, В. В. Матвієнко, К. Є. Поджаренко, О. В. Таран, К. О. Чаплинський, Ю. М. Чорноус, Д. В. Швець, В. Ю. Шепітько та багато інших. Однак,

питання криміналістичного забезпечення огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин залишилося поза увагою вчених.

Як справедливо стверджує, В. О. Гусєва, що «Криміналістичне забезпечення» – це одна з найскладніших криміналістичних категорій, яка породжує досить значну кількість наукових дискусій, зокрема щодо розуміння її змісту, структури тощо [2, с. 243].

Так, В. П. Бахін під криміналістичним забезпеченням діяльності з розслідування кримінальних правопорушень розумів розробку методичних рекомендацій, тобто тих криміналістичних засобів і методів, які необхідні для виконання практичної діяльності [3, с. 90].

Опираючись на думки таких вчених як: А. В. Іщенко, І. П. Красюк, В. В. Матвієнко, є підстави говорити про те, що саме криміналістика здійснює забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, оскільки саме вона розробляє засоби, методи, прийоми роботи з доказами [4, с. 13]

У свою чергу, І. І. Дановська визначає криміналістичне забезпечення як результат розвитку криміналістичної науки, цільову діяльність уповноважених органів та посадових осіб, яка полягає у всебічному вивченні потреб практики і розробці на основі одержаних результатів ефективних та допустимих засобів, методів їх вирішення та реалізації заходів з їх впровадження у практику розслідування злочинів [5, с. 42].

Ю. М. Чорноус виділяє власне бачення цієї наукової категорії і пропонує розглядати криміналістичне забезпечення з практичного аспекту як діяльність з розроблення та залучення криміналістичних рекомендацій, що ґрунтуються на теоретичних засадах криміналістики, з метою розслідування кримінальних правопорушень. Сьогодні такі завдання ускладнюються необхідністю розслідування кримінальних правопорушень, вчинених удосконаленими засобами та методами злочинної діяльності, а також різних проявів міжнародної злочинності [6, с. 39].

На думку В. О. Гусєвої, криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень – це сукупність науково-технічних, організаційно-тактичних і методико-криміналістичних рекомендацій щодо ефективного здійснення розслідування та протидії кримінальним правопорушенням [2, с. 247].

Як бачимо, вчені дещо сходяться у змістовій наповненості даного поняття, зокрема, у необхідності криміналістичного забезпечення для виконання мети досудового розслідування, однак і мають розбіжності щодо деяких його структурних елементів.

Поряд з цим, деякі вчені (такі як: В. В. Варава, В. О. Гусєва, А. В. Іщенко, І. П. Красюк, О. В. Карнаухов [2, с. 252; 7, с. 105; 8, с. 114]), виділяють ще інформаційно-довідкове, нормативно-правове,

організаційно-кадрове забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Однак, ми вважаємо, що таке забезпечення також важливе для розслідування, але воно не складає зміст криміналістичного, а відноситься до категорії «забезпечення розслідування кримінальних правопорушень». Тому ми і використовуємо категорію «криміналістичне», оскільки, з точки зору науки криміналістики, забезпечення відбувається відповідно до її розділів: криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та методики розслідування.

У результаті аналізу думок вище згаданих вчених, ми можемо зробити висновок, що *криміналістичне забезпечення тактики огляду кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом отруйних речовин* – це комплекс тактичних, техніко-криміналістичних та методичних рекомендацій (методів, засобів та прийомів тощо), розроблених для забезпечення органів досудового розслідування з метою безпечного, повного та об'єктивного проведення огляду під час розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Криміналістичне забезпечення тактики огляду виконує важливу роль у розслідуванні, оскільки розроблені рекомендації щодо засобів індивідуального захисту учасників огляду, сторонніх осіб, тварин та довілля, тактики проведення огляду, застосування відповідних техніко-криміналістичних засобів для роботи зі слідами, а також методики розслідування таких видів кримінальних правопорушень сприяє швидкому, повному та ефективному його проведенні.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підручник / В. В. Пяковський, Ю. Ю. Черноус, А. В. Іщенко, О.О. Алексеев та ін. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
2. Гусєва О. О. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, учинених проти працівників правоохоронних органів: поняття і складові. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ*. Bulletin of KhNUiA. 2021. № 3(94) С. 243 – 253.
3. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962 – 2002). Киев, 2002. 268 с.
4. Іщенко А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів: [монографія] / Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 212 с.
5. Дановська І. І. Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 280 с.
6. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: монографія / Ю. М. Черноус. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.

7. Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів: монографія. Київ : НАВСУ; ДНДЕКЦ МВС України, 2002. 211 с.

8. Карнаухов О. В., Варава В. В. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Митна справа. 2013. № 1 (85), ч. 2, кн. 1. С. 110 – 115.

Малюк Василь Васильович,
кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦСЛУЖБАМИ РФ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ЗА КОРДОНОМ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У сучасних умовах політичне керівництво рф використовує організовану злочинність з метою вирішення своїх інтересів, у тому числі й геополітичних. Рф використовує свої ОЗУ як фактор проникнення у політичну та економічну системи будь-якої держави світу з використанням цілого арсеналу наявних сил та засобів. Сучасною загрозою національній безпеці України можна вважати той факт, що українські ОЗУ мають та використовують їхні «прямі зв'язки» зі злочинцями з рф, особливо «зłodіями в законі». Вітчизняні злочинні угруповання і «зłodії в законі» мають прямі зв'язки з російськими злочинними угрупованнями і «зłodіями в законі», а ті, в свою чергу, повністю «підім'яті» спеціальними службами рф. Надходить інформація стосовно використання організованих злочинних угруповань – «виходців» з рф, які діють на території країн Європи з метою ухилення від санкцій, для відмивання коштів, які використовуються з метою забезпечення проведення спецоперацій рф на території інших країн (замовні вбивства в Туреччині, збір розвіданих у Фінляндії, накопичення грошей у так звані «чорні каси» для виконання політичних завдань у країнах Балтії та в інших місцях тощо).

Очевидно, що організовану злочинність використовують як допоміжну силу держави. А якщо взяти до уваги, що російська організована злочинність є однією з найбільш підприємливих, а також глобальних у порівнянні з іншими злочинними організаціями у світі, то відповідно її членів спецслужби можуть використати і для проведення різного роду силових, психологічних акцій. Наприклад, розсилка частин тіл тварин за адресами посольств у ряді країн Європи скоріш нагадує дії мафіозних угруповань по залякуванню конкурентів, ніж діяльність спецслужб, але враховуючи політичну ситуацію – зрозуміло що кінцевим бенефіціаром є спецслужби рф, які використовують злочинні угруповання, що не мають обмежень у своїх

діях (порівняно зі працівниками спецслужб, які замасковані під співробітників дипломатичних представництв, які знаходяться під постійним контролем спецслужб країни перебування і можуть будь-коли вислані з країни без пояснень причин.

Упродовж всього періоду існування незалежної України проблема комплексної протидії організованій злочинності як негативному соціальному явищу, яке становить реальну загрозу безпеці громадян, суспільства та держави, залишається актуальною. Якщо раніш геостратегічною метою Кремля була поступова повзуча окупація України, то з початком збройної агресії кінцева мета не змінилася, але суттєво змінилися інструменти її досягнення. Зрозуміло, що корумпування окремих політиків, або політичних сил з метою відкритого лобіювання інтересів рф на разі неможливе, оскільки вітчизняні спецслужби поступово знаходять важелі для усунення таких осіб з політичної арени. Натомість рф, як основний агресор сучасного світу, зробив ставку на проведення силових і гібридних сценаріїв які мають тенденції розповсюдження не тільки на територію України (де в умовах воєнного стану замасковані емісари спецслужб рф усуваються різним способами), а також за межами свого прикордоння – у європейському та глобальному масштабах. На цьому фоні високий рівень стійкості та законспірованості, орієнтованість організаторів злочинної діяльності на максимальне розгалуження корупційних та міжнародних зв'язків очолюваних ними організованих груп та злочинних організацій виступають факторами, що обумовлюють укріплення позицій організованої злочинності, за умови фінансування їх спецслужбами рф.

Законодавчим механізмом для цього має стати «видавлювання цих людей законними методами з території України», включаючи спрощений порядок екстрадиції та видворення, а також забезпечення інформування про таких осіб спецслужб європейських країн та США.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>

Мамульчик Анна Андріївна,
курсант 3 курсу Навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Сухомлин Юлія Володимирівна,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ.

Кримінальне процесуальне законодавство України містить положення, що регламентують порядок проведення слідчих (розшукових) дій, які направлені на реалізацію завдань кримінального провадження. Пред'явлення для впізнання є однією з слідчих (розшукових) дій, важливість яких полягає в тому, що вони є основним способом збирання доказів, а отже - основним засобом всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального правопорушення [1]. Ця слідча (розшукова) дія полягає в пред'явленні свідку, потерпілому, підозрюваному в передбаченому законом порядку певного об'єкта для встановлення його тотожності або відмінності з тим об'єктом, який зазначені особи спостерігали раніше і зберегли його образ в пам'яті та регламентується статтями 228-230 Кримінального процесуального кодексу України.

Зовнішні ознаки особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, сприймаються особою потерпілого або свідка і формують в їх уяві певний образ, який у ході досудового розслідування трансформується в ознаки та прикмети зовнішності і слугує підставою для прийняття рішення про проведення пред'явлення особи для впізнання. На практиці бувають випадки, коли у зв'язку з умовами, в яких було вчинене кримінальне правопорушення, маскуванням злочинця або через психологічний стан особи, щодо якої воно було вчинене остання не змогла запам'ятати свого кривдника повністю, проте чітко закарбували в свої пам'яті його голос чи ходу, що також дозволяє провести зазначену слідчу (розшукову) дію. Крім того, об'єктом, який необхідно ототожнити може бути не лише особа, її голос чи хода, а також річ, яка слугувала предметом, знаряддям чи засобом вчинення кримінального правопорушення.

Даючи характеристику пред'явленню для впізнання необхідно виділити два основних види цієї слідчої (розшукової) дії, а саме візуальне та позавізуальне пред'явлення для впізнання. В першому випадку слідча (розшукова) дія проводиться при безпосередньому

контакті особи, яка впізнає з об'єктом який необхідно впізнати, тоді як в другому випадку, пред'явлення для впізнання відбувається з використання фото та відеознімків.

Вибір способу проведення пред'явлення для впізнання може бути зумовлений обмеженням можливості пред'явити особу в натуральному вигляді[2]. Особливо в реаліях воєнного стану, зважаючи на значне збільшення кількості військових злочинів, підозрюваними у вчиненні яких є солдати армії РФ, доцільнішим буде проведення пред'явлення особи для впізнання за фотознімками чи матеріалами відеозапису з обов'язковим додержанням вимог, зазначених у Кримінальному процесуальному кодексі України. Це обумовлено тим, що військові країни агресора перебувають на тимчасово невідконтрольній Україні території, повертаються до своєї країни або гинуть у ході бойових дій, але про їх злочинну діяльність свідчать відеозаписи, фотознімки на яких зафіксована їх зовнішність. Проте, в таких випадках, необхідно пам'ятати, що положення частини 6 статті 228 Кримінального процесуального кодексу України унеможливує пред'явлення для впізнання в натурі, після проведення цієї слідчої (розшукової) дії позавізуально.

Приймаючи рішення про провадження пред'явлення для впізнання варто пам'ятати й про те, що особа з часом забуває образ раніше сприйнятого об'єкта, а отже зволікання може негативно вплинути на процес розслідування кримінального правопорушення. Таким чином, можна стверджувати, що достовірність впізнання об'єкта перебуває у прямій залежності від часу.

Обов'язковим етапом проведення цієї слідчої (розшукової) дії є попереднє опитування особи, що буде встановлювати тотожність об'єкта впізнання. Під час опитування з'ясовуються відомості про обставини та об'єктивні фактори спостереження (місце спостереження, час доби, освітлення, чи сприймала особа об'єкт особисто, а не отримала інформацію про нього від інших людей тощо), загальні та окремі ознаки об'єкта спостереження (опис за методом «словесного портрета»), психологічний стан особи в момент спостереження (спокій, душевне хвилювання, стрес, афект тощо) та особливості її фізіологічного стану (зір, слух, особливості пам'яті). [3] Суб'єкту розслідування заборонено надавати особі, яка допитується будь-які відомості про об'єкт впізнання. Результати попереднього опитування є підставою для прийняття остаточного рішення про доцільність проведення пред'явлення для впізнання.

Наступним кроком є підбір статистів, серед яких буде пред'являтися об'єкт впізнання. Відповідно до норм законодавства їх має бути не менше 3 осіб, які не матимуть різних зовнішніх розбіжностей з особою, яку необхідно впізнати. Недоцільним є проведення цієї слідчої (розшукової) дії у випадку, якщо об'єкт

впізнання має особливі прикмети, за якими його легко ідентифікувати або ж особа, яка впізнає особисто знайома з особою, яку необхідно впізнати. В таких випадках перевірка доказів відбувається шляхом проведення інших слідчих (розшукових) дій.

Аналогічні вимоги висуваються до підбору речей матеріального світу, тобто вони мають бути схожими за маркою, розміром, кольором, формою, моделлю тощо. Не проводиться ототожнення унікальних ювелірних виробів, витворів мистецтва, картин видатних художників, раритетних ікон та інших виробів, які існують лише в одному екземплярі.

Після завершення підготовчого етапу пред'явлення для впізнання суб'єкт розслідування зобов'язаний вибрати приміщення, в якому буде провадитися слідча (розшукова) дія та запросити для її безпосереднього проведення статистів, особу, яку необхідно впізнати та особу, яка впізнаватиме, а також двох понятих, присутність яких обов'язкова при пред'явленні для впізнання, окрім випадків залучення спеціаліста, який проводитиме безперервну відеофіксацію. За результатами проведення пред'явлення для впізнання складається протокол, який обов'язково підписується всіма учасниками слідчої (розшукової) дії.

Підсумовуючи усе вищесказане, можна зробити висновок, що пред'явлення для впізнання це слідча (розшукова) дія дослідного характеру, оскільки саме ідентифікація що проводиться в її межах слугує специфічним засобом перевірки й одержання нових доказів у кримінальному провадженні. Її головною метою є встановлення тотожності чи відмінності осіб або речей, представлених для впізнання за ознаками, що збереглися в пам'яті особи, яка впізнає.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М, Блажівський Є. М., Бурдоль Є. П. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1. Х. : Право, 2013. 768 с.

2. Бойко А., Прохорова А. Пред'явлення особи для впізнання // Процедурні особливості та порушення на практиці. 2021. № 4. С. 510-513.

3. Пясковський В. В. Криміналістика 2-ге видання перероблене і доповнене. Право, 2020. 752 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Мартинів Євген Олександрович
здобувач наукового ступеня доктора
філософії наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності Національної академії
внутрішніх справ

ЩОДО ПОНЯТТЯ ІНСТИТУТУ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СУДОМ

Україна згідно з Основним Законом є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст. 1). Конституцією закріплено головну ознаку правової держави, зокрема: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю», а «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» (ст. 3) [1].

Правовий інститут закриття кримінального провадження зазнав суттєвих змін із прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, яким було істотно змінено його правове регулювання, шляхом визначення підстав та порядку закриття кримінального провадження визначених кримінальним процесуальним законодавством органами, зокрема судом. Проте не всі оновлені положення сприймаються беззаперечно позитивно, а деякі питання взагалі залишились поза увагою законодавця. Це вказує на певну непослідовність та безсистемність реформування інституту закриття кримінальних проваджень, як наслідок – численні суперечності та прогалини, які у правозастосовній діяльності суду створюють чимало проблем [2, с. 4].

Передбачена законом можливість закрити кримінальне провадження трансформується із закріпленого у ст. 2 КПК завдання кримінального судочинства, зокрема, з вимоги, щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [3]. Крім того, законне й обґрунтоване закриття кримінального провадження забезпечує незастосування кримінального покарання до тих осіб, які винні у вчиненні кримінальних правопорушень, що не являють великої суспільної небезпеки, і можуть бути виправлені без покарання. Проте необґрунтоване закриття кримінального провадження шкодить боротьбі зі злочинністю, дозволяє окремим злочинцям уникнути покарання, обмежує права та законні інтереси осіб, які постраждали від кримінальних правопорушень, порушує принцип справедливості. Закриття кримінального провадження – це остаточне закінчення всіх процесуальних дій у ньому, яке не

передбачає поновлення провадження в ній у майбутньому. У зв'язку з цим до закриття кримінального провадження слід підходити надзвичайно виважено й обережно. Не виключенням за цим напрямом й стала судова діяльність.

Викликає певний інтерес розуміння закриття кримінального провадження К. В. Токаренко як підсумкове рішення, що розв'язує завдання кримінального провадження та досягає його мети. Це рішення є кінцевим [2, с. 44]. Г. Р. Крет тлумачить закриття кримінального провадження як комплексний процесуальний інститут, що поширюється на всі стадії кримінального процесу та являє собою систему правових норм, як регулюють порядок прийняття уповноваженим органом чи посадовою особою рішення про неможливість подальшого провадження у справі з огляду на встановлення певних визначених законом обставин, унаслідок чого завершуються правовідносини між суб'єктами процесу [4, с. 308]. Х. М. Павич визначає закриття кримінального провадження судом як підінститут вказаного інституту – систему кримінальних процесуальних норм, які регулюють процедуру розгляду кримінального провадження судом, який в результаті аналізу та оцінки зібраних у справі доказів, на основі передбачених підстав, визначених КПК України, робить висновок про недоцільність або неможливість продовження судового розгляду та приймає рішення про відмову від подальшого його проведення, про що вказує у відповідній ухвалі [5, с. 48]. На думку В. П. Жмудінського, закриття кримінального провадження – це процесуальна дія органу досудового розслідування та/або суду, яка полягає в закінченні досудового розслідування у зв'язку з деякими юридичними фактами [6, с. 255].

Підводячи підсумки, підтримуємо О. Ю. Татарова, що законність, обґрунтованість та неупередженість закриття кримінального провадження забезпечує виконання, з одного боку, завдання кримінального процесу визначених ст. 2 КПК України, а з іншого, – незастосування кримінального покарання до тих осіб, які винні у вчиненні кримінальних правопорушень, що не становлять великої суспільної небезпеки і можуть бути виправлені та перевиховані в інший спосіб, або до осіб, які втратили ознаки суспільної небезпечності [7, с. 297].

Закриття кримінального провадження на стадії підготовчого судового засідання – це діяльність суду спрямована на дотримання завдань кримінального судочинства, зокрема вимоги, щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура шляхом встановлення визначених КПК України усіх обставин кримінального провадження у підготовчому

проваджені й прийняття рішення про подальше припинення кримінального провадження відповідно п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК України.

Суд на стадії підготовчого провадження обмежений в своїх повноваженнях які визначені гл. 27 КПК України, зокрема щодо перевірки зібраних доказів для доведення вини обвинуваченого; перевірки належності та допустимості зібраних доказів; дослідження доказів тощо. За таких обставин, суду варто встановити обставини кримінального провадження, наявність підстав закриття й з'ясувати думку учасників, і за наявності їх згоди, вирішувати питання щодо закриття провадження. Закриття кримінального провадження у стадії підготовчого засідання, є остаточним рішенням для кримінального провадження, оскільки його прийняттям констатується припинення усіх процесуальних дій сторонами кримінально-правового конфлікту щодо розгляду останнього, незалежно від причини, внаслідок якої це сталося.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%D0%B2%D1%80>
2. Токаренко К. В. Процесуальний порядок закриття кримінального провадження : дис...канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 209 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Крет Г. Р. Теоретичні, правові та прикладні аспекти закриття кримінальних справ у суді: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2010. 192 с.
5. Павич Х. М. Закриття кримінального провадження судом першої інстанції: дис...канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів, 2017. 291 с.
6. Жмудінський В. П. Закриття кримінального провадження: актуальні питання. *Право і суспільство*. № 3-2. 2018. С. 253–258.
7. Татаров О. Ю. Закриття кримінального провадження: проблеми теорії та практики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25. С. 296–303.

Матвейкін Михайло Денисович

Національний університет «Одеська юридична академія», студент 3-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція)

Науковий керівник:

Гуртієва Людмила Миколаївна,

доцент кафедри, кандидат юридичних наук,
доцент

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ: СТАТИСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію нашої держави 24.02.2022 р. призвело до зміни акцентів у діяльності державних органів, недержавних інститутів та всіх інших учасників суспільних відносин. Діяльність прокуратури України також зазнала певного впливу. У зв'язку з цим нами буде приділено увагу реалізації однієї з її конституційних функцій в умовах сучасного воєнного стану, а саме – здійсненню процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Перш ніж перейти до висвітлення обраної проблематики, зауважимо, що в юридичній літературі відсутнє єдине визначення цієї функції. Крім того, наявні випадки її зіставлення з прокурорським наглядом. Оминаючи детальне дослідження цього питання, що не є безпосереднім предметом дослідження, відзначимо точку зору МРуденка який вважає, що прокурорське процесуальне керівництво досудовим розслідуванням є самостійним напрямком прокурорської діяльності що спрямований на забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування – дослідження всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення з метою надання зібраним доказам належної правової оцінки, що вказує на функціональний характер вказаної прокурорської діяльності [4, с. 20].

Задля наочного підтвердження впливу воєнного стану на цю функцію прокуратури будуть порівняні кількісні показники випадків процесуального керівництва досудовим розслідування у кримінальних правопорушеннях, що більше пов'язані з воєнним станом та воєнними діями.

Так, як свідчать узагальнення Офісу Генерального прокурора, у січні 2023 р. усього обліковано:

810 злочинів проти основ національної безпеки України (з них 69 кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, та 23 за якими провадження направлено до суду);

599 кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (з них 187 кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, та 61 за якими провадження направлено до суду);

1841 кримінальне правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) (з них 50 кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, та 25 за якими провадження направлено до суду);

5361 кримінальне правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (з них 88 кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, та 33 за якими провадження направлено до суду) [1, с. 2].

Щодо січня 2022 р., то кількість облікованих правопорушень становила:

72 злочини проти основ національної безпеки України (з них 9 кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, та 1 за яким провадження направлено до суду);

103 кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (з них 17 кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, та 14 за якими провадження направлено до суду);

293 кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) (з них 66 кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру, та 43 за якими провадження направлено до суду);

24 кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (відсутні кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру, та відсутні правопорушення за якими провадження направлено до суду) [2, с. 2].

Таким чином, загальна кількість випадків процесуального керівництва у провадженнях щодо:

кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України зростає у 11,2 рази;

кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці у 5,8 разів;

кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) у 6,2 рази;

кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку у 223,3 рази.

У якості прикладу реалізації цієї функції можна навести такий випадок. За процесуального керівництва Рівненської спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері Західного регіону викрито та повідомлено про підозру службовій особі одного із регіональних органів Служби безпеки України за фактом виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України (ч. 3 ст. 436-2 Кримінального Кодексу України) [3]. Як свідчать відомості з офіційних вебсайтів органів прокуратури, подібні випадки відкриття проваджень за підозрою державних службовців у вчиненні тотожних правопорушень мають, на жаль, непоодинокий характер. Така ситуація потребує вирішення шляхом, до прикладу, приділення більшої уваги морально-етичним властивостям кандидатів на посаду державного службовця під час проходження конкурсу на посаду. Крім того, прояви колабораціонізму всередині правоохоронних органів негативно впливають на рівень довіри населення до них та рівень поваги з боку європейських партнерів, що в умовах війни є неприпустимим.

Підсумовуючи проведене дослідження, можна зробити висновки щодо: 1) суттєвого збільшення кримінальних правопорушень, які безпосередньо пов'язані з воєнним станом в країні; 2) наявності випадків колабораціонізму всередині правоохоронної системи України, що покладає на органи прокуратури ще більшу відповідальність перед суспільством та державою під час здійснення процесуального керівництва; 3) підтримання довіри та поваги населення до органів прокуратури шляхом висвітлення своєї діяльності на офіційних вебсайтах щодо воєнних злочинів (новини, статистична звітність як Офісу Генерального прокурора, так і обласних прокуратур).

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень 2023 р. Вебсайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень 2022 р. Вебсайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

3. Повідомлено про підозру співробітниці СБУ, яка виправдовувала дії окупантів. Вебсайт Офісу Генерального прокурора. 02.03.2023. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomleno-pro-pidozru-spivrobitnici-sbu-yaka-vipravdovuvala-diyi-okupantiv>

4. Руденко М. В. Організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова (конституційна) функція прокуратури України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «ПРАВО». 2017. Вип. 24. С. 19–23.

Микитюк Сергій Вікторович ,
Керівник п'ятого слідчого відділу
Державного бюро розслідувань

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЩОДО СПРАВ, ПІДСЛІДНИХ ДЕРЖАВНОМУ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

До компетенції слідчих Державного бюро розслідувань відноситься розслідування кримінальних правопорушень, вчинених прокурорами та суддями, водночас посадові особи останніх інституцій виконують функції нагляду, процесуального керівництва та процесуального контролю за законністю діяльності слідчих. Така ситуація не виключає можливості конфлікту інтересів різних інституцій та посадових осіб у сфері кримінальних проваджень.

Удосконалення діяльності ДБР потребує нагального вирішення проблеми усунення конкуренції правових норм та можливого конфлікту виконання функцій розслідування та прокурорського нагляду шляхом процесуального керівництва слідством, в особливості у кримінальних провадженнях щодо співробітників прокуратури.

Виходячи з існуючих наукових надбань вчених-процесуалістів та розвиваючи їх ідеї, [1-8] пропонуємо деякі варіанти розв'язання проблем удосконалення процесуальної форми розслідування справ, підслідних ДБР.

Перш за все, варто усунути дублювання функції процесуального керівництва прокурором на керівником слідчого підрозділу. Оскільки саме керівник органу досудового розслідування, згідно ст. 39 КПК України «організовує досудове розслідування» варто за ним залишити право давати слідчому вказівки та рекомендації щодо порядку кримінального провадження, водночас позбавляючи таких повноважень прокурора. За прокурором має залишитись права нагляду за законністю розслідування та усунення порушень закону слідчим.

Частину слідчих дій, які наразі допускається здійснювати лише за погодженням з прокурором, чи за рішенням прокурора (наприклад, освідування – ст. 241, контроль за вчиненням злочину – ст. 271), варто дозволити до провадження за погодженням з керівником слідчого підрозділу.

В аспектах удосконалення процесуальної форми негласних слідчих (розшукових) дій пропонується система змін чинних норм КПК України. Зокрема, в ч 2 ст. 246 КПК України пропонується закріпити положення, що «негласні слідчих (розшукових) дій, проводяться як виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів», так і в провадженнях «щодо

корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією, незалежно від їх тяжкості».

Ч. 3 ст. 246 КПК України доцільно викласти в такій редакції «Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, у випадках, передбачених цим Кодексом, - слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, а у справах підслідних ДБР на НАБУ – за клопотанням слідчого. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати». П. 5 ч. 2 ст. 248 КПК України про те, що у клопотанні до слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії мають зазначатись «обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення», виключити.

Слідчим ДБР доцільно надати право за власною постановою здійснювати як до початку розслідування та і в ході його провадження за самостійним рішенням нову слідчу дію, передбачену ст.245-1 КПК України, - «зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису».

В ст. 271 КПК України варто закріпити таке положення: «Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочину може застосовуватись лише у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, за умови наявності фактів вимагання посадовою особою неправомірної вигоди».

В КПК України варто окремо регламентувати такі дії: а) отримання добровільно наданих предметів і документів. Такі дії варто дозволити на будь-яких етапах і стадіях кримінального провадження без необхідності винесення окремих постанов чи ухвал на їх провадження; б) виїмка предметів та документів у юридичних осіб. Така виїмка, на наш погляд, може бути дозволена провадженням за постановою слідчого чи прокурора; в) виїмка предметів та документів у фізичних осіб, при відсутності їх згоди на видачу, яка має здійснюватися за ухвалою слідчого судді, за винятком випадку невідкладності їх здійснення, коли існує загроза знищення доказів.

Доцільно законодавчо передбачити, що тимчасовий доступ до речей і документів у провадженнях щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень, вчинених співробітників прокуратури, здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, яка приймається за клопотанням слідчого ДБР без погодження з прокурором. У разі тимчасового вилучення майна під час обшуку, огляду, затримання, інших слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, протягом 72 годин після вилучення майна, слідчий ДБР та НАБУ самостійно виносить постанову про накладення арешту

на таке майно чи його повернення володарю вилученого майна. Постанова слідчого набуває чинності після її підписання слідчим та занесення інформації про прийняте рішення до ЄРДР. Про факт накладення арешту на майно чи його повернення володарю вилученого майна, слідчий повідомляє прокурора та слідчого суддю.

На наш погляд, КПК України доцільно доповнити окремою новою главою - глава 37-1 «Особливості кримінальних проваджень щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень». В розвиток даної доктрини варто закріпити нові концептуальні моделі складових даного процесуального інституту проекти окремих статей КПК України: ст. 483-1 «Особливий порядок кримінального провадження щодо діянь, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень»; ст. 483-2 «Особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, які містять ознаки корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»; ст. 483-3 «Особливості досудового слідства у справах корупційних кримінальних правопорушень чи діянь пов'язаних з корупцією»; ст. 483-4 «Особливості закінчення кримінальних проваджень».

Пропонується ст. 481 КПК України «Повідомлення про підозру» викласти таким чином: «Письмове повідомлення про підозру особам, особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, перелік яких даний в ст. 480 КПК України, здійснюється слідчим на основі рішення про повідомлення про підозру, угодженого з керівником слідчого підрозділу, за умови наявності дозволу уповноваженої інституції на затримання арешт та притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності».

Список використаних джерел

1. Кримінальний процес: підручник / [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.]; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорельського, С. С. Чернявського. Київ:, «Центр учбової літератури», 2022. 780 с.

2. Никифорчук Д. Й., Ніколаюк С. І., Поливода В. В. Негласні слідчі (розшукові) дії: курс лекцій / за заг. ред. проф. Д. Й. Никифорчука. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 176 с.

3. Протидія white-collar crime (інтегративний аналіз, коментар законодавства та пошук шляхів його удосконалення). / В. М. Тертишник, Д. В. Каменський, О. Г. Кошовий, М. В. Корнієнко, О. І. Тертишник, В. В. Ченцов, С. Є. Шишков; під заг. ред. доктора юрид. наук, професора В. М. Тертишника. Київ, 2021. 345 с.;

4. Тагієв С. Р. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному судочинстві України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2015. 440 с.

5. Тертишник В. М. Гарантії прав і свобод людини та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України.

Дис. доктора юрид. наук за спеціальністю 12.00.09. Дніпро: ДДУВС, 2009. 474 с.

6. Удалова Л. М. Кримінальна процесуальна діяльність національного антикорупційного бюро України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. № 2 (33). С. 154–160.

7. Українська правнича енциклопедія / За заг. ред. В. М. Тертишника, Л. Р. Наливайко, А. С. Фоменко, В. В. Ченцова. Київ : Алерта, 2023. 768 с.

8. Черноус Ю. М., Гвоздюк В. В. Правові засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики ЄСПЛ. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. Вип. № 1 (19). С. 95–101.

Мірковець Дмитро Михайлович,
професор кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
доцент

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Для забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану прийнято двадцять Законів України, яким внесено зміни та доповнення до кримінального процесуального законодавства України в частині оптимізації повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді, керівника органу досудового розслідування та керівника органу прокуратури під час здійснення досудового розслідування в умовах введення воєнного стану.

Водночас щоденна практика реалізації відповідних положень в умовах воєнного стану на території України засвідчила необхідність подальшого удосконалення повноважень учасників кримінального провадження під час здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану з максимальною деталізацією механізму їх застосування.

До того не всі зміни та доповнення кореспондуються з прямими нормами Конституції України та окремими положеннями КПК України, зміни до яких не вносились, що зумовлює певну дискусійність під час їх застосування.

Як зазначено раніше змінами до КПК України регламентовано повноваження керівника органу досудового розслідування щодо створення міжвідомчих слідчих груп на підставі постанови, погодженої з керівниками відповідних органів досудового розслідування в умовах воєнного стану.

В умовах воєнного стану такі повноваження досить часто використовуються керівниками органів досудового розслідування різних відомств. Водночас у разі створення такої групи виникає ряд проблемних питань: чи може бути старшим такої групи слідчий з іншого відомства; які повноваження керівника органу досудового розслідування відносно інших слідчих слідчої групи з інших відомств; які повноваження керівників органів досудового розслідування інших відомств відносно слідчих слідчої групи зі свого відомства; якому місцевого суду, підсудні клопотання слідчих слідчої групи з органів досудового розслідування, які знаходяться в межах різної територіальної юрисдикції.

На нашу думку, слідчі інших відомств, включені до складу міжвідомчої слідчої групи, набувають аналогічного статусу слідчих відповідного органу досудового розслідування (в якому фактично діє така група), в тому числі щодо можливості бути старшими групи. Крім цього керівник органу досудового розслідування (в якому фактично діє така група) набуває стосовно таких слідчих повноважень, передбачених ст. 39 КПК України, водночас їх безпосередній керівник – втрачає ці повноваження. Територіальна юрисдикція суду визначається відповідно до місцезнаходження органу досудового розслідування (в якому фактично діє така група).

Відповідно до п. 20-7 розділу XI «Перехідні положення» КПК України під час дії надзвичайного або воєнного стану на території України тимчасовий доступ до речей і документів, визначених у пунктах 2, 5, 7, 8 ч.1 ст.162 КПК України, здійснюється на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури. Зокрема, таким чином законодавець надав можливість здійснювати тимчасовий доступ у «спрощеному порядку» до відомості, які можуть: становити лікарську таємницю; становити банківську таємницю; інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо; персональних даних особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних.

Водночас, згідно ч. 3 ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених *розділом IX-1 КПК України*.

В свою чергу можливість проведення тимчасового доступу до речей і документів на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури в умовах воєнного стану передбачена

нормами розділу XI КПК України (а не IX-1, особливості якого вказані у ст. 7 КПК України щодо змісту та форми кримінального провадження в умовах воєнного стану).

Вказані суперечності норм КПК України призвели до того, що окремі володільці інформації (насамперед банківські установи), відмовляють у наданні органам досудового розслідування охоронюваної законом таємниці на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури, з посиланням на ст. 7 КПК України. В свою чергу слідчі судді окремих суддів не задовольняють клопотання слідчих про тимчасовий доступ до речей і документів, визначених у пунктах 2, 5, 7, 8 ч. 1 ст.162 КПК України, з посиланням на окрему підставу для проведення тимчасового доступу до такої інформації на підставі постанови прокурора, погодженої з керівником прокуратури.

З метою вирішення подібних проблем, на нашу думку, слід словосполучення «визначених *розділом IX-1 КПК України*» у ч. 3 ст. 7 КПК України замінити на «відповідними нормами КПК України, які застосовуються під час дії воєнного стану».

Одним із викликів системи кримінальної юстиції в умовах війни є подекуди об'єктивна неможливість дотримання органами досудового розслідування, прокуратурою та судами процесуальних строків.

Так, п. 3 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачено, що у разі введення воєнного стану та якщо *відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування* та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності – строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладом відповідних обставин та підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати.

Водночас, ч. 1 ст. 280 КПК України також надає можливість зупинити досудове розслідування *за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування* в умовах воєнного стану. Таке рішення може бути прийняте прокурором або слідчим, дізнавачем за погодженням з прокурором.

При цьому законодавцем чітко не визначено яку ж саме підставу необхідно застосовувати у разі об'єктивної неможливості подальшого проведення та закінчення досудового розслідування, що у подальшому призводить до скасування відповідних з неоднозначних підстав. До того ж це створює ситуацію загрози порушення прав учасників кримінального провадження, у зв'язку з

чим вважається за доцільне виключити з КПК України положення, передбачені п. 3 ч. 1 ст. 615.

Зумовлюють проблеми правозастосування й положення ч. 8 ст. 615 КПК України, згідно яких у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не було повідомлено про підозру *на дату введення воєнного стану*, строк від зазначеної дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків, передбачених статтею 219 цього Кодексу.

П. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України передбаченого, що у разі введення воєнного стану та якщо *наявні випадки* для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, визначені статтею 208 КПК України, *або* виникли обґрунтовані обставини, які дають підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, - уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати таку особу.

Згадувані у п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК України підстави затримання відділені одна від одної сполучником «або», що дає можливість розглядати їх як альтернативні. Таким чином, для визнання правомірності затримання закон по суті не вимагає сукупності всіх вищезгаданих підстав, оскільки кожна з них має самостійний характер.

Разом з тим, певну дискусійність створює наявність у відповідній нормі словосполучення «*наявні випадки ... для затримання особи*», при тому, що у всіх інших пунктах вказаної статті (ч. 1 ст. 615 КПК України) міститься сполучення «*відсутня можливість ... доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань; ... виконання слідчим суддею повноважень; ... можливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування; ... можливість доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; ... можливість виконання процесуальних дій у визначенні строки*»).

Саме тому вважаємо, що словосполучення «*наявні випадки для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, визначені статтею 208 КПК України*» доцільно виключити з ст. 615 КПК України, як таке, що дублює положення ст. 208 КПК України та не має жодного навантаження у контексті відповідної норми та лише створює проблеми правозастосування.

Таким чином, незважаючи на позитивний досвід удосконалення кримінального процесуального законодавства, окремі питання правової регламентації діяльності органів правопорядку в умовах воєнного стану залишається не до кінця вирішеними і потребують розроблення законодавчих норм з урахуванням необхідності підвищення ефективності кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Моїсєв Максим Геннадійович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військові дії та введення військового стану на усій території України внесли свої корективи щодо роботи органів держаної влади, в тому числі і на здійснення судочинства. Адже здійснення правосуддя має тривати, і громадяни та юридичні особи продовжують звертатися до судових органів для захисту своїх прав та інтересів. Тож є потреба розглянути особливості здійснення саме електронного судочинства в реаліях військового стану.

Процесуальні кодекси України не містять ані окремого розділу, ані спеціальних норм, які регулювали б порядок здійснення судочинства в умовах воєнного стану. Тому, судді вимушені «приспосувати» чинне законодавство до нових реалій [1, с. 368].

Війський стан в Україні було введено двадцять четвертого лютого 2022 року, треба зауважити, що відповідно до статті двадцять шостої Закону України «Про правовий режим воєнного стану скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається [2].

У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів [2].

Водночас на практиці забезпечити безперерйну роботу судів в період війни вкрай важко. Тому Радою Суддів України теж було прийнято ряд важливих рішень для забезпечення правосуддя, зокрема рекомендовано громадянам роз'яснити можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції.

Якщо за об'єктивних обставин учасник провадження не може прийти в судове засідання суд може допустити участь такого

учасника в режимі відеоконференції за допомогою будь-яких інших технічних засобів, в тому числі і власних.

Варто також ураховувати, що запровадження воєнного стану на певній території є поважною причиною для поновлення процесуальних строків.

Узагальнимо, що у разі неможливості участі в судовому засіданні, рекомендується подавати до суду клопотання про:

1) відкладення розгляду справи та розгляд справи за участі представника;

2) участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Відповідні клопотання можливо буде направити до суду засобами поштового зв'язку або через систему Електронного суду.

Також сьогодні передбачено використання системи EasyCon або інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку.

Важливим актом на сьогодні стало прийняття Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану"" від 27.07.2022 № 2461-IX, згідно якого додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, може бути надання інформації з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Порталу Дія [3].

Програмними засобами Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, у тому числі мобільного застосунку Порталу Дія, може бути також забезпечено додаткове інформування сторін спору, авторизованих через Єдиний державний веб-портал електронних послуг або через мобільний застосунок Порталу Дія, шляхом відображення в електронній формі судового рішення у справі, виконавчого документа [3]. З іншої сторони, далеко не у кожного встановлений Портал Дія.

Натомість сьогодні відсутні пропозиції, які б дозволили забезпечити таємне голосування при проведенні зборів судді в дистанційно в режимі відеоконференції. Крім того, не визначено, яким чином планується забезпечити доступ до зборів суддів запрошених працівників апарату суду, суддів у відставці, представників громадських об'єднань, журналістів, інших осіб

До того ж окремою проблемою є те, що уже існують численні прецеденти, коли судді відкладають розгляд справи по декілька разів та не застосовують наслідків неявки учасників, можуть що може порушувати права іншої сторони по справі. Тому, такі дії, в кожному

конкретному випадку, мають досліджуватися причини неявки та матеріали, що надані на підтвердження цих причин, щоб не було ти чи інших зловживань судьями при використанні нових повноважень та умови воєнного стану. Також, має враховуватись місцезнаходження суду та відповідного сучасника справи.

Наступною проблемою на цей час все ж лишається повідомлення про час та місце розгляду учасників справи, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, за кордоном, або місце перебування яких невідомо. Наразі, єдиним законним способом повідомлення в такому випадку є публікація оголошення на веб-порталі судової влади, на жаль більшість громадян чи юридичних осіб навряд чи дізнаються про такі повідомлення.

Висновок. Отже, треба узагальнити, що виходячи з нормативних актів, які були прийняті на сьогодні, режим роботи кожного конкретного суду визначається окремо. Робота суду залежить від того, яка ситуація склалась у регіоні, де такий суд розташований.

В разі неможливості прибуття до судового засідання особа має право подати клопотання про відкладення судового засідання або про проведення відеоконференції. Суди мають з повагою ставитись до таких клопотань та за можливості їх задовольняти. Так само суди мають уважно ставитись до пропуску процесуальних строків, уникаючи надмірного формалізму.

Також, сьогодні дозволено учасникам брати участь у судовому засіданні дистанційно за допомогою засобів відеоконференцв'язку (EasyCon тощо), а окремі процесуальні дії (подання, отримання процесуальних документів, ознайомлення з матеріалами справи) можуть вчинятись через систему «Електронний суд» та Порталу Дія. Однак, на цей час не у всіх регіонах України належним чином працює електронний зв'язок, а велика кількість судів не під'єднана до «Електронного суду».

Додатково слід зазначити, що чинне законодавство дистанційно вчиняти окремі процесуальні дії, однак не передбачає процедури відправлення судочинства дистанційно в цілому.

Для запобігання окресленим проблемам в подальшому, на наш погляд, слід вдосконалити процесуальне законодавство на постійній основі, зокрема в частині здійснення електронного судочинства в умовах запровадження воєнного стану, шляхом доповнення процесуальних кодексів окремим розділом, що регулює порядок здійснення правосуддя в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Список використаних джерел

1. Моїсеєнко Д. Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану № 71 (2022): Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. С. 366-369.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

3. Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 27.07.2022 № 2461-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2461-20#Text>

Моторний Денис Васильович,

аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
старший детектив Національного
антикорупційного бюро України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні введено Указом Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозицій Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», починаючи з 05.30 годин 24 лютого 2022 року[1].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [3] визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав та свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її

територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Відповідно до ст. 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах і в спосіб визначені Конституцією України та законами України [3].

В умовах тривалої повномасштабної військової агресії надзвичайно важливу роль у збереженні внутрішньої стійкості держави відіграють механізми забезпечення правопорядку, які законодавець формує й удосконалює виходячи з викликів сьогодення. Не оминули зміни і кримінальну юстицію. Зокрема, законодавець вніс зміни до Розділу IX-1 "Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану" Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), що має забезпечити ефективне кримінальне переслідування осіб в умовах воєнного стану[5]. Вказане слід враховувати при здійсненні досудового розслідування.

Функціонування кредитно – фінансової системи в умовах воєнного стану має критичне значення для виконання державою своїх функцій. Гроші – це «кров» економіки, без обігу якої господарські процеси не відбуваються, життя завмирає. Банківська система забезпечує обіг коштів та функціонування економіки, в тому числі можливість здійснювати державні закупівлі необхідних матеріальних цінностей та послуг, харчування, забезпечення логістичних потреб, можливість сплачувати заробітну платню військовослужбовцям, лікарям, співробітникам об'єктів критичної інфраструктури в умовах воєнного стану є одним з факторів, що фактично визначає можливість існування держави.

Забезпечення виконання в умовах воєнного стану статей державного бюджету, що передбачають фінансування, та відповідно, функціонування зазначених напрямів державної діяльності, та породжені ними фінансові потоки фактично забезпечують виконання державою функцій, що забезпечують існування цілих галузей діяльності на рівні країни, які мають критичне значення для обороноздатності.

Слід зазначити, що не можна применшувати значення обслуговування банківськими та небанківськими фінансовими установами не державного економічного сектору. Особливо в умова воєнного стану можливість приватного сектору забезпечити роботою, і відповідно заробітною платою як можна більшої кількості фізичних осіб зменшує навантаження на державний сектор економіки, в тому

числі забезпечення соціальних виплат, підтримки тимчасово переміщених осіб, забезпечення фронтових та прифронтових областей державною підтримкою продуктами харчування та товарами першої необхідності.

Діючим законодавства не передбачено змін нормативних засад діяльності Національного банку України як регулятора кредитно – фінансового ринку, а також нормативних змін діяльності банківських та небанківських фінансових установ в умовах воєнного стану.

Слід констатувати, що значний обсяг фінансових ресурсів надходить до бюджету України в умовах воєнного стану у якості міжнародної фінансової допомоги, пільгових кредитів, тощо.

Можливе вчинення кримінальних корупційних правопорушень щодо вказаних коштів, при якому вони були предметом протиправного посягання в умовах воєнного стану, несе загрозу економічній безпеці країни.

Посадові особи Національного банку України, банківських та небанківських фінансових установ, при виконанні ними своїх посадових обов'язків в умовах воєнного стану можуть вчиняти корупційні кримінальні правопорушення щодо фінансових ресурсів, які надійшли у якості міжнародної фінансової допомоги, і перебувають у їх розпорядженні.

Вказане також може бути здійснено в інтересах держави – агресора.

Відповідно до ст. 111 Кримінального кодексу України (далі – КК України) під державною зрадою слід розуміти умисно вчинене громадянином України діяння, яке заподіяло шкоду територіальній цінності, суверенітетові, обороноздатності, недоторканості, економічній, державній чи інформаційній безпеці України[4]. Вказана норма передбачає відповідальність, в тому числі, за діяння, вчинене умисно на шкоду економічній безпеці України.

Таким чином, законодавець виділяє та кваліфікує кримінальну відповідальність за діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду економічній безпеці України в умовах воєнного часу як державну зраду.

Тобто, вказані дії посадових осіб фінансових установ та Національного банку України можуть бути кваліфіковані відповідно до ст. 111 КК України.

Органи досудового розслідування, що здійснюють досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених посадовими особами банківських, небанківських фінансових установ, Національного банку України як регулятора фінансового ринку, під час досудового розслідування мають досліджувати можливі контакти, зв'язки осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, або мають визначений статус у кримінальному провадженні, або мають

безпосереднє відношення до вчинення злочину з державою агресором. При кваліфікації кримінального правопорушення слід досліджувати, чи має вказане діяння значення для обороноздатності країни, чи можуть наслідки досліджуваного у досудовому розслідуванні корупційного кримінального правопорушення бути використаними державою агресором для завдання шкоди кредитно – фінансовій системі України, та економічній безпеці України в цілому.

Особливу увагу на вищевикладене слід звертати органам досудового розслідування при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, вчинених посадовими особами Національного банку України.

Вчинення корупційного кримінального правопорушення посадовими особами та керівниками Національного банку України під час воєнного стану може мати критичні наслідки щодо довіри держав – партнерів, стратегічних союзників, надати можливості для спеціальних служб держави агресора з проведення спеціальних інформаційних операцій щодо дискредитації державного управління.

При проведенні слідчих (розшукових) та процесуальних дій у ході досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених співробітниками та посадовими особами фінансових установ та Національного банку України, як національного регулятора фінансового ринку та їх кваліфікації, співробітники органу досудового розслідування мають враховувати: походження предмету посягання, потенціальний міжнародний резонанс від вчинення корупційного кримінального правопорушення, посаду особи, яка намагалась вчинити або вчинила злочин, можливі економічні наслідки та їх вплив на економічну безпеку України.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 та затверджено Законом № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Конституції України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Юрій Сухов. Особливості досудового розслідування в умовах воєнного стану: про що варто знати. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015971

Мудрецька Ганна Володимирівна,
доцент кафедри кримінального
процесу Одеського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставах, у межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією та законами України. Повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені. Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, де введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів [1, с. 78].

Повномасштабне рф та збройний конфлікт в Україні зумовив прийняття урядом ряду законодавчих змін, спрямованих на регламентацію окремих питань кримінального провадження. Проте, незважаючи на введення воєнного стану суди продовжують здійснювати правосуддя, хоча, з перших днів збройної агресії рф проти України особливо критичними та невідкладними для вирішення постали питання зміни підсудності справ судів на окупованих територіях, вирішення невідкладних процесуальних питань, зокрема продовження строків тримання під вартою, реалізації функцій слідчого судді, тощо.

Слід зазначити, що режим роботи кожного конкретного суду безпосередньо пов'язаний із наявністю контролю над певною територією та населеним пунктом з боку України та наявністю безпеки для роботи суду з огляду на хід бойових дій та їх географію. Збройна агресія та бойові дії, що тривають на різних територіях нашої держави, фактична тимчасова окупація окремих територій створює реальну небезпеку для життя та здоров'я громадян, а отже, і суддів, учасників судових засідань, працівників апаратів судів; а у деяких випадках ускладнює та унеможливує фізичний доступ громадян до суду та участь сторін у розгляді їхньої справи у суді.

На думку Татулич І.Ю. та Остафійчук Л.А., запроваджений в Україні карантин та військовий стан попри суттєві обмеження та негативні наслідки, стає поштовхом для діджиталізації правосуддя, запровадження принципово нових процедур, спрямованих на захист прав, свобод та дотримання безпеки учасників судового розгляду, зважаючи на досвід європейських держав [2, с. 78].

Відповідно до п. 47 Рішення ВРП «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 за наявності в суді технічної можливості учасник справи може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у приміщенні іншого суду за допомогою технічних засобів суду. Технічну можливість участі у відеоконференції, належну якість зображення та звуку, інформаційну безпеку тощо забезпечує такий суд [3, с. 78], незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення.

Так, в умовах режиму надзвичайної ситуації та воєнного стану критично важливі функції суду мають бути реалізовані, а забезпечення безперервної діяльності суду можлива за таких умов: подальшого широкого впровадження у судах можливості участі сторони у судових засіданнях в режимі відеоконференції, розгляду справи у письмовому провадженні, без участі сторони; запровадження електронної кореспонденції; надання учасникам судового процесу можливості у межах розгляду судових справ подавати документи завчасно та дистанційно, зокрема на офіційну електронну пошту суду чи засобами поштового зв'язку; надання можливості ознайомлення з матеріалами судових справ на підставі відповідних заяв/клопотань шляхом надсилання сканованих документів на електронну пошту; організації видачі копій процесуальних документів шляхом надсилання на електронну адресу заявника чи засобами поштового зв'язку.

У той же час, чинне законодавство практично не регулює особливості дистанційної форми роботи суддів, зокрема не врегульовані питання дистанційної форми роботи, участі у судовому засіданні суддів та/або секретаря судового засідання дистанційно у режимі відеоконференції, участі суддів дистанційно в судовому розгляді в порядку письмового провадження, особливостей підписання судових рішень та процесуальних документів, у тому числі кваліфікованим електронним підписом без складання або з відстроченням складання їх паперового оригіналу.

Крім того, проблемним питанням є реалізація положень ч. 2 ст. 336 КПК України згідно до яких вирішення питання судом про здійснення судового провадження у режимі відеоконференції відбувається за клопотанням сторони обвинувачення або захисту чи з власної ініціативи. При цьому питання щодо строку призначення

судового розгляду в режимі відеоконференції та строків подання клопотання про проведення судового засідання в режимі відеоконференції у згаданій нормі не передбачено. Крім того, 14.04.2022 р. законодавцем були внесені доповнення до ч.2 ст.336 КПК, якою проведення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану було віднесено виключно на розсуд суду [4, с. 78].. Думка обвинуваченого з цього приводу перестала мати вирішальний характер. Розумні строки судового розгляду вийшли на перший план.

Отже чинне правове регулювання не дає можливості проводити засідання у невідкладних справах у залах засідань інших судів із залученням з цих судів секретарів судових засідань, а також не передбачає можливий розгляд справи в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду (зали засідань), у тому числі й суддею, з використанням власних технічних засобів [5, с. 78].

З огляду на поточну ситуацію необхідно передбачити різні форми роботи працівників судів у різних регіонах, забезпечити можливість дистанційного ведення судових засідань, зокрема в частині роботи секретарів судового засідання у тих судах, де секретар фізично не може бути присутнім у залі засідання або такий працівник відсутній.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t150389?an=&ed=2022_01_27&dtm=&le=.

2. Татулич І. Ю., Остафійчук Л. А. До питання участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 111-115.

3. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення ВРП від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22>

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану від 14.04.2022 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n43>

5. Оперативний моніторинг: правосуддя в умовах війни. / відпов. ред. к.ю.н. Олійник О.М. – <https://minjust.gov.ua/m/monitoring-vprovadjennya-ta-analiz-efektivnosti-npa>. 188 с.

Мурзо Євгенія Олександрівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ МАРОДЕРСТВА

З повномасштабного вторгнення рф в Україні зафіксовано підвищення чисельності випадків мародерства, що стають відомі з відкритих джерел інформації, які належним чином не реєструються та не розслідуються працівниками правоохоронних органів, що обумовлено відсутністю досвіду роботи з кримінальними правопорушеннями такої специфіки та складністю їх фіксації в зоні бойових дій.

У зв'язку з тим, що правоохоронні органи фактично вперше зіштовхнулись зі злочинами, передбаченими ст. 432 КК України, у останніх відсутній досвід роботи в умовах воєнного чи надзвичайного стану: бракує підвищення кваліфікації, навичок та вмінь аналізувати, оцінювати значну кількість різноманітної інформації.

Доречно зазначити, що у вказаній статті КК України поняття «**мародерство**» законодавець визначає як викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених.

Типові сліди і об'єкти є: 1) сліди рук, тобто ідентифікація особи за слідами її рук, які залишені на місці події, особливостями будови руки, яка залишила слід, деякими іншими характеристиками слідоутворювального об'єкта; 2) сліди рукавиць; 3) ушкодження одягу, тобто при ривку предмета злочинного посягання з тіла, при волочінні потерпілого; 4) ушкодження на тілі, при завданні суб'єктом ударів, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю, з метою викрадення речей; 5) кров; 6) слина; 7) волосся; 8) піднігтьовий вміст; 9) предмети, імовірно залишені злочинцем.

За можливості сліди, які може бути втрачено чи пошкоджено під впливом погодних умов, вилучають разом із об'єктами-слідоносцями, а у разі неможливості – забезпечують їх збереження. Однак, спостерігається тенденція фотографування слідів під час огляду місця події без наступного їх вилучення, що можна пояснити: низькою кваліфікацією спеціалістів, які не володіють методами вилучення слідів; відсутністю необхідних матеріалів (приладів та пристроїв) для вилучення; небажанням докладати певні зусилля при відсутності або недостатньому контролі з боку відповідних посадових осіб [4, с. 271]. Спеціаліст відповідає за якість і повноту виконання

отриманих від слідчого або керівника органу досудового розслідування доручень під час проведення огляду місця події.

При розслідуванні зазначеного злочину доцільне призначення таких основних *видів (підвидів) судових експертиз*:

- криміналістична (трасологічна експертиза; експертиза слідів рук – дактилоскопічна експертиза; портретна; відео-, звукозапису; молекулярно-генетична);

- інженерно-технічна (комп'ютерно-технічна);

- товарознавча експертиза [3].

Адже, висновок судового експерта є одним із найвагоміших засобів доказування у судовому процесі та процесуальним джерелом доказів у кримінальному провадженні [2].

Трасологічну експертизу слід призначати задля встановлення належності об'єкта до певного роду, класу, виду, групи тощо предметів певного походження; встановлення властивостей та стану об'єктів, процесів, залежностей; встановлення групової належності та (або) тотожності (ідентичності) осіб, транспортних засобів, якими залишені сліди; встановлення належності частин одному цілому; встановлення механізму події (наприклад, слідоутворення) або її (події) елементів, причинного зв'язку, наслідків явищ тощо.

З метою встановлення наявності клітин з ядрами на наданих на дослідження об'єктах, залишених злочинцем, можливості виділення ДНК-профілю з клітин з ядрами, які містяться на наданих на дослідження об'єктах, призначається молекулярно-генетична експертиза, а з метою встановлення слідів папілярних узорів на наданих на дослідження об'єктах та їх придатності для ідентифікації особи по ним – дактилоскопічна експертиза. Задля економії часу на проведення експертиз у кримінальному провадженні рекомендується призначати комплексну молекулярно-генетичну та дактилоскопічну експертизу, надавши експерту дозвіл на часткове знищення речовини, якщо це передбачено методикою дослідження.

М.П. Климчук вказує на те, що виходячи з особливостей огляду та попереднього дослідження електронних документів, з якими слідчий найчастіше має справу в процесі розслідування кримінальних правопорушень, їх можна згрупувати за такими категоріями: 1) електронні документи на фізичних носіях інформації; 2) електронні документи у вигляді публікацій у мережі Інтернет; 3) електронні документи, розміщені у хмарних сервісах зберігання інформації [1, с. 13].

Під час збору інформації з відкритих джерел, таких як соціальні мережі, блоги, форуми, новинні сайти маємо можливість оглянути відео випадків мародерства, після чого слідчому рекомендується призначити судову портретну експертизу або експертизу відео-,

звукзапису з метою ідентифікації або підтвердження особи за обличчям, голосом, яка вчинила кримінальне правопорушення.

У подальшому задля уникнення слідів електронного монтажу у відео-, звукзапису необхідно призначити комп'ютерно-технічну експертизу.

Крім того, для з'ясування вартості предмета злочинного посягання призначається товарознавча експертиза. Речами як предметом мародерства, є лише ті предмети матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки та які пов'язані із забезпеченням сфери особистого життя людини (годинник, підвіска, обручка).

Отже, призначення і проведення вказаних судових експертиз при розслідуванні злочину, передбаченого ст. 432 КК України є найбільш важливою процедурою у кримінальному провадженні. Судова експертиза – це найкваліфікованіша форма використання спеціальних знань в кримінальному судочинстві, яка постійно розвивається шляхом створення нових і вдосконалення наявних методик дослідження, яка знаходить все більше застосування в судово-слідчій практиці.

Список використаних джерел

1. Климчук М. П., Комісарчук Ю. А., Марко С. І., Стецик Б. В. Судова комп'ютерно-технічна експертиза у кримінальному провадженні : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 112 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та [...]. Наказ Міністерства юстиції України; Інструкція, Форма типового документа, Картка, Рекомендації від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

4. Пугач Ю., Ромбовський М. Проблеми дослідження слідів, вилучених методом масштабної фотозйомки, наданих для дослідження на цифрових носіях інформації. Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : збірник матеріалів засідання № 3 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції. Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2022. С. 271-273.

Мусатенко Віта Сергіївна,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

Смаглюк Олександр Володимирович,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Судове провадження у справах про торгівлю людьми (стаття 149 кримінального кодексу України) в умовах воєнного стану має здійснюватися у повному обсязі, тобто не може бути порушено принцип відповідальності винних осіб за скоєний злочин.

Відповідно до ст. 149 КК [1] (в редакції від 06.09.2018 р.) передбачено відповідальність за торгівлю людьми, а саме за торгівлю людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію».

Згідно статистичних даних, щодо Стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році [2], щодо результатів розгляду місцевими загальними судами кримінальних проваджень (справ) про торгівлю людьми – до судів надійшло лише 43 справи, перебувало у провадженні 144 справи, водночас закінчено провадження у 32 справах, 27 з яких з постановленням вироку, та засуджено було 18 осіб. І це є найнижчими показниками за останні 5 років, незважаючи на значно збільшену кількість злочинів торгівлі людьми.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини 1 статті 106 Конституції України [3], Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4], Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», [5], із 05:30 24.02.2022 року в Україні введено воєнний стан строком на 30 діб. Строк дії воєнного стану в Україні неодноразово продовжувався, зокрема, з 19.02.2023 року до 20.05.2023 року.

Відповідно до ст. 26 Закону, правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

Тобто, враховуючи вище викладене, можна з певністю сказати, що в чинному законодавстві на початку повномасштабного вторгнення вже була утворена правова база для роботи в умовах воєнного стану, який фактично вже тривав з 2014 року. Але, на практиці після 24 лютого 2022 року виявилось, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс не допомагає в забезпеченні безперервного здійснення судочинства, перш за все тому, що не виписана низка процесуальних питань, та окрім цього більшість судів, навіть в столиці, фізично були зачинені, що звичайно не могло не вплинути на розгляд великої кількості кримінальних проваджень. Крім того, тривалий час ситуація ускладнювалась відсутністю доступу до Єдиного реєстру судових рішень, і судді, фактично були позбавлені можливості формувати єдині підходи до реалізації законодавчих змін після впровадження воєнного стану.

Разом з цим, відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6] кожній фізичній або юридичній особі гарантується право на розгляд судом упродовж розумного строку кримінальної справи, в якій вона є стороною. Розумність тривалості провадження повинна визначатися з огляду на обставини справи та з урахуванням таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади, а також ступінь важливості предмета спору для заявника (рішення Суду у справах Савенкова проти України, Папазова та інші проти України).

Верховним Судом було підготовлено лист «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 03 березня 2022 року № 2/0/2-22 (далі -Лист) [7], з урахуванням якого розгляд справ, щодо торгівлі людьми відбувався наступним чином:

✓ розгляд клопотання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою може бути передано на розгляд до іншого судді, та/або необхідно звертатися з клопотаннями до відповідних апеляційних судів або, до Верховного Суду про зміну підсудності кримінальних проваджень.

✓ можливість брати участь у засіданні в режимі відеоконференцв'язку за допомогою технічних засобів, не визначених КПК України.

✓ розгляд клопотань щодо запобіжних заходів без участі підозрюваного, з належною мотивацією такої процедури розгляду.

✓ рішення про продовження запобіжного заходу, суд може приймати оцінюючи обставини, встановлені при вирішенні попередніх

клопотань без витребування матеріалів кримінального провадження, зокрема на підставі судових рішень у формі, в якій їх внесено до Єдиного державного реєстру судових рішень (тобто роздруківки з Реєстру).

Враховуючи рекомендації викладені у Листі розгляд кримінальних справ звівся до розгляду клопотань про зміну застосованого раніше запобіжного заходу, які стосувались наміру підозрюваного, обвинуваченого у торгівлі людьми захищати Україну, небезпеки застосованого запобіжного заходу для життя і здоров'я підозрюваного, обвинуваченого в умовах воєнного стану, та зміни запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання та зменшення суми раніше внесеної застави. При цьому у разі подання клопотання за умови перерахування застави або суми, на яку її зменшено, на спеціальний рахунок Збройних сил України, такі клопотання майже всі були задоволені, відповідно до даних Єдиного державного реєстру судових рішень. В деяких випадках суми були в 5-10 раз менше ніж обвинувачені отримували від одного злочину торгівлі людьми.

Тобто, протягом дії воєнного стану розгляд справ по торгівлі людьми фактично звівся до продовження/зміни запобіжних заходів та можливості за перерахування застави або суми, на яку її зменшено, на спеціальний рахунок Збройних сил України фактично законно уникнути покарання за торгівлю людьми. Притягнення до відповідальності винних осіб за торгівлю людьми залишається серйозною проблемою для українського суспільства, і вимогою до України від міжнародних партнерів. Таким чином, із запровадженням воєнного стану кримінальне судочинство реально не відбувалось в Україні. Але важливість притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, в цей час, не втратила свого значення, особливо враховуючи, що після початку військового вторгнення, спрощення правил перетину державного кордону, питання торгівлі людьми стало особливо актуальним.

Україна незважаючи на війну та всі проблеми пов'язані з нею, повинна виконувати свої зобов'язання та забезпечувати притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб та забезпечувати права потерпілих осіб на судовий захист.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.04.2023).

2. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році. URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/

supreme/ogliady/Stan_Pravosuddya_Criminal_2022.pdf?fbclid=IwAR0-cl-Q6vwrkYTf6H36 MOM1-1PtZQeBa0K9rFQXGyadcYYg65htMccVx0 (дата звернення: 25.04.2023).

3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.04.2023).

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 25.04.2023).

5. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 25.04.2023).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.04.2023).

7. Лист Верховного Суду від 03 березня 2022 року № 2/0/2-22 «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf (дата звернення: 25.04.2023).

Нагорнюк-Данилюк Олександр Олександрович,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

УЧАСТЬ АДВОКАТА У СУДОВОМУ РОЗГЛЯДІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Судове провадження – це основна стадія кримінального провадження, на якій суд колегіально або суддя одноособово за участю сторін з дотриманням усіх засад кримінального провадження розглядає кримінальне провадження по суті. Спеціальне судове провадження здійснюється відповідно до загальних положень судового розгляду. Судові справи розглядаються в залах судових засідань, які мають відповідну нумерацію. Під час судового розгляду справи здійснюється повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Фіксування судового засідання технічними засобами здійснює секретар судового засідання або за розпорядженням головуєчого інший працівник апарату суду [4].

Так, судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у ч.2 ст.297-1 КПК України, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), крім

неповнолітнього, за сукупності таких обставин, якщо: обвинувачений переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором з метою ухилення від кримінальної відповідальності; обвинувачений оголошений у міжнародний розшук; до клопотання прокурора додано матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження [4].

Такий перелік не можна вважати вичерпним, він лише включає безпосередні вказівки КПК України про особливості здійснення спеціального судового провадження [2]. Під час судового провадження можуть виникнути ситуації, які прямо не передбачені КПК України для спеціального судового провадження, проте їх вирішення потребуватиме застосування особливостей реалізації складових інституту спеціального кримінального провадження, наприклад, дії, які передбачають обов'язкову участь обвинуваченого. Так, зміна обвинувачення в суді потребуватиме надання копії обвинувального акта обвинуваченому, а оскільки це неможливо здійснити безпосередньо, буде застосований порядок, передбачений ст. 297-5 КПК України.

Для спеціального судового провадження актуальні ті ж самі загально-процесуальні проблеми щодо процесуального статусу захисника, способу визначення його прав у КПК України, узгодженості КПК України з положеннями спеціального законодавства, що стосується діяльності адвокатів, співвідношення процесуальних можливостей збирання доказів стороною обвинувачення і захисту тощо. Наявність часу і можливостей, необхідних для підготовки свого захисту, є складовим компонентом справедливого суду, який проявляється в тому, що самої лише декларації про можливість захищатися недостатньо, право на захист перестає бути ілюзорним і стає ефективним за наявності відповідних ресурсів, в першу чергу, часу і можливостей [3, с. 198].

Проте, слід зауважити, що чинний КПК України не містить переліку прав адвоката підозрюваного чи обвинуваченого, лише зазначено, що захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена захиснику (ст. 46 КПК України).

Для спеціального судового провадження, одним із актуальних залишається питання участі захисника за призначенням, який не контактує з підзахисним. Д. М. Шишман зазначає, що позиція захисника за призначенням під час спеціального кримінального провадження (*in absentia*), коли, не маючи контакту з підозрюваним,

обвинуваченим, він не може узгодити з ним тактику дій, повинна зводитися до належного виконання функції захисту відповідно до вимог чинного законодавства та будуватися за принципами «не нашкодити» інтересам підозрюваного та «захистити» його права, зокрема: з'являтися за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, суду для участі у слідчих (розшукових), процесуальних діях і судових засіданнях, захищати права й інтереси підозрюваного, обвинуваченого під час їх проведення, а у разі неможливості прибути за наявності поважних причин – завчасно повідомити про це уповноважену особу; здійснювати нагляд за дотриманням прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого з боку уповноважених органів під час всього спеціального кримінального провадження (*in absentia*), а у разі їх порушення; вживати передбачених законом заходів; оскаржувати незаконні дії та рішення уповноважених державних органів тощо; аналізувати зібрані докази на предмет їх допустимості, належності та достатності, а у разі невідповідності їх вимогам кримінального процесуального законодавства – доводити це суду [1].

Вивчення процесуальних документів (скарги, заяви, клопотання, ухвали, вирoki) у спеціальному кримінальному провадженні, показало, що захисник переважно обґрунтовує:

1) безпідставність здійснення спеціального судового провадження (необізнаність підзахисного про кримінальне провадження);

2) вина підзахисного не доведена (адже мотив і умисел на вчинення злочину неможливо встановити, зважаючи на те, що вони є суб'єктивними ознаками, а підзахисний жодного разу не був допитаний у кримінальному провадженні);

3) недопустимість і неналежність доказів сторони обвинувачення (як правило, шляхом вказівки на процесуальні порушення).

В умовах сьогодення виникає необхідність оптимізації нормативно-правової регламентації повноважень захисника під час спеціального судового розгляду для недопущення, зокрема, формування практики відведення захиснику ролі одержувача копій процесуальних документів, які підлягають врученню підозрюваному. Для цього необхідно внести зміни та доповнення до Правил адвокатської етики. Адвокати в ситуаціях надання правової допомоги у заочному кримінальному провадженні повинні мати чітко визначені орієнтири моральної допустимості своїх дій при формуванні правової позиції сторони захисту без участі клієнта та її реалізації. В таких кримінальних провадженнях захисник зобов'язаний виходити зі своєї професійної компетентності з урахуванням особистого досвіду захисту клієнтів у кримінальних провадженнях, керуватися неупередженим та об'єктивним дослідженням ним обставин злочину для визначення

необхідних і доступних йому законних засобів для здійснення захисту клієнта. У частині 4 ст. 46 КПК України необхідно уточнити, що під час спеціального досудового розслідування (*in absentia*) та спеціального судового розгляду захисник самостійно на користь свого клієнта реалізовує його права, передбачені пунктами 8–16 ч. 3 ст. 42 КПК України.

Таким чином, варто наголосити, що суд має надавати особливого значення охороні прав і законних інтересів обвинуваченого як учасника спеціального кримінального провадження по забезпеченню повного та неупередженого судового розгляду з тим, щоб до обвинуваченої особи була застосована належна правова процедура в контексті приписів ст. 2 КПК України з дотриманням усіх загальних засад кримінального провадження з урахуванням особливостей, встановлених законом. Ці особливості вимагають від суду особливо критичної та прискіпливої оцінки доказів обвинувачення, тому до доказування у цьому випадку висуваються підвищені вимоги.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Михайленко В. В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 281 с.

3. Шишман Д. М. Проблемні питання участі захисника у спеціальному кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 260.

4. Шумейко Д. О. Особливості здійснення судового розгляду у спеціальному кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 435–438.

Никифоренко Юрій Леонідович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

СУБ'ЄКТИ ПЕРЕЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ВІД ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Статистичні дані Офісу Генерального прокурора дозволяють стверджувати про те, що перейняття кримінального провадження є затребуваною формою міжнародного співробітництва. Так, у 2022 році перейняття кримінального провадження становило 7,5 % серед усіх форм міжнародного співробітництва [1]. Втім, кримінальне провадження у порядку перейняття є досить складним інститутом кримінального судочинства, який потребує уваги як науковців, так і практиків.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 595 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, клопотання компетентних органів інших держав про перейняття Україною кримінального провадження розглядається центральним органом України щодо міжнародної правової допомоги або органом, уповноваженим здійснювати зносини відповідно до ч. 3 ст. 545 КПК України, протягом двадцяти днів з дня його надходження [1]. Центральним органом України щодо міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні є: Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції України та Національне антикорупційне бюро України.

Разом з цим, у наступних частинах ст. 595 КПК України йдеться уже не про всіх суб'єктів, які є центральними органами України щодо міжнародного співробітництва, а лише про Офіс Генерального прокурора. Так, у ч. 3 ст. 595 КПК України вказано, що у разі перейняття кримінального провадження Офіс Генерального прокурора в порядку, передбаченому цим Кодексом, доручає здійснення досудового розслідування відповідному прокурору, про що повідомляє державу, яка надіслала запит. А, відповідно до ч. 4 ст. 595 КПК України, при відмові перейти кримінальне провадження Офіс Генерального прокурора повертає матеріали відповідним органам іноземної держави з обґрунтуванням підстав відмови [2].

Така законодавча колізія потребує усунення. Це має бути єдиний орган, який буде вирішувати питання про перейняття чи відмову у перейнятті кримінального провадження. Так як частини 3 та 4 ст. 595 КПК України визначають Офіс Генерального прокурора як суб'єкта вирішення питання про перейняття чи відмову у перейнятті кримінального провадження, то, очевидно, що і в ч. 1 ст. 595 КПК України також має визначатися лише цей учасник кримінального

провадження. У зв'язку з вищенаведеним, ч. 1 ст. 595 КПК України пропонуємо викласти у такій редакції: «Клопотання компетентних органів інших держав про перейняття Україною кримінального провадження розглядається Офісом Генерального прокурора протягом двадцяти днів з дня його надходження».

Варто звернути увагу також на твердження А.В. Підгородинської про те, що законодавець непослідовно підійшов до визначення суб'єкта здійснення досудового розслідування у перейнятому кримінальному провадженні, зазначивши в ч. 3 ст. 595 КПК України, що у разі перейняття кримінального провадження Офіс Генерального прокурора в порядку, передбаченому КПК, доручає здійснення досудового розслідування відповідному прокурору, вказавши на прокурора, поряд із слідчим, як суб'єкта правомочного здійснювати будь-які передбачені КПК процесуальні дії [3, с. 192].

Дійсно, відповідно до вищенаведеної норми Офіс Генерального прокурора доручає здійснення досудового розслідування прокурору. Разом з цим, згідно із положеннями п. 17 ч. 2 ст. 36 КПК України, прокурор уповноважений доручати органу досудового розслідування виконання запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняття кримінального провадження, перевіряти повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні [2].

Тобто, відповідно до положень ч. 3 ст. 595 КПК України здійснення досудового розслідування у перейнятому кримінальному провадженні доручається прокурору, а згідно з п. 17 ч. 2 ст. 36 КПК України – виконання запиту про перейняття прокурор має доручати органу досудового розслідування. Така законодавча регламентація свідчить про колізію законодавства, яка потребує вирішення.

Очевидно, що здійснювати досудове розслідування у перейнятому кримінальному провадженні, як і у будь-якому іншому кримінальному провадженні, мають органи досудового розслідування, які перераховані у ч. 1 ст. 38 КПК України.

Прокурор, відповідно до його процесуальної функції, має здійснювати нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Окрім цього, згідно з ч. 2 ст. 36 КПК України «прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений: 1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом; 2) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування; 3) доручати

органу досудового розслідування проведення досудового розслідування... 17) доручати органу досудового розслідування виконання запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняття кримінального провадження, перевіряти повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні...» [2].

Тобто, відповідно до вимог КПК України прокурор уповноважений розпочинати досудове розслідування та доручати його проведення органу досудового розслідування, а не здійснювати самостійно.

Варто також відмітити, що при регламентації міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні КПК України розмежовує компетенції Офісу Генерального прокурора як центрального органу України щодо міжнародного співробітництва та прокурора, який є процесуальним керівником у досудовому розслідуванні [3, с. 192].

Отже, у разі прийняття позитивного рішення щодо перейняття кримінального провадження Офіс Генерального прокурора надсилає отримані матеріали відповідному прокурору, але не для здійснення досудового розслідування, а для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та доручення проведення розслідування відповідному органу досудового розслідування. На підставі вищевикладеного, пропонуємо внести відповідні зміни до ч. 3 ст. 595 та ч. 3 ст. 598 КПК України. Зокрема, у ч. 3 ст. 598 КПК України слово «прокурор» слід замінити на «детектив».

Список використаних джерел

1. Про роботу органів прокуратури. Офіс Генерального прокурора.: [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>

3. Підгородинська А. В. Визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів при перейнятті кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С. 190–193.

Никоненко Михайло Якович,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

Відповідно до ч. 2 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Цікаво, що сама ст. 91 КПК України має назву «Обставини, що *підлягають доказуванню*», а, як вище зазначалось, в частині другій названої статті йдеться про обставини, що *мають значення* для кримінального провадження.

Щоб зрозуміти логіку законодавця, звернемось до ч. 1 ст. 84 КПК України, згідно якої доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК України порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Тобто, для досягнення мети доказування є важливим встановити наявність чи відсутність фактів і обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню.

Акцент уваги доцільно зробити на тому, що йдеться про докази у *кримінальному провадженні* і доказування, яке полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення саме для *кримінального провадження*.

Чому це важливо і який тут вбачається зв'язок з початком досудового розслідування?

Справа в тому, що відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження.

А для порівняння звернемось до п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України, якою визначено *кримінальне провадження* як один із основних термінів КПК України.

Так, кримінальне провадження включає в себе і *досудове розслідування* і *судове провадження*, а також, що дуже важливо для обґрунтування доцільності висвітлення питань щодо теми нашого дослідження, *процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність*.

Чому важливо говорити про процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом про кримінальну відповідальність як складовий елемент кримінального провадження? Справа в тому, що досудове розслідування розпочинається, як вище зазначалось, з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а необхідність у проведенні процесуальних дій у зв'язку з вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, виникає раніше. Це і прийняття заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, затримання особи, оскарження дій про невнесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та інші. А, в зв'язку про проведенням перерахованих та інших дій, окремі учасники кримінального провадження також з'являються до початку досудового розслідування.

З урахуванням викладеного, варто звернути увагу на той факт, що початок кримінального провадження – це ще не початок досудового розслідування. Не даремно в п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначено, що кримінальне провадження – це досудове розслідування і судове провадження, а також процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. А коли складовим елементом кримінального провадження (крім досудового розслідування і судового провадження) є також процесуальні дії, які проводяться у зв'язку з із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, то це означає, що всі такі дії є процесуальними, а значить – законними .

Тоді виходить, що *початку досудового розслідування* як одному із загальних положень стадії досудового розслідування передує таке загальне положення кримінального провадження як *початок кримінального провадження*. І таке становище речей слід сприймати як належне. А ось окремі проблемні питання на цьому етапі дійсно можуть виникати і їм потрібно надавати правову оцінку.

І одне із питань, яке привертає до себе увагу – це питання щодо того, чи викликається необхідністю перевірка заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення.

Згідно Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, який був чинним до 2012 року, існував інститут відмови в порушенні кримінальної справи і тоді необхідність у перевірці заяв і повідомлень про злочини дійсно викликала необхідність. Адже ті

три рішення, які приймалися за результатами розгляду заяв чи повідомлень про злочини (рішення про порушення кримінальної справи, рішення про відмову в порушенні кримінальної справи і рішення про направлення заяви чи повідомлення за належністю) вимагали попередньої перевірки з метою з'ясування підстав для їх прийняття. На прийняття рішення по заяві чи повідомленню про злочин надавалось три дні, а якщо потрібна була додаткова перевірка, то тоді така перевірка проводилась в строк не більше десяти днів.

Слід звернути увагу, що відповідно до ч. 1 ст. 214 чинного КПК України слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і розпочати розслідування.

Якщо уважно придивитись до положень ч. 1 ст. 214 КПК України, то відразу стає зрозумілою логіка законодавця щодо досить короткого проміжку часу (протягом 24 годин) на вирішення питання про внесення чи невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Адже йдеться, як видно із положень названої ч. 1 ст. 214 КПК України, про те, що відомості повинні в обов'язковому порядку вноситись якщо вони можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. І тоді 24 години є достатніми для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Тобто, за логікою законодавця, тут перевірка не потрібна. Уявляється, що саме досудове розслідування і призначене для здійснення перевірки заяви чи повідомлення.

І, більше того, така перевірка шляхом проведення досудового розслідування здійснюється із застосуванням всіх можливих способів збирання доказів без будь-яких виключень, які були притаманні перевірці заяв і повідомлень про злочини згідно законодавства, яке було чинним до введення в дію КПК України 2012 року.

А якщо виникне необхідність в уточненні певних даних при розгляді заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, то чинне кримінальне процесуальне законодавство надає можливість до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань це зробити. Так, відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК України сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів, крім випадків, передбачених КПК України.

А випадки, про які йдеться, тобто, коли пояснення є джерелом доказів, зазначені в ч. 3 ст. 214 КПК України, згідно якої для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення

відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути, в числі інших дій, відібрано пояснення.

До речі, для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України, крім пояснення, може бути проведено медичне освідування; отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. А чи можливо проведення вищеперерахованих дій назвати перевіркою заяви чи повідомлення про кримінальні правопорушення? Уявляється, що з огляду на те, що за результатами проведення таких дій законом не передбачено вирішення питання про початок досудового розслідування у формі дізнання, а лише передбачається один із видів закінчення досудового розслідування, ці дії охоплюються такою формою досудового розслідування як дізнання.

І слід зазначити, що в процесі проведення вищеперерахованих дій здійснюється доказування в кримінальному провадженні, адже відбувається збирання, перевірка і оцінка доказів уповноваженими на те суб'єктами при провадженні дізнання.

На основі викладено, слід зробити висновок, що всі ті дії, які проводяться у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, є процесуальними діями, які здійснюються в межах кримінального провадження. А дії, які проводяться для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань охоплюються такою формою досудового розслідування як дізнання, в межах якого відбувається збирання, перевірка і оцінка доказів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року. //ВВР, 1961, N 2, ст. 15.

Олексин Христина Любомирівна,
курсант 2-го курсу, навчально-наукового
інституту № 3 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Хабло Оксана Юрївна
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу

ОБГРУНТОВАНІСТЬ ПІДОЗРИ ЯК ПІДСТАВА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

У кримінальному судочинстві вимога дотримання прав і свобод людини і громадянина має специфічний характер. Оскільки закон дозволяє всупереч волі та бажанню підозрюваного обмежувати його права виключно у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) порядку, в тому числі і за допомогою застосування заходів забезпечення кримінального провадження [4, с. 271].

Під час кримінального провадження та судового розгляду до підозрюваного чи обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення можуть застосовуватися у визначеному законом порядку запобіжні заходи. Такі заходи безпосередньо пов'язані з обмеженням основоположних прав і свобод людини та громадянина, що гарантовані Конституцією України, Європейською конвенцією з прав людини та іншими міжнародними нормативно-правовими актами, ратифікованими Україною. Запобіжні заходи застосовуються виключно на підставі ухвали слідчого судді, суду. Така ухвала повинна відповідати, як формальним вимогам законодавства, так і загальним засадам справедливості та верховенства права.

Обґрунтованість підозри піддавалася дискусійному обговоренню серед вітчизняних науковців таких як: О. В. Капліна, О. Ю. Хабло, В. В. Михайленко, В. Т. Нор, В. В. Рожнова, Л. Д. Удалова, В. М. Тертишник та інші. Основним досліджуваним об'єктом є проблематика забезпечення верховенства права під час застосування запобіжних заходів.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 177 КПК України підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри щодо вчинення особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому, слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний може здійснювати дії передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України. До таких дій законодавець відніс ризики: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи

документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюваний обвинувачується [2].

Слід звернути увагу і на твердження науковців щодо ч. 3 ст. 176 КПК України, де зазначено, що слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені докази під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів є достатніми для переконання, що кожен із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених ч. 1 ст. 176 КПК України, не може запобігти доведеним під час розгляду справи ризику або ризикам. Застосування кожного запобіжного заходу вимагає від слідчого, слідчого судді, суду тривалого дослідження та обґрунтованого прийняття рішення.

На думку окремих науковців наявність відомостей про те, що іншими запобіжними заходами неможливо досягнути чіткого поставленого завдання, слід розглядати, як підставу застосування запобіжного заходу. На думку О.Ю. Хабло, те, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризику або ризикам слід розглядати не як підставу, а як умову обрання певного виду запобіжного заходу. Адже вона враховується не під час вирішення питання про необхідність застосування запобіжного заходу, а під час вибору його конкретного виду [4, с.272].

Під час застосування запобіжного заходу першочерговою підставою є обґрунтована підозра у вчиненні особою кримінального правопорушення. Слід зауважити, що в КПК України неодноразово використовується термін «обґрунтована підозра» (ст. 177, 185, 190, 194, 206), проте не міститься його тлумачення. На основі аналізу Постанови Верховного Суду України від 24 листопада 2016 року в якій міститься офіційне роз'яснення цього терміну, закріплюється, що: «підозра є повністю обґрунтованим припущенням про вчинення особою кримінального правопорушення повідомлення про яке складається на певному етапі розслідування, тобто коли є достатньо підстав для вручення підозри такій особі» [3]. Таке тлумачення не дозволяє з'ясувати, яку саме підозру слід вважати «обґрунтованою» і чи буде вона відповідати засадам кримінального провадження.

Аналіз практики Європейського суду з прав людини також свідчить про те, що термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити кримінальне правопорушення. У п. 1 ст. 5 Європейської конвенції з

прав людини закріплено, що право на свободу та особисту недоторканість людини може обмежуватися лише у разі законного арешту або затримання особи, здійсненого з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення [1].

Однак, рішення щодо обґрунтованості підозри у вчиненні кримінального правопорушення приймається на підставі внутрішнього переконання особи, яка оцінює фактичні дані та, відповідно, на основі всіх матеріалів приймає рішення про застосування до підозрюваного запобіжного заходу. Під час характеристики обґрунтованості підозри досить часто беруться до уваги моральні та етичні вимоги до слідчого судді, судді, суду основною з яких є насамперед «добросовісність».

Слід відмітити, що в КПК України визначені гарантії, які «унеможливають» свавільне прийняття рішення про застосування того чи іншого виду запобіжного заходу щодо особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Адже клопотання слідчого, слідчого судді, прокурора про застосування запобіжного заходу повинно містити виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини. До клопотання мають додаватися копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання та перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час судового розгляду (п. 3 ч. 1 ст. 184 КПК України) [5, с. 236].

Таким чином можна дійти висновку, що обґрунтованість підозри повинна в першу чергу підтверджуватися відомостями про факти та обставини вчинення кримінального правопорушення особою, якій повідомлено про підозру в порядку ст. 276-279 КПК України з дотриманням засад кримінального провадження, зокрема і засади верховенства права.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція з прав людини від 11.09.1997 р. [URL]- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 08.06.2022. [URL]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Постанова Верховного Суду України від 24.11.2016 р. *Єдиний реєстр судових рішень* [URL]: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/63392723>
4. Хабло О.Ю. Обґрунтування підстав застосування запобіжних заходів: конвенційні стандарти та вітчизняна практика. *Право і суспільство*. К. 2020. № 4. С. 270–278.

5. Шибіко В. П. Роль досудового розслідування у забезпеченні обґрунтування судового рішення. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції* : перший Харківський кримінальний процесуальний полілог, присвяч. 50-річчю каф. кримінального процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народження д-ра юрид. наук, проф., акад. Нац. акад. прав. наук України Ю. М. Грошевого. Харків, 2017. С. 236–241.

Олешкевич Владислава В'ячеславівна,

здобувач ступеня бакалавра 2 курсу, 2 групи, спеціальність «Право», НІПБ, Одеського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мудрецька Ганна Володимирівна,

доцент кафедри кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

НЕДОТОРКАННІСТЬ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В РІШЕННЯХ ЄСПЛ

«Засада недоторканності права власності, як головна складова права на справедливий судовий розгляд, визнана Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ) у рішеннях з питань кримінального провадження та виконання кримінальних санкцій» [1].

Ця теза містить основну ідею роботи та охоплює ключові поняття та теми, які будуть розглянуті у тексті. Також вона показує, що основна увага буде приділена рішенням ЄСПЛ, що стосуються недоторканості права власності в контексті кримінального провадження.

Недоторканність права власності – це одна з основних засад демократичної правової держави. Вона гарантує, що особа не буде безпідставно обмежена або позбавлена її власності без належної компенсації та належного проведення процедури.

У контексті кримінального провадження, недоторканність права власності має велике значення. Вона забезпечує захист прав власників, які можуть бути підозрюваними або обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення, від неправомірних дій з боку державних органів та правоохоронних органів. Недоторканність права власності забезпечує, що такі дії будуть здійснені з урахуванням закону та належними процедурами [2, с.65].

Аналіз рішень ЄСПЛ є важливим елементом вивчення ролі недоторканості права власності в кримінальних провадженнях. Рішення ЄСПЛ надають змогу зрозуміти, які стандарти захисту прав

людини повинні бути застосовані в кримінальних провадженнях, що стосуються недоторканості права власності.

Недоторканність права власності є важливою засадою права, яку гарантують як національні законодавчі акти, так і міжнародні документи. Деякі з них:

1 Конституція України (ст. 41) та конституції інших країн, що передбачають недоторканність права власності.

2 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 1, Протокол № 1), яка гарантує право на власність.

3 Конвенція ООН про боротьбу зі злочинністю організованої групи, яка містить статтю про захист права власності.

4 Загальна декларація прав людини ООН, яка передбачає право на власність.

5 Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує недоторканність права власності (ст. 1, Протокол № 1).

6 Рішення Європейського суду з прав людини, які стосуються порушень права на власність.

7 Національні законодавчі акти про захист права власності, такі як Кодекс цивільного закону України, Закон України «Про захист прав на землю», Закон України «Про захист прав інтелектуальної власності» та інші.

Ці законодавчі акти та міжнародні документи забезпечують право власності як одне з основних прав людини і гарантують захист від неправомірного втручання у власність.

Рішення ЄСПЛ є важливим джерелом права та мають вагомий вплив на національне законодавство та практику вирішення спорів. ЄСПЛ виступає у ролі останньої інстанції з питань захисту прав людини у Європі, включаючи захист права власності у кримінальних провадженнях.

Зокрема питання недоторканності права власності у кримінальних провадженнях, були предметом розгляду в наступних рішеннях ЄСПЛ:

1 Рішення у справі «Звольський та Звольська проти Республіки Чехія»(2002) - ЄСПЛ вирішуючи, чи було дотримано вимоги обґрунтованого пропорційного співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, якої прагнуть досягти шляхом ужиття будь-якого заходу для позбавлення особи її власності, Суд виходить із того, що держава має широку свободу розсуду як щодо вибору способу вжиття заходів, так і щодо встановлення того, чи виправдані наслідки вжиття таких заходів з огляду на загальний інтерес для досягнення мети певного закону. Суд обов'язково визначає, чи було дотримано необхідного балансу в спосіб, сумісний з правом особи на «мирне

володіння майном» у розумінні першого речення ст.1 Першого протоколу [3].

2 Рішення у справі «Амюр проти Франції» (1996) – ЄСПЛ нагадав, що перша та найважливіша вимога ст.1 Першого протоколу полягає в тому, що будь-яке втручання публічної влади в право на мирне володіння майном має бути законним: друге речення п.1 дозволяє позбавлення власності лише «на умовах, передбачених законом», а п.2 визнає, що держави мають право здійснювати контроль за користуванням майном шляхом введення в дію «законів». Більше того, верховенство права, один з фундаментальних принципів демократичного суспільства, є наскрізним принципом усіх статей конвенції [4].

Ці приклади рішень ЄСПЛ демонструють важливість дотримання принципів недоторканності права власності у кримінальних провадженнях та необхідність належного захисту прав людини від незаконного втручання.

За результатами аналізу рішень Європейського суду з прав людини можна зробити висновок, що недоторканність права власності є важливою засадою кримінального провадження, і вона має бути дотримувана всіма учасниками процесу. ЄСПЛ регулярно наголошує на тому, що право власності є одним з фундаментальних прав людини, і його порушення може мати серйозні наслідки для людини та її майнових прав. При цьому, як зазначено в рішенні *Рішення Конституційного Суду України від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019*, необхідно зазначити, що недоторканність права власності не є абсолютною, і вона може бути обмежена законом в інтересах загального блага, таких як національна безпека, охорона здоров'я, дотримання правопорядку та інші. Однак, такі обмеження мають бути обґрунтованими та пропорційними [5].

Отже, недоторканність права власності є важливою засадою кримінального провадження, і вона має бути дотримана в рамках закону та міжнародних стандартів прав людини.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 : офіц. текст : за станом на 6 червня 2015 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004/paran42#n42.

2. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 584 с.

3. Рішення ЄСПЛ у справі «Звольски та Звольська проти Республіки Чехія», заява 46129/99, 12 листопада 2002 р. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{{«appno»:\[«46129/99»\], «itemid»:\[«001-60749»\]}}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{{«appno»:[«46129/99»], «itemid»:[«001-60749»]}})

4. Рішення ЄСПЛ у справі Амюр проти Франції (Amuur v. France) від 25 червня 1996 року у справі за скаргою № 19776/92
URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng>

5. Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019 у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ Україна» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців двадцять четвертого, двадцять п'ятого, двадцять шостого розділу І Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» від 23 березня 2017 року № 1989–VIII від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019 .
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-19#Text>

Омарова Кристина Чупалавівна,
курсантка 2 курсу факультету №1
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ
Литвиненко Ольга Георгіївна,
старший викладач кафедри організації
досудового розслідування факультету №1
Криворізького навчально-наукового
інституту Донецького державного
університету внутрішніх справ, доктор
філософії за спеціальністю 081 «Право»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного часу змусили кримінальне процесуальне законодавство адаптуватись під реалії сьогодення. Зокрема, законодавцем було внесено зміни до Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», який суттєво доповнено ст. 615 щодо особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Законодавство змінилось в таких аспектах, як: початок досудового розслідування; фіксація результатів досудового розслідування; проведення обшуку чи огляду житла; неможливості

виконання повноважень слідчим суддею та обрання запобіжного заходу; затриманні особи та строку її тримання без ухвали слідчого судді; процесуальних діях; участі захисника; закінченні досудового розслідування; відновленні втрачених матеріалів[1, с.213].

Початок кримінального провадження безпосередньо пов'язаний із внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, однак в умовах надзвичайних правових режимів, про які йдеться у розділі IX-1 КПК України, виникає низка негативних факторів, які обумовлюють специфіку здійснення кримінального провадження загалом та можливості внесення відомостей про кримінальне правопорушення відповідно до вимог ч.1 ст. 214 КПК України. До них належать наступні: вихід комп'ютерного, мережевого обладнання зі строю, перебої з електроенергією та зв'язком, Інтернетом, відсутність доступу до них, проблеми з транспортом, блокування та захоплення адміністративних будівель, відсутність доступу до територій тощо можуть призвести до неможливості протягом тривалого часу внести відомості до ЄРДР. Ці та інші об'єктивні фактори, зумовлені обставинами, які виникають у надзвичайних правових режимів, обумовлюють технічну неможливість внесення відомостей до ЄРДР[2, с.11]. На наш погляд, зазначені проблемні фактори є об'єктивними задля того, щоб робити виключення під час досудового розслідування в умовах воєнного стану. Однак, кожна процесуальна та слідча (розшукова) дія під час воєнного стану має проводитись із додатковими гарантіями захисту прав усіх учасників кримінального провадження.

Так, у п.1 ч.1 ст. 615 КПК України зазначено про те, що у разі якщо відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань - рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені ч.5 ст.214 КПК України[с.3]. На наш погляд така норма вбачається позитивною, оскільки факти вчиненого кримінального правопорушення не можуть чекати, та в обов'язковому порядку мають бути зафіксовані. Однак виникає питання, яким чином має бути повідомлений потерпілий про початок досудового розслідування здійснюваного в умовах воєнного стану?

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор через 24 години з моменту внесення таких відомостей зобов'язаний надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Вимога щодо «автоматичного» початку досудового розслідування та обов'язок внесення відомостей до ЄРДР була однією із новел КПК України 2012 року та спрямована на забезпечення прав потерпілих, є гарантією від приховування фактів кримінальних правопорушень та безпідставної відмови від початку кримінального

провадження[с.2, с.10]. Через те ми переконані, що умови воєнного стану не є виключенням у захисті прав потерпілих. Вважаємо за доцільне покласти обов'язок на працівників поліції щодо інформування, у найкоротший термін, заявника про розгляд його заяви, шляхом телефонного дзвінка або особистим врученням письмового повідомлення потерпілому. Така норма дозволить забезпечити заявників/потерпілих додатковими гарантіями захисту їх прав в умовах воєнного стану.

Із позитивної сторони варто відмітити новелу законодавця стосовно використання технічних засобів фіксації у разі неможливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій. Однак, у подальшому відповідний протокол має бути складено не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій. Переконані, що застосування технічних засобів фіксації засвідчить факт проведення зазначених дій та надасть можливість відобразити ті чи інші докази.

При проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису[3]. Зазначена норма є досить цікавою, та покладає високі стандарти роботи саме на працівників Національної поліції, у тому числі й у сфері дотримання прав людини.

Поняті це незаінтересовані особи, які залучаються до проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії. Існує думка, що понятих необхідно залучати для контролю над діями правоохоронців, але ми переконані, що поняті - це ще й гарант для самих поліцейських, адже своєю присутністю вони засвідчують, що слідчі (розшукові) дії було проведено законно та з дотриманням усіх вимог[4, с.38]. Варто погодитись із зазначеним, та запропонувати залучати хоча б одного понятого під час проведення обшуку або огляду житла, оскільки у разі потенційної небезпеки для життя чи здоров'я понятого, слідчого чи іншого учасника зазначеної слідчої (розшукової) дії, скоріше за все, вона проводиться н буде, навіть із використанням безперервного відеозапису.

Отже, умови воєнного стану можуть суттєво погіршувати ефективність досудового розслідування, однак дотримання прав учасників кримінального провадження має бути у пріоритеті, не залежно від процесуального статусу особи.

Список використаних джерел

1. Малахова В.В., Зарубей В.В. Особливості організації досудового розслідування в умовах воєнного стану. Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ, 18 листопада 2022). С.212-214.

2. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України (станом на 25 березня 2022 року). Львів-Одеса-Дніпро, 2022. 48 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 23.04.2023).

4. Ємельянов Р., Белікова Є.. Право людини на недоторканість житла в умовах воєнного стану. КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ : матеріали Круглого столу (23 вересня 2022 року) / упор. І.В.Гловюк, Н.Р. Лашук, В.В.Навроцька, І.Р.Серкевич, Н.І.Устрицька. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 332 с.

Осадча Карина Олександрівна,

курсант 3 курсу Навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сухомлин Юлія Володимирівна

професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА АБО ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ: ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ

Реалізація кримінального процесуального законодавства обов'язково здійснюється ґрунтуючись на принципах, визначених законом. Принципи є гарантією дотримання прав і законних інтересів особи та прийняття законного й обґрунтованого рішення за результатами кримінального провадження. Втілення в кримінальному

законодавстві принципу недоторканності житла та іншого володіння особи є передумовою забезпечення прав і законних інтересів громадян, залучених до процесу кримінального судочинства.

Держава зобов'язується покладати на себе охорону людських прав та свобод, серед яких зокрема наявне право на недоторканність житла особи. Відповідне право задекларовано в міжнародно-правових актах та конституціях правових держав. Зокрема Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод забезпечується право людей на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

Конституція України відповідно до міжнародно-правових стандартів у статті 30 визначає недопущення проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку. [3]

Під проникненням до житла чи іншого володіння осіб розуміють вхід працівників правоохоронних органів до цих приміщень. У контексті кримінального процесуального права проникнення до житла стосується переважно проведення окремих слідчих (розшукових) дій - огляду, обшуку, затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. [1]

Кримінальний процесуальний кодекс України регулює порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи в статтях 13 та 233. Відповідно до ст. 13 КПК України недоторканність житла виступає засадою кримінального провадження, а в ст. 233 КПК України визначається процесуальний порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи. [5]

Проникнення до житла або іншого володіння особи здійснюється у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством трьома шляхами. Перший спосіб здійснення проникнення до житла здійснюється за добровільною згодою особи, яка ними володіє чи користується, тобто є позасудовим. Працівник правоохоронного органу звертається до особи, яка володіє (користується) житлом чи іншим володінням, за отриманням згоди (дозволу) на проникнення і подальше вчинення певних процесуальних дій. Відповідно можливість проведення таких дій виникає виключно після надання згоди особою, що є власником об'єкту. Законодавством не врегульовано питання того, у якій саме формі має бути наданий дозвіл, а тому це переважно встановлюється ситуативно.

Зокрема у випадку здійснення проникнення до житла чи іншого володіння особи працівниками патрульної поліції, що прибули за

викликом на місце події, для надання допомоги, одержання інформації або складання протоколу про здійснене адміністративного, надання згоди у письмовій формі переважно не здійснюється. Однак у випадку необхідності проведення слідчих (розшукових) дій згода на проникнення до житла чи іншого володіння особи має бути зафіксовано письмово. [1]

Вона здійснюється особисто власником або користувачем і є безпосереднім доказом добровільного волевиявлення. Дозвіл складається у довільній формі, але мусить містити дату складання цього документа, відомостей про власника (користувача), виду житла чи іншого володіння, точної адреси або місця розташування. Зокрема важливим є зазначення часу складення згоди, оскільки в подальшому це може мати значення в процесі оцінки правомірності дій працівників правоохоронних органів.

Другий спосіб проникнення до житла чи іншого володіння особи - на підставі ухвали слідчого судді. Його здійснюють переважно у випадках, не надання добровільну згоду на проникнення або є висока ймовірність того, що не надасть, а також коли немає підстави для проникнення до житла в невідкладних випадках, або коли слідча (розшукова) дія повинна чи може бути проведена на підставі ухвали слідчого судді, незалежно від згоди власника на її проведення в його житлі чи іншому володінні (обшук, огляд). Відповідно перед здійсненням проникнення до житла чи іншого володіння особи обов'язковим є отримання. [5]

У такому випадку перед проникненням необхідно обов'язково отримати ухвалу слідчого судді на проведення огляду чи обшуку житла або іншого володіння особи, яка вноситься на підставі клопотання слідчого (дознавача) за погодженням з прокурором, у якому обґрунтовано необхідність проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії.

Однак, якщо огляд певного володіння особи не пов'язаний з проникненням до нього, а передбачають лише візуальний огляд (наприклад, автомобілю на місці вчинення дорожньо-транспортної пригоди), то наявність добровільної згоди особи або ухвали слідчого судді не є необхідною, адже недоторканність житла або володіння особи не буда порушена.

В окремих випадках існує необхідність проведення невідкладного обшуку, в ході якого проводиться проникнення до житла чи іншого володіння особи. У такому разі слідчим вноситься постанова про його проведення в порядку, передбаченому ст. 100, 233 КПК України. У такій постанові обов'язково зазначається мету обшуку й обґрунтовується невідкладність випадку проведення цієї слідчої (розшукової) дії без ухвали слідчого судді і пред'являють особи, у приміщенні чи володінні якої мають проводити обшук.

У законодавстві чітко визначено перелік випадків, що є підставою для негайного проникнення до житла чи іншого володіння особи: у випадках, пов'язаних врятуванням життя людей та майна, з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення (наприклад, переслідування злочинця, який щойно вчинив злочин. [5]

У випадку здійснення проникнення до житла чи іншого володіння особи саме таким способом, прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку або огляду

Слідчий суддя розглядає таке клопотання, перевіряючи, чи справді були наявні достатні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. У випадку відмови прокурора або слідчого судді погодити клопотання слідчого, дізнавача про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню.

Таким чином, можна стверджувати, що порушення недоторканності житла або іншого володіння особи можливо лише у випадку дотримання певних вимог: перш за все, наявність законно та обґрунтовано розпочатого кримінального провадження, в межах якого проводяться окремі слідчі (розшукові) дії, пов'язані із проникненням до житла чи іншого володіння особи, а також наявність законних підстав для їх проведення. Обов'язковим також є наявність рішення відповідних посадових осіб або добровільного дозволу особи, що є власником об'єкта. Важливим є розуміння того, що, як і інші конституційні права людини, право на недоторканність житла може бути порушено лише у певному обсязі. [2]

Список використаних джерел

1. Білоус О.В. Законодавча регламентація проникнення до житла чи іншого володіння особи під час кримінального провадження. Держава і право. Юридичні і політичні науки, 2014. С. 264-271

2. Вознюк, А. А., Грига, М. А., Дуда, А. В. Порядок проникнення до житла або іншого володіння особи: актуальні проблеми теорії та практики. The Order of Entrance to the House or other Property of a Person: Current Issues of Theory and Practice, 2021.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Осетрова Олена Станіславівна,

старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРОВОКАЦІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ В АСПЕКТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Вивчення судової практики показало, що провокація вчинення злочину є підставою для визнання доказів недопустимими у 47 % досліджених справ (у злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення (33 %), у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (41%), а також у злочинах проти громадського порядку та моральності (20 %), в інших злочинах (4%)). При цьому, в теорії кримінального процесу єдиного підходу до розуміння провокації вчинення злочину та її ознак не напрацьовано. Вказане зумовлює актуальність дослідження.

Недопустимість доказів, отриманих внаслідок провокації вчинення злочину органами досудового розслідування обумовлена тим, що вони отримані з істотним порушенням права людини на справедливий судовий розгляд. В контексті п. 1 ст. 6 Європейської Конвенції з прав людини, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) виключає відповідальність особи за злочин, вчинений в результаті провокації вчинення злочину з боку органів досудового розслідування [10].

ЄСПЛ в своїх рішеннях напрацював поняття та критерії провокації вчинення злочину. Для визначення поняття провокації вчинення злочину нами було проаналізовано рішення ЄСПЛ [6], [5], [7], теоретичні напрацювання [1], [2], та емпіричний досвід [3], [4], доходимо висновку про те, що провокацію вчинення злочину можна визначити як умисні односторонні активні дії особи, яка залучена до конфіденційного співробітництва, спрямовані на втягнення особи, яку провокують, у вчинення злочину та яка не має злочинного умислу до скоєння злочину з метою викриття останньої.

Між провокацією вчинення злочину та допустимою поведінкою органів досудового розслідування тонка межа. Для розмежування цих двох понять Європейський Суд розрізняє змістовий та процесуальний критерій у вирішенні питання про наявність провокації вчинення злочину. Суть змістового критерію полягає в наявності або відсутності змістових ознак провокації вчинення злочину. До змістових критеріїв можна віднести: пасивність проведення досудового розслідування, наявність наміру вчинити злочин, який підтверджується відповідними доказами, наявність підстав для проведення негласних слідчих (розшукових) дій [9]; [8]; [10]. Суть процесуального критерію полягає в можливості перевірки відомостей про ймовірну провокацію

вчинення злочину [9]. Тобто, вказані вище критерії та відомості мають відповідати вимогам КПК та бути перевірені шляхом аналізу, зіставлення з іншими доказами, також шляхом проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій з метою підтвердження, або, навпаки, спростування доказів відсутності провокації вчинення злочину.

За результатами аналізу рішень ЄСПЛ нами виокремлено деякі ознаки провокації вчинення злочину, а саме:

- вчинення органом досудового розслідування або особою, яка залучена до конфіденційного співробітництва активних дій, спрямованих на вчинення злочину особою, яку провокують;
- відсутність доказів того, що особа почала вчинення злочину до залучення особи до конфіденційного співробітництва;
- відсутність відомостей про схильність особи до вчинення злочину.

Розглянемо їх детальніше, так першою, виокремленою нами ознакою провокації вчинення злочину, є вчинення органом досудового розслідування або особою, яка залучена до конфіденційного співробітництва активних дій, спрямованих на вчинення злочину особою, яку провокують. Тобто, без активних дій працівників органу досудового розслідування чи осіб, які залучені до конфіденційного співробітництва злочин не був би вчинений [7]. Орган досудового розслідування повинен діяти винятково в межах повноважень, визначених КПК України. В кожній конкретній справі необхідно враховувати, чи вийшла діяльність органу досудового розслідування та осіб, які залучені до конфіденційного співробітництва, за межі функцій таких осіб, чи ні. Якщо в діях органу досудового розслідування наявні зловживання, а з матеріалів кримінального провадження не вбачається намір особи вчинити злочин, то результати негласних слідчих (розшукових) дій мають бути визнані недопустимим доказом.

Активні дії особи, яка залучена до конфіденційного співробітництва, полягають у вчиненні примусу, психологічному тиску до вчинення злочину, прояві ініціативи при встановленні зв'язку із фігурантом, повторній пропозиції посприяти у вирішенні питання чи придбання товару, незважаючи на первісну відмову, наполегливому підбурюванні, піднятті ціни вище середньої, і т. ін.

У справі «Малінас проти Литви», ЄСПЛ встановив, що злочин було спровоковано, з огляду на те, що ініціатива відходила зі сторони офіцера В., коли він першим вийшов на зв'язок з фігурантом, цікавлячись де можна придбати заборонені наркотики. Фігурант запропонував доставити їх. В процесі угоди фігуранту була запропонована значна сума коштів. Тобто, поліція не обмежилась розслідуванням злочинної діяльності пасивним способом, а здійснила вплив, який призвів до вчинення злочину [5].

Наступною ознакою провокації вчинення злочину є відсутність доказів того, що особа почала вчинення злочину до залучення особи до

конфіденційного співробітництва. Так, в справі Юрофінаком проти Франції Суд дійшов висновку, що висловлення працівниками поліції пропозицій щодо надання їм послуг, пов'язаних з проституцією, не було підбуренням фігуранта до вчинення злочину. Оскільки на момент висловлення таких пропозицій поліція вже володіла інформацією про те, що послугою компанії-фігуранта з передання даних користувалися особи, які займалися проституцією, для контактів з потенційними клієнтами [7].

У справі «Люді проти Швейцарії» ЄСПЛ зазначив, що поліція не вдалася до підбурювання, оскільки Люді (фігурант) доклав значних зусиль для того, щоб передати Тоні (особа, залучена до конфіденційного співробітництва) 2 кілограми кокаїну. Встановив зв'язок з М. і потім — з В., з'їздив у Тічіно та Італію, а також організував зустрічі між Тоні та можливим постачальником. Люді, ще до свого першого контакту з особою, залученою до конфіденційного співробітництва, спланував проведення серйозної кокаїнової операції. Докладні звіти про прослухані телефонні розмови були свідченням того, що Люді наполегливо та з власної ініціативи спробував здійснити операцію з наркотиками. З цією метою він мав намір залучити в цю справу Тоні як «банкіра», оскільки сам він не мав потрібних коштів, крім цього, Люді перший заговорив з С. про купівлю кокаїну [6].

Тобто, якщо на момент залучення особи до конфіденційного співробітництва, наявна інформація про те, що злочин вчинився раніше і це підтверджується відповідними доказами, такі дії не будуть визнані підбурюванням.

Відсутність відомостей про схильність особи до вчинення злочину, а також відомостей про те, яким чином фігурант потрапив до зору органу досудового розслідування також є ознакою вчинення провокації. Перебування фігуранта на спеціалізованих обліках, судимість, попереднє зайняття злочинною діяльністю, є свідченням схильності до вчинення злочину. Однак притягнення до кримінальної відповідальності не є ґрунтовною підставою вважати, що особа здійснює злочинну діяльність і на теперішній час, яка перебуває під слідством не можна до набрання вироком законної сили.

Таким чином, за результатами дослідження законодавства теоретичних напрацювань та емпіричної бази доходимо висновку про те, що провокацію вчинення злочину можна визначити як умисні односторонні активні дії особи (провокатора), спрямовані на втягнення особи, яку провокують, у вчинення злочину та яка не має злочинного умислу до скоєння злочину з метою викриття останньої.

Ознаками провокації вчинення злочину є: вчинення органом досудового розслідування або особою, яка залучена до конфіденційного співробітництва активних дій, спрямованих на вчинення злочину особою, яку провокують; відсутність доказів того, що особа почала вчинення злочину до залучення особи до

конфіденційного співробітництва; відсутність відомостей про схильність особи до вчинення злочину.

Список використаних джерел

1. Альошина О. І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00. 08. Донецьк, 2007. 19 с.

2. Бантишев О.Ф., Кузьмін С.А. Провокація хабара як спеціальний вид співучасті у злочині. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. № 19. С. 105–112.

3. Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 20 травня 2014 р. по справі № 357/5964/13-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39340912>

4. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 27 червня 2013 р. по справі № 1005/2936/2012. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33811611>

5. Рішення ЄСПЛ від 23 квітня 1997 р. Справа «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів»
URL:<https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22fulltext%22:%5B%22Van%20Mechelen%20and%20Others%20v.%20the%20Netherlands%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%7D>

6. Рішення ЄСПЛ від 26 травня 1992 р. Справа «Люді проти Швейцарії». URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=433>

7. Рішення ЄСПЛ від 5 лютого 2008 р. Справа «Раманаускас проти Литви».
URL:<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument>

8. Рішення ЄСПЛ від 6 січня 1978 року. Справа «Класс та інші проти Німеччини».
URL:<https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22fulltext%22:%5B%22Klass%20and%20Others%20v.%20Germany%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-57510%22%5D%7D>

9. Рішення ЄСПЛ від 8 червня 2000 року. Справа «Модесто Секейра проти Португалії».
URL:<https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22fulltext%22:%5B%22Modesto%20Sequeira%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-63387%22%5D%7D>
ВЕСЕЛОВ

10. Рішення ЄСПЛ. Справа «Тейксейра де Кастро проти Португалії від 9 червня 1998 р. Заява № 44/1997/828/1034. 1998. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58193>

Остренко Микола Вікторович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

КРИТЕРІЇ НЕЗАКОННИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ, ЩО ПРИЗВОДЯТЬ ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

На сьогодні відсутнє законодавче закріплення механізму реабілітації у кримінальному процесуальному законодавстві. З цієї причини держава повною мірою не здатна виконувати своїх обов'язків із забезпечення прав та свобод людини і громадянина, які на нашу думку є головним завданням кримінального процесуального закону. Одним із значимих елементів реабілітаційних відносин у кримінальному процесі є наявність факту установлення незаконності того чи іншого процесуального рішення або слідчої (розшукової) дії відносно майбутнього «реабілітанта».

Як відомо, підставами притягнення до негативної юридичної відповідальності є: **юридичний факт** (фактично скоєне діяння) – скоєння самого протиправного діяння за наявності всіх ознак, які утворюють склад правопорушення, тобто підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення або проступку; **наявність норми права**, що передбачає склад правопорушення та можливість покладання юридичної відповідальності; **наявність правозастосовного акта**, що винесений уповноваженим на те органом або посадовою особою, в якому конкретизується вид і міра юридичної відповідальності [1, с. 250]. Тож, будь-яка категорія подібних дій чиниться у якості дії чи бездіяльності. Законодавцві слід відрізнити дії службової особи, які виражаються у процесуальних помилках, які здійснюються через перевантаження, нестаток робочого часу або фізичну втому та умисне халатне ставлення до виконання посадових обов'язків під час прийняття тих чи інших процесуальних рішень, застосування практик службового підлогу або діяльності наслідком якої стало істотного порушення прав та свобод людини, що призводить до недопустимості попередньо отриманих доказів (п.п. 2-3 ч. 1 ст. 87 КПК України [2]).

На нашу думку саме фактор усвідомлення своїх дій працівником органу, що здійснює незаконне кримінальне переслідування, впливає на ступінь вини останнього. У свою чергу, відсутність усвідомлення, по собі також призводить до негативних наслідків. А тому не можна вважати, що не усвідомлення службової особи своїх дій або неналежне виконання останньою службових обов'язків потребують подальшого звільнення від відповідальності.

Подібні різновиди протиправних діянь можна визнати процесуальними помилками, які повинні у свою чергу теж призводити до відповідних санкцій. Ну думку Шумила М.Є. «було б правильним визнавати незаконними дані дії, що були проведені без достатніх для цього підстав, також ті, які були проведені з такими порушеннями вимог законодавства, що призвели до порушень прав учасників процесу або перешкодили досягненню мети відповідної процесуальної дії чи рішення» [3, с. 167]. Знову ми спостерігаємо головну ознаку, як «незаконність», протиправність дій, що знов наштовхує нас на застосування санкцій та певних обмежень з боку виконавчих органів. У тім, головним критерієм незаконності, на нашу думку, буде виступати установлене порушення конституційних прав і свобод громадянина та кримінальних процесуальних засад, закріплених нормами КПК України. Такі процесуальні рішення повинні бути скасовані, вилучені докази визнані недопустимими, а працівники, які здійснювали вказані дії притягнуті до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Теорія держави та права, навчальний посібник, Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.; за загальною редакцією С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова, Київ, НАВС, Освіта України, 2017, 320 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 20.11.2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.04.2023).

3. Шумило Микола Єгорович, Реабілітація в кримінальному процесі України, Харків, РВФ «АРСІС», ЛТД», 2001, 317 с.

Панайотов Євген Олександрович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У процесі розвитку процесуального законодавства у сфері кримінальної юстиції, після набрання чинності діючим Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) у 2012 році, можна виділити законодавчі зміни, які характеризуються докорінними змінами “правил гри”, наприклад, можливість здійснення досудового розслідування та судового провадження за фізичної відсутності підозрюваного чи обвинуваченого на території України, встановлення строків здійснення досудового розслідування у кримінальному

провадженні до повідомлення особі про підозру, введення окремого порядку здійснення досудового розслідування щодо кримінальних проступків тощо.

Аналізуючи законопроекти, якими вносилися такі зміни та результати їх практичного упровадження можна стверджувати, що вони переслідували легітимну мету та були спрямовані на задоволення потреб і протидію викликам свого часу, такі як: можливість притягнення до кримінальної відповідальності іноземних злочинців та терористів, які переховувалися на території інших держав; підвищення рівня захисту прав людини, у контексті наповнення практики Європейського Суду з прав людини відповідними рішеннями щодо їх порушення Україною; необхідність здійснення швидкого та ефективного досудового розслідування кримінальних проступків, які становили значну частку від загального масиву кримінальних правопорушень та «розвантаження», у зв'язку із цим, правоохоронних органів.

Розглядаючи сучасний період розвитку кримінального процесуального права, в умовах повномасштабної війни Української Держави проти РФ, зазначимо, що законодавчі нововведення спрямовані на дещо спрощення порядку здійснення кримінального провадження та, подекуди, підвищення його «суворості».

Так, після початку повномасштабної війни у 2022 році законодавцем доповнено положення статті 176 КПК частинами 6 та 7, згідно з якими під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-2, 258-258-5, 260, 261, 437-442 Кримінального кодексу України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу, застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Також, під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402-405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід – тримання під вартою [1]. Вказаним нормам кореспондуються положення частини 1 ст. 183 КПК, якими визначено, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 цього Кодексу, крім випадків, передбачених частинами шостою та сьомою статті 176 цього Кодексу [1].

Для розуміння логіки законодавця та мети, яку він переслідував необхідно звернутися до пояснювальних записок до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості

застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» № 2198-IX від 14.04.2022 та проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану)» № 2531-IX від 16.08.2022. З текстів аналізованих документів вбачається, що автори законопроектів, посилаючись на особливі виклики військового часу вказують, що зазначені обставини свідчать про існуючі факти та ризики порушення особами, підозрюваними (обвинуваченими) у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів проти основ національної та громадської безпеки України, вимог КПК України, переховування від органів досудового слідства та суду, що має наслідком невиконання останніми передбачених ст. 2 КПК України завдань кримінального провадження, за умов існуючої військової агресії РФ проти України, під час якої використовуються різноманітні форми та методи дестабілізації та впливу на внутрішньополітичні та соціальні процеси держави [2]. Щодо другого законопроекту, направлено на підвищення кримінальної відповідальності військовослужбовців, то автори закону зазначають, що військовий злочин, вчинений військовослужбовцем під час дії правового режиму воєнного стану, свідчить про максимальний ступінь суспільно-небезпечного діяння, а відтак до такого військовослужбовця може бути застосовано виключно запобіжний захід – тримання під вартою [3].

На нашу думку, хоча це й прямо не вказано у пояснювальних записках, законодавець вважає, що вказані зміни, своєю “суворістю” мають виконувати профілактичну та превентивну функцію, що не узгоджується із завданнями, які викладені у ст. 2 КПК. При цьому окремо виділяючи не тільки категорію злочинів, у яких особа підозрюється чи обвинувачується, а й суб’єкта злочину – військовослужбовця, законодавець прямо порушує вимоги ч. 1 ст. 10 КПК, згідно із якими не може бути обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками роду занять або іншими ознаками [1]. Посилання авторів цих законів на воєнний стан як на обставину, яка виправдовує такі обмеження також вважаємо неспроможними з огляду на приписи статті 64 Конституції України, якими визначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені, зокрема, статтею 29 цієї Конституції [4], якою визначено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Таким чином, Основним Законом не обмежено це право характером вчиненого злочину або тим більше посадою чи родом занять підозрюваного та обвинуваченого.

Слід зазначити, що положення щодо “безальтернативності” обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для

окремої категорії злочинів не є новелою кримінального процесуального законодавства та схожі за суттю зміни вже вводилися законодавцем у попередніх роках. Зокрема, з 2014 року згадану вище статтю 176 КПК доповнено частиною 5, якою передбачалося, що запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260, 261 Кримінального кодексу України [1]. У подальшому, Рішенням Конституційного Суду України від 25 червня 2019 року № 7-р/2019 цю норму закону визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) та згодом виключено.

Аналізуючи Рішення Суду можемо виділити наступні, зроблені ним висновки, які доповнюють один одного: право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, визначених законами України; обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду; положення частини п'ятої статті 176 Кодексу допускає застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підставі суто формального судового рішення, що порушує принцип верховенства права [5].

Порівнюючи редакцію статті 176 КПК 2014 року та 2022 року бачаємо, що головною відмінністю є введення законодавцем такого критерія застосування цієї норми, як дія воєнного стану. Додатково, у абзаці 8 частини 4 статті 183 КПК законодавцем визначено, що під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109-114-2, 258-258-5, 260, 261, 402-405, 407, 408, 429, 437-442 Кримінального кодексу України [1]. Таким чином, порівняно із нормами Кодексу, які діяли з 2014 по 2019 рік, законодавець дещо змінив правила безальтернативності тримання під вартою, як запобіжного заходу, у разі його обрання та дозволив поряд із цим, на розсуд суду обирати можливість визначення застави для підозрюваного та обвинуваченого, що оцінюється нами позитивно, оскільки дає можливість суду враховувати обставини конкретної справи, особу підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема стан здоров'я), не знижуючи при цьому ефективність заходів забезпечення кримінального провадження.

Вивчаючи судову практику в контексті порушених вище питань зазначаємо, що суди, хоча й застосовують статті 176, 183 КПК, проте поряд із цим, здебільшого, зазначають у своїх рішеннях й про неможливість застосування більш м'яких запобіжних заходів з огляду на конкретні обставини справи, тобто застосовують індивідуальний, а не формальний підхід, який критикувався у вказаному вище Рішенні Конституційного Суду. Так, в ухвалі від 20.04.2023 у справі № 202/7045/23 (провадження № 1-ксс/202/3156/2023) слідчим суддею Індустріального районного суду м. Дніпропетровська, який вирішував питання про обрання запобіжного заходу відносно військовослужбовця, що підозрювався у вчиненні військового злочину, передбаченого ч. 4 ст. 402 Кримінального кодексу України зазначено, що: “оцінюючи всі встановлені під час розгляду клопотання обставини, слідчий суддя обґрунтовано вважає, що на даній стадії досудового розслідування, більш м'які запобіжні заходи можуть не забезпечити належної поведінки підозрюваного ОСОБА_4” [6]. Такий підхід національних судів повністю відповідає вимогам статті 8 Основного Закону, згідно із якими норми Конституції України є нормами прямої дії, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [4].

Таким чином, вважаємо, що стан війни та сьогоденна доцільність не звільняє Державу від обов'язку забезпечення прав і свобод людини, а тому рекомендуємо законодавцю привести положення статей 176, 183 КПК у відповідність до висновків, викладених у Рішенні Конституційного Суду України від 25 червня 2019 року № 7-р/2019 та прибрати норми щодо безальтернативності тримання під вартою, як запобіжного заходу для певної категорії підозрюваних та обвинувачених.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» реєстр № 2198-IX від 14.04.2022. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247318>.

3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану)» реєстр № 2531-

IX від 16.08.2022. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1339013>.

4. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чернобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України від 25 червня 2019 року № 7-р/2019. [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/v007p710-19#Text>.

6. Ухвала слідчого судді Індустріального районного суду м. Дніпропетровська у справі № 202/7045/23 від 20 квітня 2023 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua /Review/110329433>.

Панасюк Вікторія Вікторівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ОСОБИ ПОХИЛОГО ВІКУ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

За останні 50 років процес старіння нації розгортався в глобальному масштабі з величезною швидкістю, і будь-яке нехтування може мати негативні наслідки для тієї чи іншої країни. У 2004 році населення світу досягло приблизно 6,2 мільярда людей, і кожен десятий житель світу досяг 60 років і старше. Згідно з прогнозами ООН, до 2025 року населення світу втричі зросте в порівнянні з 1950 роком, а кількість людей похилого віку збільшиться в шість разів, а кількість людей похилого віку збільшиться в дев'ять разів [1, с.1].

За класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, до категорії людей похилого віку належать особи віком старше 60 років. Однак слід зазначити, що в останні десятиріччя зарубіжні країни значно знизили пенсійний вік. Так, середній пенсійний вік в Австрії, Бельгії, Великобританії, Греції, Іспанії, Канаді, Португалії, Швеції, Швейцарії становить для чоловіків 65 років і для жінок 55-57 років, у Франції — 60 років, у США — 70 років.

В США немає визначеного поняття “пенсійний вік”. Зокрема, людина в 62 роки може подавати на соціальне забезпечення при виході на пенсію, у 65 отримує право на медичне обслуговування за державною програмою для літніх (Medicare). При досягненні 67-

річного віку, людина може йти на пенсію та отримувати допомогу по соціальному забезпеченню, а якщо вона працюватиме до 70 років, то з виходом на відпочинок отримуватиме додаткові пенсійні відсотки [2].

В Україні громадянами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року. В статті 26 зазначено, що особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років за наявності страхового стажу не менше 15 років по 31 грудня 2017 року. Враховуючи особливості реалізації пенсійної реформи в Україні починаючи з 1 січня по 31 грудня 2018 року право вийти на пенсію мають: - в 60 років – особи, які мають страховий стаж не менше 25 років, в подальшому необхідний страховий стаж буде збільшуватися щорічно на рік; - в 63 роки – якщо страховий пенсійний стаж менше 25 років, але більший за 15. Тобто вийти на пенсію до 31 грудня 2018 року можна при наявності страхового стажу від 15 до 25 років. Відповідно, у 2019 році – від 16 до 26 років; в 2020 році – від 17 до 27 років і т.д. Щорічно необхідний стаж буде збільшуватися на один рік до 2028 року. З 1 січня 2019 року за відсутності відповідного мінімального стажу (15 років) вихід на пенсію можливий тільки в 65 років [3, с. 73].

Загальні права людей похилого віку сформульовано в Міжнародній декларації прав людини, Європейській Конвенції про захист прав і основних свобод людини, Деклараціях ООН, ЮНЕСКО, ВООЗ. Було прийнято законодавчі акти про людей похилого віку і в Україні. Особливого значення для визначення прав і обов'язків людей похилого віку, відповідальності держави, благодійних організацій, приватних осіб мають закони «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту» (1993), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991) та ін [4, с. 21].

В Україні, як і в багатьох розвинених країнах, в останні десятиріччя значно зросла частка людей похилого віку. До старшого покоління сьогодні належить кожний п'ятий.

Люди похилого віку є окремою категорією осіб, яка потребує особливих заходів їх правового захисту. На жаль, багато осіб похилого віку стикаються із зневагою, бідністю, соціальною ізоляцією та відчуженням. Жертвами жорстокого поводження досить часто стають саме літні люди у зв'язку з тим, що мають такі ознаки вразливості, як фізична слабкість, надмірна довірливість, правова необізнаність та небережність.

Правові потреби людей похилого віку різняться залежно від місця проживання, економічної ситуації, стану здоров'я, расової, етнічної та культурної приналежності та сімейних стосунків. Інші

фактори, такі як сильна підтримка сім'ї чи громади, безпечне проживання, стабільний дохід та міцне здоров'я можуть зменшити ризик виникнення правових проблем. Крім того, серед найважливіших проблем людей похилого віку виділяють низький рівень їхньої соціальної та економічної активності. Причинами такого явища є недостатня освітньо-професійна мобільність громадян, низький рівень інститутів і традицій самоосвітньої діяльності. Усе це поєднується з консервативною структурою зайнятості та негнучкістю ринку праці, існуванням у суспільній свідомості стереотипних уявлень про старіння населення як виключно негативного процесу [5, с. 571].

Як влучно підкреслює О. М. Гришко, поведінка осіб похилого віку як потенційних жертв злочинних посягань виступає як умова, що може вплинути на прийняття рішення вчинити домашнє насильство. Встановлено, що поведінка характеризується, перш за все, психологічними та фізіологічними особливостями. Серед них: фізична слабкість, уповільнена реакція на подразники зовнішнього середовища, погіршення зору та слуху, надмірна довірливість, добродушність, необережність тощо. [6, с. 9].

Отже слід погодитись, що особи похилого віку мають ряд психо-фізіологічних та поведінкових особливостей, які спокушають деяких осіб користуватися такими їх слабкостями. Законодавча й нормативно-правова база із запобігання та протидії домашньому насильству щодо людей похилого віку розроблена достатньою мірою. Проте реалізації законодавства заважає низький рівень свідомості людей, неможливість чи нездатність звернутися по допомогу. Потерпілі не завжди оцінюють дії, які вчиняються стосовно них, як протиправні, у зв'язку з різними умовами.

Список використаних джерел

1. Визначення віку, з якого особа може вважатися особою похилого віку: огляд міжнародного досвіду та національні практики. ГО «Суспільство і право» проект “Підвищення рівня правової обізнаності людей поважного віку щодо механізмів захисту своїх прав” США. 2022. 10 с.

2. Пенсія та пенсійна система в США. *Правова та юридична підтримка мігрантів*. веб-сайт. URL: <http://migrant.biz.ua/ssha/zhittya-ssha/pensiia-v-ssha.html> (дата звернення: 05.04.2023).

3. Павлюк О.С. Розслідування вбивств осіб похилого віку та одиноких осіб, пов'язаних із заволодінням їх майном : дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 238 с.

4. Населення України. Імперативи демографічного старіння. *КВД «АДЕФУкраїна»*. Київ. 2014. 288 с.

5. Sherman E., Schiffman L. Applying age-gender theory from social gerontology to understand the consumer well-being of the elderly.

Advances in Consumer Research Association for Consumer Research.
1984. P. 569–573

6. Гришко О. М. Запобігання корисливим злочинам щодо осіб похилого віку: віктимологічне дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 16 с.

Пеліван Іван Сергійович,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Однією з ключових загроз ефективному розвитку економіки країни та її національній безпеці, є корупція, яка проникає в усі сфери життя суспільства і гальмує процес європейської та світової інтеграції України. Вона існує в усіх країнах в тій чи іншій мірі, відображає неефективність влади, недосконалість її інституційного забезпечення. В Україні корупція набула масового, латентного характеру, а процес її подолання буде довготривалим.

«Корупцію» науковці розглядають по-різному, зосереджуючись на окремих аспектах явища та підходах до її вивчення. Зважаючи на складність поняття «корупція» та різноманітність її проявів, досить складно сформулювати єдине універсальне її визначення. З тієї ж причини, усі визначення «корупції» є прийнятними [1, с. 73].

Загальна характеристика корупції була предметом наукових досліджень значної кількості науковців, таких як: С. Ілій, П. Кабанов, В. Коваленко, М. Мельник, А. Редька та ін. [2].

У вітчизняному законодавстві уперше поняття «кримінальне правопорушення» було використано ще в Концепції реформування кримінальної юстиції, затвердженій Указом ПУ від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 [3]. Цей документ зазначив, що кримінально карані діяння будуть поділятися на злочини та кримінальні проступки. Водночас основними критеріями таких змін повинні, зокрема, бути: ступінь небезпеки та правові наслідки кримінально караного діяння для особи, суспільства і держави; практика застосування кримінального та адміністративного законодавства; міжнародний досвід захисту людини, суспільства і держави від злочинів та проступків. Згодом у 2012 р. в новому КПК поняття «злочин» повністю було замінено на поняття «кримінальне правопорушення». Такі однобічні зміни створили дисонанс між положеннями КК України та КПК України, який було усунено лише через майже десять років [4].

Поняття корупційного правопорушення визначено на законодавчому рівні. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про засади

запобігання і протидії корупції» корупційне правопорушення – це умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особами, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону; посадовими особами юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них вказаними особами або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди), за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність [5].

Закон оперує двома схожими термінологічно поняттями: «корупційне правопорушення» та «правопорушення, пов'язане з корупцією». При цьому визначає, що корупційним правопорушенням слід розуміти діяння, що містить ознаки корупції, вчинене вказаною в законі особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Так, Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції» зі змінами та доповненнями, визначені такі поняття, а саме:

- корупційне правопорушення - діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність;

- правопорушення, пов'язане з корупцією - діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Трактуванню корупційних злочинів присвячені окремі положення Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 р. (м. Страсбург) (ратифікована Україною 18 жовтня 2006 р.), Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 174) від 4 листопада 1999 р. (м. Страсбург) (ратифікована Україною 16 березня 2005 р.), Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (ратифікована Україною із заявами 18 жовтня 2006 р.).

Правовою основою запобігання корупції, у нашій державі, є система державних законодавчих і підзаконних актів, що визначають

суспільно-правову необхідність проведення комплексу передбачених законом заходів, їх правові, організаційно-тактичні основи, гарантії законності їх застосування. Правову основу запобігання корупції в сучасній Україні становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закони України «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро», «Про очищення влади», «Про Вищий антикорупційний суд» та багато інших.

Підсумовуючи вищевикладене, хочемо зазначити, що проблеми протидії корупції мають свій довгий історичний процес становлення та формування. Однією із основних передумов укорінення корупції є дисбаланс поглядів на суспільні явища: спочатку корупція була допустимим побутовим явищем, згодом, на перших етапах протидії корупції, переважаючими були моральний осуд такого діяння та відстала законодавча база, яка не здатна була унеможливити її поширення. Еволюціонуючи, корупція від окремих проявів у вигляді хабарництва, перетворилася на складне, системне, багатогранне явище як локального так і глобального виміру.

Список використаних джерел

1. Гура В. Корупція: поняття та види, причини виникнення. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 73-81. DOI: 10.35774/econa2022.02.073
2. Марисюк Костянтин Поняття, види та загальна характеристика корупційних правопорушень. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Юридичні науки” № 4 (32), 2021, с. 138-144.
3. Костицький М. В. Деякі питання методології юридичної науки. Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 3–11
4. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : монографія / О. С. Бондаренко. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 472 с.
5. Про запобігання корупції. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056. DOI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

Полевик Катерина Олександрівна,
судовий експерт сектору технічного
дослідження документів та обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького НДЕКЦ МВС України

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ ДЕКІЛЬКОХ ЕКСПЕРТІВ У СУДІ

В ході розгляду кримінальних проваджень виникають питання, що потребують певних роз'яснень висновку експерта, з'ясування кваліфікації експерта, якого сторона залучила для проведення експертизи.

Відповідно до ч. 7 ст. 101 Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК), кожна сторона кримінального провадження має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту в судовому засіданні з метою роз'яснення чи доповнення такого висновку.

Як зазначено в ч. 4 ст. 356 КПК, в суді може бути проведено «одночасний допит двох чи більше експертів для з'ясування причин розбіжності в їхніх висновках, що стосуються одного і того самого предмета чи питання дослідження». Оскільки висновки експертів є процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 84 КПК), то цілком очевидна значущість установалення серед декількох висновків саме тих, які несуть достовірну інформацію про обставини злочину, що розслідується.

Оскільки у статті 356 КПК йдеться про одночасний допит двох або більше експертів щодо наданих ними висновків, в яких є розбіжності, то як вказано вище, одною з ситуацій є проведення експертиз, в яких вирішувались однакові питання. Для характеристики повторної експертизи недостатньо вказати на збіг її предмета із предметом первинної експертизи. Характерною відмінністю експертиз (первинних та повторних), з приводу провадження яких можуть одночасно допитуватися експерти, є збіг як предмету (питань), так й досліджуваних об'єктів [1, с.392].

Між одночасним допитом експертів та інших учасників кримінального провадження є суттєві відмінності, які полягають у наступному:

1) предметом одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб є усунення конкретних суперечностей, які стосуються зазвичай лише частки інформації про кримінальне правопорушення, що отримана під час допиту від чітко окресленої законом категорії учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, підозрюваних) [2, с.366]. Предметом одночасного допиту експертів є фактичні дані, що встановлені під час дослідження, проведеного із застосуванням спеціальних знань різними експертами;

2) істотні суперечності між показаннями підозрюваних, свідків, потерпілих установлюються після проведення попередніх допитів. Розбіжності або протиріччя між результатами досліджень експертів установлюються після провадження експертизи;

3) істотні суперечності встановлюються співставленням показань підозрюваних, свідків, потерпілих, а розбіжності в дослідженнях експертів –після оцінки наданих ними процесуальних документів. Уточнимо, що розбіжності можуть бути встановлені не тільки між висновками двох чи більше експертів, що передбачено законодавцем, але й висновками та повідомленнями про неможливість провести експертизу, декількома повідомленнями про неможливість провести експертизу тощо;

4) істотні суперечності в показаннях підозрюваних, свідків, потерпілих установлюються тільки між свідченнями, наданими цими особами в різних поєднаннях (підозрюваний-підозрюваний, підозрюваний-потерпілий, потерпілий-свідок та ін.). В експертів розбіжності виникають тільки між наданими результатами досліджень;

5) для усунення суперечностей або розбіжностей між показаннями підозрюваного, потерпілого або свідка й установленими експертом фактами неможливо провести одночасний допит експерта з іншими особами, оскільки предмети допитів указаних осіб не збігаються.

Таким чином, предмет одночасного допиту експертів, який торкається тільки предмета проведених досліджень, та процесуальний статус експертів передбачає й особливу процедуру їх спілкування зі слідчим, прокурором, суддею, іншими учасниками кримінального провадження та між собою.

На нашу думку, процедура допиту декількох експертів повинна мати таку послідовність. Спочатку потрібно обов'язково провести одноосібний допит усіх експертів, яких передбачається допитувати одночасно. Уважасмо, що експерти, які проводили комісійну експертизу, первинні та наступні (повторні) експертизи, повинні всі разом перебувати в приміщенні, де проходить одноосібний допит.

Це можна пояснити тим, що, по-перше, відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 69 КПК експерт має право бути присутнім під час учинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження.

По-друге, на відміну від свідків, які можуть змінити свої показання під впливом свідчень інших свідків і тому повинні допитуватися порізно

(ч. 4 ст. 352 КПК), експерт свої показання обґрунтовує змістом наданого ним висновку та спеціальними знаннями, змінити які неможливо. По-третє, присутній експерт сприймає висловлювання опонентів, аргументацію їх умовиводів, критику на адресу проведеної ним експертизи й готує відповіді на них.

Порядок одноосібних допитів експертів повинен збігатися із черговістю проведених експертиз. У суді першим допитується експерт,

який проводив первинну експертизу. Експертові спочатку ставить питання сторона, за ініціативою якої проводилось експертне дослідження (прямий допит). Потім йому ставлять питання інша сторона, потерпілий і суд, інші учасники процесу (перехресний допит) згідно із частинами 2-3 ст. 365 КПК. На нашу думку, інші присутні експерти з дозволу голови також мають право «ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні» згідно з п. 5 ч. 3 ст. 69 КПК. Після першого експерта допитується інший експерт, який проводив наступну експертизу, і так далі.

Відзначимо, що експерт, залучений однією стороною, не може бути допитаний протилежною стороною під час досудового слідства. Указана заборона випливає з п. 4 ч. 5 ст. 69 КПК, згідно з яким експерт зобов'язаний не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи, а також дані про хід її провадження та результати. Це цілком узгоджується з принципами змагальності в частині автономного збирання доказів, збереження таємниці досудового слідства та професійної таємниці захисника.

Після завершення одноособних допитів експертів здійснюється одночасний допит декількох експертів, коли питання ставляться всім присутнім експертам (шаховий допит). Ми погоджуємось з позицією В.В. Коваленка, що першому треба ставити питання експертові, який на думку суду, дав правильний, обґрунтований, ясний висновок [3, с.34]. Після того, як на всі питання сторін та суду надано відповіді, експерти мають право задавати питання один одному.

Таким чином, у процесі ретельного, докладного з'ясування всіх особливостей проведених досліджень, причин виниклих протиріч між висновками експертів під час допиту, у якому беруть участь суд, учасники процесу та експерти, і знаходить своє реальне відображення принцип змагальності кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Щербаковський М.Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія / М.Г. Щербаковський. – Харків: В деле, 2015. – 560 с.

2. Криміналістика [текст] : підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.

3. Коваленко В.В. Допит експерта в суді за новим кримінальним процесуальним кодексом України. Сучасні тенденції розвитку судової експертизи: мат. міжн. наук.-прак. конф. (Сімферополь, 20–21 вересня 2012 р.). Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2012. С. 32–34.

Попова Тетяна Вікторівна,
курсант 3-го курсу Навчально наукового
інституту права
підготовки фахівців для підрозділів
національної поліції Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Плетенець Віктор Миколайович,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні питання захисту прав дітей є вкрай актуальним для суспільства, зважаючи на поширеність злочинів щодо дитини та наслідків таких правопорушень для майбутніх поколінь. Діти, інколи, страждають від жорстокого поводження дорослих (як правило близьких родичів) і захистити їх може, і повинна, в першу чергу держава в особі правоохоронних органів та державних служб соціального захисту [1, с. 210]. Варто відзначити, що в умовах воєнного стану в Україні прояви трагічного, насильницького й сексуального характеру можуть бути пов'язані змістом однієї події. Тому й підготовка до проведення допиту за даними фактами має передбачати готовність суб'єктів розслідування до з'ясування в особи, що не досягла віку повноліття змісту зазначених, а також ще не виявлених слідством інших протиправних проявів [2, с. 70].

Допит неповнолітніх відноситься до чи не найскладнішої слідчої (розшукової) дії. Ця складність зумовлюється низкою моментів: тими, які визначають складність будь-якого допиту (труднощами формування контакту, необхідністю отримання повних і правдивих показань про події, що давно минули, відсутністю доброї волі і тощо); особливостями психології неповнолітніх, схильних до фантазування, самонавіювання; необхідністю допитувати неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого за участю адвоката, законних представників і педагога (психолога), які мають право задавати питання [3, с. 274]. При цьому підготовка до проведення допиту неповнолітніх постраждалих має обумовлюватись не тільки отриманими результатами, а й наслідками для допитуваного неповнолітнього.

Так, без підготовки складно, а іноді неможливо з одного боку отримати необхідну й достатню кількість інформації про обставини

вчиненого кримінального правопорушення та надати правову оцінку, з іншого – звести до мінімуму можливості психічного травмування допитуваного неповнолітнього необхідністю відтворення подій трагічного, насильницького чи сексуального характеру, котрі досить часто є складовими відповідної події, що в умовах воєнного стану набуло поширення на окупованих рф територіях нашої держави [2, с. 74].

Водночас М. О. Семенишин, М. В. Корнієнко та А. В. Костюк наголошують, що дітей рекомендується допитувати тільки у крайніх випадках, бо допит може негативно вплинути на їхню психіку.

Особливість урахування фізіологічних, психологічних змін під час розвитку дитини є важливим критерієм для слідчого, оскільки знання етапів та криз становлення особистості може вплинути на тактику допиту неповнолітньої особи, тому, володіючи також психологічною компетентністю в аспекті вікових особливостей, є ключовим підґрунтям успіху комунікативної готовності слідчого до допиту дитини, оскільки діти можуть бути особливо вразливі та травматизовані у таких випадках. Врахування вікових та психологічних особливостей дитини є ключовим фактором в розумінні того, як ефективно проводити допит неповнолітніх [1, с. 220].

У процесі допиту дитини потрібно забезпечити її безпеку та конфіденційність даних, що може бути складним у випадках, коли злочин стався в умовах воєнного стану або коли дитина була жертвою насильства від родичів чи близьких друзів. Важливо забезпечити те, щоб дитина відчувала себе в безпеці та відчувала, що її свідчення є важливими та будуть використані в розслідуванні. При підготовці до допиту потрібно враховувати національні та культурні особливості неповнолітніх, а також забезпечити належний рівень захисту їх прав та інтересів. Згідно з Конвенцією ООН про права дитини, діти мають право на особливий захист та дбайливе ставлення з боку суспільства[4].

Для забезпечення найефективнішого збору доказів під час допиту неповнолітньої жертви слід використовувати спеціалізовані методики допиту, що враховують психологічні особливості дітей. Наприклад, використання рольової гри або інших ігрових методів може допомогти дітям відчувати себе комфортніше та сприяти більш ефективному збору доказів. Це може бути реалізовано, зокрема й шляхом використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи [5, с. 216].

Для успішного допиту неповнолітніх важливо мати досвід та знання щодо психології та методик допиту. Також необхідно мати належне розуміння процедур та протоколів, щоб забезпечити належну рівність сторін під час допиту.

Окрім знання психології та методик допиту, при підготовці до допиту неповнолітніх потрібно враховувати також їхній віковий розвиток та рівень розуміння. Наприклад, діти молодшого віку можуть мати обмежений словниковий запас, менш розвинену уяву та меншу здатність до роздумів, тому можуть бути схильні до відгуку на прямі запитання та дають однослівні відповіді.

З іншого боку, старші діти можуть бути більш навідомлені про свої права та можуть бути більш обережними у відповідях на запитання, що може вимагати більш обізнаних та детальних запитань з боку допитуючого.

Також важливо враховувати, що діти можуть мати велику уяву та змінювати свої відповіді в залежності від того, як їхні відповіді впливають на інших людей. Тому важливо забезпечувати надійний захист свідків та потерпілих неповнолітніх від тиску з боку злочинців, а також забезпечити їхнє психологічне благополуччя під час допиту.

У разі допиту неповнолітніх свідків або потерпілих, які були втягнуті в насильство або сексуальні злочини, можуть виникати емоційні труднощі, такі як страх, тривога, депресія, відчуття вини або неповноцінності.

Це визначає необхідність забезпечення належної підтримки неповнолітніх за допомогою спеціально розроблених програм дій відповідних суб'єктів [6].

Проаналізувавши думки вітчизняних науковців, можемо стверджувати, що підготовка до допиту неповнолітніх, пов'язаних із насильством, сексуального або трагічного характеру в умовах воєнного стану вимагає особливого підходу з урахуванням вразливості дітей та особливостей їхнього психічного стану. Відповідно, допит неповнолітніх в умовах воєнного стану, має бути реалізований шляхом: забезпечення фізичної та емоційної безпеки дитини під час процесу допиту; дотримання принципу добровільності, не застосовувати примус або шантаж, наданням можливості вільно висловити свої емоції, почуття та думки; врахування особливостей воєнних умов, такі як постійний стрес, травми від воєнних подій та інші фактори.

Отже, підготовка до допиту неповнолітніх, пов'язаних із насильством, сексуальними злочинами або трагедіями в умовах воєнного стану є критично важливим кроком в забезпеченні їхньої безпеки, захисту прав та забезпечення справедливості. У свою чергу саме завдяки належній підготовці може бути підвищена ефективність допиту, адже результати можуть мати вирішальне значення в кримінальному провадженні, визначаючи вини чи невинуватість обвинуваченого.

Значення правильної підготовки до допиту неповнолітніх особливо важливе в ситуаціях, пов'язаних з насильством, сексуальними злочинами або трагедіями в умовах воєнного стану. У таких випадках,

допит може бути тяжким і травматичним для дитини, і може призвести до погіршення її психічного стану.

У криміналістиці використовуються різні методи підготовки до допиту неповнолітніх, які базуються на психологічних, соціальних і культурних чинниках. Зокрема, важливим є залучення до процесу допиту спеціально навчених психологів або соціальних працівників, які мають досвід роботи з дітьми, які стали жертвами насильства або сексуальних злочинів.

Під час підготовки до допиту слід враховувати не тільки психологічний стан дитини, але і її культурні особливості та мовні навички. Наприклад, якщо дитина не розмовляє на тій же мові, що і допитуючий, можуть бути використані послуги перекладача. Також можуть бути використані спеціальні методи психологічної підготовки, такі як допомога дитині зрозуміти, що вона не покарана за те, що стала жертвою злочину, і що її допомога допиту може допомогти поліції зловити злочинця і запобігти подібним випадкам у майбутньому.

Проаналізувавши думки вітчизняних науковців, можемо стверджувати, що підготовка до допиту неповнолітніх, пов'язаних із насильством, сексуального або трагічного характеру в умовах воєнного стану вимагає особливого підходу з урахуванням вразливості дітей та особливостей їхнього психічного стану. Виокремимо кілька рекомендацій щодо допиту неповнолітніх в умовах воєнного стану, зокрема: забезпечення фізичної та емоційної безпеки дитини під час процесу допиту; дотримання принципу добровільності, не застосовувати примус або шантаж, і не перевантажувати дитину питаннями або проханнями; надання можливості вільно висловити свої емоції, почування та думки; використання технік травматичного супроводу під час допиту, такі як дихальні вправи, розслаблення, або інші методи, що можуть допомогти зняти стрес та тривогу у дитини; врахування особливостей воєнних умов, такі як постійний стрес, травми від воєнних подій та інші фактори тощо.

Отже, підготовка до допиту неповнолітніх, пов'язаних із насильством, сексуальними злочинами або трагедіями в умовах воєнного стану є критично важливим кроком в забезпеченні їхньої безпеки, захисту прав та забезпечення справедливості. У свою чергу саме завдяки належній підготовці може бути підвищена ефективність допиту, адже результати можуть мати вирішальне значення в кримінальному провадженні, визначаючи вину чи невинуватість обвинуваченого.

Список використаних джерел

1. Семенишин М.О., Корнієнко М.В., Костюк А.В. Протидія насильницьким злочинам проти дітей: виклики для України, міжнародний досвід, інноваційні методи практичного опанування. Параметри якості вищої освіти офіцерів національної поліції за умов

імперативу людиномірних сенсів (теорія і практика). *Монографія*. 2023. 440 с.

2. Плетенець В. М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану. *Наука і техніка*, №13(13). 2022.

3. Пасько О. М., Горошко В. В. Комунікативна готовність слідчого як необхідний складник допиту неповнолітніх. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса: ОДУВС. 2022.

4. Конвенція ООН «Про права дитини» (1989 р.)
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

5. Павлова Н.В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020 № 1.

6. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : методичні рекомендації. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 140 с.

Попович Анастасія Олексіївна,
курсантка 3-го курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Плетенець Віктор Миколайович,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ДОПИТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сексуальне насильство під час вторгнення в Україну є зброєю геноциду з боку російських військ яке широко використовується з лютого 2022 року. Сексуальне насильство – це жорстоке та цинічне насилля, яке може завдати значної шкоди психіці та здоров'ю людини.

На сьогоднішній день кримінальні правопорушення, які посягають на статеву свободу та недоторканість неповнолітніх осіб

набули суттєвого поширення. Неповнолітні є одною з найменш захищених верств населення, які, досить часто, стають потерпілими від злочинів [1, с. 68]. Особливого значення дані факти мають в умовах воєнного стану, коли сексуальне насильство використовується зокрема й для деморалізації населення держави. Сексуальне насильство яке вчиняється під час війни з боку російських військ – це не просто кримінальний злочин, а порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини [2, с.75].

Наслідки жорстокості і можуть мати серйозні фізичні та психологічні проблеми як для постраждалих, так і для свідків-очевидців даних подій. Відповідно, діяльність уповноважених осіб з постраждалими від сексуального насилля, повинна бути продумана до дрібниць та реалізована з урахуванням відповідних знань та навичок отримання відомостей від вказаних осіб, зокрема й за допомогою різного роду спеціалістів. Це обумовлено тим, що від цього, залежить результат слідчих (розшукових) дій [3]. У свою чергу, зазначене визначає судову перспективу кримінального провадження та визначення ступеня вини відповідного правопорушника.

При допиті дітей застосовуються загальні правила, викладені у статті 224 Кримінального процесуального кодексу України, а також правила, викладені у вимогах статті 226 Кримінального процесуального кодексу України, які розкривають специфіку цієї слідчої дії [4]. Отже, допит може проводитись лише в присутності законного представника, педагога або психолога, а за потреби і лікаря. Основним завданням відповідних фахівців визначається сприянням встановленню й підтриманню психологічного контакту слідчого з потерпілим. Також, до допиту дітей застосовуються часові обмеження. Це означає, що допит не може тривати більше однієї години без перерви, і як правило, більше двох годин на день. Ще однією особливістю є те, що особи, які не досягли шістнадцятирічного віку, не попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. Їм лише роз'яснюється обов'язок давання правдивих показань [5, с.94-104].

Не меншого значення в допиті неповнолітніх є місце його проведення, яке спеціально призначене для цього. Такі приміщення частіше називають «Зелені кімнати», «Кімнати, лагідні до дитини», «Кризові кімнати» і т.ін. Облаштування цих приміщень спрямоване на те, щоб неповнолітні під час процесу спілкування, почували себе комфортно та захищено [6, с.114].

Водночас можливості застосування даних приміщень обумовлені рівнем знань та досвіду уповноважених осіб та спеціалістів-психологів, які долучаються до цієї діяльності. Заслугують на увагу й розроблені і запровадженні для застосування методичні рекомендації щодо застосування даних приміщень взагалі й

з використанням алгоритму допиту неповнолітніх (малолітніх) постраждалих від насильства [7, с.72]. Правильність їх застосування мінімізують можливості як психологічного травмування допитуваного постраждалого неповнолітнього з одного боку так і отримання всебічної інформації про обставини вчиненого кримінального правопорушення. В умова збройної агресії РФ проти України реалізація зазначеного набуває особливо важливого значення.

Отже, можна зробити висновок, що питання підготовки до допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства є актуальним в умовах сучасності. Щоб від допиту неповнолітніх осіб отримати вагому в доказуванні інформацію, потрібно заздалегідь обдумати план його проведення, склад учасників й їх роль. Взаємна діяльність із фахівцями які працюють з такими особами забезпечить очікувані результати допиту.

Список використаних джерел

1. Плетенець В.М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану *«Наука і техніка сьогодні»*. 2022. № 13(13) 2022.

2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

3. Концептуальні положення механізму захисту прав дітей: український та зарубіжний контекст : кол. монограф. / Кол. авт. ; за наук. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Л. Р. Наливайко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 130 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20200317>

5. Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 94–104.

6. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : методичний посібник / автори-упоряд. : Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман ; за заг. ред. Т. Цюман. Київ : ФОП Клименко, 2015. 114 с.

7. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : методичні рекомендації. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 140 с.

Римарчук Ольга Вікторівна,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Конюшенко Яна Юрївна,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України 24 лютого 2022 року указом Президента України № 64/2022 був уведений воєнний стан в Україні. Запроваджений стан спонукав законодавця внести відповідні зміни до КПК України, зокрема до розділу IX-1. «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [1, 3-6]. Такий режим може бути запроваджений виключно на тій частині системи адміністративно-територіального устрою України, на якій оголошено воєнний стан (відповідно до указу Президента України із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року по теперішній час військовий стан запроваджено на всій території України).

Запровадження особливого режиму досудового розслідування передбачає, зокрема, специфічний процесуальний порядок проведення деяких видів слідчих (розшукових) дій та їх фіксацію.

Так, відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК України допустимим допит свідка або потерпілого, у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, суд може визнати за умови обов'язкового застосування відеофіксації доступними технічними засобами.

Імперативність застосування технічних засобів відеофіксації поширюється також і під час проведення допиту підозрюваного, при цьому, закон вимагає проводити таку слідчу (розшукову) дію виключно за участю захисника. Таким чином, навіть у випадку, якщо підозрюваний, обвинувачений відмовлятиметься від захисника і не залучає іншого захисника, така відмова не прижматиметься і захисник буде залучений у порядку, передбаченому ст. 49 КПК України, для здійснення захисту за призначенням (частини 2-3 ст. 54 КПК України).

Законодавче закріплення обов'язковості залучення захисника, на нашу думку, є нелогічним, оскільки надмірність широкого запозичення за аналогією процедур та інститутів, не узгоджується із правовою природою застосування загальних положень обов'язкового залучення захисника у кримінальному провадженні, передбачених ст. 52 КПК України.

Відповідно до положень згадуваної статті участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких

злочинів а також у разі, якщо: особа підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, або стосовно неї передбачається застосування примусових заходів виховного характеру; щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права або щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування; щодо реабілітації померлої особи; щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження; у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості. Крім цього, обов'язкова участь захисника передбачається у разі відмови особи, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, підписати протокол (ч. 6 ст. 104 КПК) а також під час здійснення спеціального досудового розслідування (глава 24-1 КПК України).

Наступною новелою у порядку проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану є залучення відповідних учасників кримінального провадження: перекладача та захисника.

Так, дистанційно із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) може бути залучений захисник у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості його явки (ч. 12 ст. 615 КПК України). Цікавим уявляється той факт, як кореспондуються положення ст. 232 КПК України щодо проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (дистанційне досудове розслідування) із вимогами ч. 12 ст. 615 КПК України.

Дистанційне досудове розслідування може здійснюватися лише у випадках неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; необхідності забезпечення безпеки осіб; проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; необхідності життя таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування; наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми. Умовою залучення захисника дистанційно відповідно до положень ч. 12 ст. 615 КПК України є неможливість його явки та/або наявна необхідність у проведенні окремої процесуальної дії.

Крім цього, рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором, слідчим суддею, а відповідно до положень ч. 12 ст. 615 КПК України – дізнавачем, слідчим та прокурором.

Відповідно до частин 3, 5, 6 ст. 232 КПК України висувається низка умов. До них належать: використання технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку; допитуваній особі (якщо вона перебуває у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває

під юрисдикцією органу досудового розслідування, або на території міста, в якому він розташований) обов'язково вручається пам'ятка про процесуальні права і до закінчення слідчої (розшукової) дії поряд із нею перебуває службова особа органу досудового розслідування. Зазначені вимоги не висуваються до дистанційного залучення захисника в умовах воєнного стану. Єдиною умовою є наявність технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника.

З метою забезпечення реалізації засади рівності перед законом і судом (ст. 10 КПК України) та мови, якою здійснюється кримінальне провадження (ст. 29 КПК України) кримінальний процесуальний закон передбачив підстави та процесуальний порядок залучення перекладача (ч. 3 ст. 29, ст. 68 КПК України). Підставами для залучення перекладача є: не володіння чи неналежне володіння державною мовою учасником кримінального провадження, бажання давати показання, заявляти клопотання, подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, а також наявна необхідність перекладу пояснень, показань або документів сторони кримінального провадження.

Перекладач – учасник кримінального провадження, який наділений КПК України правами та обов'язками, може нести кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладача, уповноважений засвідчувати власним підписом переклад рішень та інших процесуальних документів кримінального провадження (ст. 68 КПК України). Слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий, дізнавач за наявності зазначених вище підстав перед початком процесуальної дії пересвідчуються в особі і компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки.

Керуючись абз. 2 ч. 12 ст. 615 КПК України у разі наявності обставин, що унеможливають участь перекладача у кримінальному провадженні, дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий.

Уважаємо, що передчасним є рішення законодавця покласти повноваження перекладача на слідчого, дізнавача та прокурора, оскільки кримінальний процесуальний закон забороняє перебирання повноважень інших учасників кримінального процесу. Крім цього, виникає низка запитань: по-перше, хто і у якому порядку будуть з'ясовуватися стосунки слідчого, дізнавача, прокурора із підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснювати їх їхні права і обов'язки; по-друге, з'ясування компетентності знання мови слідчим, дізнавачем, прокурором.

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що унесені спеціальні положення щодо особливого порядку проведення окремих слідчих (розшукових) дій відповідно до вимог ст. 615 КПК України застосовуються лише в умовах воєнного стану. Аналіз деяких положень зазначеної статті дозволяю прийти до висновку, що наявні дискусійні питання, які потребують нормативного врегулювання, що дасть можливість ефективно реалізувати законодавчі положення проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022 : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VII. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27 лип. 2022 р. № 2462-IX. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n61>
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: Закон України від 03 берез. 2022 р. № 2111-IX. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#n7>
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам: Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2137-IX. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n78>
6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квіт. 2022 р. № 2201-IX. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45>
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5092>

Ройляну Вікторія Костянтинівна,
здобувач ступеня бакалавра 2 курсу, 2
групи, спеціальність «Право»,
НІПБ, Одеського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мудрецька Ганна Володимирівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У кримінальному судочинстві захист права на свободу та права на особисту недоторканість, як найважливіші принципи, визначають основу правовідносин у кримінальному провадженні, спрямованих на запобігання порушенням чи довільним обмеженням зазначених та інших прав його учасників, а також використання безпідставних процедур примусу особливо під час здійснення заходів забезпечення кримінального провадження, має найбільшу кількість задокументованих порушень, пов'язаних з обмеженням права на свободу та особисту недоторканість. Тому питання забезпечення цього права набуває особливого значення, оскільки механізми його реалізації відображають загальний стан дотримання прав і свобод людини в країні та є одним із індикаторів її розвитку.

Захист свободи та особистої недоторканості людини і громадянина є пріоритетною проблемою політико-правової думки, яка має багатовікову історію. Ставлення історії до цих та інших природних і невідчужуваних прав людини є важливою частиною стосунків між окремими людьми та державою.

Ступінь захищеності цих прав є безумовним показником зрілості та рівня розвитку правової держави. Іншими словами, держава є гарантом прав людини. Однак на рівні забезпечення прав і свобод людини вона також може встановлювати обмеження для запобігання злочинам, які відбуваються всередині держави [1, с. 102].

Право на особисту свободу – це відповідна міра можливої та юридично дозволеної поведінки громадянина щодо розпорядження собою, своїми вчинками та часом. Як і будь-яке інше суб'єктивне право, право на особисту свободу не позбавлене обмежень. Проте обмеження можуть встановлюватись лише законом у порядку, передбаченому ним. При цьому реалізація права на особисту свободу не повинна порушувати права і свободи інших осіб [2, с. 275].

Значну увагу приділено також поняттю недоторканності особи, яка визначається як: право особи на фізичний, сексуальний та психологічний захист, свободу, життя, здоров'я, честь і гідність від будь-яких протиправних посягань, особливо право не бути свавільно позбавленим свободи, особливо шляхом незаконного затримання чи арешту [1, с.122]; безпека особи гарантована державою - полягає в недопущенні, припиненні та караності посягань іншими учасниками суспільства чи державних службовців сексуальність.

Недоторканість особи охоплює багато прав:

- право на рівність перед законом і судом (ст. 10 КПК України)
- повага до людської гідності (ст. 11 КПК України)
- забезпечення права на свободу та особисту недоторканність (ст. 12 КПК України)
- недоторканність житла чи іншого володіння особи (ст. 13 КПК України)
- таємниця спілкування (ст. 14 КПК України)
- невтручання у приватне життя (ст. 15 КПК України)
- недоторканність права власності (ст. 16 КПК)
- презумпція невинуватості (ст. 17 КПК України)
- забезпечення права на захист (ст. 20 КПК України)

Як зазначає Конституційний суд у Рішенні у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011, право на свободу та особисту недоторканність є одним з визначальних та фундаментальних конституційних прав людини. Отже, право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, які чітко визначені в законі [5].

В іншому рішенні, Конституційний Суд України, виходячи з положень частин першої, другої статті 29 Основного Закону України та сформульованих ним юридичних позицій, а також беручи до уваги наведені положення міжнародних правових актів щодо захисту права людини на свободу та особисту недоторканність, вважає, що право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, визначених законами України. Обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду [6].

Із аналізу частини другої статті 29 Конституції України вбачається, що винятків стосовно підстав застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, пов'язаних із тяжкістю вчиненого нею злочину, немає. Тобто, навіть коли йдеться про злочини, що посягають на національну безпеку України чи громадську безпеку, наявність вмотивованого судового рішення для тримання особи під вартою, яка підозрюється чи обвинувачується у їх вчиненні, є обов'язковою.

Отже, застосування запобіжних заходів обмежує право на свободу та особисту недоторканість різною мірою та з різною інтенсивністю, що залежать від виду запобіжного заходу та його умов (ступінь і межі заборон). Різноманітність форм вираження поглядів, свободи та цілісності особистості необхідно враховувати при вживанні запобіжних заходів для запобігання необґрунтованим обмеженням гарантій відповідних конвенцій і національних законів. Законність обмеження права на свободу та права на особисту недоторканість під час застосування запобіжних заходів забезпечується деталізованими законодавчими положеннями, що визначають особисті характеристики та умови застосування кожного запобіжного заходу з урахуванням практики ЄСПЛ.

Список використаних джерел

1. Рудько А. А. Домашній арешт як альтернатива тримання під вартою. Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матер. наук.-теорет. конф. викладачів, аспірантів та студентів юрид. фак-ту (м. Суми, 25 трав. 2013 р.). Суми: СумДУ, 2013. С. 102–122.

2. Кримінальний процес : навч. посібн. у питаннях і відповідях / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. 3-є вид. переробл. і доповн. К.: Видавець, 2012. 275 с.

3. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Тумаянц та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2014. 824 с. 75. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалова, Д. П. Письменного. К.: ЦУЛ, 2013. 544 с

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конститутційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-11#Text>

6. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-17#Text>

Русасв Андрій Володимирович,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
старший детектив – керівник відділу
Національного антикорупційного бюро
України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ ДЕТЕКТИВАМИ НАБУ ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним з важливих кроків, спрямованих на вдосконалення механізму протидії корупції, було запровадження в Кримінальний кодекс (КК) України спеціальних статей, зокрема ст. 366-1 «Декларування недостовірної інформації» (яку Конституційний Суд України визнав неконституційною), і подальше ухвалення Верховною Радою України 2021 року ст. 366-2 «Декларування недостовірної інформації» в новій редакції.

У межах кримінально-правової характеристики розглядуваного кримінального правопорушення зауважимо, що безпосереднім об'єктом цього злочину є система запобігання корупції в Україні в частині встановленого законом порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, суб'єктами декларування [1].

Відповідно до примітки ст. 366-2 КК України, «суб'єктами декларування є особи, які відповідно до частин першої та другої статті 45 Закону України “Про запобігання корупції” зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [2].

Декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, – офіційний електронний документ, який підтверджує певні юридичні факти, його складають за встановленою Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) формою, подає його особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (суб'єкт декларування).

Декларація містить передбачені Законом України «Про запобігання корупції» зафіксовані за допомогою технічних засобів на офіційному вебсайті НАЗК відомості щодо суб'єкта декларування та членів його сім'ї.

Декларація про доходи суб'єкта декларування, яку розміщують на сайті НАЗК, є базовим документом, що підлягає дослідженню та перевірці в межах проведення досудового розслідування в разі вчинення такого кримінального правопорушення [3].

Відповідно до ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції», передбачено такі типи декларацій:

- щорічна декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яку подають до 1 квітня звітного року, за минулий рік;

- декларація суб'єкта декларування, який припиняє діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, за період, не охоплений раніше поданими деклараціями;

- декларація особи, яка припинила діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, яку подають наступного року після припинення обов'язку подавати щорічну декларацію як суб'єкта декларування;

- декларація особи, яка претендує на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, яку подають до призначення або обрання на відповідну посаду, вона містить інформацію за весь звітний рік, який передує року подання заяви на зайняття посади.

Джерелами інформації про декларування недостовірної інформації, цілком обґрунтовано вважає А. М. Черенков, є:

- 1) повідомлення НАЗК;
- 2) повідомлення (публікації) засобів масової інформації;
- 3) самостійне виявлення ознак декларування недостовірної інформації працівником правоохоронного органу (насамперед слідчим, детективом), зокрема, шляхом інформаційно-аналітичної роботи або під час розслідування кримінальних правопорушень;
- 4) заяви (повідомлення) громадян, зокрема викривачів, громадських організацій;
- 5) матеріали інших правоохоронних органів (вони надходять, якщо підслідність не належить органам досудового розслідування, які розпочали кримінальне провадження) [3, с. 136].

Щодо особливостей досудового розслідування/дизнання в умовах воєнного стану, то слід зауважити, що нововведення до положень КПК України надали право Генеральному прокурору (особі, яка виконує його обов'язки), керівнику обласної прокуратури, їх першим заступникам і заступникам доручати здійснення досудового

розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування в разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану[4]. Крім того, заборонено доручати здійснення досудового розслідування кримінального провадження іншому органу досудового розслідування в разі, якщо таке кримінальне правопорушення віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України. Однак є виняток, а саме наявність об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування Національного антикорупційного бюро України чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану. У такому разі вирішити питання про зміну підслідності можуть тільки Генеральний прокурор або керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

На етапі дізнання для реалізації завдань кримінального провадження та встановлення істини з приводу вчинення згаданого кримінального проступку уповноважені правоохоронні органи здійснюють низку кримінальних процесуальних дій, зокрема слідчі (розшукові) дії. Саме за умови ефективного та якісного проведення слідчих (розшукових) дій отримують основний обсяг доказів стосовно декларування недостовірної інформації.

Декларування недостовірної інформації належить до кримінальних проступків (ч. 4 ст. 12 КК України), а це означає, що під час його розслідування не можна проводити негласні слідчі (розшукові) дії. Зазначене зумовлено тим, що, згідно з ч. 2 ст. 246 КПК України, їх проводять у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб і виключно в кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [4]. Своєю чергою під час розслідування тяжкого чи особливо тяжкого злочину паралельно з декларуванням недостовірної інформації негласні (слідчі) розшукові дії може бути проведено.

Зауважимо, що у процесі доказування подання завідомо неправдивих відомостей у декларації слід звертати увагу на наявність таких відомостей у заповненій електронній декларації та різноманітні документи (чеки, відомості, договори купівлі-продажу, акти оцінювання нерухомого майна або автотранспорту, електронні гаманці, де можуть зберігатися електронна валюта тощо), які спростовують ці відомості. Якщо особа готувалася внести завідомо неправдиву інформацію в декларацію, вона залишити чернеткові записи як в електронних документах (на персональному комп'ютері, смартфоні), так і в паперовому вигляді, здійснювати електронне листування для отримання консультацій щодо того, у який спосіб ліпше заповнити декларацію, щоб не відображати частину майна або

грошових коштів. Тому ці записи, як електронні, так і на папері, також можуть бути речовими слідами готування до вчиненого злочину. Ідеальними ж слідами можуть бути спогади очевидців, наприклад, купівлі-продажу, оцінюванню рухомого й нерухомого майна тощо [5, с. 271].

Крім того, під час дізнання цього кримінального проступку переважно проводять огляд речей (предметів і документів).

З-поміж об'єктів, які оглядають, слід виокремити такі: декларації осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; вебсторінки НАЗК; вебсторінки, які охоплюють електронні реєстри та бази даних, де може бути відображено інформацію про суб'єкта декларування та його майно тощо.

Детективи НАБУ практикують проведення обшуку в підозрюваної особи за ст. 366-2 КК України або членів її сім'ї чи родичів. Під час обшуку органу дізнання/досудового розслідування доречно залучати спеціаліста в порядку ст. 71 КПК України, який може надати допомогу в огляді, наприклад, комп'ютерної техніки, специфічного об'єкта декларування чи відновлення даних, які було видалено з електронних пристроїв, або надати попередню інформацію щодо перерахунку коштів на офшорні компанії тощо.

На підставі здійсненого дослідження можна дійти висновку, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, які пов'язані з декларуванням недостовірної інформації і підтвердження прямого умислу діяння. На етапі дізнання/досудового розслідування для встановлення та підтвердження фактів декларування недостовірної інформації проводиться найчастіше допит осіб (свідків, підозрюваного), огляд речей (предметів і документів), обшук житла чи іншого володіння особи, залучення експерта для проведення експертизи. Крім цього, слідчі (розшукові) дії мають бути ретельно сплановані й виконані в розумні строки та в логічній послідовності щодо отримання якомога більшої кількості доказів. Це пов'язано зі строками давності притягнення до кримінальної відповідальності, оскільки останнім часом Вищий антикорупційний суд України у низці справ ухвалював рішення про закриття кримінальних проваджень відносно діючих чи колишніх народних депутатів України за обвинуваченням у недостовірному декларуванні через закінчення строків давності.

Слід констатувати, що підсудні та їх захисники зловживають своїми процесуальними правами і використовують запроваджений в Україні воєнний стан для затягування розгляду справи, там самим створюють умови для унеможливлення розгляду кримінальної справи судом по суті. Це вкрай негативно впливає на ефективність

дізнання/досудового розслідування щодо декларування недостовірної інформації і потребує невідкладних законодавчих змін.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до ст. 366-1 Кримінального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KK007302?an=2>.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Черенков А. М. Використання державних реєстрів та автоматизованих баз даних в процесі доказування незаконного збагачення. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 123–128.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. Пересада А. В. Криміналістична характеристика декларування недостовірної інформації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4. С. 266–273. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.84.266-273>.

Русанівська Діна Дмитрівна,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри криміналістики та
судової медицини

Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

З моменту прийняття Кримінального процесуального кодексу України (КПК – далі КПК України) було внесено ряд змін та доповнень до колізійних, а інколи і спірних питань, які виявлялися в ході практичної діяльності правоохоронних органів із застосування вказаного законодавчого документу, які за своєю суттю направлені на оптимізацію процесу розслідуванні і виконання завдань кримінального судочинства. У цьому аспекті слушно видається думка В. Г. Дрозд, яка зазначала, що завдання кримінального провадження можуть бути належним чином виконані, а права, свободи та законні інтереси його учасників надійно захищені лише за умови, що кожному факту порушення закону надаватиметься належна правова оцінка шляхом установлення відповідності обставин події, що містить ознаки кримінального правопорушення, фактичним даним. Чітка правова

регламентація процесуальної діяльності саме на першому етапі досудового провадження є передумовою законності й обґрунтованості подальшого розслідування та судового розгляду справи [1, с. 268].

Не зважаючи на військову агресію російської федерації, правоохоронні органи України робить усе можливе для забезпечення права на захист, який є пріоритетним напрямком державної політики України. Тому, сьогодні, перед правоохоронними органами стоїть завдання підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, в тому числі з посяганнями на правомірну діяльність захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених гарантій їх діяльності й професійної таємниці від вчинення перешкод у будь-якій формі. Водночас, доводиться стикатися із частими порушення прав захисників, яке, досить часто, проявляється у проблемних аспектах початку досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи.

В підтвердження проблемності початку досудового розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи слугують і результати анкетування дізнавачів, слідчих та працівників оперативних підрозділів Національної поліції України, які вказали, що на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України найчастіше виникають труднощі з: 1) внесенням відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) – 56 %; 2) попередньою кваліфікацією вчиненого кримінального проступку – 39,8 %; 3) визначення переліку обставин, що підлягають встановленню – 28,3 %; 4) визначенням першочергових слідчих (розшукових) дій – 25,1 %; 5) планування початкового етапу розслідування – 11,5 % .

Необхідно відмітити, що все розпочинається із порушення вимог ст. 214 КПК України, а це в свою чергу, негативно проявляється на діяльності правоохоронних органів та впливає на поширення негативної думки про них у громадськості. Досить часто у засобах масової інформації або серед захисників можна почути, що правоохоронні органи часто порушують встановлені у КПК України строки внесення відомостей до ЄРДР. Ще більш негативним явищем – є відмова у внесенні відомостей до ЄРДР. Підставами виступають: 1) необхідність у наданні додаткових доказів; 2) відсутність законних підстав для внесення відомостей до ЄРДР. Із вищезазначеного стає зрозумілим, що подібна бездіяльність порушує вимоги положень ст. 214 КПК України, а тому повинна оскаржуватися у суді відповідно до вимог ст. 303 КПК України [2]. Проте, судова практика з вирішення таких скарг неоднозначна, оскільки суди досить часто відмовляють у їх задоволенні

Крім того, відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України до ЄРДР окрім того, вносяться відомості про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність. Проте, у разі вчинення кримінального правопорушення проти захисника чи представника особи проявляється складність визначення попередньої кваліфікації дій осіб. Адже, у дізнавача, слідчого, прокурора має бути інформація про існування зв'язку між особою та здійсненням захисником законної професійної діяльності по наданню допомоги такій особі. Адже правильна, хоча і попередньо визначена кваліфікація, є запорукою якісного планування розслідування, побудови версій події та організації проведення комплексу слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань тощо [3, с. 18].

Одночасно необхідно звернути увагу і на проблемні аспекти, з якими доводиться стикатися при попередній кваліфікації діянь, передбачених ст. 397 КК України. Так, в результаті проведеного анкетування дізнавачів та слідчих встановлені наступні проблемні аспекти:

1) чіткі рамки щодо часу для прийняття обґрунтованого рішення про внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР (не більше 24 годин) – 65%;

2) обмежений обсяг інформації та обставини вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи – 54%;

3) обмежена кількість засобів для можливої перевірки обставин вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи – 35,7% (згідно КПК України до внесення відомостей до ЄРДР можливо провести лише одну слідчу (розшукову) дію – огляд місця події, а також: відібрати пояснення, отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису);

3) складність розмежування норм статей Особливої частини КК України, що безпосередньо стосуються кримінальних правопорушень вчинених проти захисників, та суміжних (загальних) кримінальних правопорушень (18,6%) (Додаток).

Враховуючи практичну діяльність правоохоронних органів, слід зазначити, що складність прийняття дізнавачем, слідчим, прокурором рішення про початок досудового розслідування про кримінальні правопорушення, вчинені відносно адвокатів, обумовлена особливим правовим режимом їх діяльності. Враховуючи той факт, що, більшість (98,8%) випадків розпочинається розслідування на підставі заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, яке надходить від захисника чи представника особи, то у дізнавача, слідчого, прокурора відсутня реальна можливість

перевірити всі обставини вчиненого кримінального правопорушення та доцільності внесення відомостей до ЄРДР. Саме тому, внесення відомостей до ЄРДР відбувається виходячи з обставин, викладених у заяві чи повідомленні із яких має бути виокремлено відповідний склад кримінального правопорушення. Безпосередньо, на початковому етапі дізнавачу, слідчому, прокурору майже не відомі фактичні обставини, що стосуються події кримінального правопорушення, особи, яка його вчинила, мотиву, обставини, в яких його вчинено, тощо. Саме тому, чинна модель кримінальної процесуальної норми, яка стосується внесення відомостей до ЄРДР досить обмежена для прийняття швидкого та обґрунтованого рішення про початок досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Дрозд В.Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 268–272.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Авраменко О.В., Благута Р.І. Початок досудового розслідування: проблеми та шляхи вирішення. Матеріали всеукраїнської науково–практичної конференції «*Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики*»: Тези доповідей всеукраїнської науково–практичної конференції (Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 року). К.: «Хай–Тек Прес», 2013. С. 16–19.

Савченко Андрій Володимирович,
працівник Державного бюро
розслідувань,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ЯКЕ ЗДІЙСНЮЮТЬ СЛІДЧІ ДБР (ПОЧАТОК, КООРДИНАЦІЯ, СУДОВІ ЕСПЕРТИЗИ ТА ІНСТИТУТ ДЕТЕКТИВІВ)

Державне бюро розслідувань (далі – також ДБР) на сучасному етапі свого розвитку приділяє значну увагу питанням удосконалення досудового розслідування у кримінальних провадженнях (зокрема, у частині початку досудового розслідування, його координації з боку Офісу Генерального прокурора, забезпечення проведення судових експертиз і запровадження інституту детективів).

Наголосимо, що питання про початок досудового розслідування врегульовані у статті 214 Кримінального процесуального кодексу

України (далі – КПК України), згідно з частиною першою якої слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування [1].

Водночас багаторічне існування зазначених вимог КПК України щодо невідкладного, швидкого початку досудового розслідування призвело до колосального перевантаження слідчих (зокрема, навантаження на одного слідчого ДБР станом на 31.12.2022 становило 126,6 кримінальних проваджень), а також повністю виключило можливість початкового з'ясування питання про належність отриманих слідчим заяв (повідомлень) саме до сфери кримінальних процесуальних відносин, оскільки, як свідчить правозастосовна практика, дуже часто до органів досудового розслідування звертаються недієздатні особи або особи, які діють від їх імені, або звернення містять неправдиві чи безпідставні відомості, або стосуються галузі адміністративного чи цивільного права тощо.

Проте у нормах КПК України дотепер не визначені вимоги щодо форми заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення, не окреслені її обов'язкові реквізити, не передбачено обов'язку слідчого встановити особу, яка подала заяву (здійснила повідомлення), та попередити її про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про кримінальне правопорушення. У свою чергу така ситуація перешкоджає встановленню істини у кримінальному провадженні, унеможливує застосування дієвих процесуальних запобіжників та суттєво впливає на ефективність досудового розслідування.

Отже, як уявляється, існує нагальна потреба у запровадженні в нормах КПК України інституту дослідчої перевірки, який сприятиме з'ясуванню у встановлені строки (наприклад, не більше 10 днів) фактів, зазначених у заяві (повідомленні) про кримінальне правопорушення (наприклад, шляхом відібрання пояснень від громадян чи посадових осіб, витребування необхідних документів, огляду місця події, призначення відповідних експертиз тощо), на підставі чого має бути прийняте одне з важливих рішень, зокрема: розпочати досудове розслідування; відмовити у здійсненні досудового розслідування; направити заяву або повідомлення за належністю. Крім того, у разі подальшого оскарження у суді прийнятого слідчим рішення зібрані на стадії дослідчої перевірки матеріали допоможуть суду об'єктивно та неупереджено оцінити спосіб перевірки заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення. Запропоновані зміни також сприятимуть урегулюванню вимог КПК України стосовно

виконання доручення слідчого судді щодо проведення дослідження фактів, викладених у заяві особи (пункт 2 частини шостої статті 206 КПК України), та у зв'язку з цим конкретизувати форму, в якій має бути прийняте таке рішення слідчим суддею. Поряд із цим має бути посилений законодавчий механізм щодо запобігання вчиненню кримінальних правопорушень та їх припинення.

Актуальним завданням для досудового розслідування також є забезпечення координаційної ролі Офісу Генерального прокурора з питань проведення досудового розслідування та здійснення оперативно-розшукової діяльності. При цьому варто звернути увагу на положення пункту другого статті 131-1 Конституції України, де зазначено, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює «організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку» [2]. Водночас з такими положеннями Основного Закону не зовсім узгоджуються вимоги статті 36 «Прокурор» КПК України, де про питання організації досудового розслідування не зазначено. Більше того, відповідно до частини першої статті 39 «Керівник органу досудового розслідування» КПК України саме керівник органу досудового розслідування повинен організувати досудове розслідування. Крім того, відповідно до статті 12 «Повноваження Директора Державного бюро розслідувань» Закону України «Про Державне бюро розслідувань» саме Директор ДБР несе відповідальність за діяльність ДБР, зокрема законність здійснюваних ДБР оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, додержання прав і свобод людини і громадянина, координує і контролює діяльність центрального апарату та територіальних управлінь ДБР, представляє ДБР у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, а також органами іноземних держав, міжнародними організаціями, здійснює інші повноваження, передбачені цим та іншими законами, у тому числі має право в межах своєї компетенції особисто реалізовувати повноваження ДБР, визначені цим Законом [3].

Отже, окреслені проблемні питання щодо координації та організації досудового розслідування у кримінальних провадженнях мають бути уточнені та узгоджені. Не виключаємо у майбутньому й побудову такої моделі взаємодії між ДБР та Офісом Генерального прокурора, яка натеper існує між Національним антикорупційним бюро України та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою.

Іншим напрямом удосконалення досудового розслідування слідчими ДБР є створення експертно-криміналістичної установи. Натеper ДБР не має подібної інституції у своїй системі і через це змушено звертається до установ такого типу, що належать іншим

міністерствам і відомствам, які зазвичай здійснюють експертні дослідження для ДБР за остаточним принципом. У свою чергу це може призвести до перевантаження експертів, порушення відповідних процедур і затягування строків проведення експертиз. Для подолання окреслених проблем необхідно: по-перше, внести зміни до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» щодо передбачення в структурі ДБР науково-дослідного інституту судових експертиз, правових та організаційних засад його діяльності, порядку надання експертних послуг; по-друге, доповнити частину другу статті 7 Закону України «Про судову експертизу» абзацом четвертим такого змісту: «науково-дослідний інститут судових експертиз Державного бюро розслідувань»; по-третє, вирішити питання щодо отримання ДБР відповідного приміщення, створити необхідну матеріально-технічну базу, затвердити організаційно-штатну структуру, отримати фінансування тощо.

Щодо запровадження інституту детективів (помічників детективів) у діяльність усіх національних органів досудового розслідування, то така модель є ефективною з огляду на американський та західноєвропейський досвід. Проте ухвалювати остаточне рішення з цього приводу потрібно обережно, виважено та поступово. На цьому шляху існують і певні законодавчі перепони. Зокрема, пункт 4 частини першої статті 6 «Повноваження Державного бюро розслідувань» Закону України «Про Державне бюро розслідувань» передбачає чітку диференціацію завдань ДБР у межах своєї компетенції щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності ДБР, на підставах та в порядку, встановлених законом [3]. Необхідно враховувати й щорічне навантаження на одного слідчого ДБР, про що зазначалося вище. Крім цього, наділення слідчого ДБР ще й повноваженнями зі здійснення оперативно-розшукової діяльності для отримання статусу детектива фактично призведе до зупинки як досудового розслідування, так і оперативно-розшукової діяльності, оскільки матиме місце надмірне навантаження працівників. Таким чином, створення інституту детективів в органах досудового розслідування є довгостроковим завданням, що потребує проведення ряду експериментів на підтвердження переваги над існуючими формами запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Наостанок зауважимо, що в межах цієї публікації ми зупинилися лише на окремих питаннях удосконалення досудового розслідування, яке здійснюють слідчі ДБР, при цьому всі ці питання мають бути підпорядковані комплексній стратегії реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

Свириденко Станіслав Володимирович,
старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

НЕДОЛІКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОСОБАМИ, ЯКІ КОРИСТУЮТЬСЯ НЕДОТОРКАННІСТЮ

Інститут недоторканності певної категорії осіб існує здебільшого в демократичних країнах і є гарантією їхньої захищеності від неправомірного кримінального переслідування під час виконання ними своїх професійних обов'язків. Однак в Україні недоторканність таких осіб має широкий характер, що значною мірою ускладнює розслідування вчинених ними кримінальних правопорушень. Норми чинного кримінального процесуального законодавства України фактично унеможливають здійснення швидкого, повного та неупередженого розслідування і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які користуються недоторканністю. В умовах збройної агресії РФ, віднесення до категорій осіб (які користуються таким правом недоторканності) – діючих депутатів, які практично виправдовують агресію, вчинюють інші злочини в умовах воєнного стану обумовлюють необхідність суттєвої зміни пріоритетів, стосовно надання та дотримання такого, або щонайменш визначення проблем, що виникають у зв'язку з недоліками чинного законодавства у частині врегулювання досудового розслідування злочинів, вчинених особами, які користуються недоторканністю. На нашу думку, до таких проблемних аспектів відносяться:

- невідповідність норм Кримінального процесуального кодексу України та Закону «Про статус народного депутат України» нормам Конституції України. Адже, положення перших двох нормативно-правових актів суттєво розширюють гарантії недоторканності народних депутатів порівняно з тими, які передбачені Основним

Законом держави, що ускладнює процес кримінального переслідування даних осіб. Зокрема, це стосується підстав і порядку застосування до них запобіжних заходів, здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій та ін.;

- відсутність у КПК України положень про особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу відносно Уповноваженого ВРУ з прав людини та суддів Конституційного Суду України;

- нерегульованість механізму притягнення до кримінальної відповідальності Президента України, повноваження якого припинено внаслідок процедури імпічменту, розпочатої відносно останнього в силу вчинення ним злочину;

- невизначеність порядку дій правоохоронних органів у випадку вчинення кримінального правопорушення особою, яка користується дипломатичним імунітетом.

Зазначене вимагає удосконалення правового регулювання розслідування злочинів, вчинених особами, які користуються недоторканністю, форм і методів його проведення, а також перегляду усталеної практики проведення окремих процесуальних дій. Більше того, у демократичній, правовій державі притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які користуються недоторканністю, а також здійснення щодо них кримінального провадження має відбуватися на загальних підставах виходячи з конституційної засади рівності громадян перед законом і судом.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20200317>

Свобода Євгенія Юрївна,

професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Михальчук Тетяна Володимирівна,

доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ СПЕЦІАЛІСТАМИ-КРИМІНАЛІСТАМИ

Військове вторгнення росії супроводжують численні воєнні злочини. Злочини продовжують зростати за кількістю та жорстокістю, що вимагає оперативного документування епізодів із постраждалими людьми та пошкодженою цивільною інфраструктурою. Все більше свідків та жертв оповідають про трагічні обставини, і коли звільняються нові українські території, треба фіксувати докази, оскільки вони мають властивості до зникнення.

Документування виявлених воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених в Україні, проведення відео- та фотофіксації злочинів у відповідних форматах покладається на підрозділи криміналістичного забезпечення слідчого відділу Національної поліції України. Зокрема криміналісти залучаються до фіксації наслідків обстрілів російською армією та до роботи на деокупованих територіях, у тому числі у місцях масових захоронень вбитих людей.

Саме слідчі та криміналісти залучаються до фіксації наслідків обстрілів окупаційними військами рф. Ці фахівці працюють на деокупованих територіях, документують численні воєнні злочини, зокрема розстріл евакуаційних автоколон, виявлення масових захоронень, катівень тощо [1].

Для ідентифікації загиблих українців спеціалісти-криміналісти також використовують пересувні ДНК-лабораторії. На сьогодні у Національній поліції працюють вісім пересувних лабораторій.

Система ANDE є світовим лідером Rapid DNA. Технологія ANDE широко застосовується у США та в інших країнах світу.

ANDE була зареєстрована в 2004 році у Бостоні (США). Продукти ANDE базуються на низці важливих мікрофлюїдних і

молекулярних біологічних технологіях, розроблених для підготовки зразків і очищення ДНК, швидкого термічного циклу, оптичного виявлення послідовностей ДНК, а також розділення та виявлення нуклеїнових кислот тощо. Продукти ANDE були розроблені для використання нетехнічними операторами за межами лабораторії

Система швидкої ідентифікації ДНК ANDE – це нова технологія, яка генерує ДНК-ідентифікатор із судово-медичних зразків менш ніж за дві години. Хоча етапи обробки та інтерпретація даних у системі Rapid DNA по суті ідентичні тим, що використовуються традиційно, зразки обробляються, а отримані дані інтерпретуються автоматично. До цього часу тривалий час, необхідний для тестування SAEK, призводив до того, що лабораторія не збирала зразки для тестування. Завдяки цьому новому підходу лабораторія може швидко отримувати результати, допомагаючи розслідуванню у режимі реального часу, ідентифікуючи підозрюваних і виправдовуючи невинних.

Технологія ANDE прискорює обробку ДНК з місяців або навіть років до менш ніж двох годин. Дана система включає прилад, витратні матеріали та автоматизовану інтерпретацію даних за допомогою вбудованого програмного забезпечення.

Зразки, які можна обробляти на ANDE: щочні мазки (збір букального епітелію з ротової порожнини), плями крові, залишки від сексуального злочину, чашки, банки та пляшки (оральні сліди), сигаретні недопалки, гумка та трубочки для напоїв, кермо, зброя, мобільні телефони та ручні предмети – предмети, до яких доторкалися, кістки, волосся, зуби, сперма, м'язи і тканини тощо [5].

Такі лабораторії використовувалися для ідентифікації тіл після ракетних обстрілів торгового центру у Кременчуці, у середмісті Вінниці, під час падіння гелікоптера під Києвом, в Умані.

Спеціалістам-криміналістам за допомогою унікальної технології швидкісного встановлення ДНК вдається ідентифікувати сильно обгорілі фрагменти тіл загиблих людей. З цією метою відбираються ДНК-профілі у родичів загиблих та порівнюються зі зразками, вилученими на місцях вчинення злочинів. Завдяки кропіткій роботі спеціалістів-криміналістів у найкоротший термін опрацьовується велика кількість ДНК-матеріалу та встановлюються особи загиблих. Це надзвичайно важливо для людей, які втратили своїх рідних [2, 4].

Також формується база ДНК: наразі майже 16 тисяч родичів загиблих або безвісти зниклих здали ДНК, відбираються профілі під час повернення тіл наших захисників. Ці відомості зберігають в експертних закладах системи МВС.

Список використаних джерел

1. Криміналісти Нацполіції пройшли спеціальні навчання з документування воєнних злочинів на деокупованих територіях.

URL: <https://www.npu.gov.ua/news/kryminalisty-natspolitsii-proishly-spetsialni-navchannia-z-dokumentuvannia-voiennykh-zlochyniv-na-deokupovanykh-terytoriiakh>.

2. За допомогою ДНК ідентифіковано близько трьох тисяч загиблих українців. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/za-dopomohoiu-dnk-identyfikovano-blyzko-trokh-tysiach-zahyiblykh-ukraintsiv-maksym-tsutskiridze>.

3. ANDE Launches Rapid DNA Booking Management Solution - First in Industry to Receive FBI Approval for Use in Booking Stations. URL: <https://www.ande.com/>.

4. Нацполіція продовжує працювати на місці зруйнованого ракетним ударом ТРЦ у Кременчуку. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/stoprussia/naczpolicziya-prodovzhuje-praczuвати-na-mіschi-zrujnovanogo-raketnim-udarom-trcz-u-kremenchuku/>.

5. Михальчук Т.В., Свобода Є.Ю. Система ANDE RAPID DNA – унікальна технологія швидкісного встановлення ДНК. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: збірник матеріалів конференції*. Київ. НАВС. 25 листопада 2022. С. 82-85.

Синюверський Андрій Іванович,

здобувач наукового ступеня доктора філософії кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ

Полях Анатолій Михайлович,

професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент заслужений юрист України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС РОСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPУШЕНЬ ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Потреба у зміцненні міжнародного співробітництва, особливо що стосується появи нових форм та проявів організованої злочинності не втрачає своєї актуальності. Особливого значення воно набуває в період дії правового режиму воєнного стану, оскільки злочинна діяльність організованих злочинних груп спричиняє поширення терористичних та антидержавних ідей, розвитку транснаціональної організованої злочинності, корупції та тероризму, які є проблемою не лише окремої країни, але і всього світового співтовариства.

Що стосується змісту поняття «міжнародного співробітництва», у криміналістичній літературі міжнародну взаємодію розглядають з точки зору сумісної діяльності: різних держав у сфері правової регламентації відповідних аспектів протидії злочинності; міжнародних судових і поліцейських органів; спеціалізованих органів різних держав щодо надання професійно-технічної допомоги у протидії злочинності, діяльності з розшуку та затримання осіб, яких підозрюють у вчиненні злочинів їхньої екстрадиції тощо; міжнародних недержавних організацій [1, с. 462].

Бандурка О.М. під міжнародною взаємодією правоохоронних органів розуміє напрацьовані міжнародними правоохоронними органами окремі способи спільної протидії злочинності, які використовуються членами держав, які внесли такі положення у своє національне законодавство, що і являється основою з виявлення та розслідування злочинів, що мають ознаки міжнародних [2, с. 73].

Таким чином, в основу міжнародної взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами покладено співпрацю, яка склалась протягом багатьох років спільної діяльності з протидії злочинності між державами, в особі їх уповноважених інституцій, основи якої були викладені в міжнародних нормативно-правових актах.

Як слушно стверджує Черноус Ю.М. міжнародне співробітництво може здійснюватися на підставі двосторонніх міжнародних договорів з окремими країнами. При цьому якщо потрібна допомога країни, з якою немає міжнародного договору, це не має перешкоджати наданню міжнародної правової допомоги на запит [3, с. 276].

Однією із форм міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є створення спільних слідчих груп для досудового розслідування, вчинених на територіях декількох держав, а також у разі порушення інтересів цих держав. Діяльність таких слідчих груп регламентується відповідно до положень Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах та Кримінального процесуального кодексу України.

При цьому, слід наголосити на необхідності врегулювання колізій між вказаною конвенцією та процесуальним законом нашої держави. Зокрема в Другому додатковому протоколі до конвенції йдеться про можливість створення слідчих груп на території однієї чи декількох держав.

З цієї метою відповідно до проекту Закону про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення діяльності спільних слідчих груп від 29 квітня 2022

року № 7330 пропонується внесення змін до ст. 571 Кримінального процесуального кодексу України, зокрема з метою уточнення, що створюватися спільні слідчі групи можуть для забезпечення свідомості та повноти здійснення досудового розслідування і судового провадження, отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів, встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, яке здійснюється на території однієї або декількох держав [4].

Також під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, виникає необхідність взаємодії із правоохоронними органами іноземних держав, які зокрема функціонують в межах таких міжнародних організацій: Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу, Європейської поліцейської організації (Європол), Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими організаціями на території держав – учасниць Європейського союзу.

Основними завданнями Інтерполу з питань розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами є: збирання, вивчення та аналіз інформації про певний вид транснаціональної організованої злочинності; встановлення осіб, причетних до протиправної діяльності, пов'язаної з транснаціональною організованою злочинністю; ідентифікація їх членів, ієрархічної структури, сфер, способів та наслідків учинення злочинів; підготовка узагальнених звітів для розповсюдження серед правоохоронних органів держав-учасниць проектів; систематизація даних щодо організованих злочинних груп, пов'язаних з організованою транснаціональною злочинністю; надання допомоги країнам-членам Інтерполу з обміну інформацією з питань розслідування кримінальних правопорушень, вчинених ними; встановлення безпосередніх контактів між НЦБ Інтерполу та правоохоронними органами, що є учасниками конкретного проекту [5, с. 12].

Крім того, органи досудового розслідування під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами активно взаємодіють із Європолем, Відповідно до Угоди між Україною та Європолем про оперативне та стратегічне співробітництво, напрямками його є: обмін інформацією, обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях. Також в зазначеній Угоді зазначено на необхідності надання підтримки у створенні та функціонуванні спільних слідчих груп [6].

В межах здійснення міжнародного співробітництва України з Європолом, зокрема щодо розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, органами досудового розслідування здійснюється робота в міжнародних спільних слідчих групах, оперативний обмін інформацією про діяльність організованих злочинних груп, розшук та встановлення місцезнаходження членів організованих злочинних груп в різних країнах та притягнення винних осіб до відповідальності.

Отже, з метою поглиблення та зміцнення міжнародних механізмів взаємодії правоохоронних органів різних держав у протидії організованій злочинності важливим є удосконалення міжнародних правових актів та підвищення рівня взаємодії правоохоронних органів, у тому числі в рамках існуючих міжнародних органів.

Крім того, з урахуванням ситуації, яка склалась сьогодні в нашій державі, вважаємо за доцільне розроблення відомчих нормативно-правових актів, які регулюватимуть форми та порядок здійснення міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими злочинними групами, зокрема які міститимуть спеціальні норми, пов'язані із розслідуванням в умовах воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Степанюк Р. Л., Заяц Д. Д. Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів. *Форум права*. 2014. № 1. С. 460-465.

2. Бандурка О.М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції:

3. Наук.-практ. посібник. Харків: Держ. спеціалізоване вид-во «Основа», 2003. 324 с.

4. Чорноус Ю. М. Поняття міжнародного співробітництва у діяльності з розслідування злочинів. *Науковий вісник КНУВС*. 2010. № 3 (70). С. 271–278.

5. Про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України, щодо удосконалення діяльності спільних слідчих груп. Закон України № 7330 від 29 квітня 2022 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ЛІ07348А?an=5>.

6. Мовчан А. В. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 156 с.

7. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво. Ратифікована Законом України № 2129-VIII від 12 липня 2017 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text.

Суворова Анастасія Олексіївна,
аспірант заочної форми навчання
кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ З ВАДАМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Встановлення фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження здійснюється внаслідок збирання, перевірки, оцінки та подальшого використання доказів. Проведення слідчих (розшукових) дій є одним із способів збирання доказів у кримінальному провадженні, серед яких вагоме місце посідає – слідчий експеримент.

В криміналістичній літературі існує багатовекторне визначення слідчого експерименту. Зокрема, В. Ю. Шепітько вважає, що це слідча (розшукова) дія, яка полягає в проведенні спеціальних дослідів з метою перевірки зібраних доказів, отримання нових доказів, перевірки і оцінки слідчих версій про можливість існування тих чи інших фактів, які мають значення для розслідування кримінального провадження [6, с. 205].

Варто зауважити, що на теоретико-правовому рівні поняття слідчого експерименту детально вивчено та закріплено у положенні ст. 240 КПК України, де слідчий експеримент визначається як різновид слідчої (розшукової) дії, яка проводиться шляхом відтворення дій, обстановки та обставин події, а також проведенням дослідів чи випробовувань, з метою перевірки та уточнення відомостей про обставини кримінального правопорушення [3].

З метою забезпечення успішного виконання завдань кримінального провадження, проведення слідчого експерименту переслідує такі цілі: перевірка наявних даних; виявлення нових доказів; перевірка версій; встановлення обставин, що сприяли вчиненню злочинів [2, с. 249].

Головною метою слідчого експерименту є встановлення, уточнення, перевірка та оцінка тих чи інших фактів. Зокрема, мова йде про встановлення точного механізму вчинення кримінального правопорушення; перевірку висунутих слідчих версій; виявлення причин і умов, що сприяли або перешкождали вчиненню кримінального правопорушення; перевірку й уточнення фактичних даних, одержаних за результатами проведених окремих слідчих (розшукових) дій; отримання нових доказів; встановлення й усунення протиріч у показаннях підозрюваних, свідків та потерпілих;

визначення меж поінформованості або необізнаності злочинців про подію кримінального правопорушення та ін. [5, с. 170]

Водночас, процесуальний порядок проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку мають свої відмінності, в тому числі законодавчі положення вимагають від слідчого обов'язкової участі додаткових суб'єктів, таких як законний представник, педагог (психолог), лікар.

Слідчий експеримент за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку характеризується особливою тактикою його проведення.

Послідовність стадій даної слідчої (розшукової) дії має наступний вигляд:

1. Підготовка до проведення слідчого експерименту. На даному етапі слідчому необхідно ретельно вивчити матеріали кримінального провадження, отримати характеризуючі матеріали щодо неповнолітнього потерпілого вказаної категорії (вартим уваги буде спілкування з колом рідних осіб дитини, які зможуть роз'яснити індивідуальні можливості дитини, до того ж слід ознайомитись з характеристикою з місця навчання дитини, консультативними висновками лікарів щодо перебігу патологічного стану здоров'я дитини). Вивчення характеристики суб'єкта на підготовчому етапі надасть слідчому розуміння щодо індивідуальних, фізичних (розумових) особливостей неповнолітнього з метою запобігання психологічної травматизації дитини під час участі в слідчому експерименті. Крім цього, здобута інформація слугуватиме підґрунтям щодо психологічної взаємодії та довіри дитини.

Важливим для налагодження психологічного контакту є виявлення ставлення, демонстрування доброзичливості й неупередженості, розуміння проблем, що бентежать неповнолітнього. Не слід негативно оцінювати деякі риси неповнолітнього, уживати вислови, що принижують його гідність. Необхідно ґрунтовно вивчити особистість неповнолітнього, обставини його життя, ставлення до предмета допиту й осіб, яких можуть стосуватися його показання, його психологічний стан [1, с. 62]

Варто здійснити підготовку технічних засобів, які плануються бути використані для фіксації ходу слідчого експериментів (фото та відеоапаратура), оглянути їх на справність. Під час слідчого експерименту допускається використовувати предмети, які допоможуть здійснити перевірку висунутих слідчих версій, наприклад манекени, вимірювальне приладдя, збільшувачі пристрої, інструменти, тощо.

Крім цього, на даному етапі слід повідомити усіх учасників слідчого експерименту про обов'язкову участь. У випадку проведення

слідчого експерименту неповнолітньої потерпілої особи з вадами психофізичного розвитку слідчий зобов'язаний залучити законного представника, педагога або психолога, за необхідністю лікаря з метою забезпечення його прав та інтересів.

2. У процесі робочого етапу слід забезпечити присутність тих осіб, участь без яких є обов'язковою. В практичній діяльності подекуди трапляються випадки, що в службовому кабінеті, де планується проводитись слідчий експеримент відбувається ряд інших слідчих (розшукових) дій. Тому, з метою недопущення приниження честі та гідності неповнолітнього, запобігання ймовірного психоемоційного перенапруження дитини, слід заздалегідь визначитись із місцем його проведення.

На початку слідчого експерименту слід роз'яснити права та обов'язки учасникам, повідомити мету слідчого експерименту. Однак, пам'ятка про процесуальні права та обов'язки потерпілого вручається та роз'яснюється законному представнику неповнолітнього, оскільки сприйняття юридичних термінів для дітей вказаної категорії є проблематичним аспектом. Неповнолітньому варто зрозумілою мовою повідомити про хід запланованих подій, наголосивши на тому, що подібне відтворення обстановки допоможе об'єктивно здійснити перевірку раніше здобутих доказів. Під час проведення слідчого експерименту за участю неповнолітнього з вадами психофізичного розвитку встановлюється можливість сприйняття в певних умовах (чи міг потерпілий бачити/чути підозрюваного), можливість здійснення деяких дій (чи міг неповнолітній пройти певну відстань за певний проміжок часу, подолати перешкоду, чи міг підозрюваний проникнути через вікно), наявність вмінь та навичок (чи вміє особа писати, читати), можливість існування механізму слідоутворення або здійснення перевірки показань допитуваної дитини.

На даному етапі слідчому варто залучитись допомогою спеціаліста, який здійснить чітке вимірювання, звукозапис, виготовить графічні зображення, відбитки або зліпки, тощо.

3. Фіксація ходу і результатів слідчої (розшукової) дії. Невід'ємною складовою слідчого експерименту є фото та відео фіксація, яка не лише полегшує проведення процесуальної дії, а й здатна надати в розпорядження дізнавача, прокурора, суду важливу криміналістичну інформацію. [4, с. 394].

Слідчий фіксує хід подій у протоколі, за необхідності долучає у вигляді додатків схеми, малюнки, зразки, тощо. Власне, після здійснення дій, що спрямовані на відтворення обстановки слідчий повідомляє про завершення слідчої (розшукової) дії та ознайомлює учасників з отриманими результатами. Задача слідчого максимально повно та чітко відобразити в протоколі зміст слідчої (розшукової) дії.

Варто пам'ятати про стан здоров'я дитини, в тому числі про швидку стомлюваність та її емоційну напруженість, які потребують не затягування часу проведення слідчої (розшукової) дії.

Після завершення, слідчий оцінює здобуті результати та встановлює їх місце та значення в системі доказування.

Резюмуючи слід зазначити, що слідчий експеримент за участю неповнолітньої потерпілої особи з вадами психофізичного розвитку – це слідча (розшукова) дія, яка потребує комплексних організаційних і тактичних заходів, детальної підготовки до процесу проведення, де джерелом криміналістичної інформації виступає неповнолітній вказаної категорії із врахуванням його фізичних та розумових здібностей та матеріальне середовище, а фактичні дані здобуваються не лише внаслідок сприйняття слідчого, а й внаслідок застосування техніко-криміналістичних засобів.

Список використаних джерел

1. Кашпур А. Допит неповнолітнього: криміналістична та психологічна характеристика. // Кашпур А., Сокиран Ф. // Юридична психологія. – Київ, 2021. - 61-69 с. DOI: <https://doi.org/10.33270/03212902.61>

2. Комісарчук Ю. А. Підстави та порядок проведення слідчого експерименту / Ю. А. Комісарчук, О. В. Ряшко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Юридична. – Львів, 2014. – Вип. 3. 248–260 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Осипенко І. П., Пророченко В. В. Використання можливостей невербальної інформації у розслідуванні злочинів. // Осипенко І. П., Пророченко В. В. // Юридичний науковий електронний журнал. № 6. - 2019. 392–395 с. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-6/94>.

5. Харченко С. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність” / С. В. Харченко. – Київ, 2016. – 237 с.

6. Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник. Харків. : - Право, 2001. 554 с.

Сухомлин Юлія Володимирівна,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОРЯДОК СТЯГНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ ПІД ЧАС ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ

Правова природа процесуальних витрат вирізняється особливістю їхнього правового регулювання. Так, види процесуальних витрат, визначення їх розміру та розподіл визначаються Главою 8 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Відповідно до переконань Н.І. Поліщак предметом правового регулювання інституту процесуальних витрат виступають «суспільні відносини, щодо перерозподілу витрат учасників кримінальної процесуальної діяльності», якими є: 1) учасники кримінального процесу, витрати яких може бути компенсовано; 2) особи, які беруть участь і не беруть участь у кримінальному процесі, але на яких покладається обов'язок відшкодування витрат [3, с. 39].

Інститут процесуальних витрат відрізняється і власною внутрішньою організацією, яка перебуває у чіткому розмежуванні правових норм на дві основні частини: 1) норми, які регламентують відшкодування витрат, виплату винагород і включення до складу процесуальних витрат; 2) норми, що регламентують покладання витрат на підозрюваного, обвинувачуваного, засудженого, інших осіб, які несуть згідно із законом матеріальну відповідальність за їхні дії, потерпілого, приватного обвинувача або віднесення їх на рахунок держави.

Теоретики кримінального процесуального права дають характеристику інституту процесуальних витрат як важливого засобу, що стоїть на охороні прав учасників кримінального процесу, як одного з «правових засобів зменшення шкоди, заподіяної злочиним, у вигляді часткового відновлення майнової сфери одних суб'єктів за рахунок зменшення майна інших»[2, с. 354-358]. У той самий час у теорії кримінального процесу інститут процесуальних витрат визначають як «важливий засіб, що забезпечує ефективне провадження у кримінальних провадженнях» [6, с. 147].

Проведений аналіз інституту процесуальних витрат, а також юридичної літератури дозволяє конкретизувати його спеціальні завдання та сформулювати їх таким чином: 1) забезпечення необхідних умов для виконання учасниками кримінальної процесуальної діяльності своїх обов'язків; 2) охорона матеріальних інтересів осіб, залучених до кримінального процесу як учасників або іншим чином залучених для вирішення завдань, що стоять перед ним; 3) часткове відшкодування

витрат, понесених державою у сфері кримінальної процесуальної діяльності; 4) підвищення якості кримінального процесу шляхом залучення до участі у ньому ширшого кола зацікавлених та компетентних осіб; 5) попередження пред'явлення необґрунтованих скарг та заяв у формі приватного обвинувачення; 6) попередження вчинення правопорушень.

Відповідно до КПК України на підозрюваного, обвинуваченого покладаються витрати: 1) на правову допомогу; 2) пов'язані з прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження; 3) пов'язані з залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів; 4) пов'язані зі зберіганням і пересиланням речей і документів.[1].

В своїх рішеннях Кримінальний касаційний суд роз'яснював, що в разі процесуальні витрати, понесені органом досудового розслідування через проведення експертиз стягується з особи щодо якої закривається кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності. Проте, факт закриття кримінального провадження у зв'язку з закінченням строків давності, без винесення обвинувального вироку ніяким чином не свідчить про винуватість особи, адже згідно засаді презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини особа вважається невинуватою доки її вину не буде встановлено обвинувальним вирокіом суду, що набрав законної сили [1].

Зважаючи на це, зрозуміло, що наявність факту понесення органом досудового розслідування процесуальних витрат під час здійснення кримінального провадження не достатньо для стягнення їх з особи, кримінальне провадження щодо якої закрито у зв'язку зі звільненням останньої від кримінальної відповідальності через закінчення строків давності. Адже стягнення процесуальних витрат з обвинуваченого здійснюється за умови винесення обвинувального вироку суду, документального підтвердження понесення процесуальних витрат або залучення експерта саме стороною захисту [3].

Ця аксіома може бути використана під час розподілу процесуальних витрат в таких провадженнях в разі залучення експерта стороною обвинувачення, а прокурор під час прийняття судом рішення про закриття кримінального провадження не заявляв клопотання про компенсацію процесуальних витрат, всі витрати на проведення судових експертиз покладаються на державу.[3].

Також, варто зауважити, що в разі не вирішення питання про розподіл процесуальних витрат під час винесення рішення про визнання обвинуваченого винним у вчиненні кримінального проступку або нетяжкого злочину та звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з закінченням строків давності сторона кримінального провадження має право оскаржити в цій частині рішення суду в апеляційному та касаційному порядку. При цьому питання про стягнення процесуальних витрат вирішується у кримінальному провадженні за

правилами КПК та такі витрати не можуть бути стягнуті з обвинуваченого за позовом, поданим за правилами цивільного судочинства. Адже покладення таких витрат на особу, звільнену від кримінальної відповідальності у справах публічного обвинувачення КПК не передбачено. А цивільний позов, заявлений у кримінальному провадженні підлягав вирішенню у порядку кримінального процесуального судочинства[6].

Беручи до уваги, що одним із критеріїв включення витрат у процесуальні витрати є фактична виплата та витрачання органом досудового розслідування сум з бюджетного бюджету, спеціально для цього виділених відповідному органу кримінального переслідування та суду, мета інституту процесуальних витрат, на мою думку, полягає в максимально можливому повному відшкодуванні від імені органів, що здійснюють досудове розслідування та процесуальне керівництво, необхідних витрат, які виникають безпосередньо в результаті здійснення досудового розслідування, що прямо свідчить про виконання завдання кримінального провадження в частині охорони прав, свобод та законних інтересів його учасників.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України станом від 06.11.2022 / Верховна Рада України. 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.04.2023).

2. Нор В. Історія інституту судових витрат у кримінальному процесі України / В. Нор, А. Павлишин // Наукові записки. Сер. : Право. – Острог, 2001. – Вип. 2, ч. 2. – С. 354–358.

3. Огляд судової практики палат і об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду: Рішення, внесені до ЄДРСР, за 2022 рік. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_VS_2022.pdf

4. Поліщак Н.І. Процесуальні витрати у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Поліщак Наталія Ігорівна. – Львів, 2017. – 211 с.

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21.11.2018, Справа № 462/6473/16-ц «Про повернення процесуальних витрат, понесених під час кримінального провадження». URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=78215464&red=1000032c4f52d68f30bef4833b4b97d60d0353&d=5>

6. Тertiшник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. 8-ме вид., доповн. і перероб. Київ: Алерга, 2020. 452 с.

Терещенко Владислав Сергійович,

студент 4 курсу навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ;

Науковий керівник

Кулик Марина Йосипівна, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У Конституції України зазначено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна і правова держава, а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1].

Крім цього, у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) сформульовані завдання кримінального провадження, а саме: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [2]. Зазначені завдання, загалом відображають положення Конституції України.

Враховуючи вищевикладене можна зазначати, що законодавець встановивши завдання кримінального процесуального закону, встановив на перше місце дотримання прав осіб, реалізація якого стає можливою лише завдяки чіткому виконанню вимог кримінального процесуального закону, що виступає *гарантією* захисту прав та законних інтересів особи.

Слово «гарантія» (франц. *garantie*), означає: забезпечення, запорука виконання зобов'язань, здійснення прав. Юридичні гарантії – це законодавчо закріплені засоби охорони прав і свобод громадян, способи їх реалізації, а також засоби охорони правопорядку, інтересів суспільства і держави [3, с. 173].

В юридичній науці правовими (спеціальними, юридичними) гарантіями вважають закріплені в юридичних нормах правові засоби, які безпосередньо спрямовані на забезпечення правомірної поведінки

учасників будь-яких суспільних відносин або нормального функціонування того чи іншого інституту [4, с. 132].

Метою кримінальних процесуальних гарантій прав та законних інтересів особи є запобіганням порушенням суб'єктивних прав та інтересів осіб, які зацікавлені у позитивному вирішенні кримінального провадження, сприяти своєчасному виявленню і усуненню таких порушень, забезпечувати особам, які захищають в кримінальному процесі свої інтереси, можливість реально використовувати надані їм права, що в подальшому сприятиме здійсненню «справедливого правосуддя» і досягненню його цілей та завдань.

Науковці слушно вважають, що гарантії прав мають нормативне закріплення в законі, але нормативного закріплення прав підозрюваного, як і нормативного закріплення відповідних засобів і способів, що допомагають користуватися правами і спонукають до виконання обов'язків, недостатньо для їх реалізації. Права підозрюваного можуть бути реалізовані тільки шляхом застосування правових норм, тобто в результаті правової діяльності державних органів і їх посадових осіб, яка закінчується винесенням відповідного рішення. Тільки в діяльності державних органів і посадових осіб здійснюється фактичне застосування правових норм.

Тобто гарантіями прав, в тому числі майнового і немайнового характеру, підозрюваного є норми, що встановлюють права і обов'язки учасників досудового розслідування, а також норми інших законів і нормативних актів, в яких передбачено контроль за суб'єктами досудового розслідування, відповідальність посадових осіб, відшкодування шкоди за незаконне порушення прав і законних інтересів підозрюваних, а також уся діяльність, яка здійснюється на основі цих норм.

Реалізація підозрюваним його прав, своєю чергою, передбачає вимогу про виконання обов'язків суб'єктів кримінального процесу, а виконання останніми їхніх обов'язків є діяльністю з дотримання приписів закону [5, с. 131].

У кримінальному провадженні одні процесуальні права є гарантією інших процесуальних прав. Так, наприклад, процесуальною гарантією, яка забезпечує право підозрюваного на захист, є його право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють; а гарантією цього права підозрюваного є право давати показання. Найбільш важливою формою захисту прав підозрюваного під час досудового розслідування є саме давання ним показань, оскільки при цьому він має можливість розповісти все, що йому відомо.

Права підозрюваного передбачають можливість і допустимість діяти так, як визначено у нормах кримінального процесуального права, що охороняються примусовою силою держави. Майнові та особисті

немайнові права підозрюваного передбачають можливість вимагати від органів досудового розслідування здійснення певних дій чи утримання від них. Тобто, ці права підозрюваного не перетворились на декларативні формули, необхідні правові засоби, які мають забезпечувати йому можливість в будь-якому випадку реалізувати належні права на захист своїх особистих та майнових інтересів. Саме такими юридичними засобами і є кримінальні процесуальні гарантії, безпосереднє призначення яких полягає в охороні майнових та немайнових прав і законних інтересів підозрюваного [5, с. 132].

Таким чином, під процесуальними гарантіями, на відміну від процесуальних та інших прав, варто розуміти передбачені у кримінальному процесуальному законі правові вимоги за допомогою яких забезпечується реальна можливість використання підозрюваним прав і досягнення законних інтересів. Тобто, права і законні інтереси підозрюваного охороняються процесуальними гарантіями.

Система процесуальних гарантій майнових та немайнових прав підозрюваного дає змогу слідчому, дільничному, прокурору, суду та захиснику визначити, які саме інтереси підозрюваного знаходяться під охороною держави і закону, а також спрямування, в якому визначені органи й особи зобов'язані реалізовувати покладені на них функції стосовно підозрюваного. В свою чергу, для побудови системи гарантій майнових і немайнових прав та законних інтересів підозрюваного важливо з'ясувати завдання, предмет, місце та інші характерні ознаки цих засобів забезпечення.

Так, головними завданнями гарантій майнових та немайнових прав підозрюваного є: 1) забезпечення реалізації підозрюваним своїх законних прав; 2) сприяння запобіганню і усунення посягань на порушення законних прав підозрюваного; 3) захист підозрюваним своїх законних прав від посягань.

Предметом гарантій прав підозрюваного є все те, що підпадає під забезпечення завдяки дії таких гарантій. Зокрема, до цього предмета належать: 1) участь у відносинах, що виникають у зв'язку з реалізацією підозрюваним своїх законних прав (в тому числі майнових і немайнових) та інтересів; 2) захист підозрюваним своїх законних прав і інтересів від незаконних дій органів досудового розслідування. Тобто, предмет визначає і сам зміст саме цих гарантій.

Таким чином, система кримінальних процесуальних гарантій не лише забезпечує можливість для реалізації прав і законних інтересів підозрюваного, а й одночасно сприяє його захисту від неправомірних дій органів досудового розслідування.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що під гарантіями законних прав і інтересів підозрюваного, слід розуміти законодавчо закріплені засоби охорони цих прав та інтересів, а також способи їх виконання.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийн. 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2002. 1440 с.
4. Юридичний словник / ред.: Б. М. Бабій, Ф. Г. Бурчак, В. М. Корецький, В. В. Цветков. К.: УРЕ, 1983. 872 с.
5. Оксана Мазур. Засоби забезпечення прав та законних інтересів підозрюваного: поняття і система. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4. С. 128–135.

Тертишник Володимир Митрофанович,
професор кафедри правоохоронної
діяльності Університету митної справи та
фінансів України, доктор юридичних наук,
професор,

ДОКТРИНАЛЬНА ВИВАЖЕНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ДЕБЮРОКРАТИЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Правова доктрина – це зумовлена духовним і інтелектуальним розвитком, станом моральності та політико-правовою культурою суспільства інтегративна система принципів, поглядів, ідей та концепцій щодо права і його розвитку, які виступають теоретичним стрижнем та концептуальною основою правотворчої, правозастосовної та право тлумачної діяльності.

Доктринальні основи правосуддя мають зорієнтувати реформи на створення виваженої моделі кримінального судочинства заснованої на збалансуванні приватних і публічних інтересів.

Реалії слідчої практики показують на суттєві перекоси сформованої процесуальної форми. З одного боку, запроваджуються занадто радикальні та суперечливі спрощення порядку кримінального провадження (наприклад, інститут угоди про визнання вини та положення ст. 349 КПК України). З іншого боку, закон часто занадто формалізує юридичні процедури, створюючи ілюзію гарантій правосуддя, а в реальності наповнюючи правову систему так званим «беззубим правом» (*lex imperfecta*), або імітаційним правом (*lex simulate*), які створюють штучний вигляд рішучих та «успішних» реформ, а в реальності замулюють правове поле неплодоносним законодавчим «болотом», створюючи колапс в роботі слідчих і судових органів.

Виходячи з існуючих наукових напрацювань вчених процесуалістів, [1-9] та реалізуючи європейські стандарти правосуддя в сфері кримінального судочинства варто зробити акцент на таких аспектах доктринальних проблем.

1. Основу доктрини кримінального судочинства становлять засади та принципи кримінального процесу. В розвиток засади верховенства права КПК України має закріпити принцип пропорційності – закріплений у міжнародних нормативних актах, рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини, принцип права, згідно концептуального змісту якого мета юридичних дій має бути суспільно вагомою, а засіб її досягнення найменш обтяжливим у конкретних умовах, втручання у сферу прав і свобод людини може допускатись лише в випадках крайньої необхідності, з метою забезпечення правосуддя чи іншої суспільно корисної мети, якщо цього неможливо досягти іншими засобами, а заповідна примусовими заходами шкода буде меншою, ніж відвернута.

Водночас як в Конституції України, так і в КПК України має бути закріплений інтегративний принцип презумпції добропорядності людини, а в кримінально-процесуальному законі також викладені галузеві принципи: «незалежності і процесуальної самостійності слідчого», «всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи», «документованості процесуальних дій і рішень», «реабілітації невинуватих осіб».

2. КПК України має закріпити концепти та удосконалити форми реалізації важливих функцій кримінального процесу – функції розслідування та функції правничої допомоги і захисту.

Функція розслідування – одна з основних функцій кримінального сенсом і змістом якої є здійснення слідчим діяльності, спрямованої всебічне, повне і об'єктивне дослідження усіх обставин предмету кримінального провадження шляхом збирання, дослідження, оцінки, перевірки та використання доказів, для забезпечення установлення істини щодо фактичних обставин складу кримінального правопорушення та доведеності поза розумним сумним щодо суб'єктивної сторони досліджуваних подій, забезпечення правильного застосування закону, захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, забезпечення здійснення правосуддя.

Для виконання даної функції має бути забезпечена реалізація принципу процесуальної самостійності слідчого, усунуті дублювання функцій процесуального керівництва слідством між прокурором та керівником слідчого підрозділу, оптимізовані повноваження слідчого судді.

На сьогоднішній день ліквідовані навіть раніш існуючі механізми забезпечення процесуальної самостійності слідчого, слідчий потрапив у повне підпорядкування прокурору, а самі прокурори

водночас стали виконувати діаметрально протилежні функції керівництва слідством і нагляду за законністю керованого ними ж слідства. Проблема набрала недопустимого розвитку в аспектах потенціальних конфліктів інтересів, коли новостворений слідчий орган – Державне бюро розслідувань, законом уповноважений розслідувати корупційні та інші посадові злочини, які вчиняються прокурорами, але досі закон покладає компетенцію нагляду за законністю діяльності цих же слідчих «шляхом процесуального керівництва слідством» на незамінного прокурора. Як наслідок - незалежність і процесуальна самостійність слідчого стали по суті декларативними. Схоже це задовольняє багатьох чиновників різних гілок влади, які не бажають мати справу з такими незалежним, а отже і некерованим слідчими.

3. *Функція правничої допомоги та захисту* – інтегративна функція в сфері правосуддя, яка включає в себе забезпечення захисту, виконання повноважень представництва та надання інших форм правничої допомоги учасникам процесу, яка спрямована на забезпечення верховенства права в кримінальному провадженні.

У сучасному кримінальному процесі адвокат, окрім виконання функції захисту підозрюваного (обвинувачуваного), може також виступати як юридичний правничий помічник свідка (ст. 66 КПК України) – правничий повірений (legal assistance). Але окреслена компетенція в кримінально-процесуальному праві ще отримали належного системного юридичного визначення. Так, стосовно захисника, КПК України застосовує унікальну формулу «захисник користується правами особи, яку захищає». Стосовно надання правничої допомоги свідку цей закон «правничому повіреному свідка» прав передбачив – «нуль». Скоріше тут проблема перманентної правотворчості, яка опереджає доктринальне мислення.

Доцільно буде запровадити нову концептуальну систему правничої допомоги та захисту:

а) Захист усіх підслідних осіб (включаючи підозрюваного за сучасним законодавством) можуть здійснювати як адвокати, так і інші фахівці у галузі права, щодо яких немає підстав для відводу.

б) Захист обвинуваченого та підсудного має здійснювати лише адвокат, якого пропонується іменувати судовим повіреним (Judicial attorney), а в якості представників інтересів підсудного допускати його близьких родичів.

в) Правничу допомогу потерпілим, цивільним позивачам, цивільним відповідачам та третім особам (ст. 63 КПК України) можуть здійснювати як адвокати так і інші фахівці у галузі права і близькі родичі, які можуть виступати в процесуальному статусі представників відповідних осіб.

г) Правничу допомогу свідкам, заявникам іншим учасникам процесу можуть здійснювати як адвокати так і інші фахівці у галузі

права, які можуть виступати в процесуальному статусі правничих повірених (юрисконсультів - Legal Counsel), тобто осіб, які надають правничу допомогу поза межами застосування представництва чи захисту.

4. КПК України має сформувати процесуальну форму виявлення та попередження кримінальних правопорушень, діяльності щодо дослідчої перевірки заяв та повідомлень про злочини та кримінальні проступки, отримання інформації з веб-камер та інших інформаційних ресурсів, використання дронів та інших сучасних засобів здобуття інформації. Окрім слідчого огляду варто сформувати інститут криміналістичного дослідження місця події. На етапі дослідчого провадження заслуговує реалізації ідея та доктрина детективного розслідування.

Водночас потребує доктринальної розробки та формування концептуальної моделі інститут затримання запідозреної особи на місці злочину. Процесуальна форма такого інституту має забезпечувати оперативне попередження злочину при забезпеченні принципу пропорційності. Аналіз слідчої практики, міжнародних правових актів та правових позицій ЄСПД показує на доцільність закріплення в законі статусу підслідної особи та повернення на досудовому слідстві інституту пред'явлення особі обвинувачення.

5. КПК України запровадив новий інститут – негласні слідчі (розшукові) дії, але щодо багатьох з названих дій досі чітко не визначився з процесуальною формою їх провадження, залишаючи багато питань (коли, за яких умов, що, як, яким чином?), а отже, і можливостей для свавілля.

На основі трьох негласних слідчих (розшукових) дій («аудіо-, відеоконтроль особи» - ст. 260, «спостереження за особою, місцем або річчю» - ст. 269, «аудіо-, відеоконтроль місця» - ст. 270) логічно і доцільно з практичної точки зору регламентувати одну універсальні слідчу дію - «Безпосереднє спостереження і технічне документування суспільно небезпечних та юридично значимих діянь і фактів».

6. Системний аналіз проблеми доказової діяльності приводить до висновків про необхідності розробки інтегративного закону – «Кодексу доказового права, а для забезпечення доктринальної виваженості законодавчих реформ, забезпечення принципу неприпустимості звуження існуючих прав і свобод людини та дебіурократизації правоохоронної діяльності доцільно розробити та прийняти окремий новий та дієвий закон – «Кодекс законодавчого процесу».

Список використаних джерел

1. Азаров Ю. І., Письменний Д. П., Хабло О. Ю. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. *Юридична наука*. 2014. №5. С. 49-56.

2. Конюшенко Я. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики: монографія. Харків: Факт, 2020. 476 с.
3. Корнієнко М. В., Тertiшник В. М. Принципи права в розв'язанні юридичних колізій. «*Верховенство права*». 2017. №2. С. 10-16.
4. Кримінальний процес України = Criminal Procedure of Ukraine: Академічний курс: у 3-х т. Т.1. Загальна частина / [В. Т. Нора, Н. Р. Бобченко, М. В. Багрій та ін.]; За ред. акад. НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В. Т. Нора, д-ра юрид. наук, проф. Н. Р. Бобченка. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.
5. Кримінальний процес: підручник / [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.]; за заг. ред. Д. П. Письменного, Л. Д. Удалової, М. А. Погорецького, С. С. Чернявського. Київ: «Центр учбової літератури», 2022. 780 с.
6. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; За ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.
7. Кримінальний процес: підручник. За заг. ред. А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов, В. В. Луцик Львів: ЛьвДУВС. 2018. 1120 с.
8. Тertiшник В. М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 20-те, доповн. і перероб. К.: Алерта, 2023. 1120 с.
9. Українська правнича енциклопедія / За заг. ред. В. М. Тertiшника, Л. Р. Наливайко, А. С. Фоменко, В. В. Ченцова. Київ : Алерта, 2023. 768 с.

Ткач Андрій Володимирович,
прокурор Печерської окружної прокуратури
міста Києва, кандидат юридичних наук

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Враховуючи розгортання активних бойових дій на території нашої держави та тимчасову окупацію окремих територій військами агресора, правоохоронна система в цілому і органи прокуратури зокрема стикнулись із значними викликами щодо здійснення своїх конституційних функцій. Розглянемо вказану проблематику на прикладі специфічних кримінальних проваджень щодо застосування примусових заходів медичного характеру (далі – ПЗМХ). Оскільки в окупованих регіонах матеріали багатьох кримінальних проваджень було втрачено, а особи, щодо яких вирішувалось питання про

застосування ПЗМХ, разом із закладами з надання психіатричної допомоги опинились під окупацією.

Вимоги, щодо обов'язкового зберігання матеріалів кримінальних проваджень в електронному вигляді запроваджено у кримінальному процесуальному законодавстві лише з 15 березня 2022 року - це передбачено ч. 14 ст. 615 КПК України, де зазначено, що копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану, в обов'язковому порядку зберігаються в електронній формі у дізнавача, слідчого чи прокурора. Тому після деокупації окремих регіонів гостро постало питання відновлення втрачених матеріалів досудових розслідувань.

Зазначена процедура унормована у ст. 615-1 КПК України, де зазначено, що відновленню підлягають втрачені матеріали кримінального провадження, яке не завершилося направленням клопотання про застосування ПЗМХ, а також матеріали кримінального провадження, в якому клопотання про застосування ПЗМХ направлено до суду, проте підготовче судове засідання не відбулося; судовий розгляд розпочато, проте рішення суду за результатами його розгляду не ухвалено; судом ухвалено рішення, проте воно не набрало законної сили.

Вказані матеріали підлягають відновленню за рішенням слідчого судді, суду у разі надходження клопотання від прокурора або від слідчого чи дізнавача, погодженого з прокурором, або від сторони захисту чи потерпілого, або за власною ініціативою суду, за умови наявності витягу з Єдиного реєстру досудового розслідування, або постанови про початок досудового розслідування, винесеної у порядку, передбаченому статтею 615 цього Кодексу, або ухвали про призначення судового розгляду, наявних у цьому кримінальному провадженні відповідних матеріалів фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інших носіїв інформації, а також копій документів, засвідчених з використанням засобів кваліфікованого електронного підпису.

Клопотання про відновлення втрачених матеріалів повинно містити такі обов'язкові елементи:

- обставини втрати матеріалів кримінального провадження;
- місцезнаходження копій документів кримінального провадження або відомостей щодо них;
- перелік документів та інших матеріалів, відновлення яких прокурор, слідчий, дізнавач, сторона захисту чи потерпілий вважає необхідним;
- мету відновлення документів та інших матеріалів;
- дані особи, яким повідомлено про підозру (за наявності);
- дані осіб, які брали участь у кримінальному провадженні, із зазначенням їхнього статусу у такому провадженні;

- перелік слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, проведених у кримінальному провадженні.

До клопотання про відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження додаються документи або їх копії, у тому числі не посвідчені в установленому порядку, що збереглися у прокурора, слідчого, дізнавача, сторони захисту чи потерпілого, за умови їх засвідчення кваліфікованим електронним підписом. Вказане клопотання розглядається слідчим суддею того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, судом, який здійснював судове провадження, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя - слідчим суддею іншого суду або іншим судом, визначеного в порядку, передбаченому законодавством. На підставі зібраних і перевічених матеріалів слідчий суддя, суд постановляє ухвалу про відновлення матеріалів втраченого кримінального провадження повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити [1].

Варто зазначити, що одним з джерел відновлення втрачених кримінальних проваджень може слугувати наглядове провадження, яке зберігається у прокурора та містить копії процесуальних документів.

Також одне із актуальних питань, яке постало з перших днів вторгнення – продовження запобіжних заходів щодо осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння у стані неосудності. Об'єктивна можливість розв'язати вказане питання у регіонах, де тимчасово не здійснювали повноваження суди, з'явилась у органів прокуратури лише з 15 березня 2022 року після запровадження положень ст. 615 КПК України. Коли законодавець наділив керівника відповідного органу прокуратури повноваженнями слідчого судді, які він може здійснювати за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором у випадках, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 цього Кодексу. Тобто питання щодо продовження застосування запобіжного заходу у кримінальних провадженнях щодо осіб відносно яких вирішується питання про застосування ПЗМХ, приймалось відповідним керівником органу прокуратури у формі постанови з обґрунтуванням правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді.

Такі ж повноваження прокурор отримав під час дії воєнного стану, коли була відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру. В такому разі строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупинявся на підставі вмотивованої

постанови прокурора з викладом відповідних обставин та підлягав поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати.

Крім того сторона обвинувачення також наділена повноваженнями щодо використання під час судового розгляду показань, отриманих в ході досудового розслідування під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану. Обов'язкова вимога - хід і результати такого допиту повинні фіксуватися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Вказані положення ч. 11 ст. 615 КПК України надзвичайно актуальні в умовах ведення бойових дій та ракетних ударів, оскільки при розгляді клопотання про застосування ПЗМХ, прокурор згідно ст. 513 КПК України повинен довести що саме вказана особа вчинила суспільно небезпечне діяння з посиланням на докази, зокрема і показання свідків, забезпечити прибуття яких в умовах воєнного стану подекуди є проблематичним [1].

На початок вторгнення агресора, згідно наказу Міністерства охорони здоров'я України № 516, яким затверджено перелік спеціальних закладів з надання психіатричної допомоги, на території України діяло 18 таких закладів в Дніпропетровській, Івано-Франківській, Миколаївській, Сумській, Вінницькій, Київській, Полтавській, Херсонській, Хмельницькій, Чернігівській, Львівській, Рівненській, Волинській, Чернівецькій, Житомирській областях та місті Києві [2]. З 24 лютого 2022 року по 28 квітня 2023 року, в умовах воєнного стану, згідно відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень судами перших інстанцій було ухвалено 9618 рішень у кримінальних провадженнях щодо застосування примусових заходів медичного характеру, що стосувались як вирішення питання про застосування, продовження, припинення ПЗМХ так і відновлення втрачених матеріалів таких кримінальних проваджень. Зокрема проблематика, пов'язана із відновленням втрачених матеріалів кримінальних проваджень щодо застосування ПЗМХ виникала найчастіше у Чернігівській та Херсонській областях. За даними Експертного центру з прав людини, Чернігівська обласна психоневрологічна лікарня опинилася в окупації з перших днів війни - 286 підопічних і персонал були змушені ховатись від обстрілів у підвальному приміщенні, яке не було розраховано на одночасне перебування усіх пацієнтів та персоналу. Їжу готували на вогнищах. Медикаментів в установі майже не залишилось, а персонал жив у лікарні і працював без змін через неможливість ротації[3].

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що в умовах триваючого воєнного стану необхідне забезпечення сталого функціонування системи правосуддя, що можливе, на нашу думку, за умови повноцінного запровадження усіх модулів розробленої Єдиної

судової інформаційно-телекомунікаційної системи з метою автоматизації документообігу, можливості дистанційної участі та таким чином забезпечення усіх учасників кримінального процесу

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Про затвердження Переліку спеціальних закладів з надання психіатричної допомоги – наказ Міністерства охорони здоров'я № 516 від 20.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0516282-18#Text>

4. Під обстрілами і без можливості порятунку: як переживають російське вторгнення місця несвободи. URL: <https://zmina.ua/event/pid-obstrilamy-i-bez-mozhlyvosti-poryatunku-yak-perezhyvayut-rosijske-vtorgnennya-mischzya-nesvobody/?fbclid=IwAR3GQATZcc4si2rgvQcxbG8nxCOtH8AuSPztPVvdyPoljOP31JN1t5wG6mc>

Тютюнник Ростислав Сергійович,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

**ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ
ПІДОЗРЮВАНОГО У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ
МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ЩО
ВЧИНЕНО ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ**

Відповідно до концептуальних положень вітчизняної процесуальної та криміналістичної науки допит є основним процесуальним засобом отримання показань, що відображають вербальну інформацію, що має значення для розслідування. Тому питання тактики проведення допиту є надзвичайно важливим для отримання інформативних показань, подолання установки на дачу неправдивих показань і подолання інших психологічних бар'єрів під час проведення даної слідчої (розшукової) дії [3, с. 105-110].

Враховуючи, що вербальна інформація має суттєве доказове значення практично для кожного кримінального правопорушення, незалежно від його категорії, допит найчастіше виступає найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією. Не є винятком і подальше дослідження діянь, відображених в документації, про ті чи інші фрагменти злочинної діяльності – легалізації (відмивання) злочинного майна, що відбивається у свідомості низки осіб, які є свідками, потерпілими, підозрюваними.

Предмет допиту підозрюваного щодо причетності даної особи до предикатного злочину, залежно від складу інкримінованого основного діяння, вимагає звернення до відповідної приватної криміналістичної методики. Предмет допиту підозрюваного, що охоплюється встановленням складу саме легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення, вчиненого злочинною організацією. (спільнотою), має передбачати такі основні аспекти:

- який тип злочинного формування (злочинна спільнота, організована група, група осіб) та спеціалізація, скільки співучасників та хто саме входить до злочинної організації (далі – якщо не вказано інше, то в відповідну іншу кримінальну спільність), хто є організатором та керівником організованої групи, коли та ким вона створена, яким чином і ким визначаються обов'язки кожного співучасника, які заходи конспірації робляться;

- як давно, яким чином і за яких обставин особа, яка допитується вступила до організованої групи, що послужило спонукальною причиною; які обов'язки в злочинній організації виконував допитуваний, хто та які саме давав йому вказівки та доручення, пов'язані з кримінальною діяльністю;

- кому із співучасників належить ідея про легалізацію (відмивання) майна, отриманого внаслідок вчинення злочинів; що відомо допитуваному про суб'єкта (суб'єктів) вчинення предикатного злочину та про обставини вчинення предикатного злочину; яким чином підтримується зв'язок між суб'єктами основного злочину; чи носить цей зв'язок або діяльність серійний характер;

- хто приймав рішення щодо легалізації конкретного майна, отриманого внаслідок вчинення певного (конкретного) злочину, розробляв способи та прийоми легалізації, заходи конспірації та інші заходи забезпечення невразливості співучасників злочину;

- хто розподіляв обов'язки між співучасниками, здійснював інші організаційні та керівні повноваження щодо підготовки та проведення конкретного епізоду;

- у чому полягала схема з легалізації (відмивання) злочинного майна: які фінансові операції та інші угоди та в якій послідовності планувалися;

- у кого і де зберігалися печатки організацій, які мають ознаки фіктивної діяльності, у кого зберігалися документи, особливо значущі з погляду укладання угод (наприклад, паспорти на підставних осіб, інші документи на підставні організації тощо);

- як і в якому обсязі допитуваним та іншими учасниками виконувались зобов'язання щодо угоди; якщо зобов'язання не виконувались у повному обсязі, то які саме, в якій частині та з якої причини;

- хто і яким чином здійснював облік легалізованого (відмивного) майна, а також облік отриманого злочинного майна після завершення процесу легалізації; яким чином в злочинній організації здійснювалося розподіл прибутку між виконавцями; які матеріальні цінності (гроші та інші цінності) були отримані особисто допитуваним: коли, у зв'язку з чим, у якому розмірі чи еквіваленті; як він ними розпорядився;

- який загальний (сумарний) розмір майна, одержаного внаслідок вчинення злочинів та легалізованого шляхом застосування даних злочинних схем;

- де, коли, ким і за яких обставин діяльність злочинної організації була припинена.

Допит підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, отриманого внаслідок вчинення злочину істотно відрізняється, по-перше, від наступних типових проміжних ситуацій:

- розслідування легалізації (відмивання) злочинного майна здійснюється в рамках основного (вихідного, предикатного) злочину, одночасно з ним;

- розслідування легалізації (відмивання) злочинного майна здійснюється у рамках самостійного кримінального провадження; до провадження долучено матеріали раніше розслідуваного кримінального провадження за предикатним злочином;

- розслідування легалізації (відмивання) злочинного майна здійснюється у рамках самостійного кримінального провадження; до провадження на момент допиту ще не долучено матеріали раніше розслідуваного кримінального провадження за предикатним злочином.

Така ситуація може складатися під час затримання особи безпосередньо на місці події, що не збігаються територіально та хронологічно з місцем та часом вчинення основного злочину. Наявність зазначених проміжних ситуацій визначає відмінності в предметній галузі допиту. Особа допитується або одночасно за епізодами, пов'язаним із вчиненням предикатного злочину та епізодам легалізації, або лише за епізодами легалізації. По-друге, тактичні особливості допиту підозрюваного визначаються одноосібним чи груповим (організованим) характером легалізації (відмивання) майна, що має злочинне походження. Вивчені криміналістично значущі ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією (спільнотою), дозволили зробити висновок про переважно груповий або організований характер легалізації (відмивання) [3, с. 186-195].

Тому під час планування тактики допиту підозрюваного у конкретних кримінальних провадженнях про легалізацію (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального

правопорушення злочинною організацією (спільнотою), необхідно враховувати рекомендації щодо допиту підозрюваних у злочинах, що носять груповий або організований характер. По-третє, особливості допиту залежить від позиції підозрюваного за фактом підозри його у причетності до вчинення злочину: предикатного та (або) легалізації (відмивання) злочинного майна [1, с. 174-177].

Якщо до кримінального провадження, долучені матеріали раніше розслідуваного провадження за предикатним злочинном, то слідчий має достатньо інформації про джерела надходження в кримінальний обіг майна, а також, якщо легалізацію (відмивання) злочинного майна здійснюють суб'єкти вихідного злочину, то слідчому доступна доказова та характеризуюча інформація щодо суб'єктів злочину. Це дозволяє краще визначити позицію підозрюваного, продумати лінію поведінки, спрямовану на встановлення психологічного контакту та забезпечення готовності особи до укладання угоди про співпрацю зі слідством.

Якщо підозрюваний не взятий під варту, або якщо він вже відбуває покарання за скоєння предикатного злочину, то доцільно, щоб допиту підозрюваного передувала підготовка, у тому числа шляхом вивчення та аналізу інформації, що міститься в різних документи, вилучених в результаті обшуку або інших процесуальних дій, в різних організаціях, взаємодіяли з підозрюваним, а також у тих, що надійшли у відповідь на запити з офіційних установ.

Розробляючи попередній план проведення допиту, перелік з'ясовуваних питань, лінію поведінки слідчого щодо постановки даних питань, слід також заздалегідь підготувати ці документи для пред'явлення як доказів, водночас виключаючи можливість передчасного ознайомлення допитуваного зі змістом, а у необхідних випадках – також виключаючи можливість сприйняття допитуваним самого факту наявності цих документів у розпорядженні слідчого.

Список використаних джерел

1. Климчук М. П., Фурман Я. В. Тактичні особливості допиту підозрюваних – членів організованих злочинних угруповань. Юридичний науковий електронний журнал. №1. 2017. С.174-177.

2. Криміналістика: підручник: у 2-х т. Т. 1 / А.Ф. Волобуєв, М.В. Даньшин, А.В. Іщенко та ін.; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 384 с.

3. Чернявський С.С. Особливості допиту свідків та підозрюваних (обвинувачених) під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2004. № 5. С. 186–195.

Удалова Лариса Давидівна,
директор Інституту підготовки керівних
кадрів та підвищення кваліфікації
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ НАБУТТЯ СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО

Повідомлення про підозру має визначальне значення як для кримінального провадження в цілому, так і для особи, якій підозру повідомлено. Адже цей процесуальний акт є першим офіційним обґрунтованим твердженням про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення. Від законності повідомлення про підозру залежить правомірність набуття особою статусу підозрюваного і здійснення всіх подальших слідчих (розшукових) дій за її участі у відповідному статусі.

Втім, як свідчить аналіз кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, процесуальна форма вручення повідомлення про підозру не відповідає принципу юридичної визначеності.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 278 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень [1].

Така регламентація вручення повідомлення про підозру зумовлює ряд запитань, зокрема щодо процесуальної форми вручення «у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень». Адже вищенаведене положення ч. 1 ст. 278 КПК України відсилає нас до глави 6 КПК України, де у ч. 3 ст. 112 КПК України вказано, що повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у порядку, передбаченому главою 11 КПК України. Тобто, при регламентації так званого «заочного» повідомлення про підозру законодавець двічі застосовує відсылну норму, що не дозволяє стверджувати про чіткість та правову визначеність кримінального процесуального законодавства.

У главі 11 «Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід» порядок здійснення виклику визначено у ст. 135 КПК України, де вказано, що особа викликається шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. А у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи

(частини 1, 2 ст. 135 КПК України). Окрім цього, повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки у вищенаведеному порядку, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора. Така особа вважається належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик (ч. 8 ст. 135 КПК України) [1].

Відповідно до вищенаведених норм можна стверджувати, що у випадку неможливості безпосереднього вручення особі письмового повідомлення про підозру, воно здійснюється за правилами здійснення виклику у кримінальному провадженні. Втім, слід зауважити, що процесуальна форма здійснення викликів не дозволяє в повному обсязі виконати вимоги законодавства щодо повідомлення про підозру.

Зокрема, відповідно до конвенційних стандартів у момент повідомлення особі про підозру відбувається «висунення кримінального обвинувачення» (ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Тому варто погодитися з твердженням О. Г. Шило, Н. В. Глинської та Л. М. Лобойка про те, що належним суб'єктом висунення такого обвинувачення є лише той суб'єкт, якого держава на це уповноважила, тобто прокурор, слідчий як представники сторони обвинувачення. Саме від них особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, має безпосередньо отримувати інформацію про підозру та про свої права [2]. Це не повинні робити інші особи, про які йдеться у ч. 2 ст. 135 КПК України.

Окрім цього, О.В. Капліна зазначає, що для того, щоб особа ознайомилася зі змістом підозри, усвідомила її сутність, отримала відповідні роз'яснення та набула процесуального статусу, вона мусить безпосередньо ознайомитися з процесуальним документом, який їй слід вручити «в руки» [3, с. 77]. Аналогічне твердження викладено і у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 11.12.2019 року у справі № 536/2475/14-к, де вказано, що кінцевим етапом, яким завершується процедура здійснення повідомлення про підозру є вручення процесуального документа (повідомлення про підозру), а також повідомлення і роз'яснення (за необхідності) прав підозрюваному [4].

Тобто, при заочному повідомленні про підозру можуть обмежуватися окремі права підозрюваного, передбачені кримінальним процесуальним законодавством.

Разом з цим, у певних випадках заочне повідомлення про підозру є необхідним для досягнення завдань кримінального провадження. Зокрема, це стосується випадків, коли є необхідність

оголошення особи в розшук. Якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або він виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України чи за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, слідчий, прокурор оголошує розшук такого підозрюваного (ч. 1 ст. 281 КПК України). Втім, перед оголошенням особи в розшук, вона має набути статусу підозрюваного. Адже якщо особа, не має статусу підозрюваного, то не має підстав для оголошення її в розшук.

Отже, у ч. 1 ст. 278 КПК України не конкретизовано випадки, в яких повідомлення про підозру має здійснюватися у спосіб, передбачений для здійснення викликів. У цій нормі вказано, що особливий порядок повідомлення про підозру застосовується у випадку «неможливості» безпосереднього вручення. Але причини, з яких повідомлення про підозру «не можливо» вручити особі безпосередньо, не сформульовані.

Перехід від звичайного до особливого (заочного) порядку повідомлення про підозру може відбуватися лише у виняткових випадках, зокрема – коли особа не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора та місцезнаходження її невідоме або існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Шило О. Г., Глинська Н. В., Лобойко Л. М. Повідомлення про підозру: правомірність застосування порядку, передбаченого КПК для вручення повідомлень. Юридичний вісник України. 2017. № 45 (1166). 16 листопада. URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0>

3. Капліна О. В. Повідомлення про підозру: протистояння правових позицій сторін обвинувачення та захисту. Право України. 2017. № 12. С. 74-81.

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 груд. 2019 р. у справі № 536/2475/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86365236>

Утвенко Вікторія Віталіївна,
курсант 3-го курсу ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів Національної
поліції України Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Плетенець Віктор Миколайович,
професор кафедри криміналістики та
домедичної підготовки ніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 «Про введення воєнного стану в Україні», його було запроваджено на всій території України, у зв'язку з повномасштабним вторгненням [1]. Тож, кожен день фіксуються кримінальні правопорушення, що вчиняються як громадянами країни, так і безпосередньо окупантами. Розслідування скоєних незаконних діянь, потребує швидкого реагування та всебічного проведення усіх відповідних процесуальних дій, в тому числі слідчого експерименту.

Збройна агресія рф проти України обумовила зміни до чинного законодавства, які адаптують його до потреб пов'язаних з ризиками, суперечливими ситуаціями під час воєнного стану. Отже, саме тому законодавець вніс зміни до Розділу IX-1 "Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану" Кримінального процесуального кодексу України, які мають на меті забезпечення врегулювання відповідних питань пов'язаних з проведенням слідчих розшукових дій [2].

Відповідно до вищезазначених змін, під час проведення слідчого експерименту дозволяється залучення захисника в дистанційній формі, якщо його явка неможлива. До того ж у зв'язку зі введенням в Україні комендантської години, проведення відповідної слідчої (розшукової) дії неможливе у час коли вона діє в певній області або територіальній громаді. Водночас можуть формуватись умови, коли затримка в їх проведенні може призвести до втечі підозрюваного або до втрати слідів кримінального правопорушення.

Однією із складових умов слідчого експерименту є його проведення в умовах, максимально наближених до тих, в яких подія мала місце в минулому[3]. Проте, через війну практика зіткнулася з проблемою відтворення, дослідження та аналізу місця події,

пов'язаною з неможливістю доступу до нього або сильного його пошкодження.

У своєму дослідженні Н. Рогатинська вказує на необхідність проведення слідчого експерименту тоді, коли можуть з'явитися сумніви або вже з'явилися в можливості існування фактів у певному вигляді, що мають важливе значення для розслідування справи. Вчена наголошує на доцільності проведення такої процесуальної дії для можливості перевірки фактів дослідним шляхом. При цьому, проведення слідчого експерименту можливо лише за умови, що життю та здоров'ю учасників й інших осіб нічого не загрожує [4, с. 150].

Чинний КПК України містить таке положення, як заборона проведення слідчого експерименту у разі існування загрози безпеці учасників (ч. 4 ст. 240 КПК). З урахуванням особливого режиму досудового розслідування під час дії воєнного стану ця норма набуває вагомого значення. Разом з тим, це повинно супроводжуватися безперервною відеофіксацією. Такий спосіб дозволить уникнути питань достовірності інформації про вчинене протиправне діяння.

Важливо зазначити, що слідчий експеримент за необхідності може проводитись за участю спеціаліста. Під час його проведення допустиме фотографування, відео- і звуко запис, розробляти плани та схеми, графічні зображення, зліпки та відбитки, що додаються до протоколу. Участь спеціаліста не є обов'язковою, але в деяких випадках її слід визначати, як необхідну для ефективності проведення слідчої (розшукової) дії.

Отримання потрібної кількості інформації про обставини насильства сексуального характеру в умовах воєнного стану досить часто обумовлює необхідність надання допомоги їх жертвам та/або свідкам [5, с.230]. При цьому зазначене може вимагати значних зусиль фахівців відповідного профілю. Водночас перелік спеціалістів визначається у кожному конкретному випадку проведення слідчої (розшукової) дії.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що проведення слідчого експерименту, як слідчої (розшукової) дії, спрямованої на виявлення і фіксацію інформації під час воєнного стану, може бути ускладнено або унеможливлено. У першу чергу це аргументується загрозою безпеки учасників процесу, пов'язаної із бойовими діями на території країни. Водночас зазначене має враховуватись під час організації й проведення слідчих розшукових дій, серед яких слідчий експеримент має посідати вагомий місце.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України 64/2022 від 24 лютого 2022 року
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

4. Рогатинська Н. Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 2.

5. Плетенець В.М. Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 2022. № 2(98).

Фаринник Василь Іванович,
доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту публічного
права

ПОНЯТТЯ ОБҐРУНТОВАНОЇ ПІДОЗРИ ТА ДОВЕДЕННЯ ЇЇ НАЯВНОСТІ

Застосування ряду процесуальних дій (у тому числі тих, які передбачають отримання дозволу) не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування наприклад заходів забезпечення кримінального провадження. Але поняття обґрунтованої підозри та умови використання її наявності як підстави не зазначено у національному законодавстві. Тому з огляду на зазначене та зважаючи на положення, закріплені у ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суд наголошує на необхідності врахування позиції ЄСПЛ під час вирішення питання щодо наявності обґрунтованої підозри – у контексті прийняття рішень судами. Варто відмітити, що оскільки поняття «обґрунтована підозра» не визначене в національному законодавстві та, виходячи з положень частини п'ятої ст. 9 Кримінального процесуального кодексу України, суди беруть до уваги позицію ЄСПЛ і відповідно посилаються на визначення обґрунтованої підозри відображеної у його рішеннях: «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення, те, що вимога розумної підозри передбачає наявність доказів, які об'єктивно пов'язують підозрюваного з певним

злочином. І вони не повинні бути достатніми, щоб забезпечити засудження, але мають бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування або висунення обвинувачення».

Проте чомусь не враховується, що вимога розумної підозри повинна передбачати наявність доказів, які об'єктивно пов'язують підозрюваного з певним злочином і вони не повинні бути достатніми, щоб забезпечити засудження, але мають бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування або висунення звинувачення. Необхідно зазначити, що під час оцінки обґрунтованість підозри завжди присутній елемент суб'єктивності, оскільки встановлення обґрунтованості підозри є ретроспективним припущенням, яке ґрунтується на точно відомих даних. Чим більше відомо даних і чим вони достовірніші, тим більша ймовірність, що припущення про відповідну особу, яка вчинила злочин, є правильним [1, с.79].

Тобто практично необхідно поєднати фактор наявності об'єктивних даних (що вже доведені) та суб'єктивне відношення суб'єкта до інтерпретації цих даних у контексті обґрунтування отримання дозволу. Звісно, підозра має завжди бути добросовісною, але вона може вважатися обґрунтованою тільки тоді, коли в її основі лежать факти та інформація, які об'єктивно свідчать про зв'язок підозрюваного з вірогідним злочином. Отже, мають існувати докази, які безпосередньо свідчать про причетність даної особи до відповідних діянь (про це можуть свідчити, зокрема, документальні докази чи висновки судової експертизи), але не достатніми, щоб притягнути особу до кримінальної відповідальності. Однак це не означає, що доказ має бути достатньою підставою для обрання, наприклад, запобіжного заходу [2, с.185-186]. Вимога, що підозра має ґрунтуватись на обґрунтованих підставах, є складовою гарантії, наприклад, недопущення свавільного затримання і тримання під вартою. Більше того, за відсутності обґрунтованої підозри особа не може бути за жодних обставин затримана або взята під варту з метою примушення її зізнатися у злочині, свідчити проти інших осіб або з метою отримання від неї фактів чи інформації, які можуть слугувати підставою для обґрунтованої підозри. При цьому обґрунтованість підозри підтверджується й тим, що повідомлення про підозру слідчим за погодженням з прокурором або прокурором повинно здійснюватися лише за наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, хоча це не завжди дотримується на практиці.

Пропонуємо, з метою максимального усунення суб'єктивності на цьому етапі, використати вже існуючі у національному законодавстві положення, адже відповідно до порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від

посади, особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою), обов'язковим вже є набуття особою процесуального статусу підозрюваного. Тобто на момент прийняття рішення про застосування цих заходів, об'єктивні факти вже були оцінені з суб'єктивної точки зору суб'єктів і ці факти вже отримали необхідну позитивну оцінку з точки зору наявності у їх складі підстав для прийняття рішення – оголошення підозри.

Список використаних джерел

1. Letowska E. Liberal Concept of Human Rights in central and Eastern Europe: Institute of Public Affairs. Варшава, 1998. 86 р.
2. МакБрайд Д. Практика Європейського суду з прав людини з питань застосування положень Європейської конвенції з прав людини, які стосуються запобіжного ув'язнення. *Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі*. 2003. № 4. С. 185–186.

Хабло Оксана Юрїївна,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІДСТУП ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ВИЗНАЧЕНИХ ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ З ПРАВ ЛЮДИНИ, ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час дії воєнного стану чи інших надзвичайних правових режимів можуть виникати обставини, які об'єктивно унеможливають дотримання загальної процесуальної форми здійснення кримінального судочинства. Про пошук оптимальної форми регламентації кримінального провадження під час дії воєнного стану свідчать перманентні зміни та доповнення до ст. 615 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України.

Безсистемність змін та доповнень до КПК України дозволяє стверджувати про відсутність концептуального підходу щодо його реформування. Одним із проблемних питань постало питання легітимності відступу від дотримання прав людини, гарантованих нормами міжнародного права, зокрема і права на свободу та особисту недоторканність. Адже в ст. 615 КПК України порядок та строки затримання особи постійно змінювалися. Зокрема, з серпня 2014 року до квітня 2022 року прокурор міг приймати рішення про тримання особи під вартою на строк до 30 діб під час розслідування терористичних злочинів, з квітня до серпня 2022 особу можна було затримати на 216 годин, а з серпня 2022 року ці особливі порядки обмеження права на свободу були скасовані [1].

У зв'язку з цим постає питання, чи можливий відступ від зобов'язань, визначених ст. 5 Європейської конвенції з прав людини

(далі – ЄКПЛ) під час кримінального провадження при дії надзвичайних правових режимів.

Так, можливість відступу від дотримання прав людини, гарантованих як Конституцією України, так і ЄКПЛ, передбачена міжнародно-правовими нормами. Зокрема, у ч.1 ст. 15 ЄКПЛ зазначено, «що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [2].

Україна скористалася цим правом і ще в травні 2015 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» [3].

Втім, відступ від зобов'язань, визначених ЄКПЛ, має здійснюватися лише на підставі істотних вимог та з дотриманням процедурних правил. Так, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово розглядав питання про легітимність відступу від зобов'язань у таких рішеннях: «Лоулес проти Ірландії» від 1 червня 1961 року, «Ірландія проти Сполученого Королівства» від 18 січня 1978 року, «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» від 27 травня та 28 жовтня 1988 року, «Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини» від 20 березня 2018 року.

У зв'язку з цим практика ЄСПЛ виробила стандарти відступу від зобов'язань, визначених ЄКПЛ. Зокрема, як відмічає Джеремі Макбрайд, у ст. 15 ЄКПЛ передбачено «чотири істотні вимоги: (а) наявність війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації; (б) вжиті заходи мають впливати лише на права, від яких може бути відступ; (с) заходи не повинні суперечити іншим зобов'язанням за міжнародним правом; і (d) заходи повинні вживатися виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища. До того ж прецедентним правом Європейського суду встановлено, що будь-який захід щодо відступу має бути законним, і на відступ можна посилатися тільки в частині території, чітко зазначеної як територія, на якій він застосований» [4, с. 5].

Так, станом на 2023 рік ЄСПЛ має практику розгляду справ щодо відступу, обумовленого надзвичайними ситуаціями, спричиненими терористичними актами («Лоулес проти Ірландії»), чи спробами державного перевороту («Мехмет Хасан Алтан проти Туреччини»).

Зокрема, в справі «Лоулес проти Ірландії» заявник намагався застосувати захист за ст. 5, 6 і 7 ЄКПЛ, які захищають будь-яку особу

від арешту чи тримання під вартою без суду. Втім, ЄСПЛ визнав, що військовий і підпільний характер формувань, а також страх, який вони поширювали серед населення, факт і вкрай серйозні наслідки їхніх діянь дають підстави для твердження, що вжиті заходи були такими, яких вимагала ситуація, що склалася. На підставі цього ЄСПЛ дійшов висновку, що, хоча затримання заявника без доставляння до судді не мало правового підтвердження в ст. 5 ЄКПЛ, однак ґрунтувалося на джерелі права щодо відступу від положень, якого належно дотримався уряд Ірландії. Тому ЄСПЛ не визнав порушення Конвенції в цій справі [5].

Варто зауважити, що як війна, так і антитерористична операція чи операція об'єднаних сил, які тривають в Україні з 2014 року, відповідають цій ознаці, адже є винятковою ситуацією кризи або надзвичайної ситуації, яка впливає на все населення та становить загрозу для організації життя нації та суспільства.

Однією з вимог відступу від зобов'язань є те, що вжиті заходи мають впливати лише на ті права, від яких може бути відступ. Тобто, відступ від прав та свобод, визначених ЄКПЛ, не є абсолютним. Адже не від усіх прав можливий відступ. Зокрема, відповідно до п. 2 ст. 15 ЄКПЛ це «положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7» [2]. Тобто, відступ не може здійснюватися від прав, визначених у ст. 2 (право на життя, крім смерті від правомірних воєнних дій), ст. 3 (заборона катування та жорстокого поводження), п. 1 ст. 4 (заборона рабства та підневільної праці) та ст. 7 (покарання без закону).

В цьому контексті актуальним є питання щодо відступу від положення п. 3 ст. 5 ЄКПЛ, де передбачено, що «кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження» [2].

Адже під час дії надзвичайних правових режимів не завжди є об'єктивна можливість доставити затриманого до суду у найкоротший строк. Зокрема, відповідно до вимог ч. 1 ст. 211 КПК України строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання.

Разом з цим ЄСПЛ визнав прийнятною семиденну затримку (відповідно до відступу згідно зі ст. 15 у зв'язку з надзвичайною ситуацією, спричиненою тероризмом) до того, як суд може санкціонувати затримання, тоді як він не вважав прийнятною затримку на чотирнадцять днів (рішення у справі «Аксой проти Туреччини» від 18 грудня 1996 року) [4, с. 8]. Варто підтримати думку Джеремі

Макбрайда, який стверджує, що більш тривалу затримку, ніж семиденна, можна вважати прийнятною під час війни, коли можуть виникнути значні труднощі для функціонування судів, оскільки така ситуація значно відрізняється від тієї, що розглядалася ЄСПЛ, а саме: невелика судова система під загрозою терористичних атак [4, с. 8].

Отже, кожна держава має належно реагувати на загрози її національній безпеці, життю і здоров'ю її громадян. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, дозволяється відступ від окремих зобов'язань, зокрема і щодо гарантування права, визначеного ст. 5 ЄКПЛ. Втім, такий відступ має здійснюватися при наявності визначених законом підстав і з дотриманням процесуальної форми. При цьому законодавець має забезпечити розумний баланс між інтересами суспільства, якому загрожує військова агресія, та правами затриманої особи, які гарантовані ЄКПЛ та Конституцією України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 4 листоп. 1950 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод: Постанова Верховної Ради України від 21 трав. 2015 року № 462-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>

4. Застосування статті 5 Європейської конвенції з прав людини під час війни. Інформаційна довідка розроблена експертно-консультативною групою Ради Європи з підтримки Офісу Генерального прокурора України. URL : <https://rm.coe.int/-5-upd/1680a8eb68>

5. Case of «Lawless v. Ireland» (Application № 332/57) : Judgment European Court of Human Rights 1 July 1961. HUDOC. European Court of Human Rights. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57518%22%5D%7D>

Харковенко Наталія Сергіївна,

студентка 1 курсу магістратури
Національного Університету «Одеська
юридична академія»

Науковий керівник:

Волошина Владлена Костянтинівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри,
кримінального процесу, детективної та
оперативно-розшукової діяльності,
Національного Університету
«Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року життя Українців змінилося, змінилося і кримінально процесуальне судочинство, зокрема було внесено зміни до Кримінально процесуального кодексу України, та з'явилися положення щодо особливостей проведення допиту в період воєнного стану, це зумовлено тим що, під час бойових дій, можуть створюватися перешкоди щодо виконання усіх процесуальних вимог проведення допиту. Зокрема з'явилися положення щодо фіксування допиту, щодо використання показань, отриманих на допиті, як доказ в суді, та певні особливості щодо складання протоколу. Також, залишається не вирішеним питання допустимості доказів отриманих в умовах воєнного стану.

Допит - це різновид слідчої (розшукової дії), проведення якої регламентовано законом, і спрямований на отримання відомостей, щодо відомих обставин у кримінальному провадженні, і ці відомості мають важливе та суттєве значення для кримінального провадження. Метою допиту є отримання повних та неупереджених показань від особи, яку було викликано на допит в установленому законом порядку. [1.с.254]. На допиті отримуються показання, відповідно до ч.1 ст. 95 Кримінально процесуального кодексу України (далі КПК України), показаннями – є відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту, щодо обставин кримінального провадження.

Суб'єкти які уповноважені на проведення допиту є, слідчий, дізнавач та прокурор, окрім зазначених суб'єктів, слід також зазначити, що за дорученням прокурора, слідчого або дізнавача, право на проведення допиту мають уповноважені працівники оперативних підрозділів.

Загальні положення проведення допиту, регламентовано ст.224 КПК України, в статті зазначається такі процесуальні особливості проведення допиту: визначається місце проведення допиту, час

проведення, права особи яку допитують на відмову відповідати на запитання, засоби фіксації допиту. Особливості проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи регламентовані ст.226 КПК України.[2].

Які ж виділяють особливості проведення допиту в умовах воєнного стану. Можна виділити такі дві особливості:

По-перше, щодо фіксації допиту;

По-третє, особливості щодо складання протоколу.

Питання фіксації проведення допиту в умовах воєнного стану, регламентовано ч.11 ст.615 КПК України, а саме показання отримані під час допиту, фіксуються технічними засобами. Законодавець не зазначає, яка сама форма фіксації повинна бути, це може бути як фотофіксація, аудіофіксація, відеофіксація тощо, а лише підкреслюється, що фіксація здійснюється доступними засобами, які створюють умови для збереження інформації, тобто це може бути, наприклад, мобільний телефон або планшет.

Щодо, особливостей складання протоколу, то можна зазначити наступне, якщо відсутня можливість складання протоколу, про хіт і результат проведення слідчої (розшукової) дії, то фіксація здійснюється за допомогою доступних технічних засобів, з обов'язковим подальшим складанням відповідного протоколу, не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення слідчої (розшукової) дії, в нашому випадку допиту. Але також, може бути використаний механізм, передбачений ч.2 ст.104 КПК України, в даній статті зазначається наступне, якщо допит був зафіксований технічними засобами, то в такому випадку текст показань, можна не переносити до протоколу, але за умовою що учасники процесуальних дій не наполягають на цьому, в протоколі значиться що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до протоколу. Як показує практики, в більшості випадків показання переносяться на протокол. [3.с.39].

Питання допустимості доказів, в даному випадку йдеться про показання, які було отримано під час допиту, є дискусійним і в повній мірі не врегульовано. За загальними правилами, суд обґрунтовує рішення, висновки, на показаннях, які суддя безпосередньо досліджує, тобто спирається на показання, які було отримано безпосередньо в залі судового засідання. Після внесення змін до КПК України, питання використання показань, які були отримані на допиті, зазнали змін, зазначається, що показання **можуть бути використані як докази в суді якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації**. Також є певна особливість, щодо допиту підозрюваного, окрім фіксації, є обов'язкова участь захисника. Тобто, суд як доказ, буде використовувати відеозапис. Також, доцільно зазначити, що

використання відеозапису допиту, не обмежується дією воєнного часу, дані показання можуть бути доказами у суді і після завершення дії воєнного стану. Отже, можна зробити висновок що такий доказ буде вважатися доступним.

Але, не все так однозначно, встановлення даного правила, використання показань, можливо призведе до порушення загальних засад кримінального провадження, в першу чергу, йдеться про порушення принципу безпосередності дослідження доказів, **змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.**

Якщо, брати до уваги показання відеозапису допиту, наприклад проведеного стороною обвинувачення, в такому випадку, суд буде обмежувати право сторони захисту задавати питання свідку або потерпілому, тобто в даному випадку будуть обмежені права сторони захисту. Окрім цього, на суд покладено повноваження контролювати хід допиту в судовому засіданні, а виходячи лише з відеозапису, суд не зможе самостійно перевірити вірність показань, та впевнитися що особа говорить правду, так як, не зможе привести особу до присяги, та попередити про відповідальність. Отже, питання допустимості показань, є суперечливим, та дане питання потребує більш детального врегулювання в КПК України, тільки за таких умов будуть забезпечені права всіх сторін кримінального провадження.[4].

Аналізуючи викладене, можна зазначити, що зміни які були внесені в КПК України, щодо проведення допиту в умовах воєнного стану, є доцільними та необхідними, так-як умови воєнного стану обумовлюють проведення допиту, під час бойових дій, і це може створюватися перешкоди для виконання усіх процесуальних вимог проведення допиту. Тому законодавець зазначає що фіксація допиту може здійснюватися доступними технічними засобами. Питання допустимості показань, потребує подальшого доопрацювання та врегулювання, щоб права всіх учасників кримінального провадження були дотримані.

Список використаних джерел

1. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р. І. Благуті та Є. В. Пряхіна. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – 416 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>
3. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар

Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2., 2022 с.58

5. Використання судом як доказу відеозапису показань, зібраних під час воєнного стану: які права особи можуть бути порушені. 17.08.2022. URL:

<https://golaw.ua/ua/insights/publication/vikoristannya-sudom-yak-dokazu-vidеozapisu-pokazan-zibranih-pid-chas-voeyennogo-stanu-yaki-prava-osobi-mozhut-buti-porusheni>

Хижний Богдан Віталійович,

здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

**ЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ
АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ
ЗЛОЧИНІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПІДРОБЛЕННЯ
ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ
ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ТА
ФІЗИЧНИХ ОСІБ – ПІДПРИЄМЦІВ**

Виклики сьогодення, пов'язані з воєнними діями в Україні досить відчутно відображаються на загальній економіці нашої країни. Ще більш гострішою ця проблема стане після перемоги України над російськими окупантами. Попри воєнні дії в Україні злочинність не зупинилася. Це стосується і кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Одним із таких кримінальних правопорушень, які відображаються на економіці країни є кримінальне правопорушення, передбачене ст. 205-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців» [1].

Так, відповідно до статистичної інформації Офісу Генерального прокурора до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено відомості щодо вчинення кримінальних правопорушень передбачених ст. 205-1 КК України, у 2019 році – 478, у 2020 році – 635, у 2021 році – 407, у 2022 році – 88, і станом на березень 2023 року – 53 факти підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців.

Попри високо стабільну кількість вчинених кримінальних правопорушень вказаної категорії, загальний відсоток направлення кримінальних проваджень до суду із обвинувальним

актом в середньому становить 31 %. Так у 2019 році направлено до суду із обвинувальним актом – 181 кримінальне провадження (38 %); у 2020 році – 233 (37 %), у 2021 році з 122 (30 %), у 2022 році – 20 (23 %) і станом на березень 2023 року – лише 5 (9%) [2].

Вказані дані ще раз підтверджують нам те, що попри воєнні дії в Україні фактів підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців не зменшується, а належне їх розслідування, встановлення винних осіб та не менш важливе – виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від незаконних дій, потребує удосконалення.

На це звертають увагу і група дослідників Базельського інституту управління Міжнародного центру з повернення активів, які зазначають, що головним та основним пріоритетом правоохоронних органів, що спеціалізуються на розслідуванні фінансових злочинів, є постійний пошук можливості повернути незаконно отримані активи. Це дозволить ефективно позбавити винних у скоєнні таких злочинів їхніх незаконних статків і стане значним фактором стримування для потенційних злочинців. Крім того, повернення викрадених активів, зокрема отриманих в результаті корупційних правопорушень, зрештою матиме значний вплив на загальний економічний розвиток країни, оскільки такі повернені активи можуть бути використані для інвестицій в базові соціальні послуги та проекти розвитку [3].

Саме тому, з метою виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від незаконних дій та удосконалення ефективності розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень є взаємодія із Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – Національне агентство), яке є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнуто за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [4].

Беззаперечно позитивним фактом є те, що Національне агентство може здійснювати свою діяльність щодо широкого кола кримінальних правопорушень. Не виключенням є і ст. 205-1 КК

України, яка в сукупності із іншими складами злочинів становить суспільну небезпечність економіці країни.

Оскільки, відповідно до ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, кримінальні правопорушення, передбачені ст. 205-1 КК України є підслідністю детективів органів Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ), тому саме на них покладається обов'язок відшкодування завданих кримінальним правопорушенням шкоди, а також виявлення майна, коштів здобутих злочинним шляхом, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні. Саме тому, слідчий БЕБ повинен вчинити всі дії направлені на повне, всебічне та об'єктивне дослідження всіх обставин кримінального провадження в частині встановлення майна підозрюваного, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

Загальновідомо, що взаємодія буде належною лише у разі її нормативного закріплення. Водночас до лютого 2022 року це питання не було унормоване. Саме тому, позитивним у цьому аспекті є підписання спільного наказу між Національним агентством та БЕБ, який визначає Порядок взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів». Цей Порядок визначає засади взаємодії між АРМА та БЕБ з питань:

виконання АРМА звернень БЕБ щодо виявлення та розшуку активів (коштів, майна, майнових та інших прав), на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні; виконання БЕБ запитів АРМА щодо надання інформації, необхідної для складання АРМА відповіді на запит відповідного органу іноземної держави; розгляду БЕБ інформації АРМА щодо ознак кримінальних правопорушень, виявлених ним під час виконання визначених законом функцій та повноважень АРМА, інших питань, пов'язаних з виконанням повноважень АРМА [5].

Отже, вважаємо, що при розслідуванні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 205-1 КК України слідчі БЕБ повинні у повному обсязі використовувати можливості Національного агентства з метою розшуку та повернення незаконно отриманих коштів, що сприятиме, загальному економічному розвитку незалежної України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування : наказ Генерального прокурора від 30 черв. 2020 р. № 299. *Офіс Генерального прокурора* : URL:

<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

3. Розшук незаконно отриманих активів: практичний посібник. Базель: *Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів*, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою). С. 19. URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-01/tracing_illegal_assets_Ukrainian.pdf.

4. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 лист. 2015 р. № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016, № 1, ст.2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>

5. Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів : Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів та Бюро економічної безпеки України від 22 лют. 2022 р. № 54/50. *Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0507-22#Text>

Цуцкірідзе Максим Сергійович,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент

УМОВИ ДОПУСТИМОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЗАСОБІВ ПІЗНАННЯ

У процесі доказування конкретні факти дійсності фіксуються шляхом застосування засобів пізнання певними суб'єктами. Зазначені суб'єкти є учасниками досудового розслідування, що наділені владними повноваженнями, і саме до їх функцій відноситься пізнання обставин кримінального правопорушення. Пізнання зазначених обставин у кримінальному провадженні здійснюється шляхом доказування, що є змістом кримінальної процесуальної діяльності. Ці засоби спрямовані на фіксацію одних і тих же обставин кримінального правопорушення (доказової інформації) як слідчими, так і співробітниками оперативних підрозділів. У практиці досудового розслідування і судового розгляду виникають проблемні ситуації, пов'язані з допустимістю даних, здобутих в результаті оперативно-розшукових заходів (аналогічним відповідним НСРД) до внесення відомостей до ЄРДР, як доказів у кримінальному провадженні.

Оскільки такі ситуації у судовій діяльності вирішуються неоднаково, то виникає необхідність визначити умови допустимості використання результатів оперативно-розшукової діяльності, як засобів пізнання у кримінальному провадженні. Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ч. 1 ст. 84 КПК). Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів (ч. 2 ст. 84 КПК). В абз. 2 ч. 2 ст. 99 КПК зазначено, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (у ст. 10 цього Закону також встановлено, що матеріали ОРД використовуються для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. за умови відповідності вимогам цієї статті), є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази. Умовами є наступні:

– наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину (п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність»). Тобто, результати застосування засобів пізнання до внесення відомостей до ЄРДР, можна розглядати як потенційні докази у кримінальному провадженні за умови, що оперативними співробітниками отримано інформацію, про підготовку вчинення злочину. Якщо ж в оперативних підрозділах є відомості про вчинення конкретною особою злочину (а не про підготовку до злочину), то немає жодних перешкод для внесення таких відомостей до ЄРДР і початку досудового розслідування з метою перевірки факту вчинення злочину за допомогою пізнавальних засобів, регламентованих в КПК, і, зокрема, тих, що передбачені главою 21 КПК «Негласні слідчі (розшукові) дії». Більш того, органи досудового розслідування і/або прокурор зобов'язані внести такі відомості до ЄРДР (ч. 1 ст. 214 КПК);

– використання засобів пізнання повинно бути прямо регламентовано кримінальним процесуальним законодавством. Частиною 2 ст. 1 КПК встановлено, що кримінальне процесуальне законодавство «складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, цього Кодексу та інших законів України» Законодавець встановив пріоритет КПК порівняно з іншими законами та нормативно-правовими актами шляхом прямого регламентування: «закони та інші нормативно-правові акти України,

положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить цьому Кодексу» (ч. 3 ст. 9 КПК). Оскільки Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» належить до числа «інших законів України», у ст. 3 визначено, що правову основу ОРД, поряд з іншими законодавчими актами, становить КПК, а у ст.8 зазначеного Закону регламентоване повноваження оперативних підрозділів щодо застосування засобів пізнання - то це дозволяє зробити висновок про те, законодавець вжив заходів до того, щоб норми Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» не суперечили КПК, а отже, норми цього Закону допустимо розглядати як «норми КПК» в розумінні п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК;

– наявність заведеної оперативно-розшукової справи, оскільки оперативні підрозділи за наявності підстав до заведення ОРС вправі (і зобов'язані) завести її і здійснювати оперативно-розшукову діяльність (у тому числі і застосування засобів пізнання) виключно в її рамках;

– наявність відповідного рішення прокурора, оскільки збирання фактичних даних (застосування засобів пізнання) оперативними співробітниками в межах ОРС без рішення прокурора (якщо необхідність такого рішення для застосування певних засобів пізнання прямо регламентовано у Законі) заборонена;

– іншими способами з'ясувати питання та одержати фактичні дані про підготовку та вчинення даного злочину неможливо;

– засоби пізнання оперативними підрозділами застосовуються виключно з метою запобігання подальшій протиправній діяльності, з дотриманням вимог ст. 31 Конституції України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

– неможливо одержати фактичні дані про злочинну діяльність особи у межах кримінального провадження;

– ті самі докази не можливо отримати шляхом застосування засобів пізнання слідчим (або за його дорученням – оперативними працівниками) після внесення відомостей до ЄРДР.

– отримані фактичні дані, у результаті застосування засобів пізнання (до внесення відомостей до ЄРДР), відповідають вимогам допустимості доказів відповідно до змісту ст. 86 КПК, оскільки порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України (ч. 1 ст. 1 КПК), елементом якого є і Закон «Про ОРД» (ч. 2 ст. 1 КПК).

Список використаних джерел

1. Закон України „Про оперативно-розшукову діяльність” // Верховна Рада України; Закон від 18.02.1992 № 2135-ХІІ ... – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>

Червінський Вадим Володимирович,
аспірант наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ

НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛОМУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком збройної агресії проти України проблеми забезпечення прав і свобод потерпілих від кримінальних правопорушень набули особливої актуальності через масове вчинення агресором воєнних злочинів. Кількість потерпілих від цих злочинів обраховується сотнями тисяч та щоденно збільшується. Одночасно посилює свої позиції організована злочинність, зростає кількість кримінальних правопорушень корисливо-насильницького спрямування, високим залишається рівень дорожньо-транспортних пригод з каліцтвом та смертю потерпілих.

Через значне навантаження на органи досудового розслідування та прокуратуру кримінальні провадження щодо тяжких та особливо тяжких злочинів з потерпілими далеко не завжди розслідуються ефективно. У результаті цього права та законні інтереси потерпілих залишаються незахищеними. До того ж за усталеною традицією, пріоритетною для слідчих та прокурорів є діяльність з доказування вини підозрюваного, обвинуваченого. Відновлення ж порушених прав потерпілих є завданням другорядним та фактично покладено на осіб, яким вчиненням кримінального правопорушення спричинено фізичну, матеріальну та моральну шкоду. Тому надзвичайно важливими сьогодні є питання надання професійної правничої допомоги потерпілим у кримінальному провадженні.

Потенційна можливість здійснювати представництво потерпілого втілюється у практичному набутті відповідного процесуального статусу адвокатом лише після делегування потерпілим йому своїх повноважень [1, с. 128]. Таке делегування здійснюється на умовах договору за ініціативою потерпілого, як правило, у зв'язку з тим, що він потребує надання кваліфікованої правової допомоги.

З цих причин виникає дві природні умови набуття процесуального статусу представником потерпілого. По-перше, офіційне набуття клієнтом статусу потерпілого у кримінальному провадженні. По-друге укладання ним договору з адвокатом про надання правової допомоги.

Практичне виконання цих двох умов у багатьох випадках є проблематичним у період, коли надання правової допомоги жертві злочину має особливе значення для виконання завдань та досягнення кінцевої мети представництва потерпілого у кримінальному провадженні. Йдеться про період часу з моменту вчинення кримінального правопорушення й до внесення відомостей до ЄРДР, а також про початковий етап досудового розслідування.

Так, відповідно до ст. 55 КПК України права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого (ч. 2). Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого (ч. 3). Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливує подання нею відповідної заяви, положення частин першої – третьої цієї статті поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи (ч. 6). При цьому Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що для набуття статусу потерпілого достатньо подання відповідної заяви.

Але далеко не завжди жертви злочинів та (або) їх близькі у перші часи після вчинення (виявлення) кримінального правопорушення подають зазначені заяви. Причини цього полягають у відсутності у них: фізичної можливості зробити це; відповідної інформації щодо можливості та (або) розуміння необхідності подати такі заяви. Ті самі причини зумовлюють бездіяльність жертв злочинів у питаннях залучення представника для надання професійної правничої допомоги у подальшому.

Так, особи, які зазнали тяжких тілесних ушкоджень унаслідок злочинного порушень правил дорожнього руху іншими його учасниками, потребують негайної госпіталізації, а їх близькі родичі, як правило, переймаються питаннями контролю за наданням їм належної медичної допомоги, забезпечення необхідними медичними препаратами (така сама ситуація часто складається у разі вчинення умисних насильницьких та корисливо-насильницьких злочинів).

У цей час без участі потерпілих (а, відповідно, і без участі представника) відбувається огляд місця події, який є базовою слідчою (розшуковою) дією для формування основного масиву доказів, після чого відомості про вчинення кримінального правопорушення вносяться до ЄРДР та приймаються рішення про проведення інших невідкладних процесуальних дій.

З часом жертви злочинів (або їх близькі) набувають статусу потерпілих, але не турбуються про залучення адвоката для надання правничої допомоги. Адже вони покладаються на добросовісність

слідчих та прокурорів й вважають, що останні повним обсягом забезпечать захист їхніх прав та інтересів. Про необхідність залучення представника вони замислюються лише тоді, коли у них виникають сумніви у ефективності дій правоохоронців (або підозри щодо їх змови з винуватцями кримінального правопорушення).

У зв'язку з цим актуальним є зауваження Н. З. Рогатинської та К. І. Склярук, про те, що аналіз адвокатської діяльності щодо представництва потерпілих у кримінальних провадженнях свідчить, що досить часто мають місце випадки, коли сторона обвинувачення (слідчий та прокурор) з певних причин не зацікавлені у виконанні завдань кримінального провадження та фактично саботують проведення досудового розслідування, що має наслідком порушення прав та законних інтересів потерпілого[2, с. 183].

Відсутності активності жертв злочинних дій у питаннях отримання статусу потерпілого, використання відповідних прав (зокрема, залучення представника), в числі іншого, сприяє формулювання другого абзацу ч. 2 ст. 55 КПК України, де зазначається: «Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення». Отже законодавець не зобов'язує правоохоронців роз'яснювати потерпілому його права і обов'язки, як це зроблено для підозрюваного, обвинуваченого. Це призводить до того, що, здебільшого, потерпілому його прав не роз'яснюють, як і можливих наслідків ігнорування їх використання.

Спеціально проведені з цього приводу наукові дослідження засвідчують, що правоохоронці як правило, обмежуються одержанням підпису від потерпілого про ознайомлення з правами та обов'язками [3, с. 96].

Виправлення окресленої ситуації вбачається у заходах законодавчого урегулювання. По-перше, це запровадження обов'язку посадової особи, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення (або про залучення до кримінального провадження у якості потерпілого) роз'яснити особі, яка звернулася з такою заявою права та обов'язки потерпілого, передбачені кримінальним процесуальним законом. По-друге, встановлення обов'язку слідчого, якому доручено виїзд для проведення огляду місця події особливо тяжкого злочину де є потерпілі або будь-якого злочину, яким спричинено загибель людей чи нанесення тяжких тілесних ушкоджень або ушкоджень середньої тяжкості – повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги. По-третє, встановлення обов'язку органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги забезпечити невідкладне прибуття адвоката для надання правової допомоги потерпілим при проведенні огляду місця події.

Список використаних джерел

1. Ємельянов Р. О. Правове регулювання участі адвоката-представника потерпілого в кримінальному провадженні. Європейські перспективи. 2020. № 3. С. 122–130
2. Рогатинська Н. З., Склярчук К. І. Особливості процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. Київський часопис права. 2022. № 1. С. 181–185.
3. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні : монографія за заг. ред. проф. О. О. Юхна. Харків : Панов, 2015. 240 с.

Чича Руслан Павлович,

старший викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Військова агресія Російської Федерації проти України стала серйозним викликом для забезпечення безперервного та ефективного національного кримінального судочинства. Важливу роль у належному функціонуванні органів досудового розслідування відіграють механізми, які гарантують діяльність слідчих, прокурорів, інших уповноважених службових осіб на початку досудового розслідування.

24 лютого 2022 року у зв'язку з повномасштабною військовою агресією рф проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан строком на 30 діб. Воєнний стан в Україні продовжувався низкою Указів Президента України і діє до теперішнього часу.

За даними наведеними Офісом Генерального прокурора, з початку повномасштабного вторгнення рф в Україну, зафіксовано понад 72 тисячі воєнних злочинів, вчинених російськими військовими [1].

Необхідність практичного застосування процедури розслідування воєнних злочинів призвела до поетапної трансформації відповідних положень Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК). Відповідно до хронології змін, ще у 2014 році Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» № 1631-VII від 12.08.2014 р.

КПК України було доповнено розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції». В 2022 році розділ IX-1 КПК України отримав назву "Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану", також для забезпечення дієвості та ефективності розслідувань законодавець вніс додаткові зміни, які забезпечили ефективне кримінальне переслідування осіб що вчинили воєнні злочини та інші кримінальні провпорушення.

Частина 3 статті 7 КПК України передбачає що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених у законі.

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 214 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, після самостійного виявлення ним обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), розпочати розслідування та надати заявнику витяг з ЄРДР через 24 години з моменту внесення таких відомостей. Такий порядок діє для всіх кримінальних проваджень і гарантує забезпечення прав потерпілої особи, повинен унеможливити безпідставну відмову у початку кримінального провадження і повністю відповідає практиці ЄСПЛ, яка встановлює стандарти ефективного розслідування: «Ефективність розслідування втілює в собі вимоги щодо оперативності та розумної швидкості. Навіть якщо існують перешкоди або труднощі, які перешкоджають прогресу розслідування у конкретній ситуації, оперативне реагування національних органів влади є надзвичайно важливим для підтримання громадської віри в їх відданість принципам верховенства права та їх здатність запобігати проявам сприяння незаконним діям або терпимості до них» [2].

В умовах воєнного стану, який за своєю суттю є надзвичайним правовим режимом, можуть з'явитися обставини що перешкоджають звичайному порядку реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення та унеможливають внесення відомостей про кримінальне правопорушення відповідно до вимог ч. 1 ст. 214 КПК України. До таких обставин, відповідно до практики діяльності слідчих підрозділів в умовах воєнного стану, зокрема у прифронтових, так званих «сірих» зонах, тимчасово окупованих і деокупованих територіях можна віднести відсутність зв'язку, електроживлення, доступу до мережі інтернет, відсутність транспорту та доступу до окремих територій і будівель, загрози військового характеру тощо.

Відсутність технічної можливості доступу до ЄРДР, відповідно до положень КПК дозволяє слідчому, дізнавачу прокурору виносити постанову про початок досудового розслідування, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України. Відповідні відомості вносяться до ЄРДР за першої ж нагоди. Згідно з положеннями КПК слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані винести постанову невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Форма та зміст постанови повинна відповідати вимогам передбаченим положеннями ст. 110 КПК України.

Відповідно до змін, внесених Законом України № 2201-IX від 14.04.2022 року до а. 1 п. 1 ст. 615 КПК України визначено, що до винесення відповідної постанови може бути проведено єдину невідкладну слідчу (розшукову) дію, а саме огляд місця події.

Фіксація перебігу та результатів огляду місця події, проводиться з врахуванням можливостей фактично наявних на момент їх здійснення. Огляд здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням протоколу протягом сімдесяти двох годин з моменту проведення. Огляд з залученням понятих проводиться тільки за умови забезпечення їх безпеки, за інших обставин застосовується фіксація доступними технічними засобами, шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Умови проведення огляду місця події, які можуть бути пов'язані з небезпекою для життя і здоров'я учасників, зокрема, загрозою обстрілів, мінною небезпекою, вірогідністю зустрічі з ворожими ДРГ, роблять важливим чинником швидкість проведення такого огляду з одночасним забезпеченням максимальної повноти та якості. В цьому випадку оптимальним виходом з ситуації є застосування відеофіксації за допомогою наявних технічних засобів, що значно пришвидшить виконання такої дії, з подальшим оформленням відповідних протоколів. Більше того, особа яка проводить огляд може застосовувати дистанційні засоби відеофіксації та аеровідеозйомки з прив'язкою до геолокації. В окремих випадках, можуть використовуватися супутникові знімки, як спосіб виявлення і фіксації місць вчинення воєнних злочинів.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що своєчасний початок досудового розслідування під час воєнного стану, врахування всіх особливостей та об'єктивних умов прийняття процесуальних рішень і здійснення процесуальних дій в таких умовах, зокрема, огляду місця вчинення воєнного злочину, застосування найсучасніших засобів фіксації, залучення необхідних спеціалістів, використання актуальних алгоритмів та методик, дозволить

забезпечити виконання завдань кримінального провадження та сформувані якісну і повну доказову базу по кожному такому злочину, в подальшому проводити необхідні експертні дослідження, що дозволить притягнути до відповідальності винних осіб у національних та міжнародних судах, вирішити питання про відшкодування завданих збитків.

Список використаних джерел

1. URL: <https://suspilne.media/417051-z-pocatku-vtorgnenna-v-ukraini-zafiksovano-ponad-72-tisaci-voennih-zlociniv-ogp/> (Дата звернення 25.04.2023).

2. Рішення ЄСПЛ у справі «Риженко проти України» URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a73#Text (Дата звернення 25.04.2023).

Чумаков Денис Дмитрович,

студент 2-го курсу навчально-наукового інституту № 3

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кубарєва Ольга Володимирівна

доцент кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 відбулося повномасштабне вторгнення Росії на територію України внаслідок чого ми стикнулися з проблемами у кримінальному провадженні. Аналіз розгляду заяв про злочини а також відкриття кримінального провадження показали що вторгнення дуже сильно вплинуло на дані процеси, зокрема на – отримання та належного формування доказової бази про вчинені кримінальні правопорушення. Також під час здійснення досудового розслідування часто виникають проблеми, які пов'язані з невнесенням відомостей про злочини до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» де у п. 2 частини 1 статті 615 [1] зазначено:

– відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім

випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин [2].

– за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складанням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій [2].

Також необхідно відмітити позитивну рису внесення змін до КПК України. Це – делегування повноважень прокурору, слідчому, дізнавачу відкрити кримінальне провадження у випадку, коли ЄРДР не працює. Тепер у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 КПК [1].

І. Цермолонський, аналізуючи особливості кримінального провадження в умовах воєнного часу, наводить цитату з інформаційного листа Верховного Суду від 03.03.2022 № 1/0/2-22 «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», де зазначено, що в разі неможливості формування витягу із ЄРДР інформація про реєстрацію кримінального правопорушення та початок досудового розслідування може бути підтверджена мотивованою постановою органу досудового розслідування про початок досудового розслідування, яка має містити всі відомості, визначені у ст. 214 КПК України (мається на увазі ч. 5 ст. 214 КПК України). Такий документ може вважатися належним підтвердженням початку досудового розслідування і підставою для розгляду клопотань органу досудового розслідування. Варто зазначити, що наведене правило стосується всіх злочинів, а не лише певного конкретного переліку [3].

На наше переконання не дуже доречною є така зміна як – **фіксування кримінального провадження доступними технічними засобами. Наведене створює сприятливий ґрунт для можливих зловживань з боку працівників правоохоронних органів. Адже сьогодні наші технічні засоби досягли висот і майже на будь-якому смартфоні, навіть самому дешевому, можна швидко змонтувати відео або видалити певні об'єкти з нього.**

Поруч з цим, необхідно звернути увагу на зміни, внесені у здійснення процедури кримінального судочинства у період воєнного стану, що зумовлені такими обставинами:

1) частина судів знаходиться на окупованих територіях або в зонах активних бойових дій;

2) адміністративні будівлі окремих судів повністю або частково зруйновані;

3) наразі обмежені технічні можливості (відсутність інтернету, зв'язку, доступу до програмного забезпечення тощо)

4) необхідність гарантування безпеки учасникам кримінального процесу. [4]

Відтак, як справедливо зауважує О. Таран, законодавче регулювання кримінально-процесуальної діяльності в Україні тривалий час є динамічним, що зумовлено новими завданнями правозастосування та необхідністю усунення прогалин і недоліків закону. За умов воєнного стану завдання правового регулювання особливостей здійснення кримінального провадження набули особливого характеру і зумовлені умовами, що швидко змінюються [5, с. 82].

Виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок, що введення військового стану, а особливо ті наслідки які потягло за собою вторгнення Росії на територію України – призвело до внесення корективів у кримінальне провадження, а також безпосередньо внесення змін до кримінально процесуального законодавства.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n43> (дата звернення 21.04.2023).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.04.2023).

3. Іван Цермолонський Кримінальні провадження в умовах воєнного часу. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-roces/kriminalni-provadhennya-v-umovah-voennogo-stanu.html>.

4. Рогозін С. Л. Особливості кримінального провадження в умовах воєнного часу. *Протокол. Юридичний інтернет ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/osoblivosti_kriminalnogo_provadhennya_v_umovah-voennogo_stanu_okremi_aspekti/

5. Таран О. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (20 квітня 2022 року). Київ-Львів-Дніпро. 2022. С. 79–83.

Шаповаленко Євген Володимирович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент
Чумаков Денис Дмитрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОННАННЯ ПИСЬМОВИХ ДОРУЧЕНЬ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ

На практиці та в науковій літературі виділено ряд проблем, пов'язаних з діяльністю оперативних підрозділів. Переважно вони пов'язані з вельми лаконічним визначенням кримінально-процесуальної компетенції цього учасника кримінального провадження в ст. 41 КПК. Так, КПК чітко не визначає, які саме слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дій можуть бути доручені оперативним підрозділам. Це питання має вирішуватися в межах загальної методичної рекомендації: доручення слідчого оперативному підрозділу може мати місце лише в крайніх випадках, обумовлених ситуацією кримінального провадження, або якщо в слідчого немає навичок, необхідних для проведення негласної слідчої (розшукової) дії й він переконаний, що краще цю роботу зробить оперативний підрозділ [1].

Є певні складнощі з обсягом дій, що можуть здійснюватися при виконанні доручення. Правильно звертається увага на те, що здійснення деяких слідчих (розшукових) дій неможливо без застосування заходів забезпечення кримінального провадження [2, 379], однак ст. 41 КПК не передбачає можливості доручення проведення процесуальних дій. Тому виникає питання про можливість їх здійснення. О.В. Швидкова зазначає, що співробітник оперативного підрозділу під час виконання доручення уповноважений здійснювати інші процесуальні дії, які проводяться без ухвали слідчого судді чи погодження з прокурором, та без яких виконання дорученої слідчої (розшукової) дії стає неможливим. Наприклад, правомірним буде застосування співробітником оперативного підрозділу норм, що визначають порядок виклику особи на допит, оскільки без такого виклику проведення допиту свідка за місцем досудового розслідування стає неможливим (ст. ст. 133, 135-137 КПК України). Однак, якщо під час виконання доручення виникають підстави для проведення процесуальних дій, які мають здійснюватися за ухвалою слідчого судді, співробітник оперативного підрозділу не вправі ініціювати винесення такої ухвали [2, 379-380]. Цей підхід є логічним і обґрунтованим багаторічною практикою взаємодії слідчого та оперативних підрозділів, однак, на жаль, таким, що формально

суперечить КПК, адже виклик складно включити до процедури проведення допиту, тому формально виклик повинен здійснювати слідчий, а допит – співробітник оперативного підрозділу. Що стосується тимчасового вилучення майна, то його можна розглядати як складову огляду й обшуку, і, відповідно, вважати, що окремого доручення на це не потрібно, а вони здійснюються при виконанні доручення про огляд та обшук.

Більше того, ст. 41 КПК не передбачає можливості доручення проведення процесуальних дій, однак ч. 3 ст. 281 КПК передбачає можливість доручення їм розшуку, що суперечить ст. 41 КПК, але, враховуючи, що ст. 281 є спеціальною, вона має пріоритет при вирішенні цієї колізії. Відповідно, ця проблема може бути вирішена лише шляхом внесення змін до ст. 41 КПК щодо можливості надання слідчим, прокурором доручення для виконання «інших процесуальних дій».

Є проблема й доручень щодо проведення обшуків. Так, як звертає увагу О.Ю. Татаров, відповідно до ч. 1 ст. 236 КПК України ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим або прокурором і вказана норма закону не містить положень щодо можливості проведення обшуку оперативним працівником за дорученням слідчого [3, 185]. Слідчі судді в такій ухвалі зазначають безпосередньо слідчого, якому надається дозвіл на обшук (ініціатора слідчої дії, який склав клопотання) [4, 69]. Слід звернути увагу на те, що ст. 236 КПК взагалі позбавляє слідчого суддю можливості дати доручення оперативному підрозділу чи його співробітнику на виконання ухвали про обшук. Лише для виконання ухвали, постановленої в порядку ст. 166 КПК, є виняток – слідчий суддя, суд доручає забезпечення проведення обшуку слідчому, прокурору або підрозділу поліції.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що в роботі підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виникає безліч проблем як правового так і процесуального характеру. Вирішити ж їх багато в чому допомагає необхідність вдосконалення чинного законодавства, яке регулює діяльність оперативно-розшукової діяльності, для надання працівникам оперативних підрозділів більше прав та можливостей для більш чіткого та ефективного виконання поставлених перед ними завдань.

Список використаних джерел

1. Бесчастний В.М. Правила взаємодії слідчого з оперативними підрозділами з розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України: Матеріали науково-практичної конференції «Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України», 8 листопада

2012 р. – К: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 6-8. (дата звернення 21.03.2023р.)

2. Швидкова О.В. Процесуальні повноваження оперативних підрозділів на стадії досудового розслідування // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. - Серия «Юридические науки». – Том 26 (65). - 2013. - № 2-1 (Ч. 2). - С. 377-383. (дата звернення 21.03.2023р.)

3. Татаров О.Ю. Застосування деяких положень КПК України потребує унормування // Митна справа. – 2013. - № 4(88). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 182-187. (дата звернення 21.03.2023р.)

4. Татаров О. Особливості досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом 2012 року // Слово Національної школи суддів України. – 2013. - № 4 (5). – С. 63-70. (дата звернення 21.03.2023р.)

Шевчишена Катерина Петрівна,
здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права

ОКРЕМІ ВИДИ ШАХРАЙСЬКИХ СХЕМ ІЗ КРИПТОВАЛЮТОЮ

На початку третього тисячоліття в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції перед Україною постає комплекс надзвичайно актуальних проблем протистояння сучасним викликам і загрозам, зокрема виявам організованої й професійної злочинності, на ефективність розв'язання яких впливають політична нестабільність, незавершеність економічних реформ, значна міграція і маргіналізація населення унаслідок тривалої збройної агресії та інші об'єктивні чинники [1, с. 8]. За результатами аналізу довідкової літератури з'ясовано, що найпоширенішими видами кіберзлочинів, злочинними що вчиняються організованими групами та організаціями, є: 1) Інтернет-шахрайство (фішинг, вишинг, смішинг); 2) криптошахрайство (шахрайство, пов'язане з обігом криптовалюти) [2, с. 449].

Останнім часом особливої популярності серед злочинних об'єднань набуло поширення вчинення шахрайства в Інтернеті з криптовалютами або криптошахрайство – це не новація 2020/2021 року, адже хоч ринкова капіталізація криптовалют вибухнула саме останнім часом, однак шахрайські схеми застосовують ще від часів появи біткоїна (BTC) [3; 2, с. 449].

Під криптозлочинністю слід розуміти сукупність системних протиправних дій, які здійснюються щодо криптовалюти або з її використанням. Оскільки це явище перебуває на стадії свого інституційного становлення, застосування цього поняття є досить умовним. Можна виділити 3 сектора криптозлочинності: незаконний

продаж психоактивних речовин (наркотичних та психотропних засобів), інших заборонених товарів та послуг, відмивання злочинних доходів з використанням криптовалюти; крадіжка криптовалюти а інші злочини проти власності. В сучасних умовах за криптовалюту можна придбати широкий спектр нелегальних товарів та послуг. Віртуальні гроші використовуються у сферах: незаконного обігу персональних даних; торгівлі підробленими документами. Іноді навіть оплачуються замовні вбивства. Проте, найбільш поширеним сегментом криптозлочинності залишається саме незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин (80 % від загального обсягу ринку нелегальних товарів) [4].

Найпоширенішими шахрайськими схемами з криптовалютою є: 1) шахрайство в соціальних мережах; 2) шахрайство у сфері соціальної інженерії; 3) нерегульовані афери під час обміну криптовалюти; 4) шахрайство з електронною поштою; 5) шахрайство з ICO – Initial Coin Offering (первинне розміщення токенів); 6) криптоінвестиційні фонди; 7) шахрайство в хмарному майнінгу (щодо підтримки роботи мережі біткоїн чи іншої криптовалюти за винагороду у вигляді токенів) [3; 2, с. 449-450, с. 499]; 8) «безкоштовна» роздача грошей криптобіржею; 9) «заробіток» на російських санкціях; 10) «піднятися» на втечі інвесторів у стейблкоїн; 11) «допомога» Україні [5]; 12) підроблені веб-сайт; 13) підроблені криптододатки; 14) шахрайство з вимаганням; 15) шахрайство з роздачами; 16) шахрайство з видаванням себе за іншу особу в технічній підтримці [6] та інші.

Уперше про ризики використання продуктів технології блокчейн повідомив Європол ще у 2015 році. У його звіті проаналізовано тренди обігу криптовалюти та використання нових фінансових інструментів у злочинних цілях. Було констатовано, що дедалі частіше криптовалюта використовується у мережі тіншового Інтернету – DarkNet (“Даркнет”) під час придбання вилучених з обігу речовин та наркотичних засобів. У 2018 році Європол прозвітував, що напрямки кримінального використання криптовалюти значно збільшилося, а криптовалюта переважно використовується як засіб розрахунків на тіншових Інтернет-ринках. У 2018 році ринок незаконної діяльності з біткоїном складав близько \$76 млрд. США. У 2019 – 2020 роках найбільша кількість злочинів, вчинених з використанням криптовалют, стосувалася саме сфери мережевого шахрайства [4].

Відповідно, система криптовалют ще досить молода і значною мірою не врегульована. Це відкриває можливості для злочинних намагань обдурити інвесторів за допомогою різних схем і методів, які мають на меті отримати доступ до гаманців або витягнути їх важко зароблені гроші, обцяючи привабливі, але нереальні прибутки. Проте це не робить криптовалюту менш привабливим інвестиційним

інструментом, але це повинно спонукати інвесторів дізнаватися більше про те, як працюють такі шахрайські схеми та як їх можна проактивно уникати [3].

Підсумовуючи вищевикладене, що серед пріоритетних напрямків розвитку міжнародної кримінально-правової політики у сфері попередження використання криптовалют у злочинній діяльності виділяється: визначення моделі податкового адміністрування криптовалюти та правового статусу криптовалют; обов'язкове ліцензування діяльності у сфері обігу криптовалют (біржових сервісів, обмінних площадок, компаній, які випускають токени); встановлення міжнародних стандартів протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму. Також доцільно створити міжнародну базу даних про осіб, які займаються незаконним обігом та застосуванням цифрових фінансових активів в контексті технологій, що використовуються у протиправній діяльності. В нашій країні в умовах інституційного становлення новоствореного у 2021 році правоохоронного органу – Бюро економічної безпеки України [7], гостро стоїть питання утворення в його складі спеціального підрозділу, до компетенції якого слід віднести проведення розслідування протиправної діяльності з криптовалютами [4].

Список використаних джерел

1. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.
2. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.
3. Стадник М. Популярні шахрайські схеми з криптовалютою. Як уберегтисвою інвестицію. *Вісник МСФЗ Світовий досвід. Українська практика.* 2021. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ002526.
4. Калайда Ю.П., Можливості блокчейн-технологій у розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених в кіберпросторі. *Інформація і право.* № 4(39). 2021. с. 170-178.
5. Дьоміна О. Шахрайство з криптовалютою: 4 нові схеми, що появились під час війни. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/03/29/82848509/>.
6. 8 найпоширеніших шахрайств з криптовалютою та як їх уникнути. URL: <https://techukraine.net/8->.
7. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.21 р. № 1150. *Відомості Верховної Ради України.* 2021. № 23. Ст. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

Шевчишен Артем Вікторович,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕТОДІВ РОЗСЛІДУВАННЯ

15 листопада 2000 року Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї була прийнята Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, у частині 1 статті 20 якої було визначено, що якщо це допускається основними принципами її внутрішньої правової системи, кожна держава-учасниця у межах своїх можливостей і на умовах, встановлених її внутрішнім законодавством, вживає необхідних заходів для ... використання ... спеціальних методів розслідування, таких як електронне спостереження або інші форми спостереження, а також агентурні операції, її компетентними органами на її території з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності. Аналогічні нормативні положення містяться і у статті 50 «Спеціальні методи розслідування» Конвенції ООН проти корупції, прийнятої Резолюцією 58/4 Генеральної Асамблеї 31 жовтня 2003 року. Подальший розвиток уявлень про спеціальні методи розслідування та їх місце у кримінальному провадженні пов'язують із прийняттям 20 квітня 2005 року Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи державам членам «Про особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів» № Rec(2005)10 від 20 квітня 2005 року. Франція ще до їх прийняття Законом від 09 березня 2004 № 2004-204 внесла зміни до КПК України, якими передбачила можливість здійснення окремих спеціальних актів розслідування для адаптації правосуддя до умов вчинення злочинів організованим злочинним формуванням. Саме цей Закон можна розглядати як приклад подальшого унормування спеціальних методів розслідування у кримінальному процесуальному законодавстві європейських країн, оскільки у Розділі XXV «Процедури, які застосовуються до організованої злочинності» Глави III «Злочини проти основоположних інтересів нації» Книги IV «Деякі особливі процедури» КПК Франції визначені категорії злочинів, при розслідуванні яких можуть бути застосовані спеціальні акти розслідування (статті 706-73, 706-74), органи спеціальної судової юрисдикції щодо надання дозволів на їх проведення та їх компетенцію (статті 706-75 – 706-79-1), особливості процедури проведення окремих різновидів спеціальних актів розслідування (спостереження (стаття 706-80, проникнення до організованого злочинного формування (статті 706-81 – 706-87), затримання члена організованого злочинного

формування (стаття 706-88), обшуки (стаття 706-89 – 706-94), перехоплення кореспонденції, яка передається за допомогою електронних комунікацій (стаття 706-95), аудіо- або відеоспостереження за місцем або транспортним засобом (стаття 706-97 – 706-102). На підставі зазначених Рекомендацій у 2005 році ряд країн імплементували ці положення у кримінальних процесуальних кодексах: Австрії (секції 4, 5 глави 8), Болгарії (розділ VIII глави 14), Грузії (глава 16), Італії (ст. 254, 256-1, 266 – 271, 353), Латвії (глава 11), Молдови (частина 5), Польщі (глава 26), Словенії (статті 149а – 156), ФРН (ст. 100а, 100с - 100і, 101, 110а - 110с, 163е, 163f), Чехії (розділи 6, 7 глави 4 частини 1), що дає підстави для висновку про формування міжнародно-правових стандартів у сфері використання у кримінальному провадженні спеціальних методів розслідування.

Аналіз чинних кримінальних процесуальних кодексів європейських держав через призму реалізації в них Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про особливі методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів», практики Європейського суду з прав людини, а також Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Конвенції ООН проти корупції дозволяє визначити положення, в рамках яких фактично відбувається унормування здійснення та використання результатів негласних актів розслідування в кримінальному провадженні: кримінальний процесуальний закон є єдиним нормативно-правовим актом, в якому можуть бути передбачені негласні акти розслідування, які можуть бути здійснені під час кримінального провадження. Перелік таких процесуальних дій є вичерпним і не може бути розширений іншими нормативно-правовими актами, зокрема й законами; необхідність здійснення негласного акта розслідування повинно визначатися винятковими обставинами кримінального провадження, які унеможливають проведенням гласних (звичайних) слідчих дій зібрати (отримати) докази під час досудового розслідування злочинів; здійснення негласних актів розслідування обмежується найбільш суспільно небезпечними категоріями злочинів, критерії визначення яких пов'язані з особливостями кримінальної та кримінальної процесуальної політики; прийняття процесуальних рішень щодо застосування спеціальних методів розслідування повинно виходити за межі одноосібної компетенції службової особи, яка здійснює досудове розслідування чи відповідає за його результати, та відбуватися за умов залучення суду, як органу контролю за законністю й обґрунтованістю прийняття цих процесуальних рішень; втаємничення факту здійснення негласного акта розслідування та його результатів є допустимим тільки до моменту прийняття вповноваженою службовою особою (як правило, прокурором чи слідчим суддею) рішення про використання

результатів негласного акта розслідування у доказуванні у кримінальному провадженні; відомості, отримані у результаті здійснення негласних актів розслідування, є рівнозначними доказовому значенню відомостей, отриманих під час гласних актів розслідування, але з огляду на негласність їх проведення в кримінальному процесуальному законі повинна бути передбачена можливість перевірки під час судового розгляду дій службових осіб, які здійснювали негласний акт розслідування, та осіб, які брали у ньому участь, та заходи, що гарантують їх особисту безпеку під час такої перевірки.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.04.2023).

Шульгін Сергій Олександрович,
прокурор Офісу Генерального прокурора,
кандидат юридичних наук

МАТЕРІАЛИ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

За період прихованої, а згодом повномасштабної агресії, рф проти України органами правопорядку зареєстровано чималу кількість злочинів, організованих як російськими спецслужбами так і їх прихильниками на шкоду Україні. Підрозділами Служби безпеки України (далі СБУ) проведено значну кількість спеціальних операцій з викриття ворожої агентури, відомості про яку були задокументовані у рамках контррозвідувальних справ (далі КРС), які скеровувались органам досудового розслідування для надання кримінально-правової оцінки цим діям. Однак вітчизняна кримінальна юстиція не була готова до роботи з такими доказами як матеріали контррозвідувальної діяльності (далі КРД).

Чималу увагу питанням КРД, з точки зору її доказового значення для кримінального судочинства, приділили науковці та практики, зокрема О.П. Бабіков, Ю.Г. Севрук, В.О. Ходанович та інші. Однак правозастосовча практика в умовах протидії ворогу є динамічною, що потребує подальшого наукового дослідження, а в окремих випадках переосмислення підходів до неї.

Метою цього дослідження є науково-практичне дослідження та обґрунтування висновків про можливість використання матеріалів КРД у кримінальному процесуальному доказуванні.

Так, Ю.Г. Серврук аналізуючи судову практику вважає законними судові рішення, які визнають недопустимими доказами матеріалів КРД обґрунтовує думку про неможливе їх використання у доказуванні [6, с.7]. Меш категоричні висновки робить О.П. Бабіков, який вважає неможливими використання матеріалів КРД у доказуванні, навіть як документів, а визначає їх як підставу для початку досудового розслідування [1, с. 27]. Однак у такому випадку автор не дає відповіді на основне питання: чи можливе використання матеріалів КРД, які стали підставою для внесення відомостей до ЄРДР, під час прийняття процесуальних рішень, зокрема формулювання обвинувачення у яких могли бути зафіксовані час та місце початку, або будь-якого з елементів задокументованого злочину.

Системний аналіз положень Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» (далі Закон) дає підстави стверджувати про можливість використання матеріалів КРД у кримінальному провадженні, у разі дотримання певних умов. Так, у абз. 3 п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону визначено, що підставами для проведення КРД є наявність достатньої інформації, що потребує перевірки за допомогою спеціальних форм, методів і засобів, про терористичні посягання чи терористичну діяльність, кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку; п 6 ч. 11 ст. 8 Закону установлює, що КРС повинна бути закрыта у разі притягнення особи до кримінальної відповідальності, в тому числі і за кордоном, за дії, що були підставами для заведення контррозвідувальної справи. Особливу увагу привертають саме осанні положення Закону, оскільки притягнення до кримінальної відповідальності є процесуальним рішенням, яке застосовується виключно у кримінальному провадженні. При цьому законодавець вказує на «обставини, які були підставою для заведення КРС».

Кримінальне процесуальне доказування характеризується як ретроспективним, тобто з'ясуванням обставин кримінального правопорушення яке уже відбулось, так і перспективним пізнанням, тобто документуванням триваючого кримінального правопорушення, або такого що готується і буде вчиненим пізніше.

За таких обставин використання матеріалів КРД у доказуванні можливе виключно у разі, коли у них зафіксовані відомості про кримінальне правопорушення, яке відбулось. Ці ж матеріали можуть бути підставою для внесення відомостей до ЄРДР. Подальше документування триваючого кримінального правопорушення, або готування до його вчинення, повинно здійснюватись за допомогою НСРД.

Безумовно, не можна вести мову за підміну контррозвідувальних заходів НСРД. Саме такий запобіжник законодавцем закладено у проєкт Закону «Про внесення змін до

деяких законів України щодо удосконалення контррозвідальної діяльності та посилення інституційної спроможності суб'єктів її здійснення під час відсічі збройної агресії проти України» (далі проект), у ч. 5 ст. 8-2 вказано, що контррозвідальні заходи не можуть організовуватися та проводитися з метою збирання, перевірки та оцінки доказів у кримінальному провадженні [5].

Статтею 1 Закону визначено, що контррозвідальна діяльність - спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України. Родовим об'єктом розділу I Особливої частини КК України виступають суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, тобто основи національної безпеки України. іншими словами, родовим об'єктом цих злочинів виступають суспільні відносини, що забезпечують саме існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави [2, с. 7]. З наведеного вбачається, що використовувати матеріали КРД можна виключно у злочинах віднесених до підслідності СБУ. Безумовно використання таких доказів, у іншій категорії злочинів, є незаконним.

Дещо покращує ситуацію використанням матеріалів КРД у доказуванні ч. 15 ст. 8-3 проекту у якій визначено, що матеріали, в яких зафіксовано ознаки кримінального правопорушення, отримані в результаті контррозвідальних заходів, можуть використовуватися у кримінальному провадженні у порядку, визначеному КПК України, та в обсязі, що унеможливило розкриття інформації про зміст, форми, методи, сили і засоби контррозвідальної діяльності. Суд, який дозволив проведення контррозвідальних заходів, готує витяг з відповідної ухвали та надає її вступну та резолютивну частини. Витребування повного тексту ухвали для вивчення в суді в рамках кримінального провадження не допускається [5].

Аналізуючи матеріали КРД з точки зору процесуальних джерел доказів, їх слід віднести до документів. Абз. 2 ч. 2 ст. 99 КПК визначено, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази. Такий же підхід підтриманий Верховним

Судом (далі ВС) з наведенням детального обґрунтування у постановках від 15.02.2018 (справа № 239/621/15-к; провадження № 51 862 км18) [3]; від 19.05.2020 (справа № 683/2848/1-5-к; № 51-5721км18) [4] де суд касаційної інстанції вказав, що відповідно до положень ст. 5 Закону № 374-IV здійснення контррозвідувальної діяльності покладено на СБУ, співробітники якої у силу ст. 7 цього закону, з метою отримання інформації в інтересах контррозвідки здійснюють на підставі відповідної контррозвідувальної справи заходи, визначені частиною третьою статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Згідно з положеннями ч. 9 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» № 2135-XII від 18.02.1992 спеціальним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності надається право здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263-265КПК.

Підводячи підсумок проведеного дослідження вважаємо, що матеріали КРД варто віднести до документів, як процесуального джерела доказів, які можуть використовуватись у доказуванні виключно, якщо вони стали підставою для початку кримінального провадження, або у них зафіксовано відомості про кримінальне правопорушення, або ніші обставини, що можуть мати значення для кримінального процесуального доказування, що уже відбулось. Підміна документування кримінального правопорушення КРД замість НСРД є недопустимою та ставить під сумнів допустимість отриманих у такий спосіб доказів.

Список використаних джерел

1. Бабіков О.П. *Проблеми використання результатів контррозвідувальної діяльності як засобів доказування у кримінальному провадженні*. Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Кропивницький, 23-24 червня 2022 р. / за заг. ред. Б.Р. Стецюка. Кропивницький : ЛА НАУ, 2022 р. С. 26-27.;

2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2 т. / за заг. ред.. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид. допов. X. : Право, 2013. Т. 2 особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.;

3. Постанова Верховного Суду від 15.02.2018 (справа № 239/621/15-к; провадження № 51 862 км18) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72269232> (дата звернення 23.04.2023);

4. Постанова Верховного Суду від 19.05.2020 (справа № 683/2848/1-5-к; № 51-5721км18) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89519144> (дата звернення 23.04.2023);

5. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення контррозвідувальної діяльності та посилення інституційної спроможності суб'єктів її здійснення під час відсічі збройної агресії проти України»/ URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1561605> (дата звернення 23.04.2023);

6. Севрук Ю. *Актуальні питання використання матеріалів контррозвідувальної та розвідувальної діяльності у кримінальному процесі*. Вісник Національної академії прокуратури України № 4(46) 2016 р. С. 5-9.

Шумейко Дмитро Олександрович,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

НЕДОЛІКИ ПРАВОЗАСТОСОВНОЇ ПРАКТИКИ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Аналіз правозастосовної практики спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження виявив численні проблеми у діяльності органів досудового розслідування і суду, що зумовлені недоліками правової регламентації.

Захисники, намагаючись уникнути ризику для підзахисних переважно посилаються на наступні обставини: безпідставність здійснення спеціального судового провадження (необізнаність підзахисного про кримінальне провадження); вина підзахисного не доведена (адже мотив і умисел на учинення злочину неможливо встановити, зважаючи на те, що вони є суб'єктивними ознаками, а підзахисний жодного разу не був допитаний у кримінальному провадженні) ; недопустимість та неналежність доказів сторони обвинувачення (зазвичай, шляхом вказівки на процесуальні порушення). Ураженість їх позиції полягає у тому, що проблемним є питання обсягу прав обвинуваченого, які можуть бути реалізовані через захисника, а крім цього, існує проблема визначення загальної лінії захисту і її узгодженості з інтересами обвинуваченого (за відсутності зв'язку з підозрюваним).

Натомість сторона обвинувачення висуває аргументи, які повинні нівелювати доводи захисників, наприклад, обвинувачений сам обрав захисника, що свідчить про те, що позиція обвинуваченого

відома захиснику; захисника було призначено і він має зв'язок з обвинуваченим. Дійсно на практиці складно уявити ситуацію що захисника було призначено і він не має зв'язку з обвинуваченим, але апіорі законодавець вважає саме таку ситуацію як стандартну, з приводу чого виникають ряд проблемних питань, як на рівні досудового розслідування так і судового розгляду.

Відповідно аналізу слідчої, прокурорської практики, на результат розгляду слідчим суддею клопотань про здійснення спеціального досудового розслідування вплинули недоліки: пов'язані із повідомленням про підозру, підтвердження належного порядку викликів (неналежне підтвердження дій щодо дотримання процедури відправлення повідомлень, відсутність інших дій, що свідчать про ініціативність і активність щодо надіслання та/або вручення повідомлення); щодо здійснення розшуку, встановлення місцезнаходження (не зазначення слідчим прокурором даних, що підтверджують факт перебування особи за межами України, на тимчасово окупованій території (у тому числі посилення на інформацію (розшукова справа, лист, рапорт) оперативних підрозділів із формулюванням про вірогідне перебування особи у певному місці) у той час як підтвердження перебування особи за межами країни або на тимчасово окупованій території потребує зазначення процесуальних джерел, передбачених ст. 84 КПК України з яких отримано такі дані); не підтвердження оголошення підозрюваного у міжнародний розшук; переховування підозрюваного з метою ухилення від кримінальної відповідальності (обґрунтування переховування оголошенням у розшук, відсутність даних про процесуальні дії щодо з'ясування факту переховування особи, виклики особи після повідомлення про підозру); не відповідність інформації про розшук фактичним обставинам провадження, подання клопотання з порушенням правил підсудності; недоведеність обставин: відсутність достатніх доказів для підозри; не доведеність факту переховування підозрюваного від слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

У судовій практиці визначено наступні проблемні питання, які частково відображають зазначені вище: у КПК не визначено порядок дій слідчого судді у випадку, якщо клопотання відповідає вимогам ст. 297-2 КПК України, але подане для розгляду суб'єкту, який не має повноважень його розглядати (наприклад, звернення з клопотанням про проведення спеціального досудового розслідування до вищого антикорупційного суду (у випадках, коли кримінальне провадження зареєстроване до початку його роботи і досудове розслідування здійснюється іншими, ніж НАБУ, органами досудового розслідування); за умови практично ідентичного змісту мотивувальної частини ухвали про здійснення спеціального судового провадження (або відмову у здійсненні), резолютивна частина може містити протилежні приписи

(наприклад, суд задовольняє клопотання про здійснення спеціального судового провадження / відмовляє у його задоволенні, або навпаки); поширеність практики відмови у задоволенні клопотання, зупинення судового провадження та оголошення обвинуваченого у розшук (відповідно до ст. 335 КПК України). Суди, відмовляючи у задоволенні клопотання про здійснення спеціального судового провадження переважно зазначають, що прокурором не надано належних доказів про: переховування обвинуваченого з метою ухилення від кримінальної відповідальності, належне повідомлення обвинуваченого, його недвозначну відмову від права з'явитися в суді.

Тобто, практично всі проблемні питання пов'язані з суб'єктивним ставленням сторін кримінального процесу до норм права, що регламентують спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження внаслідок об'єктивної можливості їх протилежного (або подвійного за змістом) тлумачення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.04.2023).

Щербина Дар'я Віталіївна,

курсант 3-го курсу ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції України Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Плетенець Віктор Миколайович,

професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У сучасних реаліях одним із найважливіших завдань криміналістики є розроблення та застосування криміналістичних засобів, прийомів і методів, що дають змогу збирати, досліджувати й використовувати доказову інформацію. Аналізуючи вищенаведене, детально про що наголошує колектив авторів у підручнику «Криміналістика» [1], можемо зазначити, що техніко-криміналістичне забезпечення розслідування – це система наукових положень та методів, тактичних прийомів, організаційних заходів, на меті якого є

розслідування кримінального правопорушення та успішного його розкриття.

Не можливо не погодитись з думкою М.М. Єфімова, щодо визначення криміналістичне забезпечення – це система методів, засобів, прийомів з різних напрямів криміналістики (техніки, тактики та методики), що базуються на загальнотеоретичних засадах криміналістики та спрямовані на виконання завдань розслідування та попередження кримінальних правопорушень [2, с. 227]. Документування кожного факту злочину в умовах воєнного часу супроводжується чисельними труднощами: насамперед – це дефіцит досвіду працівників правоохоронних органів, щодо правильного документування та збирання доказів, також варто враховувати інтенсивність бойових дій на тій чи іншій місцевості – пов'язано із небезпекою для правоохоронних органів під час виконання своїх функцій. В нинішніх умовах не завжди вдається якісно та швидко провести огляд місця події або іншу невідкладну слідчу (розшукову) дію, що особливо відчувається на де окупованих територіях. Слідчим у таких випадках доводиться працювати на місці події вже через досить великий проміжок часу, що значно ускладнює роботу по документуванню, через масштабність злочинних діянь агресора (фіксування обставин масових поховань людей, велика кількість руйнувань помешкань через постійні обстріли, фактів катувань людей та сексуальне насильство). Зазначені прояви можуть оцінюватись як протидія встановленню обставин вчинених протиправних діянь. Необхідність оптимізації процесу розслідування та підвищення ефективності подолання протидії з боку злочинців та інших осіб не зацікавлених у встановленні об'єктивної істини у кримінальних провадженнях є невід'ємною складовою діяльності правоохоронних органів в розглядуваних умовах [3, с.208].

Отже, одним з головних факторів, які забезпечують якість розслідування є використання спеціальних наукових знань і науково-технічних засобів. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів охоплює широкий спектр засобів спрямованих на збір доказів, їх аналіз та дослідження. На місці події це може включати фотографії, відеозаписи, зразки ДНК, відбитки пальців та інші матеріали. Техніко-криміналістичне забезпечення також включає в себе обладнання та технічні засоби, які дозволяють ефективно проводити дослідження доказів. Наприклад, спеціалізовані програми та апаратне забезпечення можуть допомогти відновити видалені дані з комп'ютерів або телефонів, що можуть бути важливими доказами у кримінальному розслідуванні. Також важливо мати належну кваліфікацію фахівців, що застосовують відповідну техніку під час розслідування воєнних злочинів. Це може включати спеціалістів з балістики, вибухотехніки, експертів з ДНК-аналізу і т. ін.

Адже від того наскільки яскіно, повно та швидко зібрано доказову базу під час досудовго розслідування – залежатиме ефективність розгляду кримінального провадження в суді та досягнення правосуддя [4]. Завдяки їх використанню можливо зібрати необхідну кількість доказів та інформації про воєнні злочини, що сталися. Зокрема, фото- та відеозйомка є важливими елементами розслідування воєнних злочинів.

Варто зауважити, що в реаліях сьогодення постає питання щодо розслідування воєнних злочинів за допомогою цифрових технологій. За таких обставини зараз можна говорити про активізацію тенденцій формування та застосування нового наукового напрямку – цифрової криміналістики (Digital Forensic Science or Digital Criminalistics) [5]. Знання та методи у даній галузі можуть мати доказове значення по відношенню до таких кримінальних правопорушень як кіберзлочини.

Отже, техніко-криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів є важливою складовою успішного розслідування та притягнення винних до відповідальності. Також важливо забезпечити належну підготовку фахівців із застосування техніко-криміналістичного засобів в розслідуванні воєнних злочинів. Вони повинні мати високий рівень професійної підготовки та досвіду роботи з сучасним обладнанням та програмним забезпеченням, які використовуються для збору та аналізу доказів.

Список використаних джерел

1. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. – 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Chaplynskyi_Kostiantyn/Kriminalistyka.pdf

2. Єфімов М. Криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/40.pdf>

3. Плетенець В. М. Криміналістичне забезпечення подолання протидії кримінальному судочинству: постановка проблеми / В. М. Плетенець // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3.

4. Шепітько В. Ю. Цільове призначення криміналістичних знань і прагнення до європейських стандартів у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17.

5. Шевчук В.М. Цифрова криміналістика: воєнні виклики та нові завдання в сучасних умовах. 2020 URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/23747/1/mater_kr_stil_22-37-41.pdf

Щур Софія Олегівна,

курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, капрал поліції
Науковий керівник:

Калиновський Олександр Валерійович,
заступник начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ДОТРИМАННЯ ГАРАНТІЙ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ВІДНОСНО ЖУРНАЛІСТІВ

Свобода слова та вільного вираження думок є важливим елементом розвитку демократичної держави. А тому її захист є важливим і повинен включати створення безпечних умов для роботи журналістів. Неможливо реалізувати право на свободу слова та вільне вираження думок і поглядів в умовах тиску, залякувань, погроз й звісно насильства. Тому велику небезпеку несуть кримінальні правопорушення проти журналістів, членів їх сімей чи близьких осіб, у зв'язку зі здійсненням ними професійної діяльності. З кожним роком кількість кримінальних правопорушень, вчинених відносно журналістів зростає.

Звісно такі випадки не можуть залишатися осторонь та без належної реакції державних органів. Тому обов'язком держави є також забезпечити швидке та ефективне розслідування кримінальних правопорушень, вчинених щодо журналістів.

Важливою складовою досудового розслідування є вчинення слідчим чи прокурором певних процесуальних дій з метою отримання, збирання, збереження доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів варто враховувати певні особливості проведення таких дій, що пов'язані зі специфікою професії потерпілого.

У даному контексті важливим постає питання не порушення гарантій захисту журналістської таємниці, адже відповідно до частини 3 статті 25 Закону України «Про інформацію» журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерело інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону [1].

Зазначена гарантія втілена й в ст. 162 Кримінального процесуального кодексу України, а саме: інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації становить охоронювану законом таємницю та може міститися в речах і документах [2]. З огляду на це встановлено особливий порядок доступу до таких речей і документів.

Тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю постановляється ухвалою суду лише за умов, якщо сторона кримінального провадження доведе:

- можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах;
- неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Слід урахувати також те, що слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосування заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні (ч. 4 ст. 132 КПК України). Це в свою чергу ще раз допоможе не допустити порушення журналістської таємниці [2].

Також необхідно не лише зважати на положення ст. 162 КПК України, а й ураховувати наявність обгрунтованої підозри такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження (співмірність втручання) та з достатньою повнотою з'ясувати, яку саме мету ставить орган досудового розслідування, подаючи клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів і, чи не подане таке клопотання з іншою метою, ніж та, що зазначена у клопотанні [3, с. 59-60].

З огляду на це, слідчий суддя, суд своєю ухвалою може надати тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, якщо буде доведено можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих них, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, тобто необхідне додаткове обгрунтування такого доступу.

Яскравим прикладом порушення гарантій захисту журналістської таємниці є справа Наталії Седлецької. Під час досудового розслідування можливого розголошення державної таємниці та даних досудового розслідування директором Національного антикорупційного бюро України Артемом Ситником, суд задовольнив клопотання про тимчасовий дозвіл до речей і документів, а саме до відомостей щодо вхідних та вихідних звернень Наталії протягом 17 місяців. Тим самим перевищуючи межі

допустимого втручання у права особи на приватність та захист джерел інформації журналіста [4].

Тимчасовий доступ до речей і документів, як один із видів заходів забезпечення кримінального провадження, не слід ототожнювати зі слідчими (розшуковими) діями та негласними слідчими (розшуковими) діями, що спрямовані на отримання чи збирання доказів або перевірку вже отриманих доказів. Під час їх проведення також виникають моменти з можливістю порушення журналістської таємниці.

Однією із найпоширеніших слідчих (розшукових) дій є допит. Він виступає основним засобом отримання та фіксації інформації, що має значення для кримінального провадження. Під час допиту журналіста-потерпілого необхідно врахувати, що в силу його професії та відповідно до частини 8 статті 224 КПК України, він має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі, про що вже зазначалося вище [2].

У КПК України збереження такої таємниці є правом журналіста. Отже за відсутності прямої заборони на це у КПК України, журналіста в якості потерпілого можна допитувати про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації. При цьому допитуваний має право відмовитися від дачі показань про такі відомості, посилаючись також на право на відмову від дачі показань (п. 6 ч. 1 ст. 56 КПК України) [5, с. 197]. Така відмова обґрунтовуватиметься й морально-етичними стандартами журналіста. Адже згідно із пунктом 5 Кодексу етики українського журналіста він не розкриває своїх джерел інформації, окрім випадків, передбачених законодавством України [6].

Схожа ситуація із втручанням у приватне спілкування, що є одним із видів негласних слідчих (розшукових) дій. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб. Однак нерідко виникають моменти, коли під час приватного спілкування обговорюються й професійні питання. З огляду на це потрібно врахувати питання захисту журналістських джерел інформації.

Варто зазначити, що відповідно до частини 2 статті 275 КПК України під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій журналістів забороняється залучати до конфіденційного співробітництва, якщо воно буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [2].

Отже, під час вчинення процесуальних дій особами, що здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів, необхідно враховувати особливості потерпілого-

журналіста, пов'язані із його професійною діяльністю, зокрема збереження таємниці журналістських джерел. Необхідно врахувати, що отримання інформації, що, можливо, містить журналістську таємницю здійснюється лише за ухвалою слідчого судді. Підстави такого доступу повинні бути чітко вмотивовані та обґрунтовані. З іншого боку журналісти не можуть бути допитані про відомості, що містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації.

Від цього залежить законність і неупередженість прийнятих процесуальних рішень. Адже порушення даних норм призводять до порушення розумних строків досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Про інформацію: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Антонюк М., Жмудь В., Заруба П. та ін. Кримінально-правовий захист професійної діяльності журналістів: варіативна частина посібника для судів. 2021. 126 с. URL: http://www.nsj.gov.ua/files/1633521220%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A_%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%87%D0%B8%D0%B9_%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8_final.pdf

4. Седлецька проти України: рішення ЄСПЛ від 1 лип 2021 р. № 42634/18. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001%E2%80%93%20211474%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001%E2%80%93%20211474%22]})

5. Коваленко О. В. Розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів: монографія. Севе́родонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 268 с. URL: <https://dspace.lduvs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/130/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%2025.pdf>

6. Кодекс етики українського журналіста від 24 квіт. 2004 р. З'їзд журналістів. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>

Наукове видання

КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Матеріали
Міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 28 квітня 2023 року)

Відповідальні упорядники: *Корольчук В. В. сухомлин
Ю. В.*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 24.05.2023. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 23,0. Ум. друк. арк. 21,39

Тираж 50 прим.
